

Limba ROMÂNĂ

Nr. 3-4 (201-202) 2012 Revistă de știință și cultură

ANUL XXII
Chișinău

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 3-4 (201-202) 2012

MARTIE-APRILIE

CHIȘINĂU

Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

**Secretar general
de redacție** Oxana BEJAN

Redactor Elena ISTRATI

Lector Veronica ROTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Anatol DANILIȘIN, *Versatilitate* (fragment)

**Colegiul
de redacție** Alexei AXAN, Ana BANTOȘ, Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Nicolae DABIJA, Mircea A. DIACONU (Suceava), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Gheorghe GONȚA, Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Sergiu MUSTEAȚĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Ion VARTA, Diana VRABIE (Bălți)

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.
Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.*

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinou@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

SUMAR

ARGUMENT

Theodor CODREANU

Iarăși despre identitate 6

EMINESCIANA

Ioan MILICĂ

Făt-Frumos din lacrimă: arta portretizării (II) 10

COȘERIANA

Cristinel MUNTEANU

Cum se editează un manuscris coșerian 18

LIMBA ROMÂNĂ AZI

Adina DRAGOMIRESCU

Principiul tradițional-istoric în ortografia limbii române 25

Ion CIOCANU

Contribuția lui Nicolae Mătcaș la cultivarea limbii române 30

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU

Sarcini activ-participative de valorificare a operei literare 35

ANTROPOLOGIE LINGVISTICĂ

Doina BUTIURCA

Locuțiuni / expresii și tipare cognitive 41

NOTA BENE

Alexandru BANTOȘ

Distins cărturar și om politic 47

Alexandru BANTOȘ în dialog cu Gheorghe Mihai BÂRLEA

Identitatea etnică, de limbă și cultură nu sunt valori de piață, ci de existență și nu se negociază 49

Repere biobibliografice 50

Referințe 63

4 **Limba** ROMÂNIA

Gheorghe Mihai BÂRLEA

**Bunavestire; Te bucură; Cer și înstelare; Iarba dragostei;
Încremenire; Învierea; Ocoliș; Parabola fericiților; În vis;
În mijlocul viei; Miri; Taina nunții; Zid și Zidire; Zile și nopți** 64

Svetlana VICOL

**Senatorul de Maramureș sau ce înseamnă să fi un adevărat
ales al poporului** 71

CRITICĂ, ESEU

Ana BANTOȘ

Ștefan Baștovoi. Evadarea din clișeu 76

Adrian Dinu RACHIERU

Constanța Buzea – cenzura lucidității 84

Viorica-Ela CARAMAN

Dublul bacovian – retractil și cotidian 89

Bogdan CREȚU

Din bestiarul lui Dimitrie Cantemir: Brehnacea în căutarea adevărului 97

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Nicolae BUSUIOC

O remarcabilă sinteză critică 111

Petru BUTUC

**Un Studiu asupra sincretismului sintactic la nivelul frazei joncționale
de prof. Vasile Bajureanu** 114

Vera OSOIANU

Cartea electronică – o amenințare pentru cartea tipărită? 117

JURNAL

Leo BUTNARU

Peste bariere (II) (Jurnal de Crimeea. 4-12 septembrie 2011) 120

ISTORIA LA ZI

Sergiu MUSTEAȚĂ

1992 – annus horribilis – 20 de ani de la conflictul militar de pe Nistru 132

Aurelian LAVRIC

**Orientarea geopolitică a Republicii Moldova
și importanța factorului extern** 142

ITINERAR LEXICAL

Anatol EREMIA

Dicționar toponimic (V) 153

Tatiana SANDU

**Caracteristica articulatorie și acustică a diftongului central /'uə/
din limba engleză** 163

GRAMATICĂ

Dana-Luminița TELEOACĂ

**Particularități morfosintactice ale textului contemporan
de rugăciune (II)** 169

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Constantin BURAC

**Identitatea românilor în viziunea călătorilor străini
din prima jumătate a secolului al XV-lea** 178

Antonina SÂRBU, Vitalie MUNTEANU în dialog cu Mina DOBZEU
„Rugăciunea Inimii e calea spre mântuire” 185

PORTRET

Iulian BOLDEA

Hermeneutica ideilor filozofice 199

Elena NISTREANU

Mihail Muntean. Ascensiune și reîntoarcere 205

DIALOGUL ARTELOR

Anatol DANILIȘIN

Eterna recuperare a clipei (*pagini color*) I-XVI

Mihai Ștefan POIATĂ

Anatol Danilișin: două cardiograme cromatice 209

Natalia PROCOP

Baticul – interferențe de tradiții 215

EVENIMENT

Vasile GOTEA

Grigore Vieru ar fi împlinit 77 de ani (14 februarie 2012) 219

Vasile GAVRILAN

„Pictează-mi o miriște, / Mi-e dor de copilărie” 221

ABONAMENT

Citiți revista noastră și în 2012 224

Theodor CODREANU

Iarăși despre identitate

Th.C. – prof. dr., critic și istoric literar, prozator și eseist, Huși. Autor al mai multor volume, dintre care *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (a cunoscut trei ediții), *Complexul Bacovia*, (2003), *Basarabia sau drama sfâșierii* (2003), *Duminica mare a lui Grigore Vieru* (2004), *Transmodernismul* (2005), *A doua schimbare la față* (2008), *Istoria „canonică” a literaturii române* (2009), *Eminescu în captivitatea „nebuliei”* (2011), *În oglinzile lui Victor Teleucă* (2012).

Laureat al mai multor premii acordate de Uniunile Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Dintotdeauna, imperiile au avut interesul să-și asigure, dincolo de forța brută a războiului, o dominație „cu față umană” și de aceea au utilizat religiile ca pe o armă ideologică sau, cel mai sigur, au inventat ideologii cu principii teoretice frumoase, umanitare. Imperiile au folosit cu succes religia, deformată în ideologie, până în secolul al XVIII-lea, când aceasta a fost înlocuită cu doctrina „drepțurilor și libertăților omului”. Această ideologie, radicalizată în marxism, apoi în leninism și stalinism, a constituit, pe lângă arma violenței, cea mai sigură formă de expansiune a imperiului rusesc asupra popoarelor din jur, ajungând, cu acordul altor imperii, până în inima Europei occidentale, rupând în două națiunea germană în urma nereușitei lui Hitler de a menține Germania în rândul imperiilor. Dacă până în secolul al XIX-lea Rusia s-a servit de ortodoxie sub pretext că eliberează popoarele ortodoxe, din partea estică și centrală a Europei, de sub jugul păgânilor otomani, din momentul când ideologia comunistă internaționalistă a intrat în prim-plan, ortodoxia însăși a avut de suferit, fiindcă ea, în realitate, este o religie a iubirii, iar nu a împilării și a crimei. Chiar și Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei, cărturar și scriitor, a crezut în misiunea istorică a imperiului rus ortodox de a elibera, „frățeste”, Moldova, aliindu-se cu Petru cel Mare în speranța eliberării țării de sub dominația turcă. Cantemir împărțea imperiile în cele cu misiune divină, civilizatoare și în imperii-avorton, precum cel otoman, lipsite de civilizație și cultură, ce parazitează pe seama popoarelor cucerite. El s-a înșelat și, în consecință, a

fost nevoit să plece în exil, tânjind pentru tot restul vieții după Moldova lui, pe care o va iubi până la moarte, dar pe care n-o va mai putea sluji decât prin scrisul său. Cantemir „s-a lecuit” de propria-i teorie, dar nu și imperiul în care crezuse și care îi făgăduise, în 1812, că va „elibera” o parte a Moldovei, cea pe care o numim Basarabia, mutilând-o *identitar* timp de două secole, până în zilele noastre. Această mutilare istorică a atins un prag atât de primejdios, încât românii dintre Prut și Nistru au ajuns să nu se mai recunoască români, ci o națiune cvasislavă, pentru care frații din Țară nu-i mai sunt frați, ci dușmani de moarte, „imperialiști”, pe când adevărații imperialiști sunt identificați drept „salvatori” de *identitate*. Asemenea monstruozitate nu putea fi mai bine surprinsă decât de un intelectual de geniu precum Cinghiz Aitmatov, care a numit fenomenul *mancurtism*, în capodopera sa *O zi mai lungă decât veacul*. El a înțeles că păgânismul asiatic este cu mult mai puternic decât creștinismul pravoslavnic, care, *de facto*, își dădea duhul în brațele de fier ale ideologiei comuniste.

Când imperiul sovietic a căzut împreună cu ideologia susținătoare, un alt moștenitor al „naivității” cantemiriene, scriitorul Ion Druță, a considerat că revenirea Moscovei la ortodoxie va însemna o nouă „mântuire” pentru moldoveni și, în numele iubirii descoperite de Sfântul Apostol Pavel pe drumul Damascului, s-a refugiat la Moscova. De data aceasta, de bunăvoie, nesilit de circumstanțe ca Dimitrie Cantemir. Acum, principala misiune ideologică a fost preluată de Biserica pravoslavnică. Istoricul Charles King¹ a observat că Moldova postgorbaciovistă și-a dobândit independența politică, Moscova lăsând iluzia acestei independențe în spațiul așa-numitei Comunități a Statelor Independente, dar asemenea gest nu s-a manifestat și la nivel religios, îmbrățișarea Patriarhiei Moscovei fiind atât de „frățească” și de „iubitoare”, încât nimic nu o poate desceșta din jurul firavului trup al Basarabiei. Câți dintre politicienii și intelectualii de pe malurile Dâmboviței și ale Bâcului au înțeles importanța istorică a acestei *îmbrățișări*?

Firește, imperiul nu a renunțat la alte strânse „îmbrățișări”: cea a forței armate, exercitate în războiul din 1992 prin intermediul fostei R.A.S.S. Moldovenești create de Stalin în 1924, reinventată sub numele de Republica Transnistriană, dar nu uită nici că ideologiile cele mai profitabile au fost inventate de Occident. Cândva, comunismul, iar după căderea acestuia, o nouă formidabilă armă propagandistică – *corectitudinea politică*, urmașa de drept a marxismului în condițiile globalizării. Or, ce porțiță salvatoare au descoperit foștii comisari moscoviți? *Political correctness* pune mare accent pe drepturile minorităților de orice soi: etnice, sexuale, religioase etc. Și fiindcă românii basarabeni sunt încă majoritari, susținerea „minorităților” din Republica Moldova a căzut ca

o mană din cer: astfel, a fost încurajat separatismul transnistrean și găgăuz, s-a renunțat la generalizarea limbii de stat, răsbotezată în „moldovenească” etc. Și pentru a nu lăsa impresia că toate cedările în fața minorităților sunt orientate împotriva majorității, s-a „încurajat”, ca ideologie de stat, consolidarea unei *identități antiidentitare* denumită „moldovenism”, ocultându-se faptul că *moldovenitatea* este o diversitate regională a străvechii etnicități daco-romane care a stat la baza consolidării României moderne, că oglinda conștiinței de neam a fost formulată mai ales de marii cronicari moldoveni, de la Grigore Ureche până la primul nostru istoric propriu-zis, Dimitrie Cantemir, pentru ca figura centrală a canonicității noastre etnolingvistice și culturale, Mihai Eminescu, să dea verdictul final: *Suntem români și punctum!*

Astfel, moldovenismul a devenit cea mai deșănțată diversiune antiidentitară, o struțo-cămilă, așa cum a văzut-o în toată hidoșenia ei Dimitrie Cantemir, ca să nu zic un avorton care sfidează atât bunul-simț tradițional al neamului nostru, cât și cele mai elementare exigențe ale spiritului științific. Nu poate fi denumit decât *catastrofă* faptul că mari specialiști în lingvistică și filologie precum Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș, Anatol Eremia, Vl. F. Șișmariov, V. V. Vinogradov, D. E. Mihalci, R. A. Budagov, Rajmund Piotrowski, Stanislav Semcinski și mulți alții nu sunt „credibili” în fața ideologilor politici de la Chișinău, și, în schimb, „autorități” în materie sunt declarați... Vladimir Voronin și Vasile Stati! O asemenea rușine niciodată nu a lăsat o pată mai respingătoare pe obrazul intelighenției naționale. De ce limba noastră nu a putut să se numească decât *română* a explicat foarte bine I. C. Ciobanu: „Doamne ferește dacă această limbă (= literară) s-ar fi născut prin uzurpare și s-ar fi numit după vreo regiune oarecare: muntenească, oltenească, ardelenescă, bănățeană, bucovineană, moldovenească etc.! Atunci s-ar fi văzut cum joacă dracul într-un picior! Sintagma «limba română» e unificatoare. Ea nu înalță, nu coboară, nu laudă, nu subapreciază pe nimeni, ea creează condiții egale! Și taie o dată pentru totdeauna apa de la moara rătăciților!”².

Eminescu, despre care nu se poate spune că n-a iubit moldovenitatea, este *arheul* identității noastre, și nu întâmplător *ontologia arheității* are ca pilon central tocmai conceptul de *identitate*. Este meritul lui Titu Maiorescu de a fi intuit cel dintâi, chiar din clipa morții tragice a poetului, cine este și ce va însemna Eminescu nu doar pentru poezia românească, dar și pentru întreaga cugetare a secolului XX: „Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbii naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vest-

mântului cugetării românești”³. Maiorescu nu a făcut decât să recunoască și să contureze ceea ce Harold Bloom, eminentul critic american, numea *centralitate canonică* în sânul unei literaturi naționale, cu extindere la întreaga cultură românească modernă, pe care o vor augmenta toate marile personalități care vor urma, de la Nicolae Iorga și Tudor Vianu până la Constantin Noica sau Cezar Ivănescu. Nicolae Iorga vedea în Eminescu „expresia integrală a sufletului românesc”, G. Călinescu – „poetul național”, Tudor Vianu îl așeza alături de cele mai ilustre figuri universale: Dante, Shakespeare, Goethe sau Victor Hugo. Noica îl numea „omul deplin al culturii românești”, iar Dimitrie Vatamaniuc – „coloana infinită” a spiritualității noastre. Trebuie spus că și oamenii de știință l-au pus pe Eminescu în vârful ierarhiilor culturale: A. C. Cuza, Mihail Manoilescu, Simion Mehedinți, Octav Onicescu ș.a.

Așadar, dacă nu avem de gând să ne lepădăm de noi înșine în drumul spre integrarea europeană și globală, o integrare cu *specific*, precum fac toate națiunile care se respectă, atunci se cuvine să dăm câștig de cauză lui Mihai Eminescu și nu pigmeilor: *Suntem români și punctum!* După norma formulată de Titu Maiorescu: *naționalitatea în marginile adevărului*.

Note

¹ Charles King, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, trad. Diana Stanciu, Editura ARC, Chișinău, 2002.

² *Apud Nicolae Corlăteanu, Testament. Cred în izbânda limbii române*, antologie, de Alexandru Bantoș, Chișinău, Casa Limbii Române, 2010, p. 27.

³ Titu Maiorescu, *Opere*, II, ediție, note, comentarii, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, note și comentarii de Alexandru George și Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1984, seria „Scriitori români”, p. 108.

Ioan MILICĂ

Făt-Frumos din lacrimă: arta portretizării (II)

I.M. – lect. univ. dr.,
Catedra de limba română
și lingvistică generală,
Facultatea de Litere,
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Domenii de competență:
stilistica limbii române
actuale, lingvistică generală,
poetica imaginarului.

Membru în colectivul de
redacție al volumelor *Studii
eminesciene*, nr. 1-3 (2004-
2006), și *Limba română
azi* (lucrările Conferinței
Naționale de Filologie
„Limba română azi”, ediția
a X-a, Iași – Chișinău (3-6
noiembrie 2006).

Stihial și magic. Timpul luminiscent în licăririle căruia freamătă așteptările cupurilor – împăratul-tată și împărăteasa-mamă, Făt-Frumos și Ileana, împăratul-frate de cruce și fata Genarului – se răsfrânge în tenebrele sălbatice adăpostind ființele cu care Făt-Frumos își măsoară voinicia, Mama-Pădurilor, Genarul și baba cu iepele.

Eminescu, scrie Tudor Vianu, este „un pictor al luminii”¹. La fel de măiestrit este însă și condeiu din care răsare imperiul viforos al negurilor abisale.

Mama-Pădurilor este o creatură stihială. Portretul ei dovedește că lirismul formelor „îndelung muncite cu o pasiune lionardescă pentru desăvârșirea aceluiași motiv”² conotează, în basm, materialitatea infernală a întunericului neîmblânzit: „Căci pe miazănoapte călare, cu aripi vântoase, cu fața sbârcită ca o stâncă buhavă și scobită de părăe, c-o pădure-n loc de păr, urla prin aerul cernit mama pădurilor cea nebună. Ochii ei două nopti turburi, gura ei un hâu căscat, dinții ei șiruri de pietre de mori”³.

Baba „bătrână și urâtă”, cum o descrie împăratul-frate de cruce, este una dintre întruchipările haosului. Înfățișarea ei este o urgie a elementelor dezlănțuite. Trecerea ei prin lume seamănă distrugere. Opoziția dintre chipul luminos al Ilenei, fiica acestei făpturi negre, și noptile fără capăt din ochii Mamei-Pădurilor subliniază natura contrastivă a energiilor care animă spațio-temporalitatea

■ * Continuare. Începutul în nr. 1-2, 2012, p. 10-19.

eminesciană, luminiscentă muzicală, pe de o parte, vuiet întunecat, pe de altă parte. Ordinea se înalță din haos, spre a se lăsa pradă haosului. Pentru a înfrânge stihialul, eroul civilizator își împrăștiează – ascultând de sfatul Ilenei – forțele slăbite de luptă cu puterea care aprinde țăriile haosului⁴. Victoria lui Făt-Frumos asupra Mamei-Pădurilor marchează nu doar depășirea primului prag inițiativ (pentru a-și împlini menirea, voinicul trebuie să se confrunte cu abisalul stihial), ci desferecă și un alt plan de cunoaștere în conștiința personajului pentru care voința de putere este unul din atributele existențiale definitorii. „Focul nestins” care îi întărește ființa este, totodată, o cale de acces spre inima tainelor care însuflețesc cosmosul. Lumile pe care le cutreieră Făt-Frumos se fac și se desfac din sâmburi de foc⁵.

Strivirea stihialului echivalează cu alungarea haosului din lume. Biruința eroului asupra Mamei-Pădurilor iscă o furtună sălbatică prin care se instaurează o nouă ordine. Furtuna este, la Eminescu, nu doar un vestitor al ciclului cosmic facere – desfacere, ci o eliberare răvășitoare a elementelor. Întunericul se dezintegrează, se sparge, spre a lăsa loc luminii. Senzația de materialitate este covârșitoare. Bucățile desprinse din trupul însângerat al boltii sunt impregnate de sacrificial. Năruirea tumultuoasă se consumă la dimensiuni urieșești, iar cântecul apocaliptic al tunetului vestește căderea negurilor: „Cerul încărunți de nouri, vântul începu a geme rece și a scutura casa cea mică în toate închieturile căpriorilor ei. Șerpi roșii rupeau trăsnind poala neagră a norilor, apele păreau că latră, numai tunetul cânta adânc ca un proroc al pierzării. (...) Norii se rupeau bucăți pe cer – luna roșie ca focul se ivea prin spărturile lor risipite”⁶. Focul care aprinde cerul anunță triumful ordinii asupra haosului.

Întrezăriri ale stihialului infuzat de magic intuim și în portretul Genarului. Pentru fratele de cruce al lui Făt-Frumos, Genarul este un „om mândru și sălbatic ce își petrece viața vânând prin păduri bătrâne”⁷. Misterul condiției acestui străjer de la hotarele între lumi este aproape de nepătruns. Făt-Frumos, născut fiind din lacrima Fecioarei, nu se poate lupta cu el, pentru că „Genarul era creștin și puterea lui nu era în duhurile întunericului, ci în Dumnezeu”⁸. Nesupus timpului și spațiului, pe care le traversează, precum Mama-Pădurilor călare pe miază-noapte, în zborul calului năzdrăvan cu două inimi, Genarul este castelanul care are puterea de a-i pedepsi pe cei ce, ispitiiți să-i fure fata, nesocotesc pragul între lumi, lumea vieții și cea a somnolenței mortale. Regimul său de existență este, în fond, indiferent la ritmurile diurnului și nocturnului. Străin de somn și de vis, netemător și înfricoșător, gardianul veghează asupra fetei sale, singura care poate să-i dezlege misterul.

Stăpânul hotarului spre tărâmul somnului și al farmecelor diavolești are un motan cu șapte capete, cerber încolăcit în cenușa vetrei din sala mare a cas-

telului, ornice care măsoară trecerea zilelor și vestește nehibzuința semețată a celui ce se încumetă să fure fata. Prima tentativă de răpire a fetei eșuează, iar castelanul cel aspru se arată iertător cu Făt-Frumos („– Făt-Frumos, – zise Genarul – mult ești frumos și mi-e milă de tine. De astă-dată nu-ți fac nimica, dar de altă-dată... ține minte!”⁹), dar mândrul prinț nu cunoaște înfrângerea de sine. A doua încercare de a lua fata îl duce la moarte pe eroul biruitor al Mamei-Pădurilor. Fuga de mânia Genarului este orchestrată urieșește. Azvârlit în „nourii cei negri și plini de furtună ai cerului”¹⁰, Făt-Frumos se topește ca o stea iar cenușa i se prefacă într-un izvor ca lacrima, sufletul tânguitor al eroului căzut. Mânia cerului este pe măsura voinței de putere a voinicului, așa că focul pedepsitor al fulgerului zdrobește dorul semeț de voinicie al prințului. Eminescu este un mare faur de titani slăbiți de omenesc, de luceferi prăbușiți din pricina lipsei de margini a mândriei și visării.

În susurul de jale al izvorului ghicim licăririle umanității frământate de regretul neîmplinirii. Cuprinsă de un dor fără sfârșire, ființa resimte cosmic drama chinuitoare a interogațiilor, dar „cine să înțeleagă glasul izvorului într-un pustiu?”¹¹. Spre a se întrupa ca om, Făt-Frumos trebuie să se supună trecerii prin moarte. Noua ipostază a ființei sale va fi mai degrabă adamică: „– Doamne”, zice Sf. Petrea, „fă ca acest isvor să fie ce-a fost mai înainte”¹². „– «Amin»!” și voia atotputernică a Domnului se împlinesc. Renașterea ființei prin forța ziditoare a cuvântului dumnezeiesc are mai multe valori în economia simbolică a imaginarului din poveste.

Făt-Frumos trăiește o *hierofanie*¹³ („El înțelesese minunea învierii sale și îngenunchiă înspre apusul acelu soare dumnezeiesc”¹⁴). Sfințenia luminii și sacralitatea regenerativă a apei se susțin exemplar într-o reîntruparea ființei. Scena are o curăție ca de Evanghelie: „Acolo Domnul bău din apă și-și spală fața sa cea sfântă și luminată și mânele sale făcătoare de minuni”¹⁵. Cuprinsă de omenesc, Domnul și Sf. Petru odihnesc apoi în răcoarea limpede a izvorului-suflet, primul gândind la Tatăl din Ceruri, celălalt ascultând cântecul de jale al pârâului în care freamătă nostalgia omenescului.

Simbolistica apei implică atât moartea cât și renașterea¹⁶. Prefacerea eroului în izvor răcoros este și izvorul unui nou orizont de existență. Numai în curgerea acestei noi posibilități, mai mult om decât titan, va reuși Făt-Frumos să treacă de pragurile care condiționează împlinirea dorului său.

Noua ipostază a ființei eroului se va supune succesiunii ritmurilor temporale ale Creației. Prăbușirea în somnul neființei reprezintă metamorfoza prin care diurnul și nocturnul se despart ca experiențe existențiale autonome. Cel mai înainte cunoscut¹⁷ devine, prin întoarcerea din nediferențiat¹⁸, cel necunoscut¹⁹. Ca și mireasa visurilor sale, Făt-Frumos ajunge să resimtă tensiu-

nile *închiderii în omenesc*. Pentru el, ziua înseamnă, în traversarea tărâmului somnului și farmecelor, o ridicare în conștient și în vitalitate, iar noaptea, o scufundare în inconștient, magie și vis.

Întors la cetatea Genarului, Făt-Frumos, transformat în floare de o vrajă dulce a fetei, află secretul castelanului. Călătoria sa prin pustiurile de la marginea mării devine o aventură a binelui și a răului. Ființele pe care le salvează de dogoarea zilei, împăratul țăntarilor și împăratul racilor, îi întorc binele numai după ce voinicul, slăbit de vrajă și învins de omenesc, cade neputincios în mrejele somnului.

După întruparea din izvor, Făt-Frumos nu mai are forța de a pătrunde adevărata natură a ființelor întunericului. Ajuns la bordeiul cotoaroanței care, în puterea nopții, umblă pe căile vrăjilor și „suge inimile celor ce mor”²⁰, prințul înviat vede în amurg „o babă bătrână și sbârcită, culcată pe un cojoc vechi”, „cu capul ei sur ca cenușa în poalele unei roabe tinere și frumoase”²¹. Ridicarea din moarte amorțește acuitatea conștiinței luciferice a voinicului. Întâlnirea cu hârca și coborârea în pivnița iepelor (de fapt, o simbolică adâncire în lumea subpământeană a întunecimilor neîmblânzite și nesupuse succesiunii diurn – nocturn) îi apar eroului nu ca semne ale unui univers magic, ci ca prevestiri ale spaimei. Copleșit de slăbiciunile omenescului învins de farmece, voinicul fără frică ajunge să simtă frica. Păzirea iepelor, „șapte nopți, care de când erau nu zărise încă lumina soarelui”²², este cât se poate de sugestivă. Somnul de plumb care îi cuprinde ființa simbolizează nu atât puterea magicii asupra eroicului sau ascendența nocturnului asupra diurnului, cât mai ales drama confruntării cu propria umanitate. Trezirea este aducătoare de teamă („El își credea capul pus în țeapă”) și disperare („Desperat era să iee lumea-n cap”²³), iar orizontul temporal al acestor zbateri ale conștiinței este invariabil crepuscular („El se trezi pe când mijeia de ziuă”, „căzu jos și dormi până ce mijeia de ziuă”²⁴).

Peste tărâmul întunecat al somnului stăpânește sufletul osândit al babei cu iepele. La împlinirea vremii, într-a treia noapte de pază, Făt-Frumos aduce iepele acasă, le închide în grajd și intră în bordeiul adormit. Doarme, înțepenită pe laiță, vrăjitoarea care îi descântase merindele cu „sommoroasă”. Doarme pe cuptor și roaba care îl dezlegase pe prinț de momirile veninoase ale babei. Abia în acest moment, după desfacerea farmecelor, voinicul este pregătit să afle, din vorbele fetei, despre adevărata fire a cotoaroanței și despre puterile înfricoșătoare ale întunecimii de pe acest tărâm: „Acu-i miază-noaptea... un somn amorțit îi cuprinde trupul... dar sufletul ei cine știe pe la câte răspinteni stă, cine știe pe câte căi a vrăjilor umblă. Până ce cântă cocoșul, ea sugă inimile celor ce mor, ori pustiește sufletele celor nenorociți”²⁵.

Fuga de pe tărâmul babei cu iepele este o pictură muzicală în cuvinte. Pe cât de simplu este modelul sintactic al episodului, pe atât de bogată și vie este imaginea. Cuvântul artistului zugrăvește gigantic și freamătă neliniștitor. Poezia tunătoare a stihilor se încarnează în reliefurile mișcătoare și înfricoșătoare ale magicului: „Noaptea inundase pământul cu aerul ei cel negru și răcoare. – Mă arde-n spate! – zise fata. Făt-Frumos se uită înapoi. Dintr-o volbură naltă, verde, se vedeau nemișcați doi ochi de jeratec, a căror raze roșii ca focul ars pătrundeau în rărunchii fetei. – Aruncă peria! – zise fata. Făt-Frumos o ascultă. Și de odată-n urmă-le văzură că se ridică o pădure neagră, deasă, mare înfiorată de un lung freamăt de frunze și de un urlet flământ de lupi”²⁶. În ce se sprijină punctul de rezistență al acestei dezlănțuirii de sălbăticie, magic, gigantesc și oniric? Ce animă învolburarea tumultuoasă a peisajelor fulgurante, care cresc și se sfărâmă în mai puțin de o clipită? Simetria frazei cu miez popular, dar cu intens ornament romantic²⁷ probează acuitatea judecării lui Călinescu, potrivit căruia poetul romantic include viziunea lumii între geneză și stingere, examinând materia „în fierberea ei în aceste două direcții, în mișcarea de organizare și de dezorganizare”²⁸.

În acord cu episoadele anterioare, adică fuga din hotarele Mamei-Pădurilor, fuga din ținutul Genarului, fuga din tărâmul babei cu iepele este configurată stihial. Sâmburele de foc, simbol furtunos al ciclului cosmic facere – desface-re, mocnește, de astă dată, nu în șerpii roșii care sfâșie poala cernită a norilor, nici în fulgerele mânioase care îl topesc pe voinic, ci în văpăile sfredelitoare ale privirii vrăjitoarei de la care Făt-Frumos ia calul năzdrăvan cu șapte inimi. Coerența imagistică a detaliilor depășește, prin forța de sinteză a poetului, limitele frecvent stereotipe ale fabulosului popular. Ochiul rău al babei înveninate sparge răzbunător piedicile pe care fugarii le înalță prin folosirea obiectelor fermecate (peria, cute, năframă): „doi ochi de jeratec, a căror raze roșii ca focul ars pătrundeau în rărunchii fetei”, „ochi roșii, ca două fulgere lănțuite de un nor”, capăt de funie arzător „ca un cărbune” (M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 325-326).

În regimul nocturn al ființei, conjuncția focului cu stihialul și magicul este generatoare de valori înscrise în sfera distructivului și a punitivului. În această ipostază, focul este substanță imagistică a dezintegrării, materializare a pedepsei sau manifestare a unei acțiuni vindicative. Prin contrast, în regimul diurn al ființei, imagistica focului este valorificată pozitiv, ca reflectare a armoniei și împlinirii. Înfocata împărăție a soarelui se veselește la nașterea lui Făt-Frumos, fața de foc a astrului zilei veghează asupra visului de iubire al cuplului Făt-Frumos – Ileana, nunta din finalul basmului împrumută ceva din strălucirea incandescentă a focului.

Babornița cu inima pestriță cade pradă propriilor izvodiri necurate. Făt-Frumos oprește Miazănoaptea-n loc, lovind cu buzduganul în aripile de aramă ale nocturnului plutitor, iar baba se afundă în somnul de fier al morții, înecându-se în adâncul negru al lacului ivit din năframa fermecată.

Ca și complexul imagistic al focului, simbolistica apei reflectă răsfrângerile diurnului și ale nocturnului. Izvor al vieții și mormânt al neființei, apa este o binefacere (Domnul se răcorește de arșița pustiei în izvorul fînței lui Făt-Frumos), în regimul diurn, și oglindă a cosmicului sau genune a morții (duhul otrăvit al babei bântuie lacul apărut din năframă), în regimul nocturn.

Simbioza luminii cu apa este născătoare de străluciri lichide. „Printre lucrurile pământeste – afirmă Tudor Vianu – nu există vreun altul care să aibă o afinitate mai mare cu lumina, ca apa. Apa posedă în adevăr acel grad intermediar al transparenței, care îngăduie luminii s’o străbată în întregime și să fie în același timp reținută de ea. Ființa materială a luminii se materializează parcă în răsfrângerea ei în apă și se oferă oarecum dorinței noastre de a o stăpâni mai de aproape. Imaginația omenească s-a complăcut în a găsi mijlocul de a prinde într’un trup material ființa spirituală a luminii și a găsit acest mijloc în asociația ei cu apa.”²⁹

După afundarea babei în lacul fermecat, pentru a putea părăsi nevătămat tărâmul vrăjit și întunecat al somnului, voinicul adoarme, pieluțele de pe „lumina ochiului” i se înroșesc „ca focul” iar pe acest fundal al stingerii conștiinței se perindă cortegii de „umbre argintii”, care se înalță și se pierd în „palatele înmărmurite ale cetății din lună”³⁰. Scena este monumentală și dovedește că Eminescu este un condeier desăvârșit al nocturnului, al arhitecturilor urzite din vise. Măreția eterică a palatelor cerești transpare și din secvența răpirii fetei Genarului. Fuga îi pare lui Făt-Frumos un zbor nemișcat³¹ iar gardianul hotarelor între lumi este azvârlit de calul său cu două inimi în înaltul amenințător al bolții. Genarul nu este ars de fulgere, precum fusese odinioară Făt-Frumos, ci rămâne întemnițat între nori: „Norii cerului înmărmuriră și se făcură palat sur și frumos – iar din două gene de nouri se vedea doi ochi albaștri ca cerul, ce răpezeau fulgere lungi – Erau ochii Genarului exilat în împărăția aerului”³².

Considerate în facerile și desfacerile lor, elementele primordiale însuflețesc tabloul unei naturi mereu unduitoare, a cărei neliniște însoțește trecerea prin probele inițiatice ale voinicului. În basm, Eminescu nu proiectează o natură plastică, văzută ca un dat al realului și tălmăcită literar ca obiect al contemplării, ci compune și dramatizează cadrul după chipul și firea personajelor sale. Tensiunea trecerii prin probele inițiatice este schițată furtunos. Acalmia împlinirii are decor paradisiac. Feericul corespunde serenității sufletești. Tehnica de compoziție se sprijină pe virtuțile sinesteziei. Sunetul și culoarea plasticizează indicibilul emoțional. Astfel legate, portretul și peisajul se completează reciproc.

Finalul este o alegorie în care lumina corespunde sărbătorescului iar cântecul, înălțării într-un alt timp. Nuntirea nu este doar eveniment vestitor de împlinire, ci și premisă a viețuirii în orizontul vremii care nu vremuește. Împletirea alegoricului cu oniricul consfințește sugestia că trăirea în fabulos poate fi interpretată ca depășire a omenescului, prin integrare în veșnicia timpului de poveste.

Note

¹ Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu*, Editura Cartea Românească, București, 1930, p. 95.

² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, EPLU, București, 1969, p. 250.

³ M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 319.

⁴ „Stătură și se răsufără. Baba bău apă, *Făt-Frumos bău putere, ș-un fel de foc nestins îi cutreeră cu fiori de răcoare toți mușchii și toate vinele lui cele slăbite*. C-o putere îndoită, cu brațe de fier o smunci pe babă de mijloc și-o băgă n pământ până-n gât. Apoi o izbi cu buzduganul în cap și-i risipi creerii” (subl. – I.M.), *ibidem*, p. 320.

⁵ Pentru detalii privind identitatea modelelor cosmogonice eminesciene și a specificului acestora în raport cu alte modele culturale, a se vedea Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu – poet tragic*, Editura Junimea, Iași, 1994, p. 6-16.

⁶ M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 320.

⁷ *Ibidem*, p. 321.

⁸ *Ibidem*, p. 322.

⁹ *Ibidem*, p. 322.

¹⁰ *Ibidem*, p. 322.

¹¹ *Ibidem*, p. 322.

¹² *Ibidem*, p. 322-323.

¹³ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 14.

¹⁴ M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 323.

¹⁵ *Ibidem*, p. 322.

¹⁶ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 138.

¹⁷ În toate întâlnirile de dinaintea căderii, numele eroului e pe buzele tuturor: „– Bine ai venit, *Făt-Frumos!* – zise împăratul; am auzit de tine, da de văzut nu te-am văzut”, M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 318; „– Bine ai venit, *Făt-Frumos*”, îi spune Ileana, „cu ochii limpezi și pe jumătate închiși”, *ibidem*, p. 319; „– A! bine că mi-ai venit, *Făt-Frumos*”, îl primește Mama-Pădurilor, *ibidem*, p. 320; „– Bine-ai venit, *Făt-Frumos*”, i se adresează și fata Genarului, *ibidem*, p. 322.

¹⁸ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 138.

¹⁹ În călătoria inițiativă pe tărâmul babei cu iepele, numele voinicului este cunoscut doar de ființele aparent neîn-

semnate pe care le întâlnește în regimul diurn. Ființele aparținând regimului nocturn, infuzat acum de magic, i se adresează în alt chip: „Bine-ai venit, *flăcăule*, zise baba sculându-se. Ce-ai venit? Ce cauți? Vrei să-mi paști iepele poate?”, M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 324. În timpul zilei, roaba cea frumoasă a babei îi șoptește că îi cunoaște identitatea („Eu știu că tu ești *Făt-Frumos*”), însă în miez de noapte i se adresează țărănește, „Da, *bădică*”, *ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 325.

²¹ *Ibidem*, p. 324.

²² *Ibidem*, p. 324.

²³ *Ibidem*, p. 324.

²⁴ *Ibidem*, p. 324.

²⁵ *Ibidem*, p. 325.

²⁶ *Ibidem*, p. 325.

²⁷ Redăm, pentru susținerea acestei idei, și celelalte secvențe din tablou. Sublinierile ne aparțin : „Și deodată se ridică din pământ un colț, sur, drept, neclintit, un uriaș împietrit ca spaima, cu capul atingând de nori”; „Și de odată văzură în urmă-le un luciul întins, limpede, adânc, în a cărui oglindă bălaie se scălda în fund luna de argint și stelele de foc” (*ibidem*, p. 325-326).

²⁸ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Editura Minerva, București, 1970, p. 125.

²⁹ Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 97.

³⁰ M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 326.

³¹ „El o luă pe față pe cal dinaintea lui. Ea-i cuprinse gâtul cu brațele ei și-și ascunsese capul în sânul lui, pe când poalele lungi ale hainei ei albe atingeau din sbor năsipul pustiei. Mergeau așa de iute, încât i se părea că pustiul și valurile mării fug, iar ei stau pe loc.” (*ibidem*, p. 327).

³² *Ibidem*, p. 327.

Bibliografie

1. Mihai Eminescu, Mihai, *Opere*, VI, Editura Academiei R.P.R., București, 1963.
2. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, EPLU, București, 1969.
3. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Editura Minerva, București, 1970.
4. Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995.
5. Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu – poet tragic*, Editura Junimea, Iași, 1994.
6. Tudor Vianu, *Poesia lui Eminescu*, Editura Cartea Românească, București, 1930.

Cristinel MUNTEANU

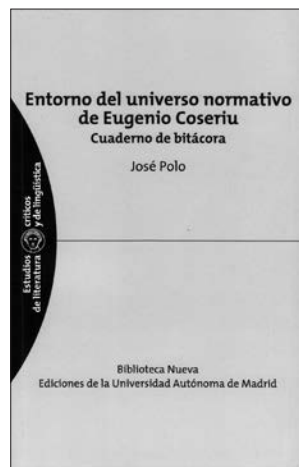
Cum se editează un manuscris coșerian

C.M. – dr. în filologie (magna cum laude) al Universității „Al. I. Cuza”, Iași, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, Filiala Brăila. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Fundamente ale comunicării* (2007, în colaborare), *Tehnici de redactare în comunicare* (2008, în colaborare), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (Institutul European, 2008, ca editor) și *Tobias Peucer, De relationibus novellis / Despre relatările jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului] (2008, ca editor).

Chiar în luna ianuarie a acestui an, a apărut la Editura Biblioteca Nueva din Madrid o carte scrisă de profesorul spaniol José Polo, *Entorno del universo normativo de Eugenio Coseriu. Cuaderno de bitácora* (151 p.). În românește titlul ar suna astfel: *Cadrul universului normativ al lui Eugeniu Coșeriu. Jurnal de bord*. Desigur, cititorii noștri s-ar putea întreba de ce am ales să recenzăm aici o asemenea carte (care nici măcar nu este în limba română), însă tot ei ar putea răspunde parțial la întrebare: fiindcă în respectiva carte e vorba de E. Coșeriu... Fără îndoială, așa este, numai că, prin aceasta, aș dori să atrag atenția și asupra altor aspecte. De pildă, asupra modului foarte responsabil în care unii înțeleg să editeze opera inedită a lui Coșeriu. Sau cu privire la sentimentul de adânc respect (îngemănat cu evlavie) cu care spaniolii tratează ideile și memoria marelui savant de origine română. Nu în ultimul rând, dorim să subliniem importanța manuscrisului coșerian la care se referă José Polo.

În amplel interviu acordat lui Nicolae Saramandu în 1993 (publicat sub formă de carte în 1996)¹, Eugeniu Coșeriu făcea cunoscut faptul că încă de la începutul activi-

tății sale avea în minte „o lingvistică foarte severă și strict fundată din punct de vedere teoretic, însă în același timp și aplicabilă la învățarea limbii și la educația lingvistică, la relațiile politico-sociale și la politica lingvistică, politica – îi spuneam eu – idiomatică, în state și în colectivitățile politice organizate, aplicabilă la traducere ș.a.m.d.; adică trebuia să fie justificată din punctul de vedere al realității limbajului și politica lingvistică, și educația lingvistică ș.a.m.d.”. Așa se face că în perioada uruguayana (o perioadă deosebit de intensă, solicitantă, dar și foarte rodnică pentru Coșeriu) ia naștere o operă (elaborată în anii 1956-1957) care va rămâne, din păcate, în manuscris: *El problema de la corrección idiomática (Problema corectitudinii idiomatice)*. Savantul mărturisește că această lucrare ar fi trebuit să aibă doi autori: „Mă pusesem de acord cu un colaborator al meu de la Montevideo, Luis Juan Piccardo, să scriem o carte pentru profesorii de limbă, și chiar pentru învățătorii care predau limba, ca să clarificăm aceste probleme ale corectitudinii lingvistice, și anume, eu trebuia să scriu teoria, iar el trebuia să scrie istoria problemei corectitudinii în dezvoltarea gramaticii spaniole și în istoria gramaticii spaniole”. De ce nu s-a concretizat un asemenea proiect? Fiindcă, deși L. J. Piccardo era un cercetător foarte conștiincios și un bun cunoscător al istoriei gramaticii spaniole, neșansa a făcut ca el să se îmbolnăvească grav, ceea ce l-a obligat să întrerupă lucrul. Mai apoi, după plecarea lui Coșeriu din Uruguay (în 1963), Piccardo a și murit (în 1967). Coșeriu a redactat însă partea ce-i revenea („mai mult de jumătate, în formă definitivă”), scriind teoria în întregime. Abia mult mai târziu, arătându-i manuscrisul unei foste eleve din Germania (regretata Brigitte Schlieben-Lange, care și-a exprimat uimirea astfel: „Cum se poate să aveți un manuscris așa de important și să nu-l fi publicat deja?!”), s-a hotărât să-l publice cândva (desigur, la Editura Gredos din Madrid – care îi difuzase cărțile în limba spaniolă – unde cartea fusese deja anunțată).

Iată, în relatarea lui Coșeriu însuși, destinul acestei opere². Știm că manuscrisul respectiv nu a mai văzut lumina tiparului în timpul vieții savantului, așa cum se preconizase, deși fotocopii ale acestuia au intrat în posesia unor cercetători care au tras foloasele cuvenite de pe urma lecturării unui material atât de valoros. Dar ce s-a întâmplat mai departe? José Polo este persoana cea mai potrivită să răspundă la o asemenea întrebare. Începând din 1996 (deci, cu șase ani înaintea dispariției lui Coșeriu), el și-a petrecut verile (în special luna august) la Tübingen, lucrând la ordonarea materialelor din arhiva științifică a savantului. I-a revenit, totodată, sarcina de a pregăti o ediție critică a manuscrisului amintit, sarcină pe care lingvistul spaniol și-a asumat-o cu deplină responsabilitate, muncind cu mare acribie și respectând cele mai exigente reguli ale filologiei. Așa se explică faptul că, la aproape un deceniu de la moartea lui Coșeriu, această mult așteptată ediție critică a cărții referitoare la problema

corectitudinii idiomatice nu a apărut încă. Dar se pare că nu vom mai aștepta prea mult. Micul volum *Entorno del universo normativo...*, un adevărat „jurnal de bord” consemnând detaliile pregătirii respectivei ediții, prezintă toate etapele procesului de editare, parcurse exemplar, și toate frământările pe care i le-a generat lui José Polo o atare activitate. În consecință, considerăm utilă o prezentare (fie și succintă) a avatarurilor și a componentelor ediției la care a lucrat.

Dintru început suntem anunțați că „jurnalul de bord” se înscrie în proiectul *Lingüística de Eugenio Coseriu y lingüística coseriana* coordonat de un alt devotat discipol coșerian, profesorul Benjamín García Hernández (de la Universitatea Autonomă din Madrid), micul volum reprezentând abia „una dintre cele patru unități propedeutice” necesare realizării „într-o manieră responsabilă” a unei ediții critice a vechiului original aparținând epocii uruguayene a maestrului (p. 13). José Polo nu lasă nimic la întâmplare, toate amănuntele sunt înregistrate minuțios, întrucât avem de-a face „cu o operă postumă a unui umanist care ne-a învățat atâtea pe toți cei care au vrut să învețe” (p. 20) și, prin urmare, a lua în considerație factorii implicați într-un asemenea proces înseamnă pentru editor „un act de justiție istorică” (*ibid.*). Practic, ediția critică în cauză presupune mai multe volume. Într-unul ar trebui precizate chestiunile de metodă, de tehnică de lucru și referințele bibliografice (fie proprii, fie străine), adică o introducere în problematică dimpreună cu două texte coșeriene (dintr-o ediție îngrijită de Óscar Loureda) indispensabile proiecției generale. Un alt volum ar conține interviurile date de Coșeriu, în care se întâlnesc aspecte normative (legate de corectitudinea idiomătică, de politica lingvistică etc.). Apoi, într-un volum aparte, se vor publica textele a trei conferințe ținute de Coșeriu (una în Chile, în 1981, alta în Peru, în 1997, și încă una în Granada, la Almuñécar, în 1987), privind aceleași probleme, alături de alte două conferințe anterioare (datând din 1955-1956, de la Montevideo) pe care José Polo le-a unit și le-a publicat deja în anul 2000 sub forma unui singur material purtând titlul *La estructura del saber lingüístico (Structura cunoașterii [= competenței] lingvistice)*. Următorul pas ar fi acela de a retipări excelenta ediție a unui ciclu de conferințe ținute de Coșeriu în Chile în 1987 și apărute în 1991 într-un volum de 227 de pagini. Faptul că această ediție însumează tot cinci capitole, ca și manuscrisul original de la Montevideo (păstrând aproape intacte și denumirile acestora), l-a îndemnat pe José Polo, după îndelungi reflecții, să se decidă în favoarea unei ediții critice a cărei organizare să dispună respectivele capitole în paralel, adică să prezinte mai întâi un capitol al versiunii orale și apoi corespondentul din versiunea scrisă, ceea ce va face, probabil, ca rezultatul să depășească dimensiunile unui singur volum (p. 18).

În mod cert, scopul urmărit de José Polo este ca prin acest „jurnal de bord” să pregătească terenul pentru ediția critică a capodoperei *El problema de la corrección idiomática*. Dar nu este doar atât. Analizându-și propriul volum pe baza funcțiilor externe ale limbajului (pe linia Bühler, Malinowski, Jakobson și – pentru funcția ludică – Francisco Ynduráin), J. Polo dorește să ne introducă în întregul său laborator (p. 20). Cărticica sa cu rost propedeutic evidențiază și funcția reprezentativă / referențială (prin conținutul său intelectual), și funcția expresivă (prin surprinderea stărilor sale sufletești: atât momente de îndoială, de neliniște, cât și de siguranță), și funcția apelativă / conativă (prin aceea că și cititorul este invitat să pătrundă empatic și intelectual în lumea volumului prin intermediul lecturii, fiind astfel stimulat să-i trimită autorului sugestii sau eventuale materiale utile), și funcția metalingvistică (ce apare implacabil când se vorbește de dificultăți și se lămuresc diverse aspecte intricate), și funcția poetică (vizibilă în încercarea de a da o formă frumoasă din punct de vedere științific acestei cărți), și funcția ludică (reieșind din multiplele contraste stilistice, jocuri conceptuale etc.), și chiar și funcția fatică (constând în contactul profitabil – din punct de vedere doctrinar – dintre autor și cititorii / cercetătorii virtuali).

Revenind la planul întregului demers editorial, José Polo anunță că are în vedere, la final, și un volum cuprinzând diverse texte ce au atingere cu tema corectitudinii idiomatice, adică o serie de „studii complementare”.

Spațiul nu ne permite să înfățișăm în amănunt conținutul bogat al acestei cărți, drept pentru care vom opta pentru o enumerare rapidă a principalelor secțiuni. José Polo motivează alegerea titlului (care i-a dat și el destulă bătaie de cap; a contat densitatea conceptuală a unor termeni coșerieni, precum *universo, entorno, norma*³), apoi argumentează necesitatea unei ediții critice, inventariază numeroasele manuscrise (de dimensiuni variate și redactate în diverse limbi) care au legătură cu tema ce îl preocupă, redă ultima discuție (referitoare la aceeași problemă) purtată cu E. Coșeriu, la spital, în august 2002, trece în revistă locurile în care Coșeriu anunță publicarea cărții *El problema...* și, totodată, identifică (încă de la primele studii) paragrafele în care savantul vorbește de aspecte ce țin de corectitudinea lingvistică (p. 22-36). Mai departe, mergând către originile acestei opere, José Polo reproduce scrisori ale celor care au avut contact cu manuscrisul respectiv, consemnând mărturii interesante pe „linia genealogică textuală”. Este oferit cititorului (la p. 42) și planul vechii lucrări, cu cele cinci capitole ale sale: 1. *Confuzii referitoare la «corectitudinea» idiomatice*; 2. *Planurile [= nivelurile] cunoașterii lingvistice. Locul «corect»-ului [de lo «correcto», în orig. sp.] pe scara de aprecieri a vorbitului*; 3. [Noțiunea de] «corect» și [noțiunea de] «exemplar»⁴;

4. *Ipostazele «corect»-ului. Conflictele dintre judecăți și suspendarea lor; 5. Sensul și importanța corectitudinii idiomatice. Educația lingvistică* (titlu schimbat ulterior în *Deontologia și etica limbajului*⁵). În continuare, José Polo explică diferența conceptuală dintre corectitudine idiomatică și exemplaritate, dând și foarte multe exemple de greșeli frecvente (majoritatea culese de el din presa spațiului hispanic). Următoarele două capitole demonstrează amploarea investigației editorului spaniol: sunt înregistrate, într-un demers ce s-a vrut exhaustiv, atât referințele altor cercetători (de preferință, tot de limbă spaniolă) la concepțiile coșeriene avute în vedere (normă, corectitudine, exemplaritate etc.), cât și studiile (elaborate tot în cadrul academic hispanic) de factură normativă, chiar dacă unele nu au legătură cu teoria lingvistică a lui Coșeriu. Un alt capitol al „jurnalului de bord” tratează despre unele conferințe ale lui Coșeriu vizând aceeași temă (printre altele, José Polo încercând să stabilească, acolo unde nu existau date suficiente, dacă E. Coșeriu a participat sau nu la o manifestare științifică de profil). Un scurt capitol prezintă textele redactate sau traduse în limba germană, precum și preocupările lui Coșeriu (din perioada în care a activat la Tübingen) privind același subiect⁶. Partea a doua a cărții lui J. Polo cuprinde numeroase exemple de greșeli de limbă consemnate și comentate de Coșeriu însuși (extrase preponderent din presa de limbă spaniolă, dar și din exprimarea unor... lingviști care aveau ca limbă maternă aceeași limbă!), unele discuții reprezentând adevărate studii de caz (de pildă, „*le por les*”). Cartea se încheie cu un capitol ce conține un mic îndrumar demn de atenția oricărui traducător care se încumetă să transpună textele coșeriene în limba proprie, mai ales că respectivele reguli / norme au fost elaborate chiar de Coșeriu⁷. Un indice de nume proprii și „entități” și unul de cuvinte, structuri lexicale, concepte, termeni și „semitermeni” completează în mod fericit și util această lucrare.

Devine de la sine înțeles că, odată apărută (în viitorul apropiat) ediția critică a acestui manuscris coșerian fundamental, se impune traducerea sa neîntârziată în limba română, căutându-se (așa ar fi de dorit!) și o dublare a exemplurilor de greșeli de limbă spaniolă (înregistrate acolo) cu greșeli similare, întâlnite frecvent în exprimarea românilor. Ar rezulta, neîndoielnic, și pentru cultura română, cea mai bună carte care s-a scris vreodată cu privire la aceste probleme care ne preocupă pe toți. Coșeriu a scris această carte ca o consecință firească a unui principiu care l-a călăuzit toată viața în activitatea sa de cercetare: *principiul binelui public sau al responsabilității sociale*⁸. Se cuvine să ne dovedim și noi, măcar într-o anumită măsură, responsabilitatea față memoria unui asemenea savant, editându-i opera și valorificându-i ideile⁹.

- Note** ■ ¹ *Lingvistica integrală*, Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996 (p. 20-21, pentru ceea ce ne interesează aici).
- ² Desigur, José Polo nu face referire la interviul acordat lui Saramandu, întrucât a fost interesat îndeosebi de textele coșeriene scrise sau rostite în limba spaniolă.
- ³ Inițial, José Polo își intitulase cartea *Prolegómenos a la visión normativa de Eugenio Coseriu*.
- ⁴ Într-o română mai puțin forțată, pentru a transpune titlul spaniol *Lo «correcto» y lo «ejemplar»*, s-ar putea zice «Corectitudinea» și «exemplaritatea», cu mențiunea că intenția lui Coșeriu va fi fost aceea de a surprinde nu doar conceptele în sine, ci și ideea de «apreciere», exprimată adjectival.
- ⁵ Exact așa și-a intitulat Coșeriu și una dintre prelegerile sale ieșene (vezi *Deontologia și etica limbajului*, în Eugen[iu] Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, ca supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică, Iași, 1994, p. 163-171).
- ⁶ Este vorba de o traducere parțială, din spaniolă în germană, a manuscrisului cu pricina: Eugenio Coseriu, *Die Ebenen des sprachlichen Wissens. Der Ort des 'Korrekten' in der Bewertungsskala des Gesprochenen*, deutsche Übersetzung eines spanischen Manuskripts, în *Energeia und Ergon*, Bd. I, Schriften von Eugenio Coseriu (hrsg. Von J. Albrecht, J. Lüdtke und H. Thun), Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1988, p. 327-375 și de un consistent capitol (*Das Korrekte und das Exemplarische*) din cartea-interviu Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, «Die Sachen sagen, wie sie sind...». *Eugenio Coseriu im Gespräch* [1994-1995], Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1997, p. 207-219.
- ⁷ Postum, ele au fost publicate inițial de J. Polo sub forma unui articol: Eugenio Coseriu, [*Pautas conceptuales, terminológicas y estilísticas para la traducción de mis obras: esbozo*], dispuesta para la imprenta por José Polo, în „TRANS: revista de traductología”, núm. II, 2007, p. 247-257.
- ⁸ Acesta este unul dintre cele cinci principii respectate și recomandate de Coșeriu. Celelalte patru sunt: principiul realismului (sau al obiectivității absolute), principiul umanismului (sau al cunoașterii originare), principiul tradiției și principiul antidogmatismului.

⁹ În ceea ce mă privește, am încercat să fructific unele idei coșeriene referitoare la „deontologia și etica limbajului” (așa cum le-am deprins din anumite prelegeri [publicate] pe care Coșeriu le-a ținut în limba română sau în limba spaniolă) în câteva studii și articole. Amintesc, selectiv, aici: *Corectitudine și adecvare în versiunile românești ale sonetelor shakespeariene*, în volumul *Limba română azi. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”, Iași – Chișinău, 3-7 noiembrie 2006*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, p. 449-456; (în colaborare cu Stelian Dumistrăcel, care a și elaborat / redactat cea mai mare parte a materialului), *Limba română: între așteptări și rezultate*, în Academia Română – Filiala Iași, „Prelegeri academice”, Iași, vol. VI, 2007, Editura Academiei Române, 2008, p. 97-126; *Reflecții privind „funcția criptică” a limbajului medical*, în „Limba română”, Chișinău, anul XX, nr. 1-2, 2010, p. 120-128; *Problema neologismelor (ca împrumuturi) din perspectiva politicii culturii*, în „Analele Universității «Dunărea de Jos» din Galați”, Fascicula XXIV, Anul III, Nr. 2 (4), *Lexic comun / Lexic specializat*, Editura Europlus, Galați, 2010, p. 364-374; *Eugeniu Coșeriu și învățarea limbilor*, în Manuela Nevaci (editor), *Studia linguistica et philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu*, Editura Universității din București, București, 2011, p. 597-608. Mai mult decât atât, la începutul anului 2011, am înaintat conducerii Institutului de Lingvistică „Jorgu Iordan – Al. Rosetti” o propunere de conferință – intitulată *Problema «exprimării corecte» în limba română (preocupări anterioare, principii, delimitări conceptuale și exemplificări)* – pentru seria Conferințelor de la Academia Română, „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”. Aveam de gând să reevaluez și să rediscut, pe baze coșeriene, conceptul de «corectitudine» (ce cunoaște mai multe aspecte sau dimensiuni), raportându-l la limba literară sau exemplară și să ilustrez cu exemple românești distincțiile teoretice prezentate. Nu am primit niciun răspuns de la cei îndreptățiți să o facă, deși am reinnoit propunerea și deși mesajul meu a ajuns acolo unde trebuia...

Adina DRAGOMIRESCU

Principiul tradițional-istoric în ortografia limbii române

A.D. – cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Departamentul de gramatică, asist. univ. la Facultatea de Litere a Universității din București, Departamentul de Lingvistică. Doctor în filologie din 2009. Cărți: *Ergativitatea. Tipologie, sintaxă, semantică*, 2010; *Morfosintaxa limbii române*, 2010 (în colab.); *Gramatica de bază a limbii române* (în colab.); *Ești COOL și dacă vorbești corect*, 2010 (în colab.); *101 greșeli de lexic și de semantică. Cuvinte și sensuri în mișcare*, 2011 (cu Alexandru Nicolae).

În articolul din numărul anterior al revistei „Limba Română”, am început prezentarea principiilor ortografiei românești actuale cu cel fonologic; vom continua, de data aceasta, cu principiul tradițional-istoric (etimologic), iar în numerele viitoare – morfologic, sintactic, simbolic, distribuțional.

1. Ce este principiul tradițional-istoric?

Fără îndoială că principiul fonologic este cel mai important pentru ortografia românească actuală, însă nu este exclusiv. Multe dintre regulile de scriere se explică din perspectiva tradițional-istorică. În articolul anterior, am văzut că dificultățile trecerii de la principiul etimologic la cel fonologic au urmărit întreaga (deși scurtă) istorie a ortografiei românești.

Înainte de a putea oferi o definiție a principiului tradițional-istoric și de a trece la prezentarea modului în care acesta se aplică, este necesară o clarificare terminologică, mai precis, o discuție despre termenii „tradițional-istoric” și „etimologic”. Vasiliu (1979: 16-18) arată că distincția se face, de regulă, între scrierea „fonetică” și cea „etimologică”, iar raportul dintre cele două tipuri de sisteme de scriere este, în general, de tip diacronic: un sistem de scriere la origine fonetic poate deveni etimologic. Exemplul tipic pentru această situație

îl reprezintă limba franceză, în care a existat, la un moment dat, o echivalență între scriere și pronunțare (fiecare literă reprezenta câte un sunet); situația actuală este însă diferită: sistemul de scriere francez a devenit etimologic pentru că forma scrisă a cuvintelor s-a conservat, pe când forma lor fonetică s-a modificat în timp.

Așadar, într-un sistem de scriere etimologică unei litere sau unei secvențe de litere i se asociază un sunet sau o secvență de sunete apărut(e) ca urmare a unei schimbări fonetice a sunetului (sau a secvenței de sunete) pe care litera sau literele le denota(u) inițial (Vasiliu 1979: 17). O scriere etimologică dă informații despre formele de origine ale cuvintelor, altfel spus, despre etimologia cuvintelor; de exemplu, substantivele fr. *famille*, *fille*, *fil* se rostesc [famij], [fi], [fis], dar păstrează grafia cu *l*, mai apropiată de etimoanele lat. *familia*, *filia*, *filius*.

Așa cum arată Vasiliu (1979: 19), în perioada în care s-au purtat discuțiile privitoare la înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, adică în secolul al XIX-lea, partizanii ortografiei etimologice / etimologizante susțineau adoptarea unei norme de scriere cu litere latine care să facă posibilă reconstituirea formei grafice a cuvintelor românești în conformitate cu originea lor latină, cunoscută sau presupusă (vezi exemple ca *auđi*, *bětran*, *prandiu*, în loc de *auzi*, *bătrân*, *prânz*, din articolul anterior). Această concepție venea în contradicție cu evoluția firească de la o scriere fonetică la una etimologică: scrierea etimologică nu se creează și nu se adoptă, ci este rezultatul unui proces istoric (de evoluție fonetică a cuvintelor).

Mai adecvat pentru ortografia actuală – în care factori precum tradiția sau obișnuința de a scrie într-un anumit fel, originea sau istoria cuvintelor ne împiedică să scriem așa cum pronunțăm – este să folosim denumirea de principiu *tradițional-istoric* (Hristea 1981: 102). Excepțiile de la principiul fonetic explicabile printr-o anumită tradiție (creată în interiorul limbii române sau preluată din alte limbi, odată cu formele ori cuvintele împrumutate) nu ne oferă neapărat informații despre originea cuvintelor, ci, mai degrabă, despre obișnuința de a scrie într-un anumit fel, fără a putea formula reguli stricte, dependente de contextul fonetic / fonologic.

2. *Aplicarea principiului tradițional-istoric*

În prezentarea punctelor în care se aplică principiul tradițional-istoric în ortografia limbii române vom porni tot de la sinteza realizată de Hristea (1981: 102-104), completând-o prin folosirea instrumentelor normative în vigoare.

Două dintre aplicațiile principiului tradițional-istoric – și cele mai semnificative – au fost anunțate încă din articolul publicat în numărul anterior: redarea literei *x* prin [cs] sau prin [gz] fără ca această corespondență să se supună unor reguli fonologice și scrierea cu *e*, dar rostirea cu *ie* la începutul unor pronume personale și al unor forme din paradigma verbului *a fi*. Încălcarea acestor două reguli, prezentate mai jos sub (a) și (b), reprezintă greșeli semnificative; în schimb, regulile prezentate sub (c)-(e) sunt mai permissive.

(a) Pentru redarea sonoră a literei *x* (care apare în neologisme, nu și în cuvinte din fondul vechi al limbii), instrumentele normative nu ne oferă o regulă, ci liste de situații în care aceasta se rostește [cs] sau [gz]. În ÎOOP⁵ se spune că se scrie *x* și se pronunță [cs] în cuvinte ca: *exacerba*, *expediție*, *explozie*, *hexametrul*, *oxid* etc., dar se scrie *x* și se pronunță [gz] în cuvinte ca: *exact*, *examen*, *exantematic*, *exemplu*, *exil* etc. Așa cum arată Hristea (1981: 104), în cazurile enunțate ortografia urmărește să păstreze imaginea grafică (am adăuga, adesea și fonetică) pe care aceste neologisme o au în alte limbi. Corespondentele din franceză ale cuvintelor din listele de mai sus se rostesc la fel: *exacerber*, *expédition*, *explosion*, *hexamètre*, *oxyde* (cu [cs]) versus *exacte*, *examen*, *exanthématique*, *exemple*, *exile* (cu [gz]). Vom vedea însă, mai departe, că nu se respectă întotdeauna forma fonetică a cuvintelor din limba de origine.

În DIN: 873 se încearcă o formulare mai clară a regulilor de rostire a literei *x*, bazată pe influența contextului fonetic. Însă regula este complicată și, în contextul intervocalic, imposibil de formulat cu precizie. De aceea, pentru a ști să rostim corect litera *x* este întotdeauna util să consultăm un dicționar ortoepic (DOOM², DIN). În DIN, regula are următoarea formă:

- litera *x* are valoarea [ks] la început de cuvânt, atunci când este urmată de o vocală (*Xenia*, *xilofon*), în interiorul cuvintelor, în trei situații – (1) înainte de consoană / consoane (pronunțare justificată fonetic numai înainte de consoane surde, dar recomandată de normă și în alte poziții, din cauza pătrunderii acestor împrumuturi pe cale scrisă și a tradiției, deși etimoanele franceze ale cuvintelor în cauză pot fi pronunțate cu [gz]): *excavator*, *inexpugnabil*, *inextricabil*, *a juxtapune*, *imixtiune*, *Sextil*; (2) după sonantele *n*, *r*: *anxios*, *marxist*; (3) între vocale (fără să existe o regulă): *Alexandru*, *axă*, *coxalgie*, *doxă*, *a exagera*, *oxid*, *a taxa*, *toxină* – și în poziție finală: *anex*, *chix*, *complex*, *Felix*, *fix*, *lax*, *linx*, *lux*, *ortodox*, *perplex*, *prolix*, *sfinx*;

- litera *x* are valoarea [gz] între vocale, în neologisme latino-romanice, fără să existe o regulă: *auxiliar*, *exact*, *a executata*, *exemplu*, *exotic*, *a exalta*, *a exulta*.

Majoritatea greșelilor de rostire constau în rostirea [cs] în loc de [gz] atunci când litera *x* apare între două vocale, deci în situația în care nu se poate formu-

la o regulă fonetică. Este deci incorect să rostim [cs] în cuvinte precum *exact*, *examen*, *examina*, *executa*, *exemplar*, *exemplu*, *exercițiu*, *exila* etc.

Hristea (1981: 104) atrage atenția asupra câtorva aspecte normative legate de folosirea literei *x*: (1) *x* nu redă și grupul [cș], prin urmare, se scrie: *fișci*, *complecși*, *ortodocși*; (2) există unele cuvinte din fondul vechi al limbii în care grupul consonantic [cs] nu se redă prin *x*, ci prin *cs*: *micsandră*, *ticsi*, *îmbâcși*, *catadicsi*; (3) unele cuvinte neologice se scriu cu *cs*, și nu cu *x*, respectând grafia din limba de origine: *vacs* (< germ. *Wachs*), de la care s-a format în română verbul *a văcsui*, *rucsac* (< germ. *Rucksack*), *cocs* (< germ. *Koks*), cu derivatele *cocserie*, *cocsifica*, *fucsină* (< fr. *fuchsine*).

(b) Scrierea și rostirea cu *e* sau *ie* la început de cuvânt sau de silabă este reglementată de două principii diferite. Situațiile reglementate de principiul fonologic, în care scrierea și pronunțarea concordă, au fost discutate în articolul anterior. Aplicarea principiului tradițional-istoric determină existența unor excepții, în cuvinte din fondul (cel mai) vechi al limbii, mai precis în forme ale pronumei personale și ale verbului *a fi* (vezi Vasiliu 1979: 56, Hristea 1981: 103, ÎOOP^s: 12, DOOM²: XLVI, DIN: 267, 314): se scrie *eu*, *el*, *ei*, *ele*, *ea*, *ești*, *este*, *e*, *eram*, *erai*, *era*, *erau*, dar se rostește [ieu], [iel], [iei], [iele], [ia], [iești], [ieste], [ie], [ieram], [ierai], [ierau], cu *i* semivocalic inițial (transcris fonetic ca [j]). Influența grafiei asupra pronunțării determină apariția destul de frecventă a unor rostiri hipercorecte, de tipul [eu], [este] etc. (vezi și Nedelcu 2012).

În afara situațiilor de sub (a) și (b), Hristea (1981: 102-104) mai înregistrează și alte câteva situații de aplicare a principiului tradițional-istoric.

(c) Așa cum *e* inițial se rostește [je] în unele forme vechi în limbă, diftongul *oa* în poziție inițială se rostește *ua* (transcris fonetic [wa]), în cuvinte precum: *oaie*, *oaste*, *oală*, *oase*, *oameni*, care se scriu cu *o* în virtutea tradiției și pentru că în formele latinești care stau la baza acestor cuvinte există un *o* care s-a diftongat în *ua*: lat. *hora* > *oară* [wară], lat. *hostis* > *oaste* [waste], lat. *homines* > *oameni* [wameni]. Se spune – deși nu toți lingviștii sunt de acord cu acest lucru – că diftongul [oa] nu se poate pronunța, în română, la început de cuvânt (sau de silabă), ci numai atunci când este precedat de o consoană (*boabă*, *roată*). Pentru această situație nu există o regulă clară, fiind acceptată, la începutul cuvântului, în măsura în care se poate face o diferențiere acustică netă, atât rostirea cu [wa], cât și cea cu [oa].

(d) Articolul hotărât masculin proclitic *-l* este obligatoriu prezent în scris, datorită tradiției, etimologiei și unor necesități de ordin gramatical (dezambi-guizarea formelor gramaticale). Acesta a dispărut de mult timp din vorbirea

curentă, naturală. Rostirea sa este recomandabilă în exprimarea solemnă, oficială, dar nu și în vorbirea obișnuită, unde reprezintă un caz de hipercorectitudine, explicabilă prin influența scrierii asupra rostirii (Hristea 1981: 103). Prin urmare, este firesc să rostim într-o conversație familiară, *omul ăsta a venit* (marcând prin apostrof absența articolului), dar într-un discurs oficial se recomandă să spunem *omul de știință X*.

(e) În fine, o altă situație înregistrată de Hristea (1981: 103) privește rostirea *p* versus *b*, independentă de contextul fonetic, în unele cuvinte de origini diferite. De exemplu, deși rostim [suptîre] (din perechea de ocluzive bilabiale *p* / *b* se alege varianta surdă, pentru că din grupul consonantic mai face parte și africata dentală surdă *t̪*, iar grupul de două consoane surde este mai ușor de rostit decât un grup format dintr-o consoană surdă și una sonoră), scriem *subțire*, respectând etimonul latinesc *subtilis*. Din aceleași motive fonetice, rostim [opcină], dar scriem *obcină*, în conformitate cu etimonul vechi slav *občina*. Scrierea nu concordă cu pronunțarea nici în cazul unor neologisme ca *absent*, *absolut*, *abține*, *absorbție*, *obscen*, *obtu*, *observa* pe care le rostim cu *p* pentru că în grupul consonantic apare o altă consoană surdă, dar le scriem, în virtutea tradiției și a etimologiei, cu *b* (vezi fr. *absent*, lat. *absens*, *-ntis*; fr. *absolu*, lat. *absolutus*; fr. (s)'*abstenir*; fr. *absorption*, lat. *absorptio*, *-nis*; fr. *obscène*, lat. *obscenus*; fr. *obtu*; fr. *observer*, lat. *observare*).

Bibliografie și sigle

1. DIN – Ioana Vintilă Rădulescu, *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic*, Corint, București, 2009.
2. DOOM² – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, coord. Ioana Vintilă-Rădulescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.
3. Theodor Hristea, *Principiile ortografiei românești actuale*, în: Th. Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a doua, revăzută și mult îmbogățită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 99-109.
4. ÎOOP⁵ – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a V-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995.
5. Isabela Nedelcu, *101 greșeli gramaticale*, Editura Humanitas, București, 2012.
6. *Trésor de la Langue Française*, disponibil la <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>
7. Emanuel Vasiliu, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și cu fonologia*, Editura Universității din București, București, 1979.

Ion CIOCANU

Contribuția lui Nicolae Mătcaș la cultivarea limbii române

I.C. – prof. univ. dr. hab., colaborator științific principal la Institutul de Filologie al A.Ș.M., critic și istoric literar, lingvist. Autor a 37 de cărți de critică și istorie literară, de sociolingvistică și de cultivare a limbii. Lucrări apărute recent: *Efortul necesar* (2006), *Salahorind...* (2008), *Darul lui Dumnezeu* (2009), *Noi și cuvintele noastre* (2011), *Cărțile din noi* (2011).

Născut la 17 aprilie 1940 în satul Crihana Veche, azi raionul Cahul, Nicolae Mătcaș a absolvit Universitatea de Stat din Chișinău (1962), s-a specializat la Universitatea de Stat din Sankt Petersburg (1964-1967), a devenit doctor în filologie în 1967, a ajuns doctor honoris causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1993) și profesor honoris causa al Universității din București (1995). A fost ministru al Învățământului al Republicii Moldova, șef de catedră și decan la Institutul Pedagogic (actualmente Universitatea Pedagogică de Stat) „Ion Creangă” din Chișinău, în 1987-1989 afirmându-se ca unul dintre cei mai activi și mai perseverenți luptători pentru cauza românismului în Republica Moldova. A fost membru (și secretar) al Comisiei interdepartamentale pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești și a contribuit esențial la elaborarea și adoptarea legislației lingvistice din 1989. Cărțile sale de referință sunt *Introducere în lingvistică* (în colaborare, 1980), *Lingvistica generală* (în colaborare, 1984), *Coloana infinită a graiului matern* (în colaborare, 1990), *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998), *Calvarul limbii române din Basarabia* (2011).

Dintre titlurile de succes ale autorului evidențiem și volumul *De la grotesc la sublim* (1995), consacrat problemelor de cultivare a limbii române. Ceea ce-l singularizează în primul rând și imprimă studiilor sale un specific proeminent este osatura teoretică solidă a afirmațiilor, fundamentarea justă și convingătoare a concluziilor. E trăsătura

principală a articolului *Numai în miezul limbii*, care poartă subtitlul *În loc de prefață*. Saturat de informație istorică și lingvistică, articolul se sprijină temeinic pe afirmația autorului că „suntem români pe străbun pământ românesc și de aceea vrem să gândim, să vorbim și să simțim românește” (p. 5). Eminescu, Grigore Vieru și Nichita Stănescu îl călăuzesc pe Nicolae Mătcaș spre ideea că limba română este însuși aerul pe care îl respirăm, pentru că „cetatea care ne-a ținut mereu trează conștiința de apartenență la un neam eroic bilingv, cetatea care ne-a făcut să rezistăm în fața tuturor puhoaielor nivelatoare, din oricare parte s-ar fi pornit ele spre noi, a fost limba – această cetate de neînving a românismului” (p. 6).

Nu-i vorbă, de pe la 1812 rușii ne-au rebotezat în moldoveni vorbitori de limbă „moldovenească”, pe care unii dintre ai noștri o vorbesc și până azi. „Dar cum o vorbim, se întreabă Nicolae Mătcaș? Te strânge în spate când auzi cum e schilodită la tot pasul dulcea și încântătoarea limbă română” (p. 7).

Pentru ameliorarea acestei situații autorul procedează la demonstrații consistente, explicând pe îndelete, ca în orice lucrare de știință, cum a evoluat diftongul *oi, oy* (pronunțat *ua*) din limba franceză în cuvintele neologice împrumutate de limba română. *Diftong sau vocale în hiat*, de exemplu, este o exegeză de mare finețe a adevărului că „reflexele lui *oi* din franceză diferă uneori de la dicționar la dicționar, și nu numai în cuvinte diferite, ci chiar în unele și aceleași cuvinte” (p. 13). Pe baza colaționării unor surse lexicografice de mare importanță și valoare (*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, 1989; *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975; *Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie*, Chișinău, 1990 ș.a.), Nicolae Mătcaș constată că franțuzescul *oi* e ba *ua* (trotuar, fumuar), ba *oa* (coafură, croazieră, toaletă), din această cauză „de multe ori este imposibil a determina cum ar fi recomandat autorii dicționarelor respective să fie pronunțate îmbinările de litere *ua* și *oa*” (p. 13). Mai mult, „aceasta e prima dificultate cu care se confruntă un doritor de a însuși pronunțarea și scrierea corectă a neologismelor împrumutate din limba franceză ce conțin îmbinările de litere *ua* și *oa* rezultate din diftongul *oi*” (p. 13) și „a doua dificultate, nu mai puțin importantă, care apare în fața alcătuitoarelor de dicționare ale limbii române constă în redarea în românește în scris a digrafului francez *oi*: când se va transpune prin *ua* și când – prin *oa*?” (*Ibidem*).

Savant autentic, Nicolae Mătcaș nu uită că „limba română din Republica Moldova s-a aflat în permanență sub o influență masivă a limbii ruse, iar pronunțarea internaționalismelor (chiar dacă acestea fuseseră împrumutate la timpul lor direct din franceză sau din alte limbi) imita pe cea a cuvintelor respective din limba rusă” (p. 14) și că, prin urmare, numai așa putem explica faptul că „o parte din aceleași cuvinte din limba română în dicționarele editate în

Republica Moldova în loc de *oa* îl conțin pe *ua* și, în plus, acest digraf *ua* nu se rostește ca un diftong, cum se rostesc cuvintele neologice cu *oa*, ci face parte din silabe diferite” (p. 14-15). Distinsul lingvist concluzionează că „în condițiile în care se vorbea la tot pasul despre influența binefăcătoare a limbii ruse..., când se promova insistent falsa teorie a unei limbi moldovenești de sine stătătoare, deosebite de română, când se ridica un zid artificial între limba română firească din România și cea lăncezândă din Republica Moldova, nu trebuie să ne mire faptul că în dicționarele normative erau propagate pe ici, pe colo și niște norme diferite, «specifice»” (p. 16). Or, „din momentul în care lumea științifică a recunoscut unitatea de limbă română vorbită de românii de pretutindeni, indiferent de fruntariile politice, normele limbii române literare trebuie să fie unele și aceleași. Odată ce majoritatea dicționarelor românești recomandă redarea lui *oi* din franceză prin *oa* și pronunțarea acestei reuniri de sunete ca diftong, suntem datori să ne orientăm la această normă de pronunțare a lui *oa* – ca diftong, și nu la cea rusească – de trecere a lui *u* și *a* la silabe diferite (vocale în hiat)” (*Ibidem*).

După încă două observații demne de un exeget scrupulos și profund al faptelor lingvistice, Nicolae Mătcaș notează că „franțuzescul *oi* se redă și se pronunță în românește ca *oa*, din care cauză, probabil, și-a extins scrierea și pronunțarea cu *oa* ca diftong la cuvintele franțuzești cu *oi*” (p. 17). Opinia sa e că „în virtutea acestei tendințe de ordin general, vom scrie cu *oa* și vom pronunța cu diftongul *oa* următoarele cuvinte de origine franceză care conțineau un *oi* (*oy*): *balansoar*, *benoar*, *budoar*, *coafare*, *coafor*, *croazieră*, *curtoazie*, *demoazelă*, *exploatare*, *fermoar*, *foaier*, *lavoar*, *patinoar*, *pledoarie*” – șirul exemplilor date de autor este cu mult mai mare.

Până la urmă, un simplu, s-ar părea, articol de cultivare a limbii crește într-o exegeză desfășurată și aprofundată a faptelor lingvistice abordate, Nicolae Mătcaș demonstrând că în textele de această natură (în carte sunt inserate și altele asemănătoare: *Diftong ascendent sau descendent?*, *Un prezidiu perpetuu?*, *Înnemurirea cuvintelor* ș.a.) problemele de cultivare a limbii își pot găsi o rezolvare justă, profundă în baza unui material factologic vast, privit din unghiuri diferite, a unor observații subtile asupra faptelor de limbă, care generează concluzii pertinente, altfel zis – că articolele de cultivare a limbii sunt lucrări propriu-zis ori preponderent științifice.

Constatăm că mai bine de jumătate din volumul *De la grotesc la sublim* reprezintă parcursul științific al autorului într-o serie de probleme ale scrierii și rostirii românești corecte. Pe de altă parte, cartea lui N. Mătcaș cuprinde și un amplu compartiment de analize succinte și de corectări judicioase ale unor fapte lingvistice aparent simple, pentru unii – chiar minore. Intitulat *De-ale Parlamentului*, compartimentul în cauză se întemeiază pe evidențierea

și combaterea unor greșeli comise de către membrii Parlamentului chișinăuian. N. Mățaș afirmă din start că „principala sursă de greșeli e gândirea în limba rusă” și redarea, traducerea nereușită, ad-hoc, a expresiei (rusești) în românește, subliniind în mod expres că „acest soi de greșeli îi caracterizează nu numai pe unii aleși ai poporului, ci și pe mulți dintre membrii electoratului” (p. 97-98). Expresiile pe care le consemnează și le corectează lingvistul sunt dintre cele mai diferite. În funcție de gravitatea greșelilor comentate și de complexitatea analizei și combaterii acestora, Nicolae Mățaș scrie unele articole relativ desfășurate, bazate pe analize minuțioase și pe interpretări aprofundate ale faptelor lingvistice, generând concluzii limpezi, cu exemplificări elocvente. Cităm câteva mostre de combatere a greșelii: „«Stimată *audiență*». Cei care se adresează astfel confundă cuvântul *auditoriu* cu sensul de «asistență, public» cu *audiență*, care înseamnă «întrevedere acordată unui solicitator de către o persoană sus-pusă» (Am avut o *audiență* la primul-ministru). Este corect a spune *onorat public, onorat auditoriu, distins auditoriu, onorată asistență*. O sursă a erorii este și asemănarea sonoră a celor două cuvinte, *audiență* și *asistență*, care, după cum vedem, pentru unii au devenit adevărate paronime”; „«Manifestarea va avea loc în sala *festivă*». Adjectivul e folosit inadecvat, pentru că o sală nu poate fi festivă. Festivă, adică sărbătorească, poate fi atmosfera, predispoziția, starea, adunarea etc., pe când sala e *de (pentru) festivități...*”; „«El e *pe buletin* de boală». Insul care a motivat astfel absența colegului a vrut să spună că tovarășul lui e bolnav, are chiar și *certificat medical* (care îi motivează absența). A fost presat însă de modul de gândire și de exprimare rusești: *Он находится на больничном листе*”. Scurt, clar, pe înțelesul tuturor, din 1995, de când a apărut cartea *De la grotesc la sublim*, greșelile comentate și corectate grijuliu și convingător în aceste, dar și în alte articole sau eseuri, tablete sau consemnări, nu s-au împușinat în societatea est-pruteană. Mai curând, acestea au devenit mai dese, de parcă nici Irina Condrea, Inga Druță, Ana Vulpe, Nicolae Mățaș, Ion Melniciuc, nici alți cultivatori ai limbii române, de la noi ori de peste Prut, nu le-ar fi comentat și corectat. Or, eficiența tabletelor / eseurilor de cultivare a limbii e o altă problemă foarte dureroasă...

Ceea ce urmărim prin articolul de față e să consemnăm varietatea obiectivă a modurilor de a trata problemele limbii actuale: în mod propriu-zis ori preponderent științific, pe de-o parte, ca în articolul analizat de noi la începutul textului de față, și – pe de altă parte – în mod publicistic, eseistic, după cum procedează Nicolae Mățaș în compartimentul *De-ale Parlamentului*. Bineînțeles, se poate discuta care modalitate de a aborda problemele de cultivare a limbii e mai bună și mai eficientă. Inerent, eventualii disputanți s-ar împărți în două tabere: unii ar susține că e mai utilă prima modalitate de combatere a greșelii, pentru că autorii unor asemenea articole / studii analizează probleme complicate, apelând la surse științifice notorii, alții ar da prioritate celei de-a

doua, pentru că se recomandă în termeni simpli forma corectă de exprimare a cuvântului sau expresiei eronate. Ne întemeiem supoziția pe realitatea înțeleasă la noi (dar și peste Prut): încă Nicolae Corlăteanu acorda mai multă atenție formei publicistice (eseistice) de combatere a greșelii în articolele / tabletele publicate inițial în revista „Femeia Moldovei” (destinate publicului larg), dar ca savant prefera totuși forma elaborată de abordare a problemelor de scriere și de vorbire a limbii în articolele din culegerile apărute sub genericul comun „Cultivarea limbii” ori, mai târziu, în cartea sa *Încadrarea lingvistică în realitățile europene* (2001). Nicolae Mățaș, după cum am arătat deja, exersează în aceeași lucrare – *De la grotesc la sublim* – ambele modalități. O privire fugitivă, evident simplificatoare, asupra articolelor / tabletelor scrise, de exemplu, de Irina Condrea ne conduce la concluzia că autoarea înclină spre abordarea științifică a subiectelor de cultivare a limbii. Ion Melniciuc, fără să neglijeze în principiu argumentarea științifică, este mai întotdeauna publicist, eseist. Acest domeniu se situează, de fapt, între știință și eseistică, importanța și valoarea articolelor / tabletelor / eseurilor depinzând de gravitatea problemelor luate în discuție, de precizia constatărilor, de justetea interpretării faptelor de limbă, de limpezimea și forța de convingere a concluziilor și, fără îndoială, de alți factori concreți care asigură articolelor / tabletelor / eseurilor respective actualitatea, eficiența sau poate, din păcate, lipsa lor de valoare, de actualitate. Dar ne face plăcere să afirmăm, în încheierea articolului de față, că Nicolae Mățaș este – în absoluta majoritate a lucrărilor sale de cultivare a limbii – un autor serios, un interpret judicios al faptelor de limbă, o călăuză de nădejde a cititorului prin hățiturile destul de dese ale greșelilor de scriere și de exprimare verbală, comise de conașionarii noștri, cărora ne asumăm îndrăzneala de a le sugera să-i caute și să-i citească toate cărțile de articole, indiferent dacă acestea sunt lucrări științifice ori tablete eseistice. Fiecare dintre noi are ce alege / prefera din lucrările Domniei Sale și, în funcție de pregătirea lingvistică a fiecăruia, avem cu toții beneficiul unor observații pertinente asupra vorbirii / scrierii noastre curente și al unor soluții sigure în vederea corectării greșelilor de care nu mai putem scăpa.

Constantin ȘCHIOPU

Sarcini activ-participative de valorificare a operei literare

C.Ș. – conf. univ. dr.,
Facultatea Jurnalism și
Științe ale Comunicării,
Catedra jurnalism, U.S.M.,
profesor-cumulard de
limba și literatura română
la Liceul de Creativitate și
Inventică „Prometeu-Prim”
din Chișinău. Lucrări recente:
*Metodica predării literaturii
române*, Editura Carminis,
Pitești, 2009; *Arghezi, Barbu,
Blaga. Poezii comentate.
Pentru elevi, studenți,
profesori*, Editura ARC,
Chișinău, 2010; *Manuale de
limba și literatura română
pentru clasa a X-a* (coautor
Marcela Vâlcu-Șchiopu),
a XI-a (coautor Marcela
Vâlcu-Șchiopu), a XII-a, liceu
(coautor Mihai Cimpoi), a
IX-a (coautor Vlad Pâslaru).

Opera literară este un complex de sensuri și semnificații care se cer interpretate, descifrate, clarificate și înțelese. Întrebarea fundamentală pe care și-o pune (ori trebuie să și-o pună) profesorul în procesul predării operei artistice este cum să-i ajute pe elevi să dezvăluie mai ușor semnificațiile ei. Este știut faptul că un rol important în exercițiul de decodificare a operei literare îl joacă întrebările-sarcini. Or, de felul cum acestea sunt formulate depind atât modul de implicare (activă, pasivă) a elevilor în soluționare, răspunsurile lor, cât și nivelul de interpretare propriu-zisă a operei. O analiză oricât de sumară a exercițiilor-sarcini incluse în manualele de literatură română demonstrează că acestea fie că poartă, în majoritatea lor, un caracter reproductiv („Ce gândește căprioara despre puiul ei?”, „Unde vrea căprioara să-și ducă puiul?”, „Cu cine se întâlnește căprioara?”, „Ce întreprinde căprioara ca să-și salveze puiul?” etc.), de identificare („Exemplificați cu extrase din operă în care căprioara dorește să-și afle puiul în siguranță.”, „Exemplificați cu versuri și relevați ideea poetică ce ilustrează următoarele motive ale poeziei...” și mai puțin de cercetare („Analizați modalitățile de realizare a oralității stilului caracteristic basmului crengian *Povestea lui Harap-Alb.*”), de exprimare a opiniei personale („Cum ar proceda orice altă mamă, care își iubește copilul, în situația în care viața lui e în pericol?”, „Cum calificați acest tip de comportament?”, „Raportați cazul căprioarei la unul din viața reală. Formulați concluziile de rigoare.”), fie că sunt peste puterile elevilor („Dezvoltă într-un text de 6-8

enunțuri ideea lui N. Boileau, autorul lucrării fundamentale a clasicismului *Ars poetica*: «Un sonet fără defect valorează singur cât un lung poem».)

Deschiderea spre un învățământ formativ reclamă „formarea și dezvoltarea motivațiilor și a atitudinilor (conștientizarea apartenenței la o cultură națională modernă în contextul celei universale prin motivația intrinsecă de însușire a valorilor limbii și literaturii române; conturarea unui univers afectiv și atitudinal manifestat prin receptarea valorilor de limbă și literatură; cultivarea necesității interioare de deschidere spre multi- și interculturalitate etc.), a gândirii critice prin interiorizarea valorilor literare / estetice / culturale etc., a gustului estetic pentru literatura de valoare, a unui stil intelectual propriu de comunicare în educație, convergent libertății de interpretare a textelor literare” (*idem*, p. 8). Calitatea de cititor antrenează implicit dezvoltarea percepției, imaginației, a gândirii artistice a elevului, valorificarea și dezvoltarea potențelor de creativitate literară. Prin urmare, sistemul de sarcini / exerciții trebuie să prefigureze, pe de o parte, aria cunoștințelor literar-artistice, teoretico-literare, lecturale, ce urmează a fi acumulate pe parcursul predării / receptării literaturii române în scopul formării unui instrumentar necesar pentru abordarea textelor / fenomenelor literare și desfășurarea activităților de lectură. Pe de altă parte, sarcinile formulate de profesor / de autorii de manuale vor viza un ansamblu coerent de capacități și atitudini manifestate în sfera activității literare. A pune deci elevul în situația de a dobândi cunoștințele în mod independent, sub conducerea profesorului, înseamnă a organiza în așa fel învățământul, încât acesta să constituie un neîntrerupt proces de punere în fața copilului a noi și noi probleme, cu un grad crescând de complexitate.

Ținând cont de dezideratele enunțate, propunem în continuare mai multe tipuri de exerciții / întrebări-sarcini activ-participative, care urmăresc tocmai formarea interpretului de text literar:

1. *Întrebarea-sarcină cu variante de răspuns sugerat*. Acest tip de întrebări-sarcini propuse elevilor, generatoare de informații, vizează posibilitățile de simplificare a problemei, de reorganizare a părților ei. Prin încercări și erori selective se construiesc și se reconstruiesc modele de soluții cu diferite grade de abstractizare. Astfel, întrebarea „Ce trăsături de caracter ale personajului scoate în evidență scriitorul?”, destul de des folosită în procesul interpretării operei literare, poate fi reformulată în felul următor: „Care din afirmații vi se pare mai plauzibilă: a) Ștefan Gheorghidiu este un filozof într-o lume de neștiutori de carte cinici; b) ...este hipersensibil, amplificând semnificația unui mic gest la proporțiile unei catastrofe; c) personajul este un obsedat care însuși dă dovadă de infidelitate; d) el trăiește fără a avea simțul realității, în lumea ideilor pure”.

În cazul acestei reformulări, propunându-i-se mai multe variante de răspuns, elevului i se oferă posibilitatea de a asculta diverse păreri, de a adera

la una dintre ele, de a-și expune punctul de vedere, având la dispoziție anumite informații. Or, toate acestea contribuie la însușirea unor noi tehnici de gândire, la educarea încrederii că are capacitatea de a fi creativ prin exercițiul opțiunii.

2. *Întrebarea / sarcina-momeală*, prin care profesorul urmărește, în primul rând, să afle în ce măsură elevul cunoaște și / sau este convins de ceea ce afirmă („Considerați că Ion este vinovat de moartea Anei? Eu nu aș pune problema în așa mod, pentru că Ana, până la urmă, l-a ales pe Ion în locul lui George și tot ei îi aparține și inițiativa sinuciderii”, „Cred că Ionel (*Vizită* de I. L. Caragiale) nu poate fi acuzat de lipsă de educație, deoarece el este un copil pus pe șotii. Ce credeți în legătură cu această afirmație?”). Menționăm că în procesul soluționării acestor sarcini profesorul va ajuta elevii să găsească argumentele necesare pentru combaterea afirmațiilor-momeală respective.

3. *Întrebarea-exprimare a opiniei personale*. Solicitând exprimarea opiniei personale, acest tip de sarcină-întrebare oferă elevilor posibilitatea de a compara punctul lor de vedere cu acela al colegilor, al criticilor literari, iar mai târziu, cu punctul de vedere al autorului operei respective, îi include în procesul de căutare și de găsire a argumentelor convingătoare în susținerea afirmațiilor făcute. În contextul soluționării unor astfel de sarcini este bine ca profesorul să le ofere elevilor niște formulări / stereotipuri pentru exprimarea opiniei **indiferente** (*mi-e totuna, mi-e indiferent, nu mă interesează, mă lasă rece, nu știu, nu-i treaba mea, așa și așa etc.*), opiniei **favorabile** (*e o idee bună, îmi place, îmi place foarte mult, superb, extraordinar, minunat*), opiniei **nefavorabile** (*nu prezintă niciun interes, nu-mi place, îmi displace, nu înțeleg, nu mi se pare grozav, nu sunt convins*).

4. *Întrebarea / sarcina „A vorbi în numele altora”*, prin care elevilor li se creează posibilitatea de a pătrunde în psihologia altuia, de a prevedea / presupune nu numai un alt punct de vedere, dar și eventualele argumente care să susțină / să combată aceste posibile opinii. Totodată ei își pot mai bine focaliza gândirea spre problema pusă în discuție. Sarcinile de acest tip ar putea fi formulate în felul următor: „Cum credeți, care este opinia mea (a profesorului) despre personaj / operă?”, „Ce credeți că ar afirma colegul vostru de clasă despre...?”, „Ce credeți că afirmă criticii literari despre Ion, protagonistul romanului omonim?”, „Numiți eventualul punct de vedere al oponentilor voștri imaginari despre...”, „Care ar fi argumentele profesorului / criticului literar / colegului de clasă ș.a. în susținerea posibilului punct de vedere?”.

5. *Întrebarea-sarcină „ostilă” sau cu încărcătură emoțională*. Referindu-ne la rolul acestui tip de întrebări / sarcini („Nu vi se pare că prin încercarea de a-l apăra pe dl Goe, de a-i justifica manifestările de comportament, o să vă faceți de râs în fața lumii / o să fiți acuzați de cei din jur / lumea va crede despre voi că...?”, „Credeți că-i așa de ușor să luați o decizie? Ce gust are înfrânge-

rea?” „Procedând astfel în situația dată, de ce credeți că veți obține simpatia celorlalți?”), subliniem că acestea îi fixează pe elevi înăuntrul subiectivității lor, întrucât, așa cum menționa Tudor Vianu, „atenția individului care în fața artei încearcă numai senzații organice, asociații și sentimente este concentrată asupra propriului eu, nu asupra obiectului exterior”.

6. *Întrebări insistente.* A insista asupra unei întrebări, afirmații, asupra unui punct de vedere etc. înseamnă a-l face pe elev să persevereze, să cerceteze opera artistică, să găsească argumentele necesare. În categoria acestora se înscriu și următoarele: „De ce consideri că...”, „Dacă-i așa cum afirmi, atunci de ce...?”, „Și totuși care este impactul... asupra...?”, „Crezi că doar astfel poate fi rezolvată problema în cauză?”.

7. *Întrebarea / sarcina-vagă, deschisă.* Conform acesteia, elevii sunt, de regulă, solicitați să prezinte ceea ce cred ei important, necesar de relatat cu privire la lumea operei literare, la alte aspecte discutate: „Spuneți-mi ceva despre personajul-protagonist al operei / despre relațiile personajului cu alte personaje (ale lui Ion cu George) / despre satul Pripas / despre moartea personajului etc.”. În urma relatărilor elevilor, profesorul va constata ce și cât au reținut elevii din operă în legătură cu personajul / cu relațiile / comportamentul acestuia etc., va deduce dacă elevii au surprins informația principală. În continuare profesorului nu-i rămâne decât să-i facă atenți asupra mai multor detalii importante.

8. *Întrebări / sarcini-zvonuri.* Sarcinile respective pot fi utilizate mai ales în cadrul lecțiilor / etapei de sinteză a materiei. Bunăoară, la finele studierii unei opere concrete (a poeziei *Plumb* de G. Bacovia, de exemplu), a creației unui scriitor (Lucian Blaga), a unui curent literar (sămănătorismul) profesorul poate formula următoarele sarcini: „Se zvonește că nu *Plumb* de G. Bacovia este poezia care-l reprezintă pe poet, ci oricare alta. Ce credeți în legătură cu acest zvon?”, „Infirmați zvonul că muza poeziei de dragoste a lui Lucian Blaga a fost nu Cornelia Brediceanu, ci altcineva.”, „Se zvonește că, în practica sa, critica sămănătoristă a confundat etnicul cu esteticul, că sămănătoristii au apreciat creațiile literare nu prin calitatea lor estetică, ci prin acțiunea culturală a acestora. Ce puteți spune cu privire la acest lucru?”. De menționat că unele zvonuri pot fi inventate de profesorul însuși (ca în cazul primelor două exemple) sau extrase din anumite afirmații ale criticilor literari (afirmația cu privire la acțiunea culturală a sămănătorismului aparține lui E. Lovinescu). Formele de activitate în care vor fi incluși elevii pentru soluționarea acestor sarcini-zvonuri pot fi diferite: lucrul independent de cercetare în afara lecțiilor (elevii au timp suficient și posibilitatea de a consulta mai multe izvoare), lucrul în grupuri în cadrul orelor etc.

9. *Întrebări ipotetice.* Acestea îl pun pe elev în situația de a improviza, experimentul de gândire fiind o cale sigură în vederea dezvoltării atât a aptitudinilor

creative, cât și a receptării imaginii artistice, a concepției scriitorului. „Cum s-ar manifesta trăsăturile de caracter ale lui Ion, protagonistul romanului omonim de L. Rebreanu, dacă Vasile Baciuc i-ar da de la bun început toate pământurile sale?”, „Ce s-ar fi întâmplat cu Ion, dacă Ana nu s-ar fi sinucis?”, „Dacă Balta (povestirea *Clopotnița* de Ion Druță), ca reprezentant al puterii, ar fi putut să-și schimbe ideile, intențiile, cum l-ar fi ajutat pe Horia în munca de salvare a Clopotniței?”. Tot cu statut ipotetic sunt și sarcinile care solicită elevilor să relateze despre trecutul ori viitorul personajului („Creați o schiță de portret al lui George după ce își ispășește pedeapsa.”, „Inventați o poveste a lui George după ce revine în satul de baștină peste 10 ani de detenție.”), să modifice unele fragmente, trăsături de caracter ale personajelor etc. („Imaginați-vă că Ion în partea a doua a romanului este tot atât de calculat, chibzuit și de prudent ca în prima parte. Cum s-ar fi desfășurat lucrurile?”), sfârșitul operei („Imaginați-vă că ați avea dreptul să schimbați sfârșitul romanului. Ce modificări ați face? Cum le argumentați?”).

10. *Întrebări multiple*. Este tipul de sarcină care conține, de fapt, mai multe întrebări, elevul urmând să aleagă dintre acestea întrebarea la care vrea să răspundă în primul rând (lui i se creează oportunitatea de a alege). În această ordine de idei, profesorul nu va insista ca elevul să răspundă la toate întrebările conținute în sarcină. Iată un exemplu de sarcină multiplă: „Care este / va fi impactul sinuciderii Anei asupra celorlalți (Vasile Baciuc, socri, Ion, copil) și în ce măsură Ion va putea să-și păstreze pământul și să-și construiască fericirea alături de Florica, din momentul când Ana nu mai reprezintă o piedică?”. După cum lesne se observă, sarcina respectivă necesită, la modul ideal, trei răspunsuri care vizează: impactul sinuciderii Anei asupra altora, posibilitatea lui Ion de a păstra pământul, posibilitatea / imposibilitatea personajului de a fi fericit alături de Florica.

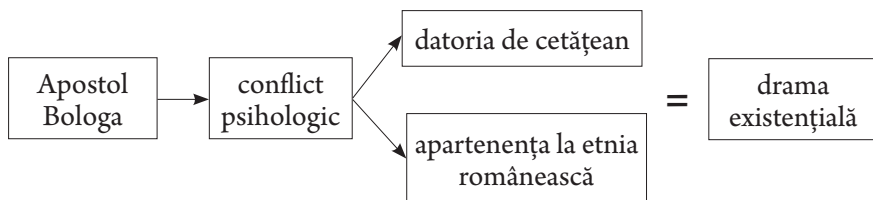
11. *Întrebări-recomandări / -sfaturi*. Sarcinile respective („Ce i-ați recomanda doamnei Popescu în legătură cu educarea fiului său?”, „Ce i-ați recomanda lui Apostol Bologna să întreprindă în momentul în care află că unitatea lui va fi mutată pe frontul românesc?”, „Ce sfaturi i-ați da lui Ilie Moromete privind relația lui destul de tensionată cu fiii?” etc.) focalizează gândirea elevilor spre gravitatea problemei și a conflictului în care sunt implicate personajele, îi obișnuiește să definească elementele importante ale cazului, să le analizeze și să le sintetizeze, să emită judecăți și, nu în ultimul rând, să își exerseze toate nivelurile de gândire, de la memorare la evaluare. Încercând să dea un sfat personajului, elevii vor apela la cunoștințele lor despre natura faptelor morale, la propria experiență. Optând pentru una dintre multiplele soluții posibile, ei o vor compara cu valorile, idealurile, viziunile lor. Momentul acestei corelații generează nu numai o analiză rațională a modalităților, a căilor posibile de

comportare a personajului literar, dar și atitudinea emotivă a elevului față de aceste modalități. În acest proces de analiză elevul ajunge să înțeleagă că experiența sa nu-i este suficientă pentru a rezolva problema. Mai mult decât atât, el simte necesitatea de a căuta o soluție ce l-ar satisface. Astfel, luarea unei hotărâri capătă un caracter pur personal, devine unul dintre motivele activității de autocunoaștere a elevului, manifestată mai întâi în sistemul lui motivațional.

12. *Întrebări / sarcini incorecte din punctul de vedere al informației implicite.* Acestea („Demonstrați că dl Goe este un copil bine educat.”, „Susțineți cu argumente din text că Alexandru Lăpușneanul reprezintă tipul de domnitor blajin și cu dragoste de țară.” etc.) îi pun pe elevi în situația nu numai de a combate o afirmație sau alta, dar și de a găsi în text contraargumentele necesare. Cu siguranță, se vor găsi și elevi care vor considera afirmația ca adevărată, încercând să caute argumente în susținerea acesteia. În cazul dat, profesorul va avea grijă să le demonstreze că este o afirmație total sau parțial greșită.

13. *Întrebare / sarcină-reprezentare grafică.* Subliniem că reprezentarea grafică poate fi folosită cu succes deopotrivă la etapa inițială de interpretare a operei literare (ca punct de pornire) și la cea de sinteză (elevii își vor sintetiza ideile într-o reprezentare grafică). O astfel de sarcină poate fi realizată în felul următor:

1. Interpretați reprezentarea grafică de mai jos.

În concluzie, menționăm că nu este suficient să dispui de un potențial creativ, de aptitudini, dacă acestea nu sunt orientate strategic, prin motivație și atitudini, către descoperirea și generarea noului cu valoare de originalitate. Or, tratate ca elemente de bază ale procesului de valorificare / receptare a textului literar, întrebările / sarcinile cu caracter activ-participativ, pe lângă faptul că dinamizează activitatea elevilor, contribuie la stimularea gândirii lor creative și la pătrunderea semnificațiilor ascunse ale operei artistice.

Doina BUTIURCA

Locuțiuni / expresii și tipare cognitive

D.B. – conf. univ. dr.,
Universitatea „Petru-Maior”,
Târgu-Mureș. Domenii de
competență: lingvistică,
terminologie, estetica
sacralității. Ultimele lucrări:
coordonator pentru limba
română, coautor al Proiectului
*Vocabulaire panlatin des
pneumopathies professionnelles*
(Proiect realizat în cadrul
Realiter); coautor și
colaborator la *Dicționarul de
critică și teorie literară. Valori
românești și valori europene ale
secolului XX.*

0. Adecvarea limbajului la exigențele revendicate de reprezentarea transcendentului impune utilizarea tuturor resurselor de care un idiom dispune (lexicale, suprasegmentale, morfologice, sintactice). Grație echivalenței, omul a încercat de-a lungul secolelor transcenderea limitelor impuse de limbă, prin funcția denominativă a acesteia. Este un principiu care în religie își asociază cel puțin două procedee: „calea negativă” – care înseamnă eliminarea caracteristicilor specifice dualității, determinatului (spațiul, timpul, materialitatea). Sunt anulate, în egală măsură, desăvârșirea – în accepțiunea acesteia de perfecțiune a ființei finite, ca și calitățile – atinse de desăvârșire în ordinea lumii. Cel de-al doilea procedeu este „calea eminenței” din care a fost exclusă dualitatea („Ochiul lui Dumnezeu”, „Dreapta Tatălui”). În lumea lui Dumnezeu nu încap dualitate.

În universul uman dualitatea / multiplicitatea este regulă, iar limba antrenează suficiente resurse pentru reprezentarea ideii de multiplicitate: fr. „Avoir deux mains gauches” și / sau „Avoir deux pieds gauches”. Iată pluralul utilizat însă în gramatica metaforei religioase: „ochii sufletului”, „ochii inimii”, „ochii minții”, „ochii trupului”. Ne referim la conceptul de dualitate în sensul obiectiv al manifestării, punând în evidență modele de gândire care nu sunt specifice doar individului, ci unei întregi colectivități. Expresiile sunt astfel de construcții care reflectă procese centrale și structuri ale rațiunii umane, în majoritatea cazurilor, binare: „Voir quelque chose d’un bon œil” (marquer de la bienveillance), rom. „A accepta

cu bunăvoință (pe cineva / ceva)”; „Voir quelque chose d’un mauvais œil (marquer du déplaisir)”, rom. „A desconsidera (pe cineva / ceva)” etc. Dacă modelul de reprezentare poate fi specific unui grup de limbi și / sau unui grup de vorbitori, particularitățile morfo-sintactice sunt specifice fiecărei limbi în parte: limba franceză utilizează formele de singular pentru metaforele luate în considerare, limba română utilizează pluralul („A vedea cu ochi răi (pe cineva)”, „A vedea cu ochi buni...”). În ambele limbi, „ochi” este lipsit de sensul esențial („A privi cu bunăvoință / A privi cu desconsiderare”). Anularea semnificațiilor particulare ale elementelor lexico-semantice atrage anularea statutului de construcție sintactică liberă a expresiei. Făcând abstracție de variabila lingvistică, sub aspect semantic expresiile se comportă ca un întreg monolitic („îmbinare stabilă de cuvinte având, împreună, un singur sens (sensuri) și comportându-se ca o singură parte de vorbire, aceea în care se încadrează echivalentul lor semantic”, cf. Petru Zugun, *Lexicologia*, 2000, p. 28).

1. Expresii / locuțiuni și model cognitiv. Defnirea expresiilor în raport cu locuțiunile și / sau construcțiile frazeologice etc. este importantă pentru lingvistică, lexicologie și antropologie. Diferențele de interpretare sunt determinate / profund justificate, în literatura de specialitate, de variabila criteriilor de abordare: criteriul structural (Boroianu, 1974), criteriul stilistico-funcțional (Zafiu, 2001; Slave, 1966; Dimitrescu, 1958), criteriul funcționalității la nivel morfo-sintactic (Zugun, 2000) etc. E. Coșeriu identifica (Coșeriu, 1970) trei clase de expresii: 1. texteme (inclusiv propozițiile cu valoare metaforică); 2. frazeme (sentințele, proverbele etc.); 3. locuțiuni (inclusiv „termeni” neomogeni și nedefiniți).

Încă din 1975, Iorgu Iordan făcea observația că expresiile nu se pot clasifica „după o normă lingvistică” (Iordan, 1995, p. 265-304). Modelul conceptual este unul dintre criteriile non-lingvistice, cognitive, în măsură să confere o anumită coerență expresiilor. Locuțiunile fr. „Ouvrir l’œil”, ca și engl. „To open one’s eyes” circulă în limbile franceză, respectiv în engleză, cu sensul propriu. Interpretate însă din perspectiva modelului conceptual, fr. „Ouvrir l’œil”, sp. „Abrir los ojos”, engl. „To keep one’s eyes open” explicitează o *trăsătură de caracter* („a fi prevăzător, vigilent”), aduc în prim-plan contrastul de forme mentale, depășind subtil statutul de *locuțiuni*. La fel și fr. „Fermer les yeux sur quelque chose” cu variantele it. „Chiudere un occhio (su)” și sp. „Hacer la vista gorda en algo”, care sunt utilizate cu accepțiunea de „a fi indulgent, tolerant”. Iată câteva argumente în măsură a susține modificarea de statut a unui număr semnificativ de locuțiuni: în calitate de expresii sunt generatoare de sensuri noi; sunt purtătoare ale unor indici stilistico-funcționali. Reprezentarea ideii de vigilență sau de toleranță este legată de un model conceptu-

al, în baza căruia s-au format prin echivalență. La fel și reprezentarea ideii de siguranță / a se asigura din expresiile: fr. „Voir de ses propres yeux”, rom. „A vedea cu propriii săi ochi”, germ. „mit eigenen Augen sehen”.

Numeroase sunt situațiile când modelul conceptual se menține într-un număr mare de limbi, chiar diferite matricial, mai cu seamă când facem referire la expresiile privind *caracterul* – „idiomuri caracterologice” (Corlăteanu, Melniciuc, 1992). Este o clasă relativ omogenă de expresii care s-a impus printr-o dinamică proprie, dată de modelul somatic. Structurile fr. „Ne pas en croire ses yeux”, it. „Non credere ai propri occhi”, sp. „No dar crédito a sus ojos”, rom. „A nu crede ochilor”, germ. „nicht seinen Augen trauen”, cu semnificația generală de „a nu accepta evidențele”, utilizează modelul „ochi”. Subclasa expresiilor *evidenței* reprezintă un tipar general de circulație romanică, aflat în plină expansiune/ reconfigurare semantică, din care nu ar trebui să excludem posibilitatea unei contaminări spontane cu expresia consacrată „A nu crede ochilor” (fr. „Ne pas en croire ses oreilles”, rom. „A nu crede urechilor”, dar și rom. „A nu crede în cămașa de pe tine”, rom. „A nu crede inimii” etc.).

În principiu, orice combinație constantă ale cărei elemente nu sunt comutabile – organizată în baza unui model cognitiv (mână, ochi, inimă etc.), translingvistic – face parte din clasa expresiilor. Dintr-o perspectivă epistemologică, modelul conceptual este invarianta cu putere explicativă într-un număr mare de limbi.

2. Unitatea expresiilor este dată și de incidența unui anumit model, de regulă specific unei culturi, caracteristică pe care o considerăm primul indice de individualizare a expresiilor idiomatice (în comparație cu expresiile neidiomatice). Vorbitorul nu are libertatea de a substitui în mod arbitrar acest model, dat fiind faptul că menținerea sau substituția elementului cognitiv implică problema dimensiunii culturale a contextului. Izolarea limbii de cultură, de religie presupune izolarea limbii de istoria, valorile culturale și religioase ale unei comunități date.

Numeroase sunt expresiile care nu pot menține modelul conceptual în traducere. Ne referim la clasa așa-numitelor „cultureme”. Observația este importantă din perspectiva culturii și a comunicării interculturale. Limba aparține unei culturi, devenind ea însăși un fapt de cultură, se individualizează prin cultură, tot așa cum cultura se individualizează, fie și numai parțial, prin limbă. Harry Hotjer (apud DEA, 1999) pune în evidență caracterul cultural al unei limbi, bazându-se pe gramatica limbii indienilor Navajo.

Expresia fr. „Voir la paille que son voisin a dans l’œil mais pas la poutre dans son oeil à soi” are, în general, un echivalent care menține modelul conceptual în întreaga comunitate creștină: it. „Vedi la pagliuzza nell’occhio dell’altro ma

non vedi la trave nel tuo occhio”, sp. „Ver la paja en el ojo ajeno y no ver la viga en el propio”, rom. „A vedea paiul în ochiul altuia și a nu vedea bârna în ochii săi”. Este o comparație a defectelor, a cărei origine se află în Sfânta Scriptură: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați; căci cu judecata cu care judecați, cu aceea veți fi judecați; și cu măsura cu care judecați, cu aceea vi se va măsura. Cum de vezi paiul din ochiul fratelui tău, dar bârna din ochiul tău nu o iei în seamă? Sau cum îi vei zice fratelui tău: Lasă-mă să-ți scot paiul din ochi!, și iată că-n ochiul tău este bârna? Fățarnicule, scoate mai întâi bârna din ochiul tău și numai atunci vei vedea să scoți paiul din ochiul fratelui tău” (Matei 7:3-5). În limba turcă modelul „ochiului” este luat de acela al șarpelui: „Yılan kendi eğrilğine bakmaz da, deveye «senin boynun eğri» der” (apud *Les expressions françaises décortiquées*).

Modificările de model sunt determinate de concepția religioasă, de diferențele dintre cultura europeană și cultura orientală. René Guénon remarcă faptul că, în anumite religii, simbolismul șarpelui este legat de însăși ideea de viață; în arabă, „șarpele este EL-HAYYAH, iar viața EL-HAYAT”. EL-HAY este unul dintre principalele nume dumnezeiești, ce trebuie tradus nu prin Cel viu, cum se face deseori, ci prin „Cel de Viață Dătător, Cel ce Dă Viață” sau Cel care este principiul însuși al vieții. Este „o încarnare a rațiunii supreme, a Logosului divin” (Guénon, 2008). În religia creștină, șarpele este simbolul „ispitei” din Grădina Raiului, acea inteligență demonică ce a determinat generarea dualității (bine – rău) în lume, a conflictului, a polarității. În studiile de psihanaliză ale lui Jung, șarpele este reprezentarea psihicului inferior, al psihismului obscur.

3. Expresii ritualice. Există în limbile neolatine o fascinație excepțională a „ochiului”, în percepția și înțelegerea lumii, venită din vremuri imemorabile. În franceză și în limba italiană: it. „Tenere d’occhio”, „A occhio nudo”; it. „A quattr’occhi”; it. „Avere occhio” (fr. „Avoir le compas dans l’œil”); it. „Costare un occhio della testa” (fr. „Coûter les yeux de la tête”); it. „Dare all’occhio o nell’occhio a qn” (fr. „Taper dans l’œil de qn”); it. „Fare l’occhio a qc” (fr. „S’habituer à qch”); it. „Tenere d’occhio qn” (fr. „Avoir ou tenir qn à l’œil”); it. „Vedere di buon / cattivo occhio qc/qn” (fr. „Voir qch / qn d’un bon / mauvais œil”); „Crever les yeux”. Expresia idiomatice „Avoir le compas dans l’œil” este atribuită de unele surse franceze (Joubert, 1994) lui Michel-Ange și semnifică *justețea aproximației*. „Ochiul” este instrumentul de măsurare, poate judeca detaliile de lungime, volum etc., dobândind o deosebită expresivitate în textul literar. Iată un fragment din scrierile lui Jules Verne: „Cela va sans dire, l’opération devait se faire d’un coup, sans repères, sans tâtonnements, rien que par la sûreté du regard. Avoir le compas dans l’œil, suivant l’expression populaire, tout était là. Uncle Prudent planta son aiguille, en même temps que Phil Evans plantait la sienne. Puis, on

mesura afin de décider lequel des deux concurrents s'était le plus approché du point milieu. O prodige! Telle avait été la précision des opérateurs que les mesures ne donnèrent pas de différence appréciable" (Verne). Inventarul limbii române se distinge prin aceeași bogăție de reprezentare: „A sorbi din ochi”, „A sorbi cu ochii”, „A fura din ochi (pe cineva)”, „A mânca din ochi”, „A deschide ochii” / „A deschide ochii cuiva”, „A jura pe ochii cuiva” etc. Fiecare dintre structurile luate în considerare poate fi integrată în clasa *expresiilor ritualice*, dat fiind faptul că originea lor este „un mit condensat sau, deseori, în mod lapidar, un străvechi rit magic” (Evseev, 2007, p. 426). Expresia fr. „Crever les yeux”, cu echivalentul rom. „A scoate ochii” și având ca model lat. „Effedere oculos alicui”, se regăsește în numeroase limbi europene. „A scoate ochii” nu este o simplă metaforă, „ci amintirea unei pedepse barbare ce se practica în trecut, considerându-se că dușmanul orbit devine o simplă „umbră”, că el este exclus din umanitate” (Evseev, 2007, p. 426). Expresia „A jura pe ochii (cuiva)” este o prelungire a unui străvechi obicei sacru, cunoscut la majoritatea popoarelor arhaice, de a rosti o formulă solemnă, în scopul confirmării unui adevăr sau al angajării într-o anumită acțiune. La origine, obiceiul făcea parte dintr-un sistem de credințe religioase și presupunea „invocarea unui spirit, a unui zeu drept martor și garant al angajamentului” (Evseev, 2007, p. 301). Garantul jurământului în tradiția laică nu este numai o divinitate, un spirit. Ochii devin „obiectul” încărcat cu valențe sacrale și forțe magice. În pofida profunzimii de reprezentare, expresiile de acest tip au pierdut dimensiunea înalt spirituală și solemnă a unei invocații cuviințioase, secătuiind forța originară a unei limbi. În stilul publicistic au câștigat tot mai mult teren expresii ca „A arunca praf în ochii (cuiva)”, „A i-o trânti în ochi / verde-n față”. În toate tradițiile, miturile, *orbirea* este legată de experiențele inițiatice (Tiresias a fost orbit de zeița Atena pentru că a privit-o pe când se scălda). Expresia „A arunca praf în ochii (cuiva)” este relativ recentă și nu are origine ritualică. „Nașterea expresiei a avut la bază analogia care s-a făcut între un aspect concret al realității și altul din sfera manifestărilor politice, economice sociale etc. Aspectul concret al realității l-a reprezentat fie aruncarea în ochii adversarului cu mâna a unei cantități de praf, lăsându-l fără posibilitatea orientării vizuale, fie intrarea în ochi a prafului răscolit de vânt. Omul din popor a surprins cu mintea lui ascuțită asemănarea dintre aspectul concret al realității și o anumită manifestare omenească de natură spirituală și, cu simțul dezvoltat al limbii, cunoscut și din alte creații ale sale, a construit expresia” (Uritescu, 2009, p. 132).

Nici procesele fundamentale ale rațiunii umane – luate în considerare de teoria metaforei conceptuale – nu sunt specifice doar unui idiom. Gertrud Gréciano menționa faptul că „expresia idiomatice rezultă întotdeauna dintr-un raționament conceptual și, uneori, și simultan” (Gréciano, 1983, p. 274). Este un aspect ce ar putea oferi numeroase răspunsuri lingvisticii.

Bibliografie ■ **Surse**

DEA – Bonte Pierre, Izard Michel, *Dicționar de etnologie și antropologie*, Polirom, Iași, 1999.

DELE – Tăbăcaru O., Editura Niculescu, *Dicționar de expresii idiomatice al limbii engleze*, București, 1999.

*** *Dicționar francez-român, român-francez*, Editura Științifică, București, 1972.

Referințe teoretice

Boroianu, 1974 – Ioana Boroianu, *Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unități frazeologice (I)*, în „Limba și Literatură”, nr. 1, 1974.

Corlăteanu, Melniciuc, 1992 – Nicolae Corlăteanu, Ion Melniciuc, *Lexicologia*, Chișinău, 1992.

Dimitrescu, 1958 – Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, Editura Academiei Române, București, 1958.

Evseev, 2007 – Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Timișoara, 2007.

Gréciano, 1983 – Gertrud Gréciano, *Signification et dénotation en allemand. La sémantique des expressions idiomatiques*, Recherches Linguistiques 9, Librairie Klincksieck, Paris, 1983.

Guéron, 1945 – René Guéron, *Domnia cantității și semnele vremurilor*, traducere de Florin Mihăescu și Dan Stanca, Editura Humanitas, București, 1995, Librairie Gallimard, Paris, 1945.

Guéron, 1962 – René Guéron, *Simboluri ale științei sacre*, Humanitas, București, 2008, Paris, Gallimard, 1962.

Hristea, 1984 – Theodor Hristea (coordonator); Mioara Avram; Grigore Brâncuș; Gheorghe Bulgăr; Georgeta Ciompec; Ion Diaconescu; Rodica Bogză Irimie; Flora Șuteu, *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, Albatros, București, 1984.

Iordan, 1975 – Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București, 1975.

Joubert, 1994 – Joseph Joubert, *Carnets*, Tome I, Paris, Gallimard, 1994.

Slave, 1966 – Slave Elena, *Structura sintagmatică a expresiilor figurate*, în LL, 1966, an. XI, p. 397-413.

Uritescu, 2009 – Dorin N. Uritescu, *Dicționar explicativ de forme și sensuri greșite ale unor expresii și locuțiuni consacrate*, S.S.I.S., București, 2009.

Verne – Jules Verne, *Robur-le-Conquérant*, La Bibliothèque électronique du Québec, Collection A tous les Vents, Volume 334.

Zafiu, 2001 – Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității, București, 2001.

Zugun, 2000 – Petru Zugun, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Tehnopress, Iași, 2000.

Alexandru BANTOȘ

Distins cărturar și om politic

A.B. – editor și publicist, redactor-șef al revistei „Limba Română”, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”.

Senatorul Gheorghe Mihai Bârlea e înainte de toate poet. Deși implicat masiv în viața tumultuoasă a cetății, continuă să fie optimistul și vișătorul din anii prunciei și crede în forța atotbiruitoare a binelui. Vremea ce s-a scurs vertiginos și adesea prea violent nu a clătinat nimic din „zidirea” firii, moștenită de la părinți și strămoși, adică de la satul tradițional pe care l-a cunoscut în desăvârșit echilibru spiritual și identitar. „Satul maramureșean, meditează filozoful și sociologul Gh. M. Bârlea, a avut capacitatea de a trăi într-o proiecție optimistă, plină de speranță în ziua de mâine și în Dumnezeu”. De acolo vine inima curată, gândul senin, delicatețea și onestitatea cărturarului care a știut să adune la zestrea ereditară și pe cea descoperită în cuvântul scris. Consumator de poezie autentică (și nu numai!), dar și împătimit autor de versuri, har moștenit de la mama Ana, poetul de mai târziu avea să recunoască: „Am fost un copil care a citit foarte devreme. (...) Am început apoi să scriu poezii. Scriam în taină, mă preocupa acest gând, aveam o nuvelă scrisă în maniera Dumas. Cert este că eu n-am recitat poezii nici de Victor Tulbure, nici de Mihai Beniuc, nici dedicate patriei și partidului, pentru că mama făcea niște ritmuri de poezie populară minunate și, în general, o poezie de război care emoționa oamenii. De altfel, primele poezii le-am citit, acasă, la Nănești, mamei. Mama mă încuraja. Pot să spun că eu am avut cenaclu acasă, în familie”. Astfel se explică predilecția ulterioară, de la maturitate, a poetului pentru festivalurile maramureșene de poezie,

apreciate și cunoscute în întreaga țară, dar și fidelitatea nedezmințită manifestată toată viața și cu precădere în ultimii douăzeci de ani de către cunoscutul poet, universitar și politician față de cultură, în general, și față de arta populară, în special, față de valorile tradiționale înmagazinate în Maramureșul natal.

Mihai Gheorghe Bârlea, precum observă un coleg de senat, a slujit cu credință și dăruire „cultura dincolo de orice comandamente politice”. Și Domnia Sa a fost eficient nu numai în cultură. Având înalte demnități – consilier județean, prefect, senator, președinte și membru de comisii parlamentare ș.a. –, a rămas un „om normal”, care a gestionat cu dexteritate și randament maxim relațiile, situațiile, problemele, conștient fiind că pentru a reuși să pui în valoare mecanismele administrative moderne „trebuie să ai viteză de gândire și viteză de acțiune”. Și, desigur, să-ți onorezi cu devotament constant obligațiunile asumate, sprijinind obiective economice, sociale de anvergură, dar și planuri cu rezonanță locală, deopotrivă importante pentru destinul comunității.

A reușit să se afle în serviciul celor care l-au promovat în frunte, deoarece nu s-a ascuns în spatele ușilor capitonate și a avut cutezanța să evadeze din captivitatea vechilor reflexe. Gh. M. Bârlea, așa cum recunoaște și Domnia Sa, nu face parte din tagma politicianilor cu mentalitate tardivă, gălăgioși, agresivi și impertinenți. Patriotismul veritabil este un exercițiu de luciditate și contează în mod categoric fapta, acțiunea, iar nu discursul bine apretat și garnisit cu șmecherie. Or, elita ce aspiră la putere îmbracă adesea masca histrionică a patriotismului demagogic, dând, de fapt, prioritate intereselor private și nu are nici decența necesară pentru a examina cu discernământ prezentul ingrât, dar nici curajul de a regândi (și a acționa în consecință!) viitorul comun proiectat într-un context de schimbări globale derulate cu o rapiditate rar întâlnită. Senatorul Gh. M. Bârlea face parte însă din categoria actorilor politici mai puțin spectaculoși, dar cu serioase amprente în realitatea cotidiană.

Rubrica Nota Bene propune cititorului câteva texte ce scot în lumină figura unui sincer prieten al Basarabiei, cavaler al meditațiilor existențiale, al gesturilor altruiste (sunt elocvente în acest sens implicarea în anul 2000 a prefectului Gh. M. Bârlea la elaborarea ediției speciale a revistei „Limba Română” dedicată Maramureșului sau asistența dezinteresată acordată recent unor persoane din Republica Moldova – vezi. p. 71-75), chipul unui om pe care nu l-au afectat funcțiile. Gheorghe Mihai Bârlea este simplu, accesibil, cooperant, binevoitor, generos cu toată lumea și în toate împrejurările. Așa cum îi stă bine unui politician european descendent din Maramureșul nostru istoric.

Alexandru BANTOȘ în dialog
cu Gheorghe Mihai BÂRLEA

Identitatea etnică, de limbă și cultură nu sunt valori de piață, ci de existență și nu se negociază

– Stimată domnule senator Gheorghe Mihai Bârlea, propun să începem acest dialog abordând un subiect intens mediatizat în acest an, când se împlinesc două secole de la anexarea Basarabiei de către imperiul țarist. Cum caracterizați acest segment de istorie derulată în cea mai mare parte în afara spațiului geografic, politic, social și spiritual al neamului? Cum se vede din Maramureș linia mereu șerpuitoare și mereu rătăcitoare a destinului basarabenilor?

– Fără să fiu istoric în sens academic, am convingerea că istoria este oglinda ce se interpune între trecut și viitor și ne facilitează să privim existența din ambele sensuri. Marele istoric Gheorghe Brătianu, polemizând cu fostul lui dascăl,

Chișinău, 13 mai 2011. Al. Bantoș și Gh. M. Bârlea la aniversarea revistei „Limba Română”

Repere biobibliografice

Gheorghe Mihai Bârlea s-a născut la 10 februarie 1951, Nănești, Maramureș.

Studii: este licențiat în Filozofie (1980) și Drept (1993), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, doctor în sociologie (2000), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Activitate profesională: bibliotecar și director al Bibliotecii Municipale Sighetu Marmației, profesor la liceele nr. 1 și 2 din Sighetu Marmației, consilier și consilier-șef al fostului Inspectorat pentru cultură al județului Maramureș (1991-1997), lector conferențiar universitar la Facultatea de Litere din cadrul Universității de Nord Baia Mare (2000 – prezent), co-inițiator și director al Memorialului victimelor comunismului și rezistenței Sighetu Marmației (până în octombrie 2007), coordonator al Bibliotecii Centrale a Universității de Nord Baia Mare.

Funcții și demnități publice și politice: consilier local Sighetu Marmației (PNȚCD, 1996-1997), prefect al județului Maramureș (PNȚCD, sept. 1997 – oct. 2000), membru, vicepreședinte al PDL Maramureș (din octombrie 2006), consilier județean (PDL, din iunie 2008, lider de grup), senator al PDL Maramureș, colegiul nr. 3 (2008 – prezent); vicelider de grup PDL din Senatul României; președinte al Comisiei permanente comune – Senat și Camera Deputaților pentru statutul senatorilor și deputaților și regulamentul organizării ședințelor comune a celor două Camere (2009 – prezent); membru în Comisia pentru cultură și mass-media din Senatul României; prim-vicepreședinte al organizației județene a PDL Maramureș (2009, reales în 2010).

Autor al volumelor: *Din penumbră* (versuri), Cartimpex, Cluj, 1998, 71 p., (Herb); *Lasă-te prădat* (versuri), Editura Echim, Sighetu Marmației, 1998, 72 p.; *Eminescu: teme metafizice și sociologice* (eseuri), Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004, 124 p.; *Mentalități în tranziție*, Colecția „Paradigme”, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004, 199 p.; *Ceremonia clipei*, Editura Echim, Sighetu Marmației, 2006, 82 p.; *Umbra lucrurilor* (versuri), Colecția „Scriitorii la ei acasă”, Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2010, 79 p.

medievistul francez Ferdinand Loth, și-a propus să demonteze teza acestuia potrivit căreia poporul român este „o enigmă și un miracol istoric”, susținând că, dimpotrivă, suntem unul dintre popoarele vechi ale Europei, căruia nu i-a lipsit curajul istoric în apărarea identității sale lingvistice, spirituale și creștine. Pentru celebrul lui tratat despre *Basarabia – pământ românesc*, refuzând să se dezică de el sub presiunea Moscovei și a scriitorilor staliști de la începutul anilor '50, a plătit cu viața în închisoarea politică de la Sighetu Marmăției, azi *Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței de la Sighet*. Din păcate, Basarabia ca și Bucovina, situate într-un spațiu geopolitic expus intereselor imperiului rus și apoi sovietic, au plătit uneori pentru întreg neamul. A fost un fel de moneadă-condiție pentru a păstra statalitatea Moldovei, chiar dacă aproape înjumătățită acum 200 de ani, și a României la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, pentru a evita încă o dată pierderea Ardealului de Nord. Va fi greu, dacă nu imposibil, de inventariat suferințele, umilințele, deportările în masă, strategiile de mancurtizare, falsificarea matricei istorice a Basarabiei. Există limite ale rezistenței umane, ale lașității calculate, cedări inevitabile, care siluiesc și logica, și adevărul istoric. Dar mai presus de orice a existat și există în Basarabia și în basarabeni cu adevărat un spirit eroic, o forță transcendentă în sens istoric, care au stat „în calea răutăților”. Conștiința de neam și de limbă nu se negociază și basarabeni ne oferă suficiente modele și momente în acest sens, sau cel puțin așa se văd lucrurile din Maramureș, de la mine de acasă și din inima mea.

– Să coborâm în timp, acasă, la anii juneției. Când, cum a intrat Basarabia în atenția Dumneavoastră?

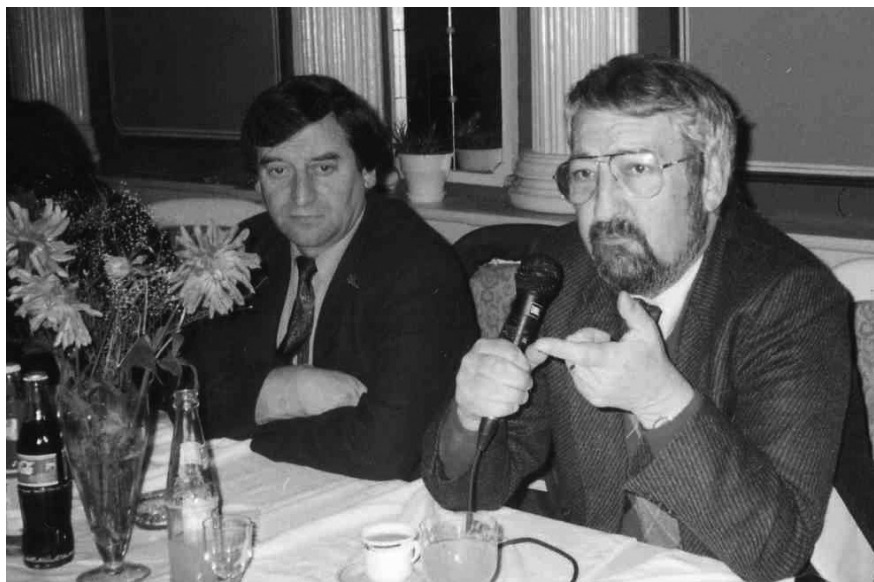
– Mi-e greu să aleg un moment, o dată fixă. Cu siguranță că din pruncie m-au frecventat frânturi de gânduri ce zburau spre Basarabia, o curiozitate, o mirare, o *terra incognita*, oficial trasată pe hărți R.S.S. Moldovenească, despre care oamenii obișnuiți, bunicii și străbunicii vorbeau în șoaptă, cu teamă, cu nostalgie rănită și nevindecată despre partea lipsă / ruptă din trupul mult încercatei noastre Țări și pentru care s-au înroșit munții și izvoarele în două războaie mondiale.

Rămâne memorabilă ziua când am întâlnit primul basarabean, poetul discret și meditativ Liviu Damian, ajuns la Sighet cu o echipă de scriitori de la revista „Lucașfărul” din București, între care se aflau Sânziana Pop, Mihai Ungheanu, Dan Fruntelată, Ion Gheorghe, exact în clipele în care s-a dat vestea că marele poet Nichita Stănescu „s-a mutat din moarte la viață”, după cum se exprimă Evanghelistul, și în eternitatea Cuvântului. Îmi rezonază încă poezia lui, intitulată, dacă nu mă înșel, *Învățătorii de la sate*, un elogiu liric de o rară frumusețe și profunzime adus vocației și meseriei de învățător, cel ce dă inocenței lumină și vieții primul sens. Aveam o antologie cu poeți basarabeni, apărută la începutul anilor '80. Din ea am aflat în premieră că „Moldovenii când se

strâng / Și-n petreceri se avântă, / La un colț de masă plâng, / La alt colț de masă cântă” (Petru Zadnipru). Astfel s-a aprins în mine dorința și speranța ireversibile că veni-va ziua când sârmele ghimpate de pe cele două maluri ale Prutului, ruginite și blestemate, vor fi azvârlite în lada de gunoi și va fi readus la adevărata lui valoare istorică îndemnul cântat: „Basarabie frumoasă, / Pregătește-te mireasă, / Că-ți aducem pețitor / Steagul nostru tricolor”. Cu riscul de a părea desuet, n-am cum să-mi ascund sentimentele de atunci.

– Știu că preocupările Dumneavoastră au fost și rămân legate în primul rând de suflet, de dragostea de neam, de limba română. În ultimele două decenii ați manifestat interes, în mod special, față de soarta românilor din afara granițelor politice actuale ale României...

– Da, într-adevăr! La începutul anilor '90 i-am redescoperit și recuperat pe frații maramureșeni din dreapta Tisei și pe cei din Țara Fagilor, adică din Bucovina, cu Cernăuții lui Aron Pumnul, în a cărui casă am fost foarte mâhnit să aflu că locuiau doi colonei sovietici. Un sentiment la fel de tulburător și de straniu am trăit în cimitirul în care își dorm somnul de veci mari cărturari și personalități ai neamului, dar ale căror morminte și cruci sunt lăsate deliberat să roadă adânc în ele cariile unei istorii otrăvite, spre pierzania lor. Noroc că atunci i-am cunoscut, împreună cu poezii Echim Vancea și Gheorghe Pârja, pe poezii Ilie Zegrea, Arcadie Suceveanu, Vasile Țărățeanu, pe eminenții profesori Ion Popescu, Alexandrina Cernov, Grigore Bostan, dar și pe scriitorul

Împreună cu criticul literar Laurențiu Ulici la Festivalul de Poezie de la Sighet

Vasile Levițchi, traducătorul lui Platnov în limba română, chiar dacă inițial cu caractere rusești. Împreună, în două seri memorabile, ne-am vindecat de scepticism și de fatalitate și am constatat că mai avem motive să credem în viitor, trăind în și pentru aceeași limbă și același neam.

– Drama românilor din afara Țării, în special a românilor din jurul României, a fost, este și va rămâne o problemă cu urmări grave pentru numeroși conaționali. Ca unul ce sunteți aproape de tot ce se întâmplă în Maramureșul de peste Tisa, în Bucovina și, desigur, în Basarabia, unde ați descins în mai multe rânduri după 1989, vă întreb: Cum ar trebui să-și construiască politica externă România ca, indiferent de conjunctura politică și de coloratura guvernanților, să existe o continuitate în abordarea problemelor pe care le înfruntă românii din afara granițelor?

– Nicolae Iorga a afirmat corect că România este o țară înconjurată de români. Ei sunt autohtoni în pământuri înstrăinate, sunt pământurile lor, au suferit, luptă și visează. De multe, dacă nu de prea multe, ori Țara-mamă nu i-a putut ajuta fie din cauza unor factori politici externi, fie din cauza unor erori strategice proprii. Totuși după Revoluția din decembrie 1989 s-au făcut eforturi vizibile pentru restaurarea unor relații firești cu comunitățile românești din jurul României și nu numai. Există o instituție guvernamentală – *Departamentul pentru românii de pretutindeni*, organizații neguvernamentale în Țară și peste hotare ce sprijină proiecte menite să protejeze identitatea etnică, lingvistică și culturală a acestora. Institutul Cultural Român promovează proiecte de anvergură printr-o rețea de centre culturale în cele mai importante țări din lume și cu o strategie mai agresivă, în sens bun, de recuplare la circuitul de valori contemporane. Sunt susținute publicații culturale și științifice în limba română, manifestări culturale de mai mică sau mai mare amploare. Mulți tineri, mai ales din Basarabia și Bucovina, învață în România cu burse guvernamentale. Sunt eforturi bugetare și logistice insuficiente, cu siguranță. E nevoie de o strategie mai coerentă pe termen mediu și lung, o comunicare mai sensibilă și mai eficientă. Identitatea etnică, culturală, lingvistică nu sunt valori de piață, ci de existență. Investițiile în acest plan conservă prestigiul trecutului și luminează viitorul comun. Dar dincolo de strategii, contează la fel de mult relațiile interumane, prietenii, voluntarismul, generozitatea, având ca liant nevoia intimă de a recupera ceea ce vicleniile istoriei, cum spune Hegel, au falsificat și ne-au arbitrat destinul împotriva voinței noastre. În ce mă privește, de la aceste convingeri am plecat să îi cunosc, să îi recunosc pe românii din dreapta Tisei, pe cei din Cernăuți în aprilie / mai 1990.

– În ce context v-ați aflat pentru prima dată în capitala Republicii Moldova?

– La Chișinău am venit la 28-29 noiembrie 1991, în calitate de consilier la Inspectoratul pentru cultură al județului Maramureș, împreună cu bunul meu coleg Ion Ardeleanu-Pruncu, director la Școala populară de artă din Sighet, a cărui fiu studia la Universitatea din Chișinău, având misiunea de a invita două formații la Festivalul de Datini de la Sighet, cu o tradiție de peste 43 de ani. Ne-a acordat audiență cu amabilitate domnul Ministru Ion Ungureanu, binecunoscut în România deja. Convenisem cu Domnia Sa detaliile, noi angajându-ne să suportăm toate cheltuielile de deplasare și cazare pentru două formații.

– Ce impresii, amintiri ați păstrat după acea vizită?

– După întâlnirea de la Ministerul Culturii și Cultelor, cu misiunea formal îndeplinită, ne-am deplasat la statuia lui Ștefan cel Mare, în Parcul Central, unde începeau să vină basarabeni din toate zonele, să sărbătorească Ziua Unirii din 1 decembrie, la care urmau să participe invitați și din România, iar pentru partea de spectacol – maramureșenii Ștefan Hrușcă și Ion Zubașcu. Am trăit puternic impresia că statuia lui Ștefan și parcul cu alea lui de scriitori eternizați în bronz sunt repere sacre pentru fiecare român basarabean, iar oamenii, cel puțin cei de pe platou, îmi păreau în sfârșit liberi, trăind fără rețineri bucuria că sunt români, că limba s-a descătușat. Am avut senzația că adevăratul Parlament al Moldovei, ba chiar al României, se mutaseră în perimetrul statuii lui Ștefan. Oamenii făceau calcule, formulau predicții istorice, tatonau viitorul. La un moment dat însă, când dialogul și sentimentele fierbeau și imaginația deborda, o ființă feminină, nu foarte arătoasă, de alt neam și limbă, a început să țipe și să amenințe că „Basarabia este pământ rusesc” și că e gata să descarce kalașnikov-ul în noi. M-am trezit brusc la realitate! Reevaluând momentul, mi-am dat seama că această femeie este produsul simbolic și „arătarea concretă” a celor 200 de ani de ocupație (exceptând perioada interbelică, la rândul-i cu multe incidente nefericite), agresivitatea în forma ei pură, un mental resuscitat și întreținut de nostalgicii unui cadavru istoric – comunismul –, temă de meditație și de actualitate încă, dar și de motivație în bătălia pentru un viitor european comun.

– De prin 1990 se tot vorbește despre necesitatea elaborării unui proiect strategic național ce ar urma să ghideze dezvoltarea noastră ca națiune, cultură și civilizație. Ce trebuie să includă un asemenea proiect? Cine urmează să-l elaboreze?

– Admit că trebuie o strategie înnoită și înnoitoare, curajoasă, în care să se regăsească dezideratele tuturor. Ea nu trebuie să fie un proiect birocratic, de cabinet, ci opera personalităților reprezentative ale românilor de pretutindeni. Omenirea trăiește momente decisive și, în consecință, națiunile, statele, dacă nu vor să devină victimele globalizării, trebuie să pună în prim-planul politicilor intere-

sele identitare, de cultură și civilizație. Responsabilitatea majoră cade în sarcina decidenților politici, dar și a societății civile, care este de multe ori mai deschisă și mai eficientă în comunicarea socială. Simplificând lucrurile, aș spune că în acest demers responsabilitățile se distribuie de la indivizi la instituții.

– Să ne referim la românii din afară plecați din localitățile de baștină în căutarea unui alt destin. Or, emigrarea românilor, inclusiv a celor din Basarabia, constituie un fenomen abordat tot mai frecvent și tot mai alarmant. Care vor fi consecințele acestui exod al populației?

– Migrația nu este un fenomen nou și nici exclusiv românesc, dar, în acest moment, odată cu deschiderea granițelor, ca efect al noii construcții europene, migrația din țările cu probleme economice grave, îndeosebi cele fost-comuniste, a căpătat dimensiuni îngrijorătoare. Ultimul recensământ din România confirmă tendința de depopulare demografică datorată atât migrației masive, cât și scăderii indicilor de natalitate. Pleacă îndeosebi tineri, specialiști în diverse domenii, care aduc servicii altor state. Dacă, de exemplu, imigranții români din Italia s-ar întoarce în totalitate, această țară n-ar traversa doar o criză economică obișnuită, ci un veritabil șoc, întrucât românii, prin munca lor,

În audiență generală la Papa Benedict al XVI-lea (2010)

contribuie cu aproape 5% la PIB-ul italian. Și în România am trăit un șoc similar, pentru că, în circumstanțele actuale, n-am avea cum să le oferim locuri de muncă. Iată cât de tensionate vremuri trăim! Criza economică devastatoare afectează toate statele în masă. Prognozele demografice indică o scădere a populației României până în 2050 la puțin peste 16 milioane de locuitori. Pentru a contracara aceste tendințe, e nevoie și în România, și în Basarabia de noi politici demografice care să ocrotească și să încurajeze familia printr-un sistem de motivații sociale, educaționale, inclusiv de protecție socială.

– Lipsa unei atari politici demografice se resimte în special la țară. Domnule senator, satul a fost, este – va fi oare?, parafrazându-l pe Lucian Blaga, – veșnicia noastră? Ce se întâmplă astăzi în localitățile noastre rurale? Care este / va fi destinul țăranilor și al intelectualilor din aceste zone?

– Satul a fost și mai este în memoria colectivă parte din matricea noastră existențială și istorică. Am fost în istorie o țară predominant formată din țărani. Multe din valorile noastre morale și spirituale definitorii s-au fundamentat în orizontul satului, în spiritul tradițiilor, în sentimentul sărbătorii atât de curat și de animat de frumuseți inefabile. Din sate au plecat multe dintre marile personalități ale culturii și științei românești. Așadar, resursele noastre de creativitate și de valori umane au o legătură nemijlocită cu satul ca entitate etnologică și culturală. În ultimele decenii cunoaște inevitabil transformări profunde: migrație puternică înspre orașe, începând din anii '50 până la începutul anilor '90, în perioada așa-numitei industrializări socialiste. În etapa de tranziție politică și economică de după Revoluția din '89 migrația cunoaște un proces de expansiune către țările din Vestul Europei, mai atractive ca standard economic și de bunăstare. Satele tind să se depopuleze cu precădere de elementul tânăr. Indicele de natalitate este negativ. Aș putea spune că lumea satului trăiește un moment crucial, o tensiune de natură să-i redefiniească fizionomia. Satul tradițional și țăranul de ieri intră în amintire sau se mută în muzee. În întregime, habitatul rural preia, vrând-nevrând, efectele dinamicii socioeconomice ale globalizării agresive. Încă n-am făcut măsurători sociologice care să ne răspundă la întrebarea *ce / cât se pierde, ce / cât se câștigă* în sfera valorilor specifice satului. Prestigiul intelectualului și condiția lui în mediul rural rămân, de asemenea, teme de analizat, atât sub aspectul compatibilităților culturale, cât și al motivațiilor pentru viața intelectualului la țară.

Personal, în acest sens, sunt un optimist pentru că, încet dar sigur, atenuându-se diferențele de civilizație dintre sat și oraș, modernizându-se infrastructura și utilitățile în mediul rural, care ridică nivelul de confort social, interesul pentru revenirea la sat va crește. Acest fenomen de re-ruralizare l-au cunoscut

și țările occidentale cu câteva decenii în urmă, „fuga de la oraș”, sociologic vorbind, fiind foarte interesantă ca tendință.

– Titlul tezei Dumneavoastră de doctorat – *Mentalități și transformări sociale în zona Maramureș în perioada de tranziție*, susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în 2000 – denotă preocupările sociologului Gh. M. Bârlea, ancorate într-o realitate cotidiană, supusă – accentuez – unor spectaculoase și neîntrerupte schimbări. Cum credeți, care este vectorul transformărilor actuale din societatea românească și care va fi impactul lor asupra patrimoniului nostru identitar?

– În cercetarea pe care am făcut-o am pornit de la ipoteza că și satul maramureșean, mai conservator în aparență decât cele din alte zone, este inevitabil afectat de transformări, unele fiind generate de vechiul sistem comunist prin procesele de colectivizare forțată, dar și consecință a impactului și transformărilor din perioada de tranziție postcomunistă. M-au interesat și mă interesează modul cum se raportează în prezent țăranul maramureșean la valorile lui identitare – tradiții, port, limbă, atitudinea față de muncă, satisfacția sau non-satisfacția în relațiile cu instituțiile statului, nivelul de educație, încrederea și speranța în viitor etc. Nu puține sunt concluziile care indică o anumită îndepărtare de autenticitate și o ușurință regretabilă de a prelua anti-modele promovate de o anumită parte a mass-mediei, interesul pentru câștigul ușor. În această zonă trebuie să intervenim pentru a nu risca un viitor agresat de preferințe culturale de natură să denatureze ceea ce Dumneavoastră numiți „patrimoniul nostru identitar”.

– În ce mod Maramureșul natal ar putea să-și păstreze inconfundabilă imaginea de țărâm în care frumusețea locului, omului, spiritului, tradiției să rămână neîntinată de involburările vieții cotidiene?

– Pentru oricine locul nașterii este cel mai aproape de suflet. Subiectiv vorbind, și eu sunt, când mă gândesc la Maramureș, etnocentrist și îmi pare că, prin frumusețea specifică și prin valorile morale în care am fost crescut, Maramureșul este centrul lumii. Zic adesea, mai în glumă, mai în serios, că atunci când ascult muzica maramureșenească se mișcă codul genetic în mine. Lumea aceasta îmi aparține mie și altora ca mine, legați de Maramureș, dar asta nu înseamnă că locurile și tradițiile din alte zone nu sunt la fel de frumoase și valoroase. E o complementaritate care definește identitatea noastră de neam, de cultură și de istorie.

Îmi permit să afirm ceva ce poate părea paradoxal. Pentru a evita poluarea, kitsch-ul și manelizarea va trebui să investim în strategii și politici culturale,

pornind de la convingerea că tradițiile nu sunt în opoziție cu viitorul, ci mai degrabă cu ogorul din care el răsare.

– Învățământul este un domeniu familiar pentru Gh. M. Bârlea, cadru universitar, dar și factor de decizie în organizarea procesului educațional românesc. Ce se întâmplă în această sferă de importanță majoră pentru destinul țării? De ce racordarea la procesele internaționale din domeniu influențează calitatea instruirii tinerei generații?

– Învățământul românesc traversează un proces de schimbări profunde, prin care se urmărește compatibilizarea cu învățământul european. Noi avem o școală cu puternice tradiții, în spiritul moștenirii lăsate de Spiru Haret. Trebuie să recunosc că în ultimii 20 de ani, pe fondul transformărilor cotidiene, școala, la toate nivelurile, a intrat într-un anumit declin. Inclusiv statistic asistăm la o scădere a populației școlare datorită mai multor factori. Noua lege a educației adoptată în România încearcă să schimbe oarecum filozofia și să propună un proiect educațional având în centru elevul și studentul. Asistăm la o reformă instituțională care urmărește îmbunătățirea logisticii și tehnologiei didactice, a curriculumului școlar, a motivațiilor educaționale. Din păcate, resursele financiare sunt mult sub cerințe, ceea ce afectează și procesul educațional în sine, dar și motivarea personalului didactic. Dezideratul e ca în următorii ani să se poată aloca ceea ce prevede actuala lege a educației, adică 6% din PIB. Avem încă foarte mulți tineri talentați care câștigă olimpiade naționale, există o tentație de a studia în universități europene și americane de prestigiu. Regretul este că mulți dintre ei rămân să facă performanță în altă parte și puțini se întorc acasă.

Eu sper că tendința de revenire va fi pozitivă odată cu depășirea momentelor dificile pe care le parcurgem în plan economic și cu noile deschideri pe care ni le oferă statutul de țară membră a Uniunii Europene. Bănuiesc că există similitudini și cu realitățile din Basarabia.

– Sunteți specialist recunoscut și în sfera bibliotecilor – a biblioteconomiei. Ce se întâmplă în prezent cu aceste instituții? De ce nu mai au, cu excepții, desigur, prestația de altădată? Ce ar trebui să întreprindem pentru a ridica prestigiul lor în societate?

– Bibliotecile au fost și rămân repere și focare culturale într-o comunitate, dar ele au astăzi concurenți creați de societatea informațională. Internetul oferă astăzi informații cu o viteză uluitoare. Aș putea spune că generațiile noi își construiesc o nouă paradigmă de existență în jurul provocărilor IT-ului. Asta nu înseamnă că bibliotecile clasice și-au epuizat resursele. Cartea a devenit compatibilă cu internetul, bibliotecile sunt dotate cu tehnică informațională.

Dar continui să cred că frumusețea și farmecul lecturii nu pot fi cunoscute navigând doar pe internet. Totuși statisticile arată că interesul pentru lectură și pentru carte rămâne ridicat. Iată de ce administratorii de biblioteci nu trebuie să uite să depună eforturi și pentru a le dota, a îmbogăți fondul de carte, pentru ca evenimentele din jurul acestora să capete mai multă vizibilitate și prestigiu.

– Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței – Sighetu Marmației – este o pagină tulburătoare din biografia Dumneavoastră (aveți calitatea de coinițiator și, un șir de ani, de director al acestei instituții). În ce măsură este justificată ideea creării unui asemenea muzeu? Care este impactul lui asupra procesului de cunoaștere și conștientizare a celui mai dramatic capitol de istorie românească modernă?

– Am spus la început, când se contura proiectul Memorialului, că acesta va fi cea mai importantă victorie a societății civile în perioada de tranziție postcomunistă. Sunt, evident, foarte onorat de faptul că m-am alăturat Anei Blandiana, lui Romulus Rusan, altor intelectuali de prestigiu din toate generațiile, personalități ale vieții publice și chiar politice, la realizarea Memorialului, considerat astăzi printre primele trei instituții din Europa ce cultivă memoria istorică recentă. Atunci când s-a început construcția acestuia, mulți erau foarte sceptici, alții dimpotrivă. Îmi aduc aminte cum ziarul guvernamental „Vocea României”, în anul '95, țipa ca din gură de șarpe că vindem suferința la străini!

În prezent se înregistrează peste 60.000 de vizitatori în fiecare an, ce recapitu-lează în tăcere, cu uimire și tristețe, o parte din istoria noastră tragică sub comunism. Este un loc geometric al suferinței, dar și un loc geometric al reflecției despre trecut, despre ce înseamnă totalitarismul, mecanismul și victimele lui, cu un mesaj foarte precis pentru toți: *să nu uităm ca să nu repetăm* răul produs de comunism, care a distrus, mutilat și falsificat nu doar destine individuale, ci și colective, a deturnat sensul nostru natural și rațional în istorie.

– Să discutăm și despre politică – un domeniu ce acoperă întreaga dimensiune a vieții omului de azi. Ce înseamnă a face politică în România? Cum se simte un politician din arcul guvernamental într-o țară asaltată de crize de tot felul?

– Deși neagreată și discreditată de toți, politică face toată lumea, la diverse niveluri. Societatea modernă este de neconceput fără componenta politică. Marile decizii sunt politice. Nu este deloc comod să fii persoană publică și om politic. Trăiești destule momente de tristețe și chiar de regret când constăți că cei ce până mai ieri erau de aceeași parte a baricadei cu tine astăzi îți sunt adversari,

La Colocviul Romanului Românesc – 2006, alături de Echim Vancea, Augustin Buzura, Gheorghe Glodeanu și George Vulturescu

dacă nu chiar dușmani înverșunați. Dar politica trebuie privită și ca o meserie. Nu oricine are cu adevărat vocație pentru a se exprima politic în spațiul public. Politica își pierde din prestigiu și din cauza faptului că au acces la ea prea mulți veleitari, demagogi agresivi și chiar nesimțiți. Dar politica nu e nici biserică, inevitabilă fiind confruntarea de idei; adversarii se mai și fluieră. Unii consideră că politica nu trebuie să aibă nicio legătură cu morală. Personal mă opun unei astfel de abordări și continui să cred că politica nu trebuie disociată de morală și că omul politic trebuie să-și legitimizeze faptele și din această perspectivă. Ca senator, înțeleg în primul rând să reprezint interesele celor ce m-au ales, adică ale cetățenilor Maramureșului, motiv pentru care în mod constant mă aflu într-o bună relație cu instituțiile administrative ale județului, cu cetățenii, le cunosc problemele și, pe cât îmi este posibil, încerc să contribuie la rezolvarea lor. Refuz să fac figura celui care, odată ajuns într-o poziție publică înaltă, vrea să fie cât mai puțin deranjat. Sunt un om implicat și, cred, generos și disponibil.

Traversăm o perioadă dificilă, tensionată din punct de vedere politic și economic. Dialogul politic este fracturat, spre regretul meu, ceea ce face ca uneori viața politică din România să pară un câmp de bătălie, și nu e tocmai încurajator pentru societate. Eu cred în cultura dialogului și în oamenii care nu doar ridică probleme, ci și găsesc soluții la ele. Noi am luat măsuri foarte dure și nepopulare între anii 2010-2011, presați de realitățile economice și de criza galopantă pe care o cunoaște toată lumea și de care n-a scăpat încă nimeni. Se cutremură țări cu o forță economică mult mai mare, cu tradiții democratice mai solide. Dacă n-am fi fost țară membră a Uniunii Europene, consecințele

crizei economice pentru noi ar fi fost mult mai dramatice. De aceea, sper că măsurile anticriză luate, acompaniate de o solidaritate europeană autentică, vor readuce echilibrul nu doar în zona macroeconomică, ci și în orizontul de speranță al oamenilor.

– **„Funcțiile și demnitățile publice, trecătoare, amăgitoare și înșelătoare adesea, te înobilează dacă faptele tale sunt pe măsură, adică bune”, afirmați Dumneavoastră undeva. Ați urcat o scară ierarhică fascinantă și puteți spune că ați sorbit din plin paharul puterii. În ce ipostază credeți că ați reușit să puneți în valoare întregul potențial de gândire și de creație pe care-l aveți? Care dintre demnități v-au adus cele mai multe necazuri și din ce cauză?**

– Indiferent de funcția și de poziția publică în care m-am aflat, tot timpul m-am rugat să mă ajute Dumnezeu să rămân un om normal. Și cred că am reușit! Am „sorbit din paharul puterii”, cum spuneți, dar am avut grijă să nu mă ameteșc, m-am ferit de cramele auguste, preferând relațiile firești cu oameni. Bucuriile mele de aici vin și nu din vin, ca să fac un joc de cuvinte! Chiar de-ar fi din cramele de la Cricova!...

Sunt un om care m-am împărțit între viața publică, viața politică, poezie și cultură, viața profesională, ca dascăl. Oriunde m-am aflat am încercat să las o urmă vizibilă și demnă de respect. Nu mi-am evaluat performanțele, dar încă mai cred că am potențial creativ. Las la aprecierea celor ce mă cunosc să pună ei pe cântar și viața, și faptele mele. Am avut inclusiv momente dificile, am dus bătălii cu mine însumi, am fost tentat de retrageri, amenințat de spectrul eșecului, de scepticism, dar tot în mine am găsit resurse de optimism și de încredere, animat permanent de un sentiment al datoriei față de semenii mei. Am cultul prieteniei și cred că acest lucru m-a ajutat foarte mult în viață, m-a apărat de indiferență. Fără prieteni viața este ternă și ne semnificativă.

– **Deși aproape totalmente confiscat de politică, găsiți totuși timp și pentru poezie. Este greu să rămâi fidel unei activități departe de vacarmul vieții cotidiene?**

– Confiscat poate nu, dar inevitabil politica ocupă o parte semnificativă din viața mea din ultimii 20 de ani. Poeziei nu i-am fost fidel așa cum mi-aș fi dorit, dar rămâne spațiul meu intim de existență, de bucurii neasemuite. Farmecul discret al lecturii, cum spune un critic literar, fie că e vorba de poezie, de eseu, de reviste culturale, nu s-a stins, cum la fel de provocatoare rămân în memorie întâlnirile pe care le-am avut de-a lungul vieții cu mari personalități, poeți, prozatori, critici literari și de artă. Am cunoscut mulți poeți și scriitori

Chișinău, 12 mai 2011. Gh. M. Bârlea (primul rând, al doilea, dreapta) la Casa Limbii Române cu invitați la cea de-a 20-a aniversare a revistei „Limba Română”

din generațiile '70, '80, '90. Mulți dintre ei nici nu mai sunt printre noi. Mă doare într-un fel absența lor și mai ales a lui Laurențiu Ulici, maramureșean de origine, care a contat cel mai mult în formarea multor scriitori maramureșeni. La fel de legat mă simt de voi, frații din Basarabia, de Grigore Vieru, Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Vasile Spinei, Nicolae Dabija, Vlad Pohilă, de tine, dragă Alexandru, și de Ana, distinsa ta doamnă și excepțional critic literar. Ce tezaur de amintiri! Nu pot să uit anul 2000, când un număr al prestigioasei reviste „Limba Română”, pe care o conduci cu atâta pasiune și dăruire, a fost dedicat Maramureșului. Vizita ta și a Anei în Maramureș și apoi vizita delegației de oameni de cultură din Maramureș la Chișinău, condusă de mine ca prefect al județului, sunt evenimente ce ne-au legat definitiv. Mi-ai făcut o onoare deosebită să mă inviți la aniversarea a 20-a de la apariția primului număr al revistei. Mi-am dat seama încă o dată ce faptă de cultură românească excepțională realizezi, cum apărați limba și cultura română ca pe niște cetăți, numai și numai cu arma cuvântului și a credinței în neam. Contați și pe mine în demersul vostru, pe maramureșeni, pe toți cei care, precum geniul nostru tutelar Mihai Eminescu, au convingerea că românii sunt predestinați să joace un rol semnificativ în istoria Europei, ca popor și ca stat!

Aș zice, în final: ajută, Doamne, cât mai des să ne reîntâlnim în spovedanii alintate de bucurii și de speranțe comune!

– Cu gândul la proiectele și speranțele comune, vă mulțumesc, domnule senator, pentru aceste mărturisiri / destăinuiri ce fac dovada neîntreruptelor legături dintre noi! Multă sănătate și mult bine Dumneavoastră și tuturor celor dragi!

Referințe

Pe Gheorghe Mihai Bârlea l-am cunoscut cu mulți ani în urmă, atunci când era un tânăr poet, directorul Bibliotecii din Sighet, care organiza un festival maramureșean de poezie, unul dintre cele mai rezistente în timp, din moment ce se desfășoară, cu participări notabile din toată țara, și acum. Era prieten cu Laurențiu Ulici care ne-a convins să ajungem pentru prima oară la festival, iar prietenul lui Ulici a devenit și prietenul nostru.

Așa se face că atunci când am demarat proiectul Memorialului Sighet, i-am propus să colaborăm și a devenit punctul nostru de sprijin într-un oraș de la 600 de kilometri depărtare în care nu cunoșteam pe nimeni, iar el cunoștea și era cunoscut de toată lumea. Astfel a început o colaborare care s-a întins pe ani de zile, Gheorghe Mihai Bârlea devenind între timp, în perioada 1997-2000, prefect de Maramureș, iar apoi, în următorii câțiva ani, director al Muzeului Memorial.

N-o să uit curajul și demnitatea de care a dat dovadă atunci când, în calitate de prefect, a refuzat să înmâneze fostului director al „închisorii miniștrilor”, Ciolpan, decorația care îi fusese decernată ca veteran de război de către președintele țării. Îi doresc din toată inima ca în continuarea carierei sale poetice să dea dovadă de aceleași rare calități.

Ana BLANDIANA

Gheorghe Mihai Bârlea, poet de factură neoclasică în armură cu dungi când manieriste, când textualiste, interesant mai cu seamă prin seninătatea înflorată de o neliniște abia înfrunzită care-i domină percepția. [...]. Deși fără obsesii tematice, ba chiar ocolind cu bună știință fixarea într-un singur orizont, poetul acordă totuși o mai mare atenție acelor subiecte, de fapt pretexte, care răspund sau corespund naturii sale elegiac-senine.

Laurențiu ULICI

Senator al Maramureșului istoric, prodecan al Facultății de Litere, trecând peste evenimente asemenea apei tumultuoase mereu curgătoare, cu o energie inepuizabilă, mereu decis către mizele mari. Gheorghe Mihai Bârlea știe că sufletul său este liber, păstrându-și inima mereu neatinsă de sentimentul urii, împărțind cu prietenii clipele de mare bucurie. El cunoaște mereu propriul său Drum. El are un Destin de împlinit și este mereu într-o continuă mișcare, o mișcare ascunsă, pe care nici cei mai apropiați nu o cunosc. Învățând mereu, el nu repeta niciodată aceeași greșeală.

Prof. univ. dr. Petru DUNCA

Gheorghe Mihai BÂRLEA

Bunavestire

Ceea ce pentru unii este piatră
și opreliște
pentru mine este priveliște

câtă bucurie cuprind ochii
mișcătoare sunt toate
se înnoiesc de floare în valuri
de parcă vorbesc:

ce-am semănat a înspicat
ce-am gândit a rodit
ce-am crezut a înviat.

Te bucură

Te bucură de frumusețea lumii
crede că ești în rai
toate darurile sunt și pentru tine

dragostea ce te încearcă
toate cele ce urmează încă
vor dura cum durează în piscul
unui munte o stâncă

culege din inima ta rând pe rând zilele
ca toamna ispititorul rod
din grădinile intraurite

vei auzi tunete și fulgere
dar nu te teme –
vei fi învingător

■ Din noul volum *Parabola fericiților*.

hălăduind prin grădini
 te vei uimi cum se înnoiește soarele
 răsăritul se mută-n asfințit
 așa cum poate toate au fost
 la începuturile lumii
 încât te va străbate gândul
 că viața ta este fără sfârșit

Cer și înstelare

Dacă ai făcut un rău
 îl vei vindeca
 dacă ai făcut un bine
 îl vei înmulți
 cu puțință-i totul
 dacă poți iubi

viu e trupul tumultuos
 gol ca-n valuri vara saltul
 dacă gura va secătui
 vei primi cuvinte din înaltul
 cer și înstelare
 unde-i și iubire
 și cuvânt răsare

Iarba dragostei

Dăruiește din toată ființa ta
 ceea ce ochii altora cer
 și inima le tânjește

bogat în frumusețe
 să te soarbă din ochi

bogat în simțire
 să te împartă precum păsările
 grâul dat în pârg

peste mânia ta să nu apună soarele

din trupul tău –
 când nu va mai fi –
 iarba dragostei va răsări

Încremenire

Răstorni ochiul în tine
faci din alb negru
ești ca piatra care tace
și apa în neastâmpăr

îți lipsește o lacrimă
fără de care trupul este mormânt
și zilele fără de rost
îngerul din tine a plecat
sau n-a fost

Învierea

Când vor învia morții
nu le va mai fi milă de trup
au învățat să fie liberi
în cer nu există granițe între stele

nimeni nu se va împiedica în cuvinte
totul va fi privire și însetare de frumos
iar adevărurile se vor alinia înțelepciunii

tărâmul lor nu se va cutremura
când vor mărșălui cetele de îngeri
să cucerească grădinile Edenului
unde nu este sfârșit nici îndoială
ci împlinire fără de moarte

Ocoliș

Poeților

În viață par nefolositori
n-or spune nimănui cum s-au dus
numai se va vedea că nu-s

li se vor înălța imnuri și pomeniri
li se vor ierta toate fărădelegile
imaginației

câtă milostenie pe pământ
atâta iertare li se promite
în ceruri

nu e poet
să nu aibă această speranță –
pentru a ocoli orice asemănare
cu realitatea

Parabola fericiților

după Matei

Să vezi ce alții numai aud
să auzi ce alții doar văd:

cerul închis într-o piatră neziditoare
căzută în drumul lor

pământul încremenit în sine
mișcător între ceruri
spre neliniștea ochilor

în legănarea spicelor vara
secerătorii dintre spini
răbdători ridică ochii
așteaptă să se înveselească de ploaie
iar gura lor flămândă cântă:

de frumusețea pruncilor mi-e dor
și de desăvârșirea lor

auzind văzând
și văzând auzind
se visează cei așteptați
la ospățul fericiților

În vis

În vis
traversat de migrene
vorbești cu viii și morții

printr-un cer în alt cer
treci dintr-o lume în alta

amintirile din copilărie
invadate de îngeri și demoni
așteaptă la poarta raiului

idealurile tinereții nu îmbătrânesc
precum la gâtul unei adolescente
șiragul de mărgăritare

niciodată nu e noapte
nici devreme nici târziu

dar dorința și neliniștea
iubirea și teama
sunt ca în viața cea de toate zilele

În mijlocul viei

Iată-mă în mijlocul viei
pe care stră-străbunul
a gândit-o

străbunicul a răsădit-o
bunicul a înzdrăvenit-o

tata s-a încumetat să culeagă
boabe puține
ca să le dea mie și fratelui
întru dragostea aproapelui

Miri

Ea în stânga
el în dreapta ei
dacă timpul s-ar opri
ar deveni zei

dacă sărutul înflăcărat
s-ar preface în aripă
ar zbura arși de dorință
pentru o clipă

Taina nunții

Lucrează să se surpe pereții urii
și din două trupuri
se va împlinii unul nou

împăcarea uită greșeala
aduce pacea
să vă lumineze
plata va fi pe măsura faptelor:

miri pregătiți de taina nunții
cuprinși de pecetea darului
nu veți mai simți
apăsarea întunecatei singurătăți

Zid și Zidire

tu vezi zidul
eu, zidirea

tu vezi luptătorul
cel dinainte

și următorul

tu vezi învinsul

eu, scutul

tu vezi sfârșitul

eu, începutul

Zile și nopți

Nici că putem gândi

ziua fără de noapte

noaptea fără de zi

cercetăm semne de departe

să înțelegem ce le leagă

ce le desparte

deși egale

de-a lungul și de-a latul

ele nu străbat aceeași cale

astfel vreodată

nu-i de conceput să fi fost

noapte fără de zi

zi fără rost

tot ce-i zămislit din genune

răsare și când apune

fără de margini și întrepătrunse

pentru vecii vecilor rămân

marea mirare dintre cele ascunse

Svetlana VICOL

Senatorul de Maramureș sau ce înseamnă să fii un adevărat ales al poporului

S.V. – ucraineancă originară din satul Nihoreni, raionul Râșcani, Republica Moldova, absolventă a Institutului Agricol din or. Umani, Ucraina, agronom, profesoară la Colegiul Agroindustrial din Râșcani.

Sufletul meu este plin de emoții și de un profund sentiment de recunoștință pentru cele văzute și trăite în Maramureș. Iată de ce mă grăbesc să vă împărtășesc din bucuria mea, căci o bucurie împărtășită cu altcineva este de câteva ori mai mare. Am beneficiat de cordialitatea dezinteresată a oamenilor care locuiesc pe acele meleaguri minunate – unele dintre cele mai frumoase de pe pământ –, de dorința lor sinceră de a acorda un ajutor cu adevărat frățesc tuturor celor care au nevoie de el.

...Trenul ne ducea de la Iași spre inima Transilvaniei și noi admiram mirificul peisaj de iarnă care se perinda la fereastra vagonului și despre care Vasile Alecsandri scria cândva: „O, tablou! Măreț! Fantastic!”. Într-adevăr, este imposibil să redai frumusețea Carpaților înzăpeziți.

Ajunși în Baia Mare, am hotărât să aflăm câte ceva despre băile saline din Maramureș. Ne-a mirat că un om absolut necunoscut, Mihai Chirău, aflând ce dorim, a soluționat problema pe loc, telefonând și rezervând locuri pentru noi într-o pensiune. Foarte curând am urcat în autocar și am plecat în munți, de unde nu încetam

Acest articol constituie impresiile recenteii călătorii în Maramureș a trei turiști basarabeni, o circumstanță ordinară ce ilustrează la modul practic implicarea unui imputernicit în viața culturală a comunității din care face parte.

să ne desfătăm ochiul privind vilele bogate, străzile, bisericile. Totul părea nou și neobișnuit.

La Ocna Șugatag am găsit pensiunea căutată și pe doamna Aurelia, mereu zâmbitoare, care ne-a cazat fără niciun fel de probleme. Pensiunea ne-a plăcut foarte mult. Nu mai vorbim de băile saline, unde ne-am tratat coloana vertebrală, sistemul osos și aparatul locomotor. Aș dori să le spun compatrioților mei: Mergeți la Ocna Șugatag! Este un miracol al Maramureșului, este un sanatoriu atât pentru oameni înstăriți, cât și pentru cei cu venituri mai modeste. Nu aveți teamă să călătoriți în România, pretutindeni veți fi întâmpinați drept cei mai dragi oameni, veți fi ajutați și onorați. În Maramureș, de exemplu, orice locuitor vă va asculta cu atenția care-l caracterizează, vă va liniști cu vorba lui duioasă și vă va trata cu toată bunăvoința.

Aflând despre locurile deosebite din împrejurimi, am hotărât să plecăm în zilele de odihnă la Sighetu Marmației. Mai întâi, am luat calea spre stația de autobuze. Am așteptat o bucată de vreme, dar acesta tot nu venea. Și iată că tocmai aici au început minunile în care nici nouă nu ne vine a crede până acum. Șoferul automobilului care a oprit, chiar la prima noastră încercare de a prinde o mașină, s-a dovedit a fi domnul senator Gheorghe Mihai Bârlea. Aflând că suntem din Republica Moldova și că dorim să cunoaștem acest colț de rai

Senatorul Gh. M. Bârlea cu Olga și Svetlana Vicol (dreapta)

al României, unde s-a născut, a crescut și muncește, ne-a povestit cu multă inspirație despre locurile de importanță istorică și culturală de aici și chiar ne-a ajutat să le vedem.

Am vizitat mai întâi Cimitirul Vesel, situat la vreo 20 de kilometri de oraș, în comuna Săpânța. Asemenea lucru nu mai există în lume. Pentru noi a fost foarte interesant să citim epigramele glumețe de pe cruci, care relatau despre viața oamenilor: cine a fost, cum a trăit, ce i-a fost mai drag pe lume. La unele morminte faci cunoștință, pur și simplu, cu destinul celui ce-și are somnul de veci: mă rog, a trăit, a muncit, a iubit, a crescut copii, a decedat. La altele însă te prăpădești de

râs, nu alta. Chiar și crucile sunt neobișnuite, acestea fiind vopsite în albastru sau în galben. Dar ce vă tot povestesc eu – mai bine mergeți într-acolo și veți vedea cu ochii proprii!

După aceasta am vizitat Memorialul victimelor comunismului, unicul în Europa, al cărui director a fost o vreme domnul Gh. M. Bârlea. La prima vedere, acesta pare un edificiu vechi ca multe altele, construite în sec. al XIX-lea, și nu-ți prea atrage atenția. Dar clipele petrecute în fosta pușcărie ne vor rămâne pentru mult timp în memorie. Mergeam dintr-o celulă în alta, examinam exponatele și inimile noastre se umpleau de durere, ne apuca o mare tristețe. Un om cu mintea trează nu poate înțelege fărâdelegile care au domnit aici în timpul regimului comunist. „Cine nu este cu noi, este împotriva noastră!” era sloganul acestei închisori, care a sfârșit destinele multor mii de țărani, muncitori, dar și intelectuali, slujitori ai cultelor. Puțini au supraviețuit torturilor și doar unora dintre ei le-a fost dat să scape cu viață. Este imposibil să citești fără durere și fără să te cutremuri versurile pe care deținuții le-au înșiruit pe pereți. Părăsind muzeul cu lacrimi în ochi, am încercat un profund sentiment de recunoștință față de oamenii care l-au creat în semn de avertisment pentru viitor. O asemenea nedreptate și o asemenea violență nu mai pot fi tolerate.

Dar itinerarul nostru nu s-a încheiat aici. Deși a doua zi domnul Bârlea intenționa să plece în cu totul altă parte, ne-a propus să-l însoțim din nou și cu această ocazie să vizităm mănăstirile Săpânța-Peri, Bârsana, precum și Mu-

zeul Satului sub cerul liber. El ne lăsa într-un loc anume, își căuta de treburi, apoi ne recupera. Porneam, astfel, mai departe, captivate de istorisirile unui om deosebit al locului despre frumusețea plaiurilor maramureșene, despre legendele, obiceiurile și tradițiile acestui județ al României. La Muzeul Satului ghid ne-a fost chiar domnul senator. Comentariile dânsului erau pătrunse de o dragoste rar întâlnită față de plaiul natal, de o mândrie nedescrisă pentru pământul strămoșilor.

Fiind profund recunoscătoare pentru generozitatea senatorului român, pe care îl întâlneam pentru prima dată și care ne-a ajutat dezinteresat în tot acest timp, devenind un înger păzitor al nostru în adevăratul sens al cuvântului, la întoarcere în pensiune nu ne mai dădeam rând să ne împărtășim impresiile. „Așa este alesul nostru, precizau interlocutorii. Domnul Bârlea îi ajută pe toți, oricine ar fi: copil, om în vârstă sau bătrân, fiecăruia îi dă o mână de ajutor”. Și, într-adevăr, locuitorii Maramureșului știu că domnul Bârlea, pe care l-au votat, este senatorul lor. De fapt, dumnealui îi cunoaște pe mulți dintre ei, se străduiește să-i sprijine la greu. Acest adevăr l-am constatat aieva și noi. Am văzut cum la Ocna Șugatag s-a apropiat de senator un omulean și dânsul a început a-l descoase: cum îi merg treburile acasă, în familie, la serviciu. Iar când a auzit că acesta nu are bani, a scos pe loc gologanii pe care îi avea zicându-i: „Mergi și ia de ale gurii pentru cei de acasă!”. Nu știu câți demnitari, cu o asemenea carieră, sunt în stare să înțeleagă nevoile și aspirațiile oamenilor simpli.

L-am întrebat: „Cum să vă mulțumim pentru tot binele pe care ni l-ați făcut? Prin ce l-am meritat noi?”. El ne-a răspuns: „Nu vă deranjați. Probabil așa a vrut Cel de Sus!”.

Fiind în Maramureș, am aflat că domnul Gh. M. Bârlea are sentimente aparte pentru Basarabia, că vine des pe la Chișinău în calitate de om politic, de scriitor și de membru al colegiului de redacție al revistei „Limba Română”. Revelația cea mare am avut-o însă la întoarcerea acasă. Văzând pozele din călătorie, Li-

liana (Nemciuc), nora mea, originară din raionul Cantemir, absolventă a Universității de Nord din Baia Mare, avea să exclame: „În Maramureș v-a fost ghid excelentul nostru profesor, domnul doctor Gheorghe Mihai Bârlea!”.

Cât de mică, mi-am zis, este toțiș lumea! Și cum toate se leagă prin puterea Domnului!

Mărturisesc sincer: sunt foarte bucuroasă că în România se nasc astfel de oameni. Mi se pare absolut incredibil; eu, pur și simplu, nu-mi pot imagina o asemenea întâmplare în Republica Moldova: are „curajul” un oarecare deputat de al nostru să se oprească așa, din proprie dorință, din drumul său și să ia în mașină trei femei necunoscute, iar pe urmă să le mai și însoțească într-o călătorie prin Moldova natală. Despre care deputat de la noi am putea afirma cu respect: acesta e „alesul” nostru,

ne cunoaștem personal pentru că ne știe necazurile, grijile și muncește întru binele celor mulți?

Este posibil ca senatorul Gheorghe Mihai Bârlea să și fi uitat despre cele trei persoane, pe care le-a întâlnit accidental, ajutându-le să înțeleagă ce înseamnă Maramureșul pentru cultura română și cea universală. Totuși Domnia Sa are atâtea griji pe cap! Eu însă țin neapărat, în semn de recunoștință, să mă închin în fața dumnealui până la pământ și să-i spun: „Sunteți un domn JOS PĂLĂRIA!”.

Ana BANTOȘ

Ștefan Baștovoii. Evadarea din clișeu*

A.B. – conf. univ., doctor habilitat în filologie. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, teorie literară. Publicații recente:

Reabilitarea autenticului.

Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006;
Deschidere spre universalism.

Literatura română din Basarabia postbelică.
Monografie, Chișinău, 2010.

BAȘTOVOI, Ștefan (4.8.1976, Chișinău). Poet, prozator și eseist. Este fiul Claudiei, absolventă a Institutului de Artă din Chișinău, Secția regie, și al lui Valentin Baștovoii, absolvent al Facultății de Filozofie, Universitatea din Leningrad (actualul Sankt Petersburg), fost profesor de logică formală la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. La puțin timp după nașterea viitorului scriitor, familia se transferă în cătunul Oricova din raionul Călărași, unde tatăl devine mai întâi pădurar, apoi propagandist al ateismului științific la Secția raională de cultură. În copilărie Ștefan Baștovoii este pasionat de sport, muzică și pictură. După absolvirea Școlii de Arte Plastice pentru copii din Călărași (1991) urmează Liceul de Artă „Octav Băncilă” din Iași, Secția pictură monumentală (1996-1998), studiază la Facultatea de Filozofie a Universității de Vest din Timișoara (1996-1998), după care se retrage la Mănăstirea Noul-Neamț din Basarabia, în 1999 călugărindu-se și primind numele Savatie, fiind hirotonisit ierodiacon în 2000 și ieromonah în 2002. Este absolvent al Academiei Teologice din Kiev. Redactor, principal-ieromonah al publicației „Opinii și credințe”. A predat iconografia la Seminarul Teologic din Chișinău. Un timp a fost consilier cultural al Arhiepiscopiei Tomisului, unde a fost ridicat în rangul de protosinghel (egumen). În 2005 a făcut parte din Comisia pentru validarea textelor liturgice de pe lângă Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, unde a contribuit la scrierea slujbelor pentru doi sfinți români: Grigore dascălul și Gheorghe de la Mănăstirea Cernica. Susține mai multe conferințe și seri

* Articol elaborat în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 „Investește în oameni”.

duhovnicești în România, cu preponderență adresate tinerilor. Publică în „Caiete botoșănene”, „Basarabia”, „Dacia literară”, „Sympozion”, „Vatra”, „Timpul” (Iași). Deține Premiul Uniunii Scriitorilor (1996, 2008).

În timpul studiilor la Iași face cunoștință cu scriitori de aici, devenind membru activ al Cenaclului „Junimea”. Publică primele versuri în „Curierul de Nord”, Bălți (1993), debutul editorial fiindu-i marcat de volumul de poezie *Elefantul promis* (1996). Cu numele de mirean Ștefan Baștovoï, după volumul de debut, a mai publicat *Cartea războiului* (1997), *Peștele Pescar – poveste* (1997) și romanul *Iepurii nu mor (Pentru copiii sovietici care au crescut mari)*, care a cunoscut mai multe ediții (prima – în 2002), iar după convertire publică volumele: *Idol sau icoană?* și *Ortodoxia pentru postmoderniști* (Articole și schițe), în colaborare (2001), *Între Freud și Hristos* (2001), *Despre curaj și libertăți în ortodoxie* (2002), *În căutarea aproapelui pierdut*, *O pogorâre la iad* (2002), romanul *Nebunul* (2006), *Când pietrele vorbesc* (2008), *Audiență la un demon mut* (roman, 2009), *Diavolul este politic corect* (2010) ș.a.

La etapa formării sale ca mânător de condei, Ștefan Baștovoii se regăsește, rând pe rând, după propria sa afirmație, în operele lui Coșbuc, Eminescu, Bacovia, Trakl, Ionescu, Freud, Nietzsche, Garcia Marquez, Cehov, Gogol, Salinger, Dostoievski, Steinbeck, Salvador Dali, Picasso, Van Gogh. Scrierile autorului se constituie, în mare măsură, ca expresie a experienței „unei cumplite și profunde înșelări” de care au avut parte „foștii sovietici”, această înșelare fiind câștigul celor din spațiul ex-sovietic, în raport cu restul lumii: „...Noi știm cât este de dureros să descoperi că ceea ce ai crezut a fost o minciună”, scrie autorul în *Ortodoxia pentru postmoderniști* [1, p. 39]. Dezvăluirea minciunii în care au fost condamnați să trăiască toți, de la copilul din clasele primare până la adulții care activează în toate domeniile, constituie obiectivul creației sale. În aceste condiții, intrarea în Biserică, după cum va mărturisi în una din conferințe, va însemna pentru el „dezbrăcare de complexe de poet, de scriitor, de om modern și postmodern, care crede că are ceva deosebit de spus”. Într-un cuvânt, „dezbrăcarea de complexul originalității”, echivalentă cu ieșirea dintr-un clișeu, cel al postmodernității. Dezbrăcarea aceasta, trădând, de fapt, o criză de identitate, îl va preocupa în cele mai multe dintre cărțile sale, în care cheia de boltă este afirmația: „Atunci când Dumnezeu a fost scos din universul spiritual al omului, s-a produs o catastrofă firească, prin care s-a încălcat legea gravitației lui interioare. Omul, care este o ființă direcționată natural spre desăvârșire, trăiește criza insuficienței mijloacelor în raport cu aspirațiile” [1, p. 82]. Itinerarul pe care s-a ajuns până aici este urmărit treptat, deși cu intermitențe, începând de la grecii antici și până la lumea postmodernă, o atenție mai specială acordându-i-se romantismului, de la care, precum se știe, a început orientarea radicală spre modernitate și postmodernitate. Odată fixat sensul curent atribuit termenului „romantic”, însemnând „visător și îndrăgostit” și identificând romantismul cu o stare de suflet, autorul își poartă cititorul prin labirinturile poeziei romantice, ale celei având tangențe cu simbolismul (la Baudelaire), expresionismul (la Georg Trakl), suprealismul (la Salvador Dali), pentru a delimita zonele inaccesibile și ireale ca fiind specifice idealului romantic. Urmărită la Eminescu și Hölderlin, moartea ca eliberare îi prilejuiește eseistului reflecții despre elemente ce țin de viziunea „indică” sau „orientală” a reîntoarcerii în „eternul haos”, în „haosul primordial” de la care a apărut lumea [1, p. 106], despre sentimentul deșertăciunii și al negării budiste tipic eminesciene, despre refuzul romanticilor de a crede într-un Dumnezeu, despre paradox și antiteză, care constituie piatra unghiulară în arhitectura literaturii romantice, dar care, în fond, „denotă nesiguranță și neclaritate” [1, p. 113]. Concluzia lui Savatie Baștovoii este că „romanticii nu puteau fi creștini prin definiție”, deși nu erau ateii, și că „Eminescu nu a avut niciodată nici cea mai mică înțelegere pentru creștinism și idealurile

creștine” [1, p. 126-127], argumentele doveditoare în acest sens, căutându-le și în *Luceafărul* analizat în paralel cu *Demonul* lui Lermontov. Pentru romantici conta, mai mult ca orice, libertatea, „pe care am dobândit-o cu toții în urma căderii noastre”, afirmă, din perspectivă romantică, autorul. Pieirea speranței din sufletul romanticilor și deznădejdea îi îndreaptă spre spațiile singuraticе, inclusiv spre cele ale copilăriei și ale naturii, concepute ca un cadru recuperator al divinității. Este interesant să observăm în acest moment cum știe atentul ochi al investigatorului să refacă echilibrul demonstrațiilor sale, readucându-l pe Eminescu în fâgașul credinței străbunilor: eseistul va reține factura specială a poeziilor eminesciene despre natură, păstrând în ele „fiorul bun al poeziei populare”, în preferința romanticilor pentru folclor, și în cazul lui Eminescu de asemenea, văzând „fericirea de a se naște în mijlocul unui popor creștin ortodox” și de a fi „benefic influențat de latura luminoasă a folclorului național” [1, p. 131-132].

Din tot ceea ce scrie Savatie Baștovoі lasă să se înțeleagă că umilirea sa în fața gândirii geniului creștin este cauzată de înțelegerea deosebirii dintre căutarea de către suflet a poeziei în exterior și căutarea poeziei în interiorul sufletului. Același lucru se desprinde și dintr-un dialog cu Dumitru Crudu, coleg de generație. Solicitat să explice de ce repudiază poezia din *Un diazepam pentru Dumnezeu*, Savatie Baștovoі, în scurta incursiune în istoria acestor versuri, între altele, aduce detalii despre felul cum s-a constituit postmodernismul basarabean: autorul *Unui diazepam...* afirmă că la cei 18 ani, câți avea când a scris, în condiții de spital, versurile respective, nu auzise „nici măcar o singură dată cuvântul postmodernism”: „...este diazepamul dat dumnezeului din noi, diazepamul educației ateiste. Iar eu am primit această educație” [1, p. 178]. Despre aceleași versuri va mai spune că sunt „o reducere la absurd a utopiei nietzscheene despre supraom. Este documentul absenței lui Dumnezeu și al unei cumplite însingurări” [1, p. 181]. Ciclul de versuri fiind alcătuit din 20 de poezii, în carte au fost incluse doar 7 și, conchide autorul, „uite că a făcut atâta gălăgie, încât am ajuns, dintr-o șagă, postmodernist” [1, p. 179]. Ajuns „dintr-o șagă” postmodernist, va afirma că niciodată nu s-a considerat postmodernist, nici mai târziu, „când postmodernismul devenise la modă la noi” [1, p. 181] și când știa deja mai multe despre acesta, autorul căutând, cu tot dinadinsul, să explice ortodoxia pentru postmoderniști. Astfel, întrebând altădată ce l-a determinat să renunțe la existența lumească și la poezie, Savatie Baștovoі a răspuns că nu a renunțat, ci doar s-a mutat cu locul. În ce constă mutarea reiese cu claritate din următoarea caracteristică făcută societății contemporane de către autorul *Ortodoxiei*: „Societatea contemporană, care nu se mai închină ploii și soarelui – stihiiilor naturale –, se închină în schimb altor stihii culturale. Pentru a se face înțeles și pentru a putea înțelege, omu-

lui nu îi mai este suficientă cunoașterea limbajului curent, ci are nevoie și de cunoașterea acestor simboluri și „parole”, care nu sunt decât un metalimbaj, accesibil doar inițiaților. Faptul se resimte puternic mai ales în operele autorilor postmoderniști, unde livrescul eclipsează și sufocă realitatea, iar citatele și calambururile care împresoară textul – intertextualitatea – devin un criteriu de valoare” [1, p. 65].

Savatie Baștovoii se transferă într-o zonă în care, după spusele sale, poezia simte nevoia să treacă într-o altă dimensiune: „Eu am părăsit acea dimensiune a poeziei mele din care lipsea binele”, afirmă el, în continuare argumentându-și trecerea de la poezie la metapoezie, pe care o înțelege ca pe un fel de „poezie a tăcerii”, ca pe o „reîntoarcere în poezie, înapoi în suflet, de unde am ieșit cândva în căutarea poeziei” [1, p. 167-168]. Diferența pe care o face vine de la faptul ca acum nu consideră ca mai înainte că totul este poezie („Nu pot să spun că totul este poezie”), punând afirmațiile sale în corelație cu concepția despre timp: „Totul este scump doar pentru o istoriografie a existenței noastre în timp, dar aceasta este valabil doar atâta vreme cât noi atribuim timpului o însemnătate capitală, însă pentru creștini timpul este înghițit de veșnicie” [1, p. 169]. El precizează că omul e înspăimântat de veșnicia din care a plecat binele, iar aceasta, în spațiul ex-sovietic, s-a întâmplat și din cauza ateismului propagat insistent. Scris în timpul studenției la Timișoara, romanul *Iepurii nu mor* (*Pentru copiii sovietici care au crescut mari*) impunându-se anume din perspectiva reflectării asupra acestei situații, reface într-un stil nonconformist, antinarativ traseul unui an din școala primară, în expunerea naiv ludică a comportamentului protagonistului principal, Sașa Vaculovski, a învățătoarei Nadejda Petrovna, a colegilor de clasă și a consătenilor, strecurându-se radiografia unui mod de viață sovietic bazat pe pseudovalori, pe anihilarea individualității copilului și a omului matur. Expresiile preluate din șabloanele compunerilor școlarești din perioada regimului sovietic ne introduc în atmosfera ideologiei comuniste, dezvăluind mentalitatea lui *homo soveticus*, copleșit de o gândire stereotipă, fixată pe imaginile cele mai răspândite ale propagandei comuniste: Lenin, revoluția din octombrie, Pavlic Morozov, sărbătorile comuniste. Este decriptat mecanismul, bazat pe minciună, de formare a „omului nou”, prin mutilarea gândirii copilului începând cu clasele primare. Minciuna despre așa-numiții eroi ai revoluției, despre Afganistan etc. se suprapune micilor evenimente din care se constituie copilăria reală a protagoniștilor, cu ghidușiile de acasă sau de la școală, din zilele de paradă când nu se mergea la școală, și cele care precedau sărbătorile de 1 și 9 mai, 7 noiembrie, cu pregătirile în paralel a numeroaselor baloane și a cioburilor de sticlă pentru a sparge baloanele și a se simți cu adevărat învingători în momentul când cu toții strigă „Ura!”.

Întrebat odată cum poți să fi postmodern și ortodox în același timp, Părintele Savatie dă următorul răspuns: „Dacă luăm fundamentul doctrinar la nivel de atitudine existențială, nu putem. Deci, poți să fii purtător al unui mesaj creștin ortodox, recurgând la modalitățile sau mijloacele de exprimare stilistice ale postmodernismului”. Acest lucru transpare în construcția romanului său *Nebunul*, care reflectă sinuosul drum al confuziei de valori și în care protagonistul – Sfântul Simeon, după ce parcurge calea ispășirii proprii în pustiu, vine în Emesa pentru a-i ajuta pe locuitorii de aici să se mântuiască. Mediul în care acționează protagonistul este unul marginal, alcătuit din cerșetori, circari, femei decăzute. Simeon face parte din acei nebuni pentru Hristos care sunt, de fapt, proorocii Noului Testament și despre care Savatie Baștovoi, în eseuul său *Tipuri de predicatori*, susține că „ei îi mustră fără teamă pe împărați și pe prelații Bisericii. Umblă goi, ca niște ieșiți din minți, prin mijlocul orașelor, dar își întăresc autoritatea prin darul facerii de minuni și al proorociei pe care îl au cu toții”, scopul lor principal fiind „de a readuce în atenție dragostea de aproapele, care este prima dintre poruncile creștine, și de a batjocuri mândria, cea mai urâtă dintre patimi” [2, p. 62]. „Viața acestor oameni, scrie autorul, este îngredită barbar de sârma ghimpată a trupurilor lor” [2, 87] și de „lupta slavei deșarte, singura care se hrănește din virtuți”. Detaliul care explicitează și mai mult universul alambicat al relațiilor dintre oameni, precum și atitudinea autorului față de problema ortodoxiei și a sfințeniei reiese din spusele ascetului rus, Sfântul Ignatie Briancianov (sec. XIX), potrivit căruia „pe cei care nu se călugăresc de bună voie, în cele din urmă, îi călugăresc boala și moartea, fără voia lor”. Autorul basarabean precizează că „sfântul nu are în vedere călugăria ca ritual ortodox, ci în sensul lipsirii de plăcerile trupului, de bogății și slavă” [2, p. 85].

Tratând probleme ce țin de mentalitatea din societatea noastră contemporană, autorul se adresează adesea tinerilor aflați în „lupta cu rușinea”, prin care se înțelege lupta cu noi înșine, într-un univers unde „lumea toată se transformă într-o discotecă cosmică”, în care „luminile sunt stinse. Totul este gata” și „în întuneric, un glas cunoscut ne strigă pe nume” [2, p. 22]. Întrebări precum „De unde începe viața creștină autentică?”, corelația dintre rușine – deznădejde – înfrângere, homosexualitatea, călcarea păcatului prin „descoperirea lui în mărturisire” constituie spectrul subiectelor luate în dezbatere. Făcând delimitări de felul celei dintre călugăr și ateist, autorul cărții *Când pietrele vorbesc* susține: „Călugărul ideal nu are conștiința trecutului și a viitorului, ci doar a prezentului, un prezent de o clipă. Dincolo de această clipă începe veșnicia” [2, 32].

Caracterul de predică al eseurilor incluse în volumul *între Freud și Hristos*, ca și cele din alte volume ale ieromonahului Savatie Baștovoi, acoperă un

gol existent între biserică și omul contemporan, care întâmpină dificultăți în refacerea drumului spre credință. Invitația la contemplare și la autocontemplare pornește de la îndemnul de a conștientiza că „lumea este fiecare om care trăiește și ea capătă sens doar în fața omului care o contemplă și o împlinește prin sine însuși” [3, 139]. Având certitudinea că „drama tinerilor moderni este mai mare decât cea a predecesorilor”, autorul află explicația în faptul că „nu a existat niciun timp în istorie în care dragostea dintre două persoane să fie atât de golită de poezie” [3, 66]. Într-un timp în care predomină cultul vitezei, aplicarea în viața noastră a fanteziilor cu extraterestri care sporesc răceala și indiferența din sufletul omului modern, Eminescu, Stănescu, Bacovia, Blaga sunt cei care, în opinia sa, pot reface capacitatea de percepție a sentimentelor adevărate. *Biserica față-n față cu propria imagine*, „strădaniile disperate ale aparatului bisericesc de a se alinia modelor lumii acesteia” constituie obiectivul cărții *Când pietrele vorbesc*, autorul analizând chestiuni de principiu și referindu-se la mai multe tipuri de atitudine ale predicatorilor de succes ai creștinătății. Este abordat un unghi fenomenologic de vedere, ortodoxia fiind explicată pe înțelesul mai larg al maselor, pornind de la sensul atribuit acesteia de către sfinți. Imaginea preotului și cea a credinciosului, ascultarea, tipurile de predicatori și tipurile de predică, propaganda ateistă și anticlericalismul, într-un cuvânt, punctele nevralgice determinante în despărțirea și apropierea Ortodoxiei de restul lumii sunt teme ce îl frământă pe autorul cărții, care face uz de un limbaj ușor accesibil și pentru tinerii de astăzi. Considerând că „în epoca lui Google nu mai putem avea aerul cărturarului de odinioară care singur are acces la cărțile sfinte” [2, p. 74], ieromonahul Savatie analizează pseudolibertatea de a crede în Dumnezeu în Uniunea Sovietică, inclusiv în Basarabia, unde preoții erau uciși și persecutați „nu pentru credința lor în Dumnezeu, ci pentru «propagandă antisovietică», adică pentru uneltire împotriva ordinii statului” [2, 90]. Referindu-se apoi la situația bisericilor din România, unde mii de preoți au fost întemnițați, însă, cu toate acestea, zeci de mănăstiri au rămas deschise, iar Patriarhia Română edita în tihnă revista „Ortodoxia”, Savatie Baștovoi face următoarea remarcă: „S-a dovedit însă că cei care au înfundat pușcăriile au fost marii duhovnici de mai târziu”. Ceea ce îl interesează pe autor nu e atât tăria morală a preoților rămași în funcție pe vremea regimului comunist, cât mai curând procesul de „depersonalizare” la care a fost supusă predica ortodoxă, după modelul limbajului „de lemn”, care a funcționat în epocă. Experiența personală îi permite să judece lucrurile la obiect, calitățile pe care le evidențiază într-o predică („O predică tipică este o narațiune”, susține autorul cărții) constând în „aerul proaspăt, inspirat”, tratarea momentelor evanghelice „mai mult prin încărcătura lor emoțională, sensi-

bilă, încercându-se o restabilire a portretelor psihologice ale apostolilor și ale personajelor biblice” [2, p. 97]. „Evadarea din clișeu”, propusă în Franța secolului al XX-lea de către Lossky, Berdiaev, Uspensky, Florovsky, care, în opinia autorului basarabean, „au reușit să facă din Ortodoxie un subiect de interes pentru intelectualitatea modernă” [2, p. 104], este modalitatea de a „sfărâma zidul prejudecăților și al ignoranței care desparte Ortodoxia de restul lumii”. Explicațiile sunt plasate în contextul în care trăim, acesta purtând amprente adânci ale unui trecut recent obsedant, răsfrângându-se deopotrivă asupra mentalității slujitorilor bisericii și asupra mentalității enoriașilor: „Ținând seamă că trăim și activăm într-o societate zidită pe lozinci, oamenii bisericii trebuie să-și dezvolte o strategie pe măsură, ca nu cumva, dorind să apere interesele credincioșilor, să declanșeze mecanismul, atât de bine întocmit, al clișeelelor și prejudecăților ateiste. Biserica încă nu s-a eliberat de imaginea pe care i-a făurit-o propaganda ateistă; de aceea, orice predicator trebuie să aibă în vedere și această realitate atunci când predică.” [2, p. 118]. „Trebuie să ținem seamă de șablonizarea gândirii omului modern, care, datorită ritmului alert de viață, nu mai poate urmări raționamentele logice, ci reține doar sloganele”, mai susține autorul, îndemnându-l pe cel care predică să țină cont că „biserica, mai întâi, trebuie să-și elimine din vocabular expresiile și cuvintele care riscă să declanșeze clișee gen: Ortodoxie = Ev Mediu = refuzul progresului tehnic și intelectual = docilitate față de regimurile politice = ostilitate față de modernitate” [2, p. 119], scoaterea de sub imperiul șabloanelor și conservarea în același timp a bogăției filozofice și morale a Ortodoxiei fiind considerate vitale pentru credință astăzi. Cât privește saltul din clișeu postmodernist, pe acesta îl vede ca pe o restabilire a comunicării dintre oameni: „Să nu mai fugă nimeni de celălalt, să fugă numai unii spre alții.” [1, p. 267], în această opțiune fiind evidentă influența benefică a Ortodoxiei.

Note bibliografice

1. Savatie Baștovoi, *Ortodoxia pentru postmoderniști* (Articole și schițe), București, 2007.
2. Savatie Baștovoi, *Când pietrele vorbesc*, București, 2008.
3. Savatie Baștovoi, *Între Freud și Hristos*, Timișoara, 2001.

Adrian Dinu RACHIERU

Constanța Buzea – cenzura lucidității

A.D.R. – prof. univ. dr., decan al Facultății de Jurnalistică, Universitatea „Tibiscus”, Timișoara. Dintre volumele publicate (peste 20): *Elitism și Postmodernism*, Editura Junimea, Iași, 1999; *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Augusta, 2000; *Alternativa Marino*, Editura Junimea, Iași, 2002; *Legea conservării scaunului* (roman, vol. I, II), Editura Eubee, Timișoara, 2002, 2004; *Globalizare și cultură media*, Editura Institutul European, Iași, 2003; *Nichita – un idol fals?*, Editura Princeps Edit, Iași, 2006; *Eminescu după Eminescu*, Editura Timpul, Iași; *Poeți din Basarabia* (antologie critică), Editura Academiei Române, București, și Editura Știința, Chișinău, 2010.

Sunt un om timid pe viață (...)

Iată pentru ce scriu.

Greu de închipuit o pereche lirică mai nepotrivită, contrastativă chiar, decât cuplul Adrian Păunescu / Constanța Buzea. Primul, trăind poezia ca „risc”, ins „insidios”, vulcanic, excedat de temperament (cum observase Al. Piru), cu limbaj eruptiv, torențial, remarcabil, în preajma genialității dacă ar fi fost antologat „la sânge”; în schimb, Constanța Buzea, mascându-și sinele vulnerat și agitația „din interior”, vădește retracilitate, discreție, cuminenție, severitate etc., preferând lungi tăceri și „averile singurătății”. Dacă poetul dorea – declarat – centralitatea, semnatarea plachetei de debut *De pe pământ* (1963), îngemănând suferința și bucuria, reverberând curăția trăirilor poetice, recunoștea sfios: „Slava să fie a celui ce mie / îmi lasă marginea” (v. *Roua plural*). Închisă în solitudine, prinzând „ritmul naturii” și iubind „ora pură”, ea câștigă în timp, „plină de răni și de păcatul făcutului”, un limbaj auster; în schimb, Adrian Păunescu, setos de notorietate, dezvoltă, s-a spus, „energii dilatatorii”, cultivă o adulare rentabilă (răsplătită, devenind bard oficial), ambalează decibelii propagandei și cade în incontinență liricoidală. „Lacom intrasem în viață să lupt”, spunea tânărul Păunescu și traiectoria sa lirică respectă acest crez; fosta sa soție, dimpotrivă, încearcă să se lepede de trufile *ego*-ului, ispitită mai degrabă de depersonalizare. Pătimirile, suferința ca rit („aproape de implozie”, sugera

Simona Grazia-Dima) o îndeamnă, amestecând timpurile, să se refugieze în trecut: „Dacă m-auzi / ascultă-mă-n trecut”, spune cea *fără-de-loc*, deși s-ar dori, pururea fixată, în acel / „acel loc”. Or, călătoria sufletului înseamnă o regresie râvnind inocența, paradoxal, prin spiritualizare. Asta e *calea* pe care și-a ales-o Constanța Buzea, râvnind așteptatele „cuvinte de vis”, cele care – odată transcrise – învelesc „în literă îngerească realitatea”. O realitate care – ca o carte deschisă – dovedește „practici haotice”, pendulând între visare și vrajă, recuperând „pulberi vechi”. Și, desigur, ipostazierile departelui, sub impuls ascensional însă, pentru a prinde acel „înțeles cu sâmbure tare”.

Să observăm totuși că supliciile copilăriei, vacanțele de la Mărtinești sau „zilele astenice” din capitală, divulgate parcimonios, aparțin unui spirit dilematic, răbdător, aflând reazem în credință. Și care aspiră la „cunoașterea celestă”, și ea chinuitoare, negreșit: „Trupul meu cunoaște un chin / sufletul altul”. Doar sufletul, „rupt de trup”, obosit, este *cel ce rămâne*, ne asigură poeta.

În controversata sa *Istorie critică...*, Nicolae Manolescu ajungea la concluzia că poezia Constanței Buzea „nu e lesne de definit”. Parcă pentru a confirma constatarea reputatului critic, Rita Chirian, discutând, pe un ton iritat, „noima unei prefețe” (*O altă cale de-a privi*, escortând un proaspăt volum al poetei, *Roua plural*, 2010, o reluare, de fapt, a antologiei de la Vinea din 2007), se arăta nemulțumită de comentariul unui N. M. „agasant”-repetitiv. Cert e că lirismul Constanței Buzea, pornind de la o necruțătoare autoscopie, cu o sintaxă ruptă, sedusă de fragmentarizare, îmblânzește acele „cete de cuvinte” trecute în „viața umbrei” și, concentrându-se, palpează gnomismul. Chiar dacă „muzica morții”, vecinătatea ei („nici azi nu mi-e frică deși-s mai aproape”) cheamă *memoria mută* și dezvăluie, obsesiv, suferința. S-a și spus că poezia ei, bântuită de fluxul incertitudinilor, pendulând – într-un „vid vital” – între sacrificiu și retragere / resemnare, ar fi un „receptacol al suferinței” (Valeriu Cristea). În prelungirea ideii, Laurențiu Ulici vorbea chiar de o „înclinație masochistă” iar Eugen Simion, admirativ, sesiza *nuanțele suferinței*. Poeta, de o mare sensibilitate, vede realitatea „ca o rană generală” (v. *Creștetul ghețarului*). Nici cadența liberă din *Pelerinaj* nu-i poate masca „plânsul îngândurat”, trecerea (prin „crematoriile toamnei”), romantismul demonic (cum nota Gh. Grigurcu), dezvăluind mai încoace o sacralitate discretă, difuză, „sub camuflaj”. Fiindcă „rănille vechi nu s-au închis” iar „armele n-au fost îngropate”. Ciudat, pomenita vulnerabilitate se însoțește cu izbucniri vitaliste (surdinizate prin calofilie), trase în versuri de o frumusețe „narcotică”, picturală, întreținând ambiguitatea: „lumea naște fără istov / fiare și inocenți”. Iar starea hipnotică, anestezia, somnia etc. cheamă în sprijinul ambiguității *alteritatea*: „ogindă a mea tu”.

Sub un voal tremurat, transparentizând ființa, descoperind o sensibilitate acută și un suflet deschis, vulnerat, poezia Constanței Buzea dezvoltă – în pofida măștii glaciale – dorința de tandrețe; tablourile ei, în care migrează amintirile, tănuite traumatisme căutând refugiul edenic, nu se împacă cu vacarmul și culorile tari, șocante. Declarativă, celebrativă, afirmativă, lirica Constanței Buzea poartă obsesia fragilității și interogațiilor dizolvante, infirmând, credem, o veche constatare a lui G. Ibrăileanu, criticul fiind convins că poezia ne scapă de povara cugetării reci.

Cenzura lucidității e însă tiranică la Constanța Buzea. Reverberațiile afective, dispoziția interogativă și monologală, fluiditatea confesivității se lovesc de acest „obstacol”: treapta afectului, foamea romantică, încifrarea (săracă) și eticismul celei care visează o „puritate de schit” sunt blocate parcă de ridicarea la reflexivitate, conștientizând imperfecția poemului. De unde „muțenia” poetei: „În fața oglinzii aștept / până ce imaginea mea / se îndură să mă privească”. Traiectul liric al Constanței Buzea divulgă o biografie, nici această izbitoare prin singularitate. Eliberată, vocea interioară propune, s-a spus, un jurnal liric, aglomerând motive diverse: entuziasmele juvenile, tensiunile cuplului, miracolul maternității (o „candidă clepsidră”), spaima devenirii și degradării (*Norii* anunțau o etapă frământată, convulsionată de seismele existenței), pierderea iluziilor, resemnarea – toate sigilate de o cerebralitate antifeminină, de o impresionantă forță meditativă. *Confesiunea coagulează lirismul* Constanței Buzea, contemplativismul n-o ferește însă de vârtejul mișcării; în fond, zice poeta, „orice mișcare e o schimbare în soartă”. Ridicându-se la reflexivitate, Constanța Buzea coboară adânc în sine.

Poeta debuta, reamintim, sub fascinația armoniilor. Ritmurile secrete ale eu-lui urmau vocile materiei, bucuria așteptării și împlinirii – spațializând sentimentul – se acorda ritmului naturii (*La ritmul naturii* se chema chiar volumul din 1966), ingenuitatea diafană umplea „întâiul univers”: cel al copilăriei. Această gravă tonalitate elegiacă trece în tema erosului, dezvoltând poezia echilibrului domestic. Poeta este o Penelopă în așteptarea Stăpânului, duce o existență subordonată (de „simplă femeie îndrăgostită”; vezi *Cântece de soție*), imaginea odăii îi îngustează spațiul liric. Așadar, o indiscutabilă poezie „de interior” – cum bine observa Ion Pop –, calmă și confesivă, fără exces gesticulativ. Gravitatea tonului nu se împacă cu furtuna sentimentelor; lirica Constanței Buzea e plivită de senzualitate, denudată de metafore, fără a fi o meditație propriu-zisă. Sentimentul abstractizat are o rezonanță existențială, dar nu duce povara poeziei „de idei”. Mai mult, poeta acuză oboseala de a fi, renunțarea, „un sfânt simțământ al trecerii și al căderii”. Celebrând Iubirea, ea așteaptă un „sânge bătrân”. Acest prematur ton de senectute se cupleză cu o

umilință netrucată. Senzația de extincție, faza agonală („Eu m-am umbrit”), asceza ce se deschide contemplării trezind nostalgia purității primare se explică prin *pierderea sensului*. Poeta se retrage în umilință (vezi *Coline*, 1970), tocmai pentru că sensul existenței e alterat în absența iubirii. În spațiul eterat al reclusiunii, sufletul brumat, amurgind în toamna agonică (funerară și, totuși, frumoasă), ascultând „poruncile putrezirii”, cunoaște o spaimă tulburătoare. „Nu depind de nicio spaimă”, ne asigură poeta. Dramatismul ajuns la paroxism întreține însă suplicile unei nevroze bacoviene, visând neatinsul liman al orei senine. Însingurarea, melancolia hăituiesc acest suflet asaltat de vântul neliniștii, în zbcium fără leac. Notăția sentimental-anxioasă e telegrafică, poeta cultivă austeritatea. Cu deosebire, probează un economism al mijloacelor, împlânzind suferința. O carte precum *Cină bogată în viscol* era – înainte de orice – o mărturie despre condiția poeziei, în dublul regim al ceremonialului și anxiozității, vorbind de superbia demiurgiei, îndoindu-se, de fapt, de victoriile spiritului creator. Răzbate incertitudinea, risipind aburul misterios și mecanismul iluzionării, descoperind – prin neîncrederea în cuvânt – fisura iluziilor camuflate. Nu de experimentalism e vorba aici, poeta – trecută prin experiența „clasicizantă” (*Sala nervilor* proba o severă disciplină ritmică) – neavând complexul modernității. De remarcat că aceste îndoieli în eficiența comunicării nu conduc la o subminare a rostirii poetice. Mușenia (de specie blagiană) e o retragere în înțelepciunea tăcerii, conștiința fiind obsedată de candoarea pierdută. Copilăria e un paradis răvășit, drumul spre singurătate invocă o durere statuară. Izgonită din grădina cuvintelor, poeta convalescentă retrăiește armoniile senine de altădată, exilate în amintire. Ea rămâne un „copil etern”, fericirea și tristețea comunică, se contopesc într-o melodie gravă: „M-am înăsprit, deși pe dinăuntru / Un înger mă privește-nlăcrimat”. Poezia rămâne pentru Constanța Buzea o „panoplie de osânde”.

Încercând un „drum selectiv” prin creația poetei, îndeosebi în „zona încifrată” (codificată), Adrian și Andrei Păunescu ofereau „deslușiri” într-un curs universitar (v. *Flacăra lui Adrian Păunescu*, nr. 13(483), p. 8-10), reconstituind „așchii de viață”: filozofia cuplului, clepsidra părinte – copil („timpul continuă” pentru *omul așteptat*, care „dă rădăcină”), despărțirea, cataclismul sentimental („sufletul meu iubind se împietrise”), închiderea în sine: „Mi-e milă și să-mi amintesc / dar nici să uit nu mă îndur / câtă părere-i în destin / câtă greșală-i împrejur”. Antologia *Cheia închisă* (1987), remarcabilă, proba și apetența pentru expresia aforistică, dezvăluia surdinizat traumele și povara ființei („leac pentru cântecul meu trist”), era, în fine, o dovadă a solidarității / solidarizării chiar în extincție: „Stau oprită la câte-o frunză / să-i ușurez moartea / privind-o” (v. *Cel mult*).

Poeta s-a construit cu răbdare, deși *Roua plural* (2010), mascând etapizarea, ascunde aceste căutări, pătrunzând spre adâncul sufletului. În lirica Constanței Buzea vom întâlni nu atât motive livrești, cât amintiri de gradul doi: rănille omenescului. *Sufletul poetei e chiar materia din care izbucnește (cu sficiune) poezia sa*, dezvăluind o suferință asumată, interogată și contemplată (cumva din exterior). Și finalmente, sub o blândă resemnare, înstrăinată prin distanțare. Până și *Ultima Thule* (1990) se vrea o reflecție sceptică, chiar dacă turnată în matrița sonetului.

Poezia Constanței Buzea vorbește, de fapt, despre *criza subiectului*, contemplând limita: „Simt limita / limita contemplând sufletul / în trup ca într-o rană goală”. O lungă introspecție, aducând în prim-plan (cu decență însă) o suferință cerebralizată, străină de sentimentalismul dulceag al mereu suspectatei lirici feminine. „A sta pe margine și a privi”, zice poeta; sau „a pleca tăcut din tăcere”, în vreme ce *drumul cuvintelor* se face suflet. Dar calea e „depănată înăuntru”, un suflet descumpănit se scufundă în sine sau se vrea „în afară”, uitând de sine, „cu masca neantului pe chip”. *Motivul căderii*, izgonirea din Eden, lamento-ul rememorativ vorbesc acum despre „senioria durerii” (Dan C. Mihăilescu). Cândva, în acord cu marșul triumfal al generației, poeta trăia dăruirea, comuniunea, candoarea descoperirii lumii; rostirea, atinsă de solemnitate, era o incantație, cu timbru confesiv, înaripat, vădind muzicalitate și ispita idilizării. Urmează însă o destrămare a mirajului, îngândurarea, ermetizarea (vezi abstractismul din *Planta memoria*, 1985), o trăire de înaltă tensiune morală. Adică râvnita *individuaire*, ca voce distinctă, efect (și efort) al unei evadări (târzii) din pluton. Doar simplist-reducționist privind ansamblul operei am putea subscrie unei sentințe vechi, lipind eticheta „jurnalului”. Îndatorată, negreșit, biograficului, Constanța Buzea privește în trecut („gândindu-ne la noi ca la ruine”), contemplă o „rană goală”, trece în negativ, în multiple ipostazieri, încercările Ființei. Chiar dacă va recunoaște – la scara generației – conștiința predestinării, tot ea va scrie apăsător: „Noi nu am trăit / la capacitatea darurilor noastre”. „Copiii oboșiți” ai generației nu s-au maturizat, forțați să treacă de la iluzie la dezolare, captivi ai epocii. Totuși, să recunoaștem, șazeciștii au dat literaturii române scriitori mari și răsfățați. Iar Constanța Buzea, străină de orgoliile învingătorului, este un nume rezistent al primului val, înfruntând eroziunea timpului (prefăcând standardele). Închisă în cercul suferinței, ea face din poezie *un peisaj moral*.

Viorica-Ela CARAMAN

Dublul bacovian – retractil și cotidian

V.-E.C. – redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”, doctorandă la Institutul de Filologie al A.Ș.M., autoare a volumului de critică literară *Ante-Scriptum*, Chișinău, 2009 (Premiul Tineretului municipiului Chișinău pentru Știință și Artă, Premiul literar pentru debut al Salonului Internațional de Carte, Chișinău, 2009).
Membri al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

O abordare a temporalității poetice în actualitatea literară se obligă să fixeze niște pietre de început ilustrând o anumită tradiție, fie și neevidențiată, a unui proces de creație durabil. Întrucât resursele poeziei actuale au fost căutate (și găsite!) în special în literatura americană, s-a insistat mai puțin pe identificarea unei linii interne a evoluției poetice românești. Deși, spre exemplu, figura lui Bacovia a fost proiectată în fel și chip de critica literară, demonstrându-i-se exhaustiv singularitatea, sunt puțini cei care îi conferă un rol de pionierat în poezia postmodernă, pentru care Bacovia constituie cu siguranță o paradigmă. Prezentul articol va puncta în cele ce urmează două dimensiuni ale acestei fețe bacoviene, pe alocuri lipsite de noutate, însă principial decisive în evoluția poeziei noastre.

Dimensiunea retractilă. Întrucât poezia „ca somație a realului”¹ este inevitabil și o somație a timpului, cea mai promptă reacție contrară evoluției heracliteice este tocmai cea a involuției recuperatoare. Un tipar poetic în acest sens, reprezentat de o figură canonică (din „a doua bătălie canonică” – Manolescu) a literaturii române și, în același timp, printr-o individualitate de cel mai înalt grad a acestui spațiu, este poezia lui G. Bacovia. Or, notația lui Nicolae Manolescu „G. Bacovia este cel mai original poet român”² nu poate fi contestată, la fel ca și cea că „Bacovia este singurul poet care a coborât în infernul trăirilor lipsite de lumina călăuzitoare a spiritului.”³ Involuția bacoviană este prin excelență o reacție la istoricitate: „Un gol istoric se întinde, / Pe aceleași vremuri mă gălesc”⁴,

însă manifestarea ei este neașteptată. Studiile antropologice arată că simbolurile retractilității – *căldura, noaptea, înghițirea, culorile, muzica, mormântul, scobitura, recipientele, ungherul, grotă, peștera, casa, locuința pe apă, templul, vasul, nava, pădurea, laptele, mierea, vinul, îmbătarea / beția, sângele* – interpretate de Gilbert Durand, de exemplu, în lucrarea *Structurile antropologice ale imaginarului*, într-un *regim nocturn* al semnificării, desemnează un teren al eufemizării, al anulării contradicțiilor, fiind un regim prin excelență al armoniei, al timpului odihnitor și recuperator. Regimul nocturn al retragerii și interiorizării marchează așa-zisul „complex al lui Iona”, înglobând exclusiv semnificațiile vitalității și ale intimității și „constă din captarea forțelor vitale ale devenirii, din exorcizarea idolilor ucigași ai lui Cronos, din transformarea lor în talismane benefice, în sfârșit din incorporarea, în ineluctabila scurgere a timpului, a figurilor liniștitoare ale constantelor, ale ciclurilor care, în chiar cadrul devenirii, par a aduce la îndeplinire un proiect veșnic”⁵. Înghițit de un pește uriaș trimis de Dumnezeu, Iona, care fusese aruncat în mare de pe un vas din pricina faptului că restul călătorilor credeau că anume el se face vinovat de furtuna răvășitoare stărnită în larg, este cel care înfruntă acțiunea devoratoare a apei, chiar și liniștite, cunoscând, prin forța lui Dumnezeu, un timp calitativ, interiorizat, în afara limitelor spațiale: „(...) mă aruncasei în adânc, în inima mării, și râurile de apă mă înconjuraseră; toate valurile și toate talarurile Tale au trecut peste mine. Ziceam: «Sînt lepădat dinaintea oamenilor Tăi! Dar iarăși voi vedea Templul Tău cel sfânt.» Apele m-au acoperit până aproape să-mi ia viața, adâncul m-a învăluit, papura s-a împletit în jurul capului meu. M-am pogorât până la temelile munților, zăvoarele pământului mă încuiau pe vecie; dar tu m-ai scos viu din groapă, Doamne, Dumnezeul meu! (...) Domnul a vorbit peștelui și peștele a vărsat pe Iona pe pământ”⁶.

Până la Sorescu, cel care a pus în gura personajului dramatic Iona retorica dilemelor existențiale ale încercuirii, cu fatalismul și ironiile de rigoare, Bacovia, deși valorifică o multitudine de simboluri ale retractilității, aruncat în mrejele „jelaniei fiziologice” (Vladimir Streinu), reproduce „din interior” semnificațiile ostile ale *regimului diurn* al imaginarului, un regim al stridenței devoratoare, al focului care topește, al demonului colcăielii, disperării și descompunerii. Clastrarea bacoviană este și ea o abolire a timpului, însă aceasta este o reducere a lui la principiul său esențial (monotonia): „Nu-i mâini, nici azi, nici ieri – timpul”. În acest sens Mihai Cimpoi, în monografia *Secolul Bacovia*, observă că „timpul parmenidic, oprit în momente stagnante, se întâlnește cu un spațiu ce curge heraclitean”⁷, adăugând că „mitopo(i)etica bacoviană se axează pe relativizarea timpului și absolutizarea spațiului, fapt sesizabil cu mai multă intensitate în postume”⁸. Th. Codreanu îl clasează pe Bacovia în rândul spiritelor spațio-temporale printr-o valorificare mediană a figurilor mitolo-

gice Narcis și Sabo. Revenind însă la personajul Iona, din punct de vedere antropologic acesta „este eufemizarea înghițirii, apoi antifraza conținutului simbolic al înghițirii. El transfigurează sfâșierea voracității dentare într-un blând și inofensiv sucking (supt), așa cum Hristos înviaț îl transforma pe irevocabilul și crudul cărauș al morților într-un protector binefăcător al unei călătorii de plăcere”, la Bacovia eufemizarea este masca sub care se ascunde inevitabil senzorul fatalității: „Tăcute, duioase psihoze – / Frumoase povești ca visuri de roze... / Momente când toate le am.” (*În fericire*¹⁰). Spre deosebire de devorat, înghițirea este un simbol nu al descompunerii, ci al conservării identității profunde, la Bacovia înghițirea, reprezentată sub forma închiderii, are reversul blocajului, al autismului, pentru că nu înseamnă moarte – eul bacovian nu poate nici să moară –, ci sfârșit continuu (Ion Caraion), dezagregant. Închiderea nu are efectul protecției, ci este o acțiune cu toate conotațiile morbidity, constituind o predestinare, iar M. Cimpoi punctează just această realitate: „Poet retractil, «cochiliator», autorul *Plumbului* se claustrează nu doar în propria cochilie, ci și în propriul poem («E toamnă... mi-au dat de scris»). Dubla retragere e *dată*; e ca o determinare, ca o damnare.”¹¹.

Un geamăn retractil, dar raționalist până la aceeași exasperare ca și senzitivitatea bacoviană, este Emil Cioran, cel care scrie în *Căderea în timp*: „Timpul s-a retras din sângele meu; se sprijineau unul pe altul și curgeau împreună; acum s-au coagulat; de ce să mă mai mir că nimic nu mai devine? Dar ele dacă s-ar porni din nou să curgă, m-ar mai putea întoarce printre cei vii, scoțându-mă din această subeternitate în care putrezesc?”¹². Asocierea Bacovia – Cioran pe linia *subeternității în care putrezesc* este una izbitoare. Orice colț al retractilității bacoviene este ostil vitalității. Un ghem de motive intime din *Singur* constituie o orchestră zgomotoasă a disperării și diseminării: „Odaia mea mă înspăimântă / Cu brâie negre zugrăvită – / Prin noapte toamna despletită / În mii de fluier cântă”¹³. Noaptea nu este deloc timpul rezonanței revelatoare, în care sensibilitatea acustică se manifestă în mod revelatoriu, evadând în metafizic, ci din contra, auzul cunoaște un paroxism al deviației și al dezintegrării autiste. Muzica este una mortuară, iar liniștea nu e pacea originară, ci din contra: „În pacea ta e nebunie”, „E noaptea plină de orgii”, „Tăcere... e ora lașității...”. Locuința bacoviană este, clar, un cavou, iar orașului i se imprimă imaginea unui conglomerat de cochilii ale morții: „Sînt câțiva morți în oraș, iubit, / Chiar pentru asta am venit să-ți spun”. O culme a impasului este imaginea sfâșietoare a *lacustrei* în care acțiunea involutivă acvatică rupe etern din cronicitatea inertă a existenței. La fel, *pădurea*, în interpretare antropologică, „e un centru de intimitate, așa cum poate fi casa, grota”¹⁴. La Bacovia imaginea pădurii este împinsă într-un grad doi de intimitate, apărând sub forma *grădinii* sau a *parcului*, pentru a dezvălui cel mai perfid sâmbure al negativității:

În grădină – „Pe când discordant și înfiorător, / Scârțâie toamna din crengi ostenite”.

Dacă *regimul nocturn* durandian interpretează actul intimizării – coborârea – ca fiind „lentă, «nu cunoaște graba», mergând adesea până la a se înrudi cu pătrunderea laborioasă”, menționând că „acestei încetinelii laborioase i se adaugă bineînțeles o calitate termică. E însă vorba aici de o căldură blândă, de o căldură lentă suntem ispititi să spunem”¹⁵. *Căldura* bacoviană este însă un dizolvant activ, este un agent al intimizării perdante, sau este chiar rece, acest paradox inversând simbolismul afectiv și prolific al căldurii: „ecoul rece-al unor calde sărutări”¹⁶ – *Poveste*. Tot astfel *sângele* este un motiv patologic, contrar simbolisticii vitalității și tineretii, de altfel, tinerii iubiți sunt fantome morbide: „Ninge grozav pe câmp la abator / Și sânge cald se scurge pe canal (...) E albul aprins de sânge-nchegat, / Și corbii se plimbă prin sânge... și sug / Dar ceasu-i târziu... în zări corbii fug, – / Pe câmp, la abator, s-a înnoptat. // (...) Spre abator vin lupii licărind / – Iubito, sunt eu la ușa înghețată...” *Beția* este o stare a absurdului ontologic la Bacovia, departe de „rolul sacramental al consumării «vinurilor» nu numai la semiți, creștini și mai ales la mandeeni, dar și la indienii din America de Sud și la germanici. Dumézil a insistat asupra rolului însemnat pe care-l joacă la aceștia din urmă praznicul ritual, băutul și îmbătarea colectivă. Acest rol al băuturilor fermentate e foarte comparabil cu cel al *somei* indo-iraniene și al băuturilor rituale alcoolizate din Africa și din America. Rolul acestor beții e să creeze o legătură mistică între participanți și totodată să transforme starea mohorâtă a omului. Băutura care îmbată are misiunea să abolească condiția cotidiană a existenței și să îngăduie reintegrarea orgiastică și mistică. Și, așa cum e îndreptățit Dumézil să constate, foarte adeseori praznicul are loc iarna, «timp al vieții restrânse», ceea ce denotă o preocupare legată de involuție, de enstază, destul de apropiate de ritualurile taoiste de acumulare vitală”¹⁷. Din contra, poezia lui Bacovia transformă toate motivele retractilității din pozitive în factori esențiali ai *subeternității*, constituind ceea ce Theodor Codreanu, în monografia *Complexul Bacovia*, identifica drept „negativ stilistic”, o constantă care depășește delimitarea lui Gilbert Durand între cele două regimuri (diurn și nocturn), instituind monocordul, precum observă Nicolae Manolescu: „Poetul e un monocord care introduce la noi poezia pe o singură voce, litanie nesfârșită și tot mai neînțeleasă.”¹⁸. Prin urmare, magistrală prin forța expresivă, retractilitatea bacoviană este una dintre fețele percepției inerțiale a contingentei.

Dimensiunea cotidianului. Retractivitatea negatoare la Bacovia, aflată în raport antitetiv cu *regimul nocturn* eufemizant, se situează pe o solidă axă a modernității care și-ar permite și autonegația, dar care înțepe, după Matei Că-

linescu – *Conceptul modern de poezie*, prin afirmarea unei „tendințe de a face o distincție dintre cele două aspecte ale eului, sau chiar între cele două euri ale creatorului: unul biografic, individual, conjunctural superficial; celălalt, esențial, general, necesar, profund și obscur. Expresia celui de-al doilea nu vine în contradicție cu exigențele de impersonalitate, obiectivitate etc. ale lirismului modern”¹⁹. Astfel, al doilea eu, care instituie o zonă a profunzimii, este întotdeauna în contradicție cu eul biografic: „Profunzimea, fie că ea constă în exercitarea liberă a intențiilor primordiale, fie că ea se înfățișează ca un produs (evanescent) al memoriei involuntare, fie că ea coincide cu un neant muzical (Mallarmé, unii dintre simboțiști), fie că se stabilește o identitate între ea și inconștient (ca la suprarealiști), nu este accesibilă decât *via negations*.”²⁰. Poezia bacoviană și-a împins eul intuitiv, ca detașare deja de modernism, în mijlocul calvarului unui eu concret, biologic („Eternității i-am zis: / La muzica asta frumoasă / Sunt lipsuri / În sângele meu”²¹), fizic, chimic („Dormea întors amorul meu de plumb”)..., condamându-l la supliciile cronicizării și fructificând o axă a negației cu două capete minus infinit: primul – care neagă poezia (în sens clasic) printr-o somație a conexiunii ei cu banalitatea cronică, al doilea – care suprimă însăși negativitatea ontologică a ființei prin extinderea la nivelul cotidianului a unui flash intuitiv-poetic despre esența lumii. Astfel, cronicitatea cu toate legile ei degradante devine personajul memorabil al poeziei lui Bacovia, care îmbracă, precum o mănușă, modelul cotidianului poetic, din care postmoderniștii, purificându-l, au făcut o specie autonomă. Coborârea în cotidian, marginal și mizerabil, cu imperativul dezagregării inerțiale („Și cum mergeam / Pe malul unei ape, / Pești se duceau la vale, / Câini răscoleau gunoaie, / Ciori se lăsau la o ruină, / Într-o tăcere de toamnă” *În margini*²²), a determinat o „cădere” a poeziei în spațiul linear al sensului direct, al crizei transcendentului. Cotidianul poetic bacovian este însă, consideră Th. Codreanu, terenul familiar al unei crize generale: „Munch și Bacovia au pus o problemă capitală culturii europene de la începutul secolului al XX-lea: *cum e posibilă ieșirea din criză și dacă mai e posibilă*. Până la 1900, toate crizele au fost locale și trecătoare. Simboliștii înșiși au ieșit ușor din impas. Tot ce s-a petrecut în secolul al XX-lea și se va petrece în al XXI-lea nu e decât încercarea de soluționare a lipsei de soluție, progresul cu care s-a mândrit și încă se mai mândrește modernitatea mascând prost agonia lentă, dar de neoprit a târgului global al Provinciei Pământ, numită impropriu *sat global*, dat fiind că satul a presupus dintotdeauna o existență *ecologică*. Dacă în fața cadavrului eul baudelairian exultă convins că spiritul supraviețuiește, în fața aceluiași hoit, de pe catafalc, eul bacovian nu-și face nici o iluzie.”²³. De altfel, Bacovia, constată Gheorghe Grigurcu, e un antisentimental, iar având în vedere obsesiile cronicizate ale poeziei bacoviene, aceasta cultivă în permanență „sinestezii

afective” dufrenniene care citesc sensul total al textului, îndrituit în plumbul „sfârșitului continuu” (Ion Caraion).

Moartea sentimentului și a poeziei se produce în paralel, iar ivirea obsesiilor instituie o relație directă cu limbajul prozaic și artificial, între concret și artificial existând la Bacovia o conexiune absolut unitară: „Cu gândul meu / La tine, / Am întâlnit / Aspecte similare. / Părea că ești / Chiar tu... / Doar sufletul tău / Mai rămânea / Să difere. / Și, astfel, / Din mersul meu, / Psihologii diverse / Mă-ndepărtau, / În marșul greu / Al străzii.”²⁴ (*Obsesii*). Gratuitatea și inutilitatea limbajului poetic (percepută cândva ca autonomie) degenerază în vorbărie amorfă și precară: „Din tot ce se vorbește / Pe atât se tot scrie” (*Antrenare*) – o colocvialitate pe punctul de a identifica arta cu referențialul. Prin urmare, spontaneitatea devine prima natură bacoviană, scrisul („mi-au dat de scris”) însă este o alternativă condiționată: „Privește savant / Cu inima beată / De iubire / Natura-i statică. / Amorul renaște, / Cu focul de vatră, / Cu diamante / De iarnă. / Metempsihoză / Metamorfoză, / Și câte încă. / La revedere / Sau la adio. / Privește savant. / Dacă nu-i / Cu cine vorbi, / Se scrie.”²⁵ (*Glossă*). Poezia, împreună cu eul bacovian, imită dimensiunile unei realități colcăitoare în raza unui prezent pletoric și agitat: „Citind ce-am publicat / Cu ani în urmă: / Admiratori / Bârfeli (...) / Socialism / Amestecarea limbilor / Intimidări”²⁶ (*Restituiri*). Prezentul bacovian este unul nu etern ca la Eminescu, ci *nesfârșit*, care ia locul trecutului, diluându-i semnificațiile, și care anulează perpetuu viitorul și evoluția: „Ninge (prezent – n. – V.-E.C.) larg într-o ignoranță / Cam de două mii de ani”²⁷ (*Cade larg*). De aici se cascadează gura unei fundături implacabile, dintr-un prezent închis, în care eul rămâne singur cu propria cădere, în pofida unui dialogism extrem de frecvent în poezia bacoviană: „Voi bea, ce să fac? / Până la analiză, mă distrez. / De ce să ne temem / Despre un «aiurez»? // A, dac-ai fi de esență, / Răscopt ca în repetitul ferment, / Poate am munci să aflăm / Al vieții lament.”²⁸ (*Ca un vin*). Poetul e un crainic al dezordinii, oficiind mereu un revers al lucrurilor și o „sublimă anarhie”, niciodată lipsită de ironie, una *soft*, care lasă loc ambiguității: „Poeți, evitați / Singurătatea. / Între oameni / E viața...”²⁹ (*Singurătate, nu te-am voit*). În *Legendă*, poetul cultivă o ironie intertextuală cu atât mai aprigă, cu cât este mai nevinovată: „– Ce bine-a scris / Și cu talent / Un inspirat / Din secolul trecut... / Are ceva din actual. / Întâmplări, / Locuri, / Aproape ca astăzi. / Ce inspirat... / Sau opera a suportat / Adaus, / În cursul anilor... / Ce bine e scris, / – Nici de vorbit.”³⁰

O ilustrare definitivă a impasului, până la imposibilitatea morții, marchează un moment deopotrivă tensionat, dar lăsând loc ulterior nu doar „odihnei spiritului” (Vladimir Streinu), ci și inovației, pe cont propriu!, a poeziei, în-

trucât un cotidian general valabil este un nou impas. Așadar, cotidianul lui Bacovia este eminentemente paradigmatic, în sensul în care poate genera sintagme invariabile. Prinși într-o analogie ireductibilă, Bacovia și Cioran reperează categoria pe care ultimul a definit-o în *Manualul de descompunere*, observă Th. Codreanu: „Greșeala celor care surprind decadența este că vor s-o combată când ar trebui s-o încurajeze: dezvoltându-se, ea se istovește și îngăduie ivirea altor forme. Adevăratul vestitor nu-i cel care propune un sistem când nimeni nu-l dorește, ci mai degrabă cel care grăbește Haosul, este agentul și crainicul lui.”³¹. Astfel, un „grad zero al bacovianismului” (Th. Codreanu) deschide porțile și ironiei, și refuzului sensului figurat, și deci furiei contra absolutului, dar și căutării lui, autoreferențialității poemului, obsesiilor și antisentimentalității etc., putând genera fenomene verbale inflaționiste sau niponizări (M. Cimpoi) economicoase, până la fojgăieli mute gen *Poem de iubov trist*, de Dumitru Crușu, pe care-l cităm mai jos:

”

”.

Or, poetul se autodefinie: „Bacovia / Țara / Când tace / Orice cuget...”³² (*Stanță la Bacovia*). O imagine nonființială care întruchipează, în fond, latența, întrucât postmodernismul, identificat adesea cu generația '80, duce la extreme „personalizante” majoritatea căilor deschise de Bacovia în limitele celor două dimensiuni: retractilă (a crizei temporale, a psihozei și sensibilității negative) și cotidiană (a realului, inclusiv a realității textului, și a inerției indifferente). În cea mai nouă carte despre optzeciști, *Portret de grup cu generația '80 [Poezia]*, Mihail Vakulovski scrie: „Așa cum prin Al. Mușina putem ilustra poezia realului și prin Gheorghe Iova – poezia textului, Călin Vlăsie reprezintă de minune *poezia din spațiul psi, poezia psihozei*”³³, divizând primele două categorii în altele: *poezia realului* – în *realul cotidian, hiperrealul și realul fabulos*; *poezia textului* – în *textistențialistă și textualirică*, parcă pentru a face o disecție paradigmei poetice Bacovia. Deloc întâmplătoare a fost și opțiunea autorului de a conferi studiului său monografic tonicul duh bacovian, când fixa motto-ul „O, cum omul a devenit concret...”, probând o intuiție sigură pentru rolul neîndoielnic bacovian în configurarea unei poezii a dilemei în postmodernism.

Note ■ ¹ Șt.-Aug. Doinaș, *Poeți străini, Orfeu și tentația realului*, Editura Eminescu, București, 1997.

- ² Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Editura Paralela 45, București, 2008, p. 641.
- ³ *Ibidem*, p. 642.
- ⁴ G. Bacovia, *Opera poetică*, Editura Cartier, Chișinău, 2005, p. 11.
- ⁵ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarii*, București, Editura Univers, 1977, p. 238.
- ⁶ *Vechiul Testament*, Iona, 2:3-2:10.
- ⁷ Mihai Cimpoi, *Secolul Bacovia*, București, Editura Ideea Europeană, 2005, p. 5.
- ⁸ *Ibidem*, p.15.
- ⁹ Gilbert Durand, *op.cit.*, p. 254.
- ¹⁰ G. Bacovia, *op. cit.*, p. 193.
- ¹¹ Mihai Cimpoi, *op. cit.*, p. 25.
- ¹² Emil Cioran, *Căderea în timp*, traducere din franceză de Irina Mavrodin (originalul apărut în 1994). Editura Humanitas, București, 2008, p. 154.
- ¹³ G. Bacovia, *op. cit.*, p. 70.
- ¹⁴ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 306.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 248.
- ¹⁶ G. Bacovia, *op. cit.*, p. 107.
- ¹⁷ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 238.
- ¹⁸ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 644.
- ¹⁹ Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*, Editura Paralela 45, București, 2005, p. 221.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 221-222.
- ²¹ G. Bacovia, *op. cit.*, p. 205.
- ²² *Ibidem*, p. 299.
- ²³ Theodor Codreanu, *Complexul Bacovia*, Editura Litera Internațional, București – Chișinău, 2003, p. 504.
- ²⁴ G. Bacovia, *op. cit.*, p. 233.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 227.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 300.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 310.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 327.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 329.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 287.
- ³¹ *Apud* Theodor Codreanu, *op. cit.*, p. 529.
- ³² G. Bacovia, *op. cit.*, p. 248.
- ³³ Mihail Vakulovski, *Portret de grup cu generația '80 [poezia]*, Editura Tracus Arte, București, 2011, p. 351.

Bogdan CREȚU

Din bestiarul lui Dimitrie Cantemir: Brehnacea în căutarea adevărului

B.C. – lector dr., critic și istoric literar. Volume publicate: *Arpegii critice. Explorări în critica și eseistica actuale* (2005), *Matei Vișniec – un optzecist atipic* (2005), *Lecturi actuale. Pagini despre literatura română contemporană* (2006), *Utopia negativă în literatura română* (2008). Premii acordate de revistele „Convorbiri literare”, „Ziarul de Iași”, „Ateneu”, de Fundația Națională pentru Știință și Artă, de Uniunea Scriitorilor din România. Croniciar literar, eseist; a publicat în jur de 500 de articole în majoritatea revistelor culturale din țară și în volume academice. Redactor al revistei „Paradigma”. Membru al U.S.R. și al A.L.G.C. Din 2010, este bursier postdoctoral în cadrul proiectului *Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, debateri, perspective*, Academia Română – Filiala Iași.

Primul lucru pe care trebuie să-l facem înainte de a încadra acest personaj în bestiarul *Istoriei ieroglice* este să-l identificăm. Ce este brehnacea, așa-dar? Sigur, o pasăre răpitoare, așa cum îi fixează locul însuși autorul în ierarhia zburătoarelor. Dar ce fel de pasăre de pradă? Căci rolul său nu este unul negativ, ca al celorlalte răpitoare.

Termenul este rar, folosit în doar câteva manuscrise vechi și, explică Vasile Arvinte, „este caracteristic scriitorilor moldoveni din epoca veche, în primul rând lui D. Cantemir”¹. Prima sa atestare ar fi cea din ms. 45, adică în traducerea Bibliei datorată lui Nicolae Milescu. Versetul al paisprezecelea din *Levitic* este redat de Milescu astfel: „Și brehnacea, și caia și câte-s asemenea ei”, în vreme ce în *Biblia* de la 1688 apare termenul „șorlița”, care desemnează o altă răpitoare². În tălmăcirea modernă a *Septuagintei*, traducătorul, Eugen Munteanu, preferă termenul „șoim”, explicând și varietatea terminologică în diversele traduceri anterioare și identificând pasărea cu *Milvus milvus*, din familia falconidelor, „un răpitor diurn, de talie relativ mare, cu coada lungă și înfurcată, numit la noi «gaiță» sau «șorliță»”³.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/56815 Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, debateri, perspective, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Neavând suficiente cunoștințe pentru a porni o cercetare pe cont propriu, voi merge pe urma unui specialist la care aderă comentatorii ediției academice din 1974: Al. Filipașcu. În articolul său din 1969, *Relații despre fauna Moldovei din sec. XVII-XVIII în Istoria ieroglifică de Dimitrie Cantemir*, autorul identifică brehnacea cu acvila țipătoare sau cu acvila de munte. În orice caz, cu o acvilă: „Înainte de toate, vulturul (*Gyp fulvus*) «penele sure ca de vultur» (II, 241), cu rol de monarh peste toate celelalte păsări, este cunoscut ca mâncător de cadavre («...mai niciodată ciolan proaspăt ciocniia sau singe cald gusta») (II, 185), ospăț la care pot fi văzuți alături corbul și vulpea (care de «stârvurile împuțite nesăturate sunt») (I, 57, 59-60, 87). Cantemir cunoaște glasul piuit caracteristic vulturilor. Neamul acvilelor este reprezentat prin *pajoră* (pajură – acvilă-de-câmp, *Aquila heliaca*) cu penele «pestrițe» – poate pentru penele deschise de pe umeri și albul din coadă și care, după Cantemir, se hrănește cu șerpi; toate acvilele preferând carnea proaspătă a hoitului. (I, 250) *Brehnacea* (acvilă-țipătoare-mare, *Aquila clanga*), foarte pricepută, mai ales la prins iepuri, cu zbor înalt, cu aripile iuți ajungând «peste creșteturile munților și peste toți câmpii». Aceste indicații ca și calitatea de iepurar a brehnacei ne îndeamnă să recunoaștem unele trăsături specifice acvilei-de-munte (*Aquila chrysaetos*)⁷⁴. După cum se observă, Al. Filipașcu insistă, deloc întâmplător, pe o diferență esențială între cele două clase de păsări răpitoare: vulturul se hrănește cu stârvuri, în timp ce acvila nu. De aici, după cum vom vedea, și direcții simbolice diferite. Problema este că în limba română cele două specii distincte și, mai important încă, cele două simboluri care adesea intră în antiteză, suferă de un nefericit fenomen de sinonimie: pentru cercetătorul român, acvila și vulturul sunt același lucru. Or, dacă din perspectivă ornitologică lucrurile sunt simplu de clarificat, din perspectivă simbolică iau naștere confuzii mult mai grave. De pildă, toate dicționarele de simboluri pe care le-am consultat în traducere românească persistă în această eroare.

Într-o foarte bună ediție bilingvă și comentată a *Fiziologului* grecesc, Arnaud Zucker explică această confuzie printr-o eroare de traducere: „Termenul ebraic *neser* desemnează de fapt toate păsările care sfâșie carnea cu ciocul, iar cuvântul grec *aetos* care îl traduce se aplică acvilelor ca și vulturilor, cele două familii de păsări de pradă confundate în acest caz. Un verset neotestamentar (Luca, 17: 37) atestă această confuzie. Iisus le dă acest răspuns misterios discipolilor care îl întreabă despre momentul venirii Fiului lui Dumnezeu, la Judecata de apoi: «Unde va fi trupul, acolo se vor strânge vulturii». Or, toți traducătorii, de la Luther la TOB, văd aici o aluzie la hoituri și traduc prin «vulturi», când versetul ar putea trimite de fapt la legătura între urmașii lui Cristos sau la euharistie⁷⁵.

Prin urmare, parcurgând sursele antice și medievale, vom observa că se coagulează cel puțin două direcții simbolice: una care îi atribuie vulturului (*vulturius*)

o conotație negativă, punându-l, ca pasăre care se hrănește cu hoituri, în slujba diavolului; și una care selectează, în cazul acvilei (*aquila*), exclusiv trăsăturile pozitive, spirituale, făcând-o un însemn imperial și un simbol hristic⁶. Prin urmare, chiar dacă cel mai adesea vom întâlni în traducerile dicționarelor de simboluri și ale diferitor studii sau în comentariile autohtone termenul *vultur*, trebuie să reținem faptul că acesta acoperă, amestecându-le nepotrivit, ambele tendințe simbolice. Vulturul ar fi, de-a lungul Evului Mediu, conform lui Louis Charbonneau-Lassay, „emblema demonului lăcomiei din cauza hranei stricate și a prăzii infecte pe care această pasăre le devorează avid” sau, în ipostaza devoratorului de ficat prometean, el este „Satan năruind sufletul înlănțuit de viciu”⁷. Autorul mai observă și ruptura de viziune care desparte cele două ipostaze ale răpitoareii: cea bună și cea negativă, care se petrece sub semnul heraldicii: „Heraldica nobiliară a făcut din vultur, puternic, dar laș, care se lasă ucis cu un băț uneori, când este prea obosit, antiteza Acvilei, nobilă în mod regal, energică și bravă. Este emblema lașității, a moravurilor rele și demnă de dispreț pentru toți oamenii nobili”⁸. Ei bine, îmi permit să emit o ipoteză auxiliară, fără pretenția de a o argumenta potrivit: această schimbare de atitudine nu așteaptă neapărat apariția artei heraldice, din prima jumătate a secolului al XII-lea (când fixează Michel Pastoureaux⁹ apariția sistematică a stemelor în Occident), ci se petrece încă din primele secole ale creștinismului, când pasărea rea, devoratoare de hoituri, capătă un concurent în nobila răpitoare, o ființă solară, simbol al lui Hristos. Heraldica, ce e drept, a impus folosirea preponderentă a termenului *aquila* pentru ipostaza pozitivă a păsării.

O distincție la fel de clară, deși discretă, face și Cantemir în alegoria sa. Vulturul se hrănește cu stârvuri, la fel și Corbul, se înțelege din ceea ce îi povestește Inorogul Șoimului: „pliscul Vulturului și clonțul Corbului de-abia vreodată și mai niciodată ciolan proaspăt ciocniia sau singe cald gusta. Și pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce așeși stârv împuțit macară a afla sau pântecetele a-și sătura putea”¹⁰. Prin urmare, „Vulturul ceresc”, monarhul absolut, este un consumator de cadavre. Chiar dacă nu e vorba de un personaj în carne, pene, gheare și oase, ci mai degrabă de un simbol, autorul nu uită să îi pună în seamă o astfel de meteahnă. Una care a și impus conotația malefică a răpitoareii de-a lungul secolelor. În *Istoria ieroglifică* însă, Vulturul impune doar prin forță și rapacitate. Acestea sunt atuurile și argumentele sale: de el se tem toți (Vulpea, bunăoară, își mărturisește direct teama, care i-ar și justifica atitudinea servilă). Ca monarh absolut al păsărilor, el nu pare a avea resurse spirituale, nu intervine, nu arbitrează conflictele, nu dă dovadă de înțelepciune. Lumea *Istoriei ieroglifice* nu este una care să se lase condusă de spirit, ci de forța manifestată brutal asupra celui mai slab. Din această perspectivă, alături de Leu, Vulturul alcătuiește cuplul necontestat

care ocupă prim-planul ierarhiei: „Leul dară de pre pământ (carile mai tare și mai vrăjmașă decât toate jigăniile câte pre fața pământului să află a fi, tuturor știut ieste) și Vulturul din văzduh (carile precum tuturor zburătoarelor împărat ieste, cine-și poate prepune?) în sine și cu sine socotindu-să și pre amăntul în samă luându-să, după a firii sale simțire așé să cunoscură, precum mai tari, mai iuți și mai putincioasă dihanie decât dâșșii alta a fi să nu poată”¹¹.

Dacă în cazul monarhului din țara zburătoarelor autorul nu selectează niciun aspect favorabil, el le pune pe toate pe seama înțeleptei Brehnace. Aceasta pare a prelua doar trăsăturile benefice ale acvilei, care suportă încărcături simbolice strict pozitive. Mai puțin aspecte care țin de forța sa neegalată, căci Brehnacea, aflată la senectute, compensează prin puterea mult mai mare a înțelepciunii și a clarviziunii.

Dar această dihotomie (pozitiv – negativ) nu era operabilă, în cazul acvilei, până la finele Antichității, mai bine spus, până în momentul în care creștinismul a simțit nevoia să își creeze propriile alegorii, propriul rezervor simbolic pentru a „traduce” pe înțelesul credinciosului de rând, fără acces la complicatele raționamente teologice, mesajul dogmei creștine. Ce e drept, nobila pasăre ocupa, de la bun început, prim-planul ierarhiei zburătoarelor. Pentru greci, ea era pasărea și totodată semnul lui Zeus, căruia îi purta fulgerele. În această ipostază o descrie Homer în cântul al XXIV-a al *Iliadei* (versurile 315-321); hotărât să meargă la Ahile pentru a-i cere cadavrul iubitului său fiu Hector, Priam cere sprijinul lui Zeus, care îl încurajează trimițându-i ca semn pasărea sa, venind, conform unor superstiții care au persistat îndelung, din partea dreaptă. Imaginea este impresionantă, căpătând proporțiile hiperbolice ale unui fenomen cosmic: „Lui îi trimise un vultur, pe cel mai de seamă-ntre paseri, / Întunecat vânător, cel căruia-i spun și «zăganul». / Cât de înalt e canatul la ușa iatacului falnic / Al unui om înstărit, bine-nchis ei fiindu-i zăvorul, / Tot pe atâta de largi îi erau a lui aripi: se-arată / Drept avântat înspre dreapta cetate – iar ei, cum văzură, / Se bucurară, iar sufletu-n ei parcă se-nviorase”¹². În *Odiseea* (II, 146-154), apariția a doi vulturi confirmă faptul că Odysseu caută drumul spre casă și că fiul său, Telemah, trebuie să lupte contra abuzivilor pețitori: „Astfel grăi Telemah și-i dădu Zeus Atotvăzătorul / Sus, de prin munți, din înalt, vulturi doi înspre ei să coboare: / Iară aceștia, atât cât zburară pe-a vântului boare, / Unul alături de altul zoriră, cu aripi întinse. / Dar când ajunseră jos, peste sfatul în mijloc de vorbă, / Roată dădură și aprig bătură din aripi, pe dată, / Fețele lor, crunt, în jos le-ațintiră, menind a pierzare, / Și, sfâșiindu-se-n gheare și-obraze, la gâturi și pene, / Se avântară la dreapta-nspre case, tot peste cetate”¹³. Iată două exemple în care zeul suprem transmite mesaje prin intermediul păsării sale, arătând celor în necaz o fărâma din viitor. În aceeași ipostază se arată însuși Zeus, atunci când îl răpește în Olympe, înșelând vigilența pățită a geloasei sale soții, pe frumosul Ganymede,

după cum povestește succint Ovidius (prin intermediul lui Orpheus) în ale sale *Metamorfoze* (X, 156-159): „Regele zeilor, Jupiter, arse odinioară de dragoste pentru frigianul Ganymede și găsi în ce să se schimbe pentru a fi altceva decât era. Totuși nu găsi cu cale să se schimbe în altă pasăre decât cea care-i poartă trăsnetul. Nu întârzie și, străbătând aerul cu aripi împrumutate, răpi pe Iliadul care și acum amestecă vinul în pahare și fără voia Junonei servește nectar lui Jupiter”¹⁴. Prin urmare, încă din vremurile imemorabile, ale mitului, acvila (prefer să numesc așa și vulturul care apare în ipostaze pozitive) era o pasăre cu trăsături neegale de alte surate. De aceea, probabil, Aristotel (IX, 32) se lasă și el impresionat de forța mitului și consideră că acvila (*ἀετῶν*) ar fi „singura pasăre căreia oamenii i-au acordat epitetul «divină»”¹⁵. Tot Stagiritul deschide calea unor interpretări de care lucrările de morală creștină vor profita din plin, filtrând, cel mai probabil, informația prin intermediul lui Plinius (X, 3)¹⁶, care îl conspectează fidel pe marele filozof: el este primul care notează legenda conform căreia vulturul își testează puii, aruncându-i din cuib pe cei care nu pot privi către soare. Deocamdată însă sursele antice nu profită de potențialul moralizator al unui asemenea sâmbure epic. Era nevoie de o doctrină însetată de răspândire, cum a fost creștinismul la începuturile sale, pentru a atribui oricărui gest, real ori fictiv (nu are importanță), o valoare etică.

Încă din prima variantă a *Fiziologului* grecesc, această deturnare a simbolului este vizibilă. Pornind de la un verset din Psalmul 102: 5 („pe Cel ce satură cu bunătați dorința ta: / tinerețea ta se va înnoi ca a vulturului”¹⁷), lucrarea anonimă, cu o influență imensă asupra imaginarului zoomorf medieval, mută accentul pe interpretarea alegorică a fabulei, de găsit și în sursele antice. Cum varianta latinească a lucrării este fidelă și cum ea a fost răspândită în întreaga Europă, culeg din această sursă fragmentul care mă interesează: „Despre vultur (*aquila* – n. B.C.) spune David în Psalmul al o sută doilea: «Înnoie-vor ca ale vulturului tinerețile tale». Fiziologul spune că firea vulturului este astfel: îmbătrânind, aripile lui se îngreunează și ochii i se încețoșează; atunci caută un izvor de apă și de deasupra lui își ia zborul spre înalt, până în apropierea soarelui, iar acolo își aprinde aripile și își arde ceața de pe ochi în razele soarelui; atunci, coborându-se la izvor, se scufundă de trei ori în apă și pe dată se înnoiește cu totul, astfel încât prin vigoarea aripilor și prin strălucirea ochilor este cu mult mai întinerit. Așadar, și tu, omule, fie iudeu, fie păgân, care ai haina veche și ochii inimii încețoșați, caută izvorul spiritual al Domnului, care a zis: «Dacă cineva nu se va fi născut din nou, din apă și din Spiritul Sfânt, nu va putea intra în împărăția Dumnezeului cerurilor». Și dacă nu «vei fi botezat în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Spirit» și nu-ți vei ridica ochii inimii către Domnul, care este «soarele dreptății», tinerețea ta nu va fi înnoită asemenea celei a vulturului”¹⁸. De aici pornind, toate bestiarele medieva-

le (Guillaume Le Clerc de Normandie, Phillip de Thaon, Gervaise, Bruneto Latini) și toate enciclopediile (de la *Etimologiile* lui Isidor din Sevilla la cele alcătuite de Vincent de Beauvais, Thomas de Cantimpré, Albertus Magnus ș.a.m.d.) preiau această interpretare, care devine normativă în toată lumea creștină, occidentală și răsăriteană deopotrivă. Acvila câștigă teren în fața vulturului, chiar dacă adesea au loc confuzii terminologice. Altfel spus, vulturul bun este mult mai frecvent folosit de oamenii Bisericii decât cel rău. Devine una dintre imaginile consacrate ale lui Hristos, mai precis ale triumfului Său, ale lui Hristos conducând sufletele către Dumnezeu: *Aquila Christus*. Și, de asemenea, pe filieră bizantină, un simbol al victoriei creștinismului asupra vechilor culte păgâne¹⁹. Sfântul Dionisie Areopagitul (sau, după unii cercetători, Pseudo-Dionisie) explică, în ultimul capitol din *Ierarhia cerească*, faptul că îngerii, ființele spirituale din a treia tagmă a ierarhiei cerești, sunt adesea înfățișate sub forma unei acvile: „Iar chipul vulturului arată puterea împărătească, pornită spre înălțimi (cf. *Iez.* 1, 10; *Apoc.* 4,7); iușimea și ușurința în dobândirea hranei întăritoare; și privirea trează și ușoară spre raza îmbelșugată a revărsării solare a dumnezeirii începătoare prin îndreptarea viguroasă, neîmpiedicată, neclintită și directă a puterilor văzătoare spre ea”²⁰. Comentând lucrarea, Sfântul Maxim Mărturistorul nu face decât să reia legenda de proveniență aristotelică și să-i confere sensul dorit: „Vulturul este un animal cu vederea foarte ascuțită. Căci se spune că vulturii disting puii născuți de ei de cei falși; de privesc fără greutate spre soare, sunt pui adevărați; iar de nu, îi aruncă din cuib, ca falși; așa și cel ce nu poate privi în chip curat Soarele dreptății se arată ca fals în cunoștința lui”²¹. Ceea ce se observă este că Sf. Maxim preia aceeași sintagmă care apare atât în varianta alexandrină, cât și în cea latină a *Fiziologului*: Dumnezeu este „soarele dreptății”²². Ceea ce marchează fie o circulație a *topos*-ului, fie o vizitare a *Fiziologului*, care devenise deja o scriere etalon. Sau, de ce nu, ambele variante.

Pentru a încheia acest lacunar periplu printre surse, mă mai opresc la o altă lucrare din secolul al XII-lea, care a influențat gândirea medievală, alimentând-o cu simboluri: *Aviarium*-ul lui Hugues de Fouilloy. Și acesta face distincția dintre vultur (*vultur*) și acvilă (*aquila*). Primul, consumator de cadavre, ar fi imaginea păcătosului: „Dar se spune că natura vulturului este astfel încât orice păcătos poate fi înțeles prin vultur. Într-adevăr, vulturul urmărește armata, astfel încât să se poată hrăni cu cadavrele celor uciși, deoarece păcătosul îi urmează pe oamenii nestatornici care sunt în armata Diavolului, ca să poată copia faptele lor perverse. El se hrănește din cadavre, întrucât păcătosul se delectează cu plăcerile carnale care produc moarte”²³. De cealaltă parte, acvila ar fi simbolul evanghelistului Ioan, simbolizându-l pe bunul creștin, care părăsește lucrurile lumești, pierzându-se în contemplarea celor cerești²⁴. Prin urmare, în lumea medievală, lucrurile sunt clare: acvila lui Zeus din Antichitate a fost

divizată în două: o pasăre e rău augur, semn al morții și una care, impunându-se ca imagine a lui Hristos, adună doar trăsăturile pozitive, spirituale.

Între aceste două tradiții simbolice, Dimitrie Cantemir avea de ales. Și o face fără ezitare: Vulturul, monarhul, este pasărea rea, lipsită de orice atribut al spiritului, conducătorul temut, iar nu iubit, pe când Brehnacea reprezintă una dintre puținele figuri stimabile ale *Istoriei ieroglifice*, egala întru înțelepciune cu a Lupului. Chiar dacă ea ocupă poziția fruntașă în ierarhia răpitoarelor, în imediata apropiere a Vulturului, are capacitatea de a-și tăgădui natura și de a evolua pe calea spiritului. De a se îndrepta, în cheie alegorică, către „soarele dreptății”.

Deși este plasată, în mod absolut firesc, dată fiind reputația sa simbolică, în proximitatea monarhului absolut care este Vulturul, Brehnacea face figură discordantă în șirul răpitoarelor din carte. Încă de la prima sa apariție, ea are o anumită distincție: „Iară între pasiri era o Brehneca bătrână, carea în multe științe și meștersuguri era deprinsă (că mult să îndreptează cu învățătura tinereții, dară și știința mult crește și să adaoge cu bătrânețele)”²⁵. Atitudinea naratorului față de acest personaj este, vizibil, una favorabilă; dacă altora le construiește portrete în negativ sau le comentează acid comportamentul sau discursul, Brehneci îi acceptă unele calități rare în lumea păsărilor și jivinelor din *Istoria ieroglifică*: pe de o parte, ea este bătrână, deci își poate controla impulsurile; pe de altă parte, este, aflăm, pricepută, inițiată în multe „științe” și „meștersuguri”. Posedă, altfel spus, atât știința de carte, cât și, mai important încă, știința vieții. Brehneca este o înțeleaptă, calitate atât de prețuită de narator. Înțelepciunea ei nu se hrănește însă din erudiție, care poate tempera, cel mult, sângele clocotitor al tinereții. Și Vidra știe carte, dar asta nu o face un personaj pozitiv, căci ea nu își poate corecta temperamentul și pornirile instinctuale. Brehneca a ajuns la adevărata „știință”, care înseamnă, de fapt, înțelepciunea de a cântări lucrurile cu bun-simț și de a găsi mereu soluția echilibrată. Singurul său egal, în această privință, este Lupul. De aceea ea este unicul partener de dialog plauzibil pentru acesta. Vorbesc aceeași limbă, apără aceleași principii. Deși în tabăra Corbului, Brehneca nu are un scop premeditat: ea caută adevărul și binele tuturor. Atunci când se oferă, în fața tuturor celorlalte zburătoare, să obțină rodul înțelepciunii Lupului, nu o face cu vreun gând ascuns și nici sperând să valorifice, în avantajul Corbului și al Strutocamilei, opinia reputatului gânditor. O spune de la bun început pe șleau: „Puțină răbdare să aveți să cade, pentru ca într-o parte luându-ne cu Lupul, pentru cel de obște folos, oarece cuvinte să facem”²⁶ (s.n.) Folosul obștii nu este tragerea sforilor în așa fel încât Strutocamila să devină epitrop în țara patrupedelor, ci aflarea adevărului. Când i se adresează, prin urmare, Lupului, o face de pe poziții egale, ca între „complici”; ei se situează deasupra gloatei, având acces la miezul lucrurilor, căci, confirmă în cheie stoică naratorul,

„sămnul înțelepciunii ieste ca din céle vădzute sau audzite, cele nevădzute și neaudzite a adulmăca, și viitoarele din céle trecute a giudeca”²⁷. Personajul are perspectiva de ansamblu, are clarviziune, are echilibru. Așa cum ochii acvilei prind totul din zborul său înalt, la fel înțelepciunea Brehnacei surprinde nu doar esențialul, ci și detaliile²⁸. De aceea, respectându-l pe Lup, ea caută să descopere adevărul, pentru că doar așa socotește că poate funcționa lumea: „De care lucru de ieste în tine vreo știință sau vreo cunoștință, de mine să nu ascundzi te poftesc și te sfătuesc. Ca într-acesta chip orice în republica noastră clătit, strămutat și neaședzat ar fi, în limanul odihnii, întrulocarea unirii și în aședzământul omoniii a aduce să putem. Căci într-alt chip lucrul de va rămânea, de toată a lucrurilor alcătuire și a sfatului bun și de obște învoire, toată nedejdea să rumpe și să curmă (că nu atâta stricăciune publicai adunarea nepriietinilor de-nafară, pre câtă a cetățenilor dinluntru a inimilor într-un gând neîmpreunare aduce)”²⁹. Prin urmare, Brehnacea aduce în discuție *responsabilitatea* pe care înțeleptul o are în cetate: el trebuie să dea dreapta măsură, el este chemat să fixeze norma. Asta, firește, în utopiile anticilor. Nu și în *Istoria ieroglifică*, unde cei doi sunt marginalizați ca personaje incomode.

Dialogul lor se transformă, pe nesimțite, într-o amicală competiție oratorică pe teme clasice: înțelepciunea, fericirea. Când Lupul își expune teoria, Brehnacea este nevoită să accepte evidența. Ei bine, ceea ce urmează este în măsură să califice acest personaj. E limpede că adevărul Lupului, privitor la natura hibridă, anapoda, împotriva firii, a Strutocamilei (socotită „traghelafal firii”), nu poate fi tăgăduit. El este neconvenabil, Brehnacea pricepe foarte bine. Pe de altă parte, ea știe că obligația ei civică este să rămână fidelă monarhului său; e o datorie de onoare: „orice spre binele și folosul monarhii ieste, aceasta a arăta și a grăi să cade”³⁰. Prin urmare, ia o hotărâre care are greutatea de a o caracteriza fără rest: nu falsifică adevărul, ba chiar se face chezașul său, dar simte că acesta are o consistentă doză de periculozitate. Și totuși, lumea nu poate funcționa ignorând adevărul, nimic nu se poate construi pe fals. Inițial, consideră că fiecare trebuie să-și asume responsabilitatea privitoare la acest adevăr: „Iară de vor fi uréchi ca acélea așéși de tot adevărului neascultătoare și inimi nicicum folosul de obște priimitoare, păcatul în cap și ocară în obrazul lor fie!”³¹ Ulterior, se hotărăște chiar să încerce să-l convingă pe Corb să renunțe la planul său, de a urca Strutocamila pe tron, dând peste cap toate ierarhiile firești. Deconspirându-i toate aceste lucruri Cucunosului, pasărea cea hrăpăreață, Brehnacea nu comite nicio ticăloșie. Pasajul trebuie citit cu atenție și se va vedea limpede că Brehnacea nu renunță ușor la adevăr: „Așédară, Brehnacea, de la Lup despărțindu-să, întâi cu Cucunozul să împreună, căruia toată înțelepciunea și filosofia Lupului îi povesti și precum adevărată hotărârea Strutocamilei au dat, împotriva a căriia altă socoteală mai tare

și mai adevărată să se găsească cu puțință nu ieste. De unde tot lucrul aieva să face că mintea Corbului greșită ieste și de ce s-au apucat, sau la cap a scoate nu va putea, sau, de va putea, peste puțină vreme și lucrul să va strica și, în loc de laudă, asupra-și ură și hulă de la mulți va lua (că o mie de lucruri vrednice deabiia lauda dobândesc, iară numai unul scârnav în veci nespălată cinstei și numelui grozavă aduce pată). Carea prea târziu sau nici odănoară din gurile năroadelor și din șoptele gloatelor a o scoate nu va putea (căci din fire muritorilor aceasta ieste dată, ca binele pre lesne, iară răul cu anevoie săuite, și laudele cuiva pre hârtie, iară hulele pre table de aramă să le scrie). Acestea și altele ca acéstea Brehnacea cătră Cucunoz vorovi, socotind precum întâi pre dânsa din cea véche și strămbă socoteală va putea întoarce, și de ciia amândoi împreună mărgând și pre Corb la calea dreptății și la luminarea adevărului a duce să nevoiască (căci Brehnacea mai de folos a fi cineva ale sale hotară pe dreptate a păzi decât toată lumea tirănește a agonisi socotiia)³². Am redat întregul fragment pentru a pune la vedere argumentele care combat interpretarea Doinei Ruști, care vede în personajul lui Cantemir un „intrigant politic” ce ar urmări exclusiv propriile scopuri³³.

În cel mai rău caz, Brehnacea are o ezitare atunci când vede pornirea Cucunozului de a da în vileag „cuvântul” Lupului și de a-l avertiza pe Corb de pericolozitatea sa. Dar făptașul nu este Brehnacea, ci Cucunozul. Pasărea cea înțeleaptă se găsește prinsă într-un vârtej al intrigilor, pe care nu le aprobă și la care nu acceptă să participe cu trup și suflet. Atunci când nu poate face binele, atitudinea sa este una rezervată. Nu ea ia, așa cum crede Doina Ruști, „măsuri pentru izolarea Lupului a cărui inteligență o sperie”³⁴. Naratorul însuși, purtător de cuvânt al poziției autorului, de regulă extrem de parcimonios cu laudele la adresa altor personaje, este chezașul corectitudinii Brehnacei: „Deci dintr-acéstea pasiri, Brehnacea, precum să videa, sau din sine plecată, sau din a Lupului vârtoase argumenturi și adevărate socotele întoarsă, și vrea și cunoștea ce ieste adevărul, de care lucru de multe ori cu mare îndrăzneală împotriva îndrăpniciei voii Corbului să punea, ce în deșărt”³⁵. Sigur, de nevoie, ea face parte din șirul celor însărcinați de Corb să conducă ostilitățile către prinderea Inorogului, alături de Cucunos și Uleu, personaje fără scrupule. Brehnacea, care, se repetă insistent, „de multe ori partea adevărului a ținea să videa”³⁶, încearcă să poarte discuții de taină cu cei desemnați „complici” în această nedreaptă hăituire și să-i câștige de partea adevărului. Ea se teme că acesta tot va ieși la iveală, pentru că așa stă în firea lucrurilor de când lumea, de aceea nu ezită să „cobească” precipitarea intrigii către un deznodământ nefavorabil Corbului. E mult, e puțin? Sigur, atitudinea Brehnacei este una prudentă, dar, oricum, trebuie acceptat că ea nu se numără printre agenții devotați ai tiranului Corb; nu înfăptuiește răul, conștientizându-l ca atare. Ea rezistă, dacă pot forța nota, prin cultură: încearcă dacă nu să ia o

poziție fățișă, măcar să-și păstreze neutralitatea și să nu pună zel în comiterea răului. Dar face vreun personaj aflat în subordinea Corbului mai mult de atât? Singurul care se mai lasă câștigat de argumentul adevărului și al dreptății este Șoimul. Pentru aceste două păsări, adevărul, e clar, există și are greutate. Așa se explică și tentativele lor, naive în fond (o naivitate proprie intelectualului), de a-l aduce pe habotnicul tiran pe calea cea bună.

În fine, un alt pasaj esențial în care naratorul intervine și clarifică poziția Brehnacei poate lămuri cu totul problema. Nu e vorba de un personaj care să întruchipeze corectitudinea absolută sau puritatea morală; autorul nu uită că el deține locul din proximitatea Corbului, pe care îl depășește net în calitate. Este o pasăre răpitoare, dar una care nu se conduce doar după satisfacerea vi-ciului; în afară de setea de sânge ea mai are și avantajul înțelepciunii, unind în firea ei două trăsături aparent conflictuale: „Între pasiri, dară, era Brehnacea, carea, măcar că și ea, nu mai puțin decât alalte, de vărsatul singe nevinovat ca de o privală prea frumoasă să veselii și de toată carnea proaspătă nu să oțărâia, nici să scărândăviia, însă de multe ori când sfaturile grêle să zbătea și lucrurile mari să dirmoia, decât alalte precum mai adese și mai de-aproape adevărul a atinge să videa și totdeauna spre cele mai line și odihnite lucruri învăța și îndemna (că la tot sfatul, când în vreo parte a să aședza nicicum a să alége nu poate, spre partea lineștii a să pleca sfat înțeleptăsc ieste).”³⁷ Să sesizăm nuanțele: Brehnacea, spre deosebire de Corb și de Vultur, nu se hrănește cu stârvuri, ci cu carne proaspătă. Și totuși, această meteahnă, de care, la urma urmelor, nici nu se face vinovată, căci nu este o chestiune de alegere, nu îi impune și un comportament violent, brutal, ca celorlalte surate. Brehnacea nu este, e limpede, un personaj instinctual. Dimpotrivă, rațiunea și echilibrul par a o defini – cu asta e de acord și naratorul. Ea e mai degrabă un mediator, caută să împace taberele, să stabilească adevărul și să aplaneze conflicte care par de nestins. Surprinsă într-o ipostază reflexivă, Brehnacea își dezvăluie (prin intermediul unui monolog interior) permanenta preocupare: aceea ca „în tot trupul publicăi” să nu se prilejuiască „cu cât mai rele și mai cumplite răscuale”³⁸. Nu este ipocrizie, nu este poză, afectare a unui fals interes, ci realitatea propriu-zisă: aceasta este grija personajului care „acestea așe în sine chitindu-le” se hotărăște să împiedice o astfel de perspectivă inevitabilă. Cum altfel decât îndemnând, prin intermediul unui discurs filozofico-moralizator, care cuprinde și un șir de povești cu tâlc, la calm, rațiune, echilibru, la „calea lineștii”? În mare, concepția sa este că nu poate nimeni să controleze viitorul, că destinul se joacă în sfere intangibile pentru muritori și că există o înlănțuire a causalităților după care lumea se conduce, indiferentă la eforturile caraghioase ale unora de a o deturna de la ale sale. Teorie veche, atitudine tipic medievală, din care lipsește însă sâmburele explicit creștin. Este, printre altele, una dintre

cele mai coerente pledoarii etice din vechea noastră cultură. Șirul de pilde care urmează nu face decât să avertizeze asupra neajunsurilor, uneori fatale, la care conduce tentativa ființelor muritoare de a-și depăși „putințele și hotarale firii”. În numele acestui echilibru, Brehnacea pledează pentru liniște și pentru împăcare. Pledoaria sa finală recomandă aplanarea conflictelor și stipulează, chiar dacă nu răspicat, dreptatea Inorogului: „Liliacul precum s-au aședzat să nu-l mai clătim. Pe Vidră în gârle, unde să află, cu hrană și cu alte trebuitoare să o chivernisim. A muștelor prieteșugul și frățiia, iară nu vrăjmășiia și vecinîia, să poftim. Filul și Inorogul, cât în puțință va fi, precum cu dobitoacele amestec nu avem, a-i înștiința să silim și după înștiințare adevărul lucrului să și urmédze. Decîia, unde ar pofti a lăcui și în ce chip ar vrea a viețui în ceva împotrivnici să nu ne arătăm, ce noi pénele noastre să ciuciumim, iară dobitoacele, cum vor putea, perii să-și lingă și să-și netedzască (că cine gardul strein tréce și în pomul altuia să suie, la întors gardul zid și la mîncare poama piatră i să face). Căci amintrilea, toate, a tuturor dobitoacelor supuse doséde și asupréle, de nu Filul, Inorogul, de nu Inorogul, altul ca Inorogul, asupra noastră cu vreme va să le izbândească și tot suspinul cu osânda sa va să ne găsască. Și mai vârtos Inorogul grijliv pentru noi fiind, nuărul mic répede ploaia va să ne trimată, din carea nu numai pénele, și aripile, ce așeși și cuiburile de prin copaci și bortele de prin stinci a ne scuti și uscate a ne feri vrédnice nu vor fi (pre slab să nu gonim, că mai tare l-om face, pre fricos să nu spăriem, că mai îndrăzneș să va întoarce). Acéstea, o priietinilor, de la mine; iară voi de la voi ce poftiți arătați și ce vi-i voia lucați și, veri așé, veri așé, în cea mai de apoi cuvintele méle din minte nu scoateți”³⁹. Este mai mult decât îndrăzniseră celălalte personaje. Liliacul spusese același lucru și fusese marginalizat, Lupul, chiar și fără să își asume public opinia, era socotit periculos.

În tot acest anturaj al lașității sau al prudenței, Brehnacea are totuși curajul de a spune lucrurilor pe nume. Firește, astfel de sfaturi înțelepte nu au căutare în lumea coruptă din *Istoria ieroglifică*, dar ele își demonstrează realismul și clarviziunea către final, când Brehnacea joacă un meritat rol de mediator. Unul care i se potrivește. Calitățile sale diplomatice o ajută să stingă unele conflicte mocnite, să îmblânzească pedeapsa unor (s)pioni meschini, lipsiți de scrupule și principii (printre ei Pardosul, pe care îl salvează de la compromiterea totală, dosind niște epistole compromițătoare).

Una peste alta, Brehnacea reprezintă vocea rațiunii în forum. Un personaj, după cum spuneam, pentru care adevărul există. De aceea, nu cred, precum Doina Ruști, că avem de a face cu un caz de „simbolism estompat”⁴⁰. Brehnacea lui Cantemir reține, din tradiția simbolică, trăsăturile pozitive, cu accent pe spiritualitate. Ea intră în opoziție atât cu Vulturul, cât și cu Corbul, înscriindu-se decisiv în clasa restrânsă a personajelor pozitive.

Note

¹ Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a treia (preoția) din Biblia de la București (1688), în comparație cu ms. 45 și cu manuscrisul 1389*, în vol. *Monumenta Lingue Dacoromanorum. Biblia 1688. Pars III. Leviticus*, volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu, îngrijirea editorială a volumului de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1993, p. 18.

² *Monumenta Lingue Dacoromanorum. Biblia 1688. Pars III. Leviticus*, volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu, îngrijirea editorială a volumului de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1993, p. 97.

³ *Leviticul*, traducere din limba greacă de Eugen Munteanu, introducere de Eugen Munteanu, note de Eugen Munteanu, Paul Harlé și Didier Pralon, în vol. *Septuaginta I*, coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă și Editura Polirom, București – Iași, 2004, p. 352. Considerente similare sunt de găsit și în Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 120, unde brehnacea este însă identificată, pe urmele unor ornitologi, cu *Aquila clanga*.

⁴ Al. Filipașcu, *Relații despre fauna Moldovei din sec. XVII-XVIII în Istoria ieroglifică de Dimitrie Cantemir*, în „Revista muzeelor”, nr. 6/ 1969, p. 488.

⁵ *Physiologos. Le bestiaire des bestiaires*, texte traduit du grec, établi et commenté par Arnauld Zucker, Éditions Jérôme Millon, Grenoble, 2005, p. 79.

⁶ Vezi pentru un comentariu corect Dragoș Cojocaru, capitolul *Despre supremația heraldică a acvilei*, în vol. *Natura în Divina comedie. Studiu istoric și comparativ*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. 177: „Mai mult, spre deosebire de simbolul monarhic concurent (leul), acvila dantescă (*aquila*, ce nu are a se confunda cu vulturul – *vulturius* – devorator nu doar, mitologic, de prometeici fificați, ci mai ales, în viața de zi cu zi, de putrefacte hoituri și legat, ca atare, de simbologia morții) este investită – cum se și cade în cazul stemei imperiale prin excelență – cu sarcină (simbolică și metaforică) în exclusivitate pozitivă”.

⁷ Louis Charbonneau-Lassay, *Le mystérieuse emblématique de Jésus-Christ. Le bestiaire du Christ*, Mille cent cinquante-sept figures gravées sur bois par l'auteur, Éditions Albin Michel, Paris, 2006, p. 460.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, traducere de Emilian Galaicu-Păun, Editura Cartier, Chișinău, p. 243.

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, în vol. D. Cantemir, *Opere*, I, *Divanul, Istoria ieroglifică, Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediție de Virgil Căndea, Editura Academiei Române și Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 732.

¹¹ *Idem*, p. 411.

¹² Homer, *Iliada*, traducere în hexametri, cu o postfață, o bibliografie esențială și indici de Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 1998, p. 490-491.

¹³ Homer, *Odyseea*, traducere în hexametri, cu o postfață, o bibliografie esențială și indici de Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 1997, p. 21.

¹⁴ Ovidiu, *Metamorfoze*, traducere, studiu introductiv și note de David Popescu, Editura Științifică, București, 1959, p. 268-269.

¹⁵ Aristote, *Histoire des animaux*, tome III., texte établi et traduit par Pierre Louis, Société d'éditions „Les Belles Lettres”, Paris, 1969, p. 100.

¹⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, ediție îngrijită, prefață și note de Ioana Costa, volumul al II-lea, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 145: „Câtă vreme puișorii lui sunt încă fără pene, uliganul pescar îi bate pe rând și îi silește să privească fățiș razele soarelui, iar, dacă îl observă pre vreunul că își închide ochii sau dacă aceștia i se umezesc, îl azvârle din cuib ca pe un bastard și un degenerat. Îl crește mai departe doar pe cel a cărui privire rămâne fixă”.

¹⁷ *Psalmii*, traducere din limba greacă, introducere și note de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, în vol. *Septuaginta*, IV/ 1, volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă, Editura Polirom, București – Iași, 2006, p. 255.

¹⁸ *Fiziologul latin*, în vol. *Fiziologul latin*. Richard de Fournival, *Bestiarul iubirii*, ediție bilingvă, ediție îngrijită, traducere din latină și franceza veche, note și studiu de Anca Crivăț, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 19.

¹⁹ Louis Charbonneau-Lassay, *op. cit.*, p. 74-77.

²⁰ *Ierarhia cerească*, în vol. Sfântul Dionisie Aeropagitul, *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996, p. 38.

²¹ Sfântul Dionisie Aeropagitul, *Opere complete și Scoliiile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996, p. 59.

²² Sintagma apare o singură dată în Biblie, anume în *Malachia*, 3, 20: „Și pentru voi, care vă temeți de numele Meu, va răsări soarele dreptății și vindecare pe razele-i înaripate. Și veți ieși și veți zburda ca vițelușii cei abia sloboziți din legături”. Cf. *Malachia*, traducere din limba greacă de Cristian Gașpar, introducere de Ontiel Vereș, în vol. *Sep-tuaginta*, V, volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu și îngrijit de Smaranda Bădiliță, Colegiul Noua Europă și Editura Polirom, București – Iași, 2009, p. 590-591. *Fiziologul* trebuie să fi contribuit și el, alături de scrierile Sfinților Părinți, la impunerea acestui *topos*. Or, cum acvila / vulturul apare ca zburând către soare, potențialul său simbolic se dubla. Nu trebuia decât ca soarele să devină „soarele dreptății”.

²³ *The Medieval Book of Birds. Hugh of Fouilloys's Aviarium*, edition, translation and commentary by Willene B. Clark, Medieval & Renaissance Text & Studies, Binghamton, New York, 1992, p. 201.

²⁴ *Idem*, p. 253.

²⁵ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 469.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Idem*, p. 480.

²⁸ Este interesantă legătura dintre vedere și înțelepciune, nu doar în bestiarul cantemirian, ci în majoritatea bestiarelor: animalele sau păsările care văd noaptea, precum bufnița, liliacul sau cele care sunt renumite pentru privirea ageră, precum vulturul, șoimul, devin embleme ale înțelepciunii.

²⁹ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 470.

³⁰ *Idem*, p. 480.

³¹ *Ibidem*.

³² *Idem*, p. 481.

³³ Doina Ruști, *Bestiarul cantemirian*, Editura Universitas XXI, Iași, 2007, p. 144.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 487-488.

³⁶ *Idem*, p. 504.

³⁷ *Idem*, p. 573.

³⁸ *Idem*, p. 574.

³⁹ *Idem*, p. 582-583.

⁴⁰ Doina Ruști, *op. cit.*, p. 144.

Nicolae BUSUIOC

O remarcabilă sinteză critică

N.B. – eseist, critic și istoric literar, lași. Este autorul unor importante lucrări de specialitate între care: *Scriitori și publiciști ieșeni contemporani – 1945-2002* (2002), *Saloanele naturii* (2003), *Academia de la Pavilion. Despre cum se poate gândi frumos* (2004), *Cetatea gânditoare* (2005), *Semne în labirint. Cronici literare* (2008), *Biologie și literatură. Cercetare transdisciplinară* (2008), *Între sensibilitate și rigoare. Introducere în arta și știința lecturii* (2011).

Volumul Anei Bantoș *Deschidere spre universalism* (editat de Casa Limbii Române, Chișinău, 2010) nu este doar o încercare de a fixa conștiința valorilor prin opere ce s-au născut ca niște arcade solare, cu menirea cultivării spiritului uman, înseamnă, pe de o parte, deschiderea spre dialogul incitant, proiectându-l în ansambluri semnificative și durabile, pe de alta, o demonstrație critică asupra scrisului ca expresie a gândirii și creației literare în spațiul Basarabiei postbelice. Volumul Anei Bantoș se adaugă fericit unor lucrări, chiar dacă nu toate de constantă substanță, apărute pe tema integrării în teritoriul literar general românesc și în cel european, din ultimele decenii, amintindu-i aici pe cei care au semnat cărți, studii și cercetări: Mihai Cimpoi, Mihail Dolgan, Haralambie Corbu, Ion Ciocanu, Nicolae Bilețchi, Anatol Gavrilov, Nicolae Leahu, Maria Șleahțișchi, Alina Ciobanu-Tofan, Alexandru Burlacu, Eleonora Hotineanu, Eugen Lungu, Mircea V. Ciobanu, Emilian Galaicu-Păun, Aliona Grati.

Deschidere spre universalism este o istorie a literaturii române din Basarabia postbelică analizată conceptual, în plan critic, estetic, social și cultural, trimitându-ne la ceea ce a însemnat cândva *pattern*-ul călinescian al „criticii complete”. Dacă ne raportăm la cunoașterea încă șubredă a fenomenului literar din acest spațiu, discursul critic al autoarei se înscrie organic în ansamblul cercetărilor din domeniu, punând în lumină argumente, conexiuni, principii, nuanțe, interpretări într-o problematică de mare actualitate. „Refacerea legăturilor literaturii și culturii române de la Est de

Prut cu matricea ei firească s-a dovedit a fi un proces anevoios și sinuos, care necesită a fi disociat în contextul complex al timpului în care trăim, un timp definit drept al postmodernității, al dialogului și al deschiderii spre comunicare cu alte orizonturi ale expresivității artistice”, mărturisește cercetătoarea. În fapt, proiectul pe care și l-a propus trebuie luat ca pe o construcție critică culturală, ca pe un traseu de investigație a literaturii frustrate prin „nenorocul istoriei”: relația dintre național și universal, dintre tradiționalism și modernism, aspecte ale recuperării sacrului, etnicității și autenticului, totul axat între lupta cu orizontul închis și crezul literaturii sub semnul pluricentrismului. Ana Bantoș ne pune în față o lucrare de anvergură care redesenează identitatea și imaginea complexă asupra literaturii din Basarabia postbelică, cu proiecții, analize și referiri la un mare număr de scriitori, în termenii relației literatură română – literatură universală, avându-se în vedere, așa cum observă cercetătorul ieșean Dan Mănucă, „circulația intensă a unor motive care, prin persistență, devin un fel de simboluri obsedante: limba maternă, locul natal, izvorul, lacrima, piatra, teiul, Eminescu. Existența tuturor acestora este exemplificată prin citate din autori de incontestabilă valoare, precum Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Ion Druță. Nu am întâlnit niciun rând dedicat grafo-manilor. Acest fapt întărește credibilitatea opiniilor avansate în lucrare și constituie o generalizare deja câștigată pentru viitoarele cercetări asupra liricii basarabene”. Autoarea se folosește de metode critice diferite, într-o filozofie a tezelor unor Gilbert Durand, Karl Jaspers, Paul Ricoeur, Edgar Morin și a altora, admitând că sugestia creației culturale este proporțională cu amploarea și densitatea componentelor ansamblului literar, omul, cu dorințele lui artistice, fiind influențat direct de mediul auster și ingrat (așa cum a fost în istoria Basarabiei) sau bogat în produsele minții celor angrenați în creație, în zone neafectate de o istorie zbuciumată. Ideea de semnificație, prezentă în formele amintite de gânditori precum Mircea Eliade, Lucian Blaga, Tudor Vianu, la care autoarea face dese trimiteri, nu poate fi detașată de filozofia culturii, mai mult, ea relevă importanța legăturilor permanente între aceste forme în procesul dezvoltării culturale și psihice a omului, legături care determină „conduita lui de valoare” în viață.

Vocația critică a Anei Bantoș rezultă și din capacitatea de a releva spiritualizarea sentimentului național ce se înscrie în „contextul unei culturi active ca metodă de integrare europeană”, amintindu-ne că faptul acesta îl precizau și Ion Budai-Deleanu, Gh. Asachi, Gh. Lazăr, Dinicu Golescu, Gh. Șincai. În zilele noastre, un N. I. Popa, Adrian Marino, Al. Ciorănescu au apăsă cercetarea comparativă ca o certă abordare a literaturii ce se revendică de la o viziune globală și universală. Adrian Marino se sprijină pe argumentația lui Robert Escarpit, potrivit căruia literatura comparată rămâne o disciplină larg istorică.

Cercetarea asupra acestei teme sau asupra genurilor comportă regrupări și apropieri sincronice care conferă literaturii comparate un caracter particular, echidistant – între istoria literaturii și știința literaturii. Ana Bantoș vine și cu exemplul studiului Eleonorei Hotineanu, în care se face analiza situației literare din Basarabia pe fundalul literar general românesc și unde realizează sensul continuității care asigură „vitalitatea valorilor”. În acest context, conștiința valorii limbii, exprimată prin cuvântul în care se oglindește istoria întreagă a unui popor, devine punctul de sprijin în tot ceea ce au gândit și scris Mateevici, Eugeniu Coșeriu, Grigore Vieru, după cum „întemeierea” prin cuvântul artistic se transformă în liric, epic și dramatic la Victor Teleucă, Liviu Damian, Paul Goma, Nicolae Dabija, Vasile Romanciuc, Leo Butnaru, Nicolae Leahu, oprindu-ne doar la câteva exemple. Nu în ultimul rând, exegeza Anei Bantoș fixează formele crizei de legitimare postmodernă; pornind de la definiția artei moderne dată de Milan Kundera, ajunge la poezia lui Arcadie Suceveanu, cu al său nostalgic cavalier medieval, la similitudinile și mesajele din versurile lui Baudelaire, Paul Valéry, Bacovia, Borges, Paul Celan, la creația poezilor Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Vladimir Beșleagă, Anatol Codru, George Meniuc, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun și încă alții, la întreaga literatură în care scriitorii se află la cumpăna dintre „a învinge inerțiile cuvântului și de a fi învinși”.

Deschidere spre universalism e o cercetare remarcabilă a peisajului literar basarabean pe fundalul literaturii române, într-o strânsă relație de promovare a valorilor în plan universal. Prin această exegeză, Ana Bantoș se impune ca o voce critică de prim-plan. Riguros informată, la curent cu marile idei din teoria literaturii, cu o logică a cercetării și interpretării de invidiat, cu observații și opinii scrutatoare privind discursul identitar și descrierea fenomenologică, Ana Bantoș va deschide și provoca, probabil, multe demersuri asupra domeniului literar și cultural.

Petru BUTUC

Un Studiu asupra sincretismului sintactic la nivelul frazei joncționale de prof. Vasile Bajureanu

P.B. – prof. univ. dr. conf., Catedra de limba română și filologie clasică a U.P.S. „Ion Creangă”, Chișinău. Autor al monografiei *Predicatul angrenat în limba română* (2004). Domenii de interes: gramatica limbii române, sociolingvistică și istorie a limbii române literare.

În ultimele cinci-șase decenii, sintaxologia, ca știință a nivelului comunicativ-informativ al limbii, a cunoscut o perpetuă dezvoltare, plasându-se în lingvistica modernă pe un loc de frunte. Acum, mai mult ca oricând, se acordă o atenție deosebită aspectului dinamic al sintaxei, bazat pe studierea fenomenelor de limbă în continuă mișcare, în raport cu contextul și situația informației comunicative. Astfel, specialiștii din domeniul sintaxologiei cercetează sistemul raporturilor sintagmatice ale limbii, ținând cont de aspectul activ al gramaticii, creând anume posibilitatea ca în studiile de sintaxă să-și facă loc tot mai mult semantica și logica naturală a gândirii reale, vii. De pe aceste poziții, soluționarea problemelor sintactice necesită o studiere științifică de profunzime a aspectului logico-semantic, în concordanță cu metodele semasiologice, pentru a identifica, sub aspect conținutal, toate tipurile posibile de raporturi. Criteriile semantico-funcționale oferă posibilitatea de a stabili legăturile ierarhice structurale între aceste relații și de a evidenția, pe cât e cu putință, modelele combinatorii admisibile, prezente în unele segmente sintactice ale sistemului limbii.

Dar, în pofida acestui avânt al sintaxologiei, în multe manuale și studii propriu-zise de sintaxă a limbii române, la delimitarea unor tipuri de propoziții subordonate, sunt aplicate principii formal-structurale, strict morfologice, ceea ce nu

întotdeauna duce la distincția pertinentă a tipurilor funcționale de propoziții (îndeosebi tipuri de subordonate), deoarece forma lexicală a unor jonctive ce leagă propozițiile în frază nu se suprapune cu funcția sintactică pe care trebuie să o exprime, adică sunt niște jonctive false. Mai mult decât atât, de multe ori analiza propozițiilor cu valori multiple nu determină semnificațiile dominante, de o mare importanță pentru a pătrunde în logica imanentă a situațiilor exprimate într-un segment al comunicării.

Anume aceste aspecte ale adevărului științific și metodologic din sintaxologia limbii române actuale sunt luate în dezbatere de dl prof. Vasile Bajureanu (profesor de limba și literatura română, Râșcani), în monografia sa *Studiu asupra sincretismului sintactic la nivelul frazei joncționale* (apărut în anul 2010 la Centrul Editorial-Poligrafic al U.S.M., în baza tezei de doctorat, susținută în 1994). Pentru a disocia sincretismul sintactic în cazul unor fapte de limbă aproape asemănătoare, ușor confundabile, cum ar fi polifuncționalismul, sinonimia și omonimia sintactică, autorul fixează definiția sincretismului sintactic, aspect esențial al polifuncționalismului, care constă în virtualitatea unei unități sintactice (propoziționale sau frastice) de a întruni mai multe valori semantico-informative în cadrul uneia și aceleiași unități comunicative superioare, parte de propoziție sau propoziție propriu-zisă (p. 42). Concomitent, în lucrare sunt determinate, cantitativ și calitativ, propozițiile subordonate sincretice în limba română, introduse în frază prin jonctivele *când*, *cum*, *dacă*. Sunt scoase în relief, de asemenea, semnificațiile dominante de cumulum de valori al subordonatelor sincretice din limba română și din alte limbi (franceza, italiana, rusa). Autorul monografiei încearcă, și îi reușește, să determine cauzele de manifestare a sincretismului sintactic, demonstrând, cu lux de argumente, că propozițiile sincretice pot cumula o multitudine de valori semantico-funcționale. Bunăoară, în fraza „Moșneagu (-1), *cum aude glasul cocoșului* (2), iese din casă cu bucurie (+1), și (-3), *când* aruncă ochii spre poartă (4), ce să vadă (+3) ... (Ion Creangă), subordonata sincretică (nr. 2, subliniată) comportă patru valori semantico-sintactice, deoarece se pretează la patru transformări (T):

T (1) – Moșneagu, *când aude glasul cocoșului*, iese din casă cu bucurie → raport temporal;

T (2) – Moșneagu, *dacă aude glasul cocoșului*, iese din casă cu bucurie → raport condițional;

T (3) – Moșneagu, *fiindcă aude glasul cocoșului*, iese din casă cu bucurie → raport causal;

T (4) – Moșneagu, *care aude glasul cocoșului*, iese din casă cu bucurie → raport atributiv.

V. Bajureanu a observat corect că în acest exemplu, analizat conform principiului logico-semantic și funcțional, avem nu numai un caz obișnuit de sincretism, dar și unul ieșit din comun: un caz obișnuit, deoarece, aplicând analiza transformățională (AT), se poate constata că toate variantele și toate subordonatele se încadrează în statutul lor, iar sensul inițial al frazei rămâne, în principiu, neschimbat; și un caz ieșit din comun, care, judecat conform criteriilor gramaticii tradiționale, prin schema transformățională, cercetându-se numai „structura de suprafață, dar nu și cea de adâncime”, va reflecta faptul că subordonata în cauză (*cum aude glasul cocoșului*) ar putea rămâne închisă strict în categoria unei subordonate modale, unde jonctivul *cum*, care introduce această subordonată, este fals, iar propoziția nu are defel valoarea unei circumstanțiale (p. 53). În monografie se demonstrează judicios că o analiză sintactică a frazei, numai din perspectiva formei și a structurii, ar fi inutilă și irelevantă (p. 30).

Studiul... impune peremptoriu gândul că nicio abordare în sintaxologie nu poate fi întreprinsă fără semantică sau fără logică, deoarece aceste două aspecte ale sintaxei oricărei limbi alcătuiesc împreună substanța actului comunicativ și condiționează procesele de selecție și de distribuție a unităților informativ-comunicative, astfel putând fi justificată existența unei sintaxe logico-semantice și, invers, existența unei semantici și logici sintactice (pentru acest adevăr științific se pledează insistent în întreaga lucrare).

Monografia profesorului Vasile Bajureanu, bine fundamentată teoretic, tratează un fenomen de limbă dificil și greu de pătruns. Autorul respectă cu strictețe principiile lingvisticii funcționale (integrale), privind raportul indestructibil dintre planul expresiei și cel al conținutului. Prin maniera elaborată a abordării, lucrarea se adresează unui public filologic inițiat în probleme de gramatică (profesori de licee, colegii și gimnazii, profesori universitari și studenți), adică unui cititor ce învață organizat sintaxa și care ar putea găsi aici observații și sugestii utile pentru predarea cu randament sporit a gramaticii limbii române actuale.

Vera OSOIANU

Cartea electronică – o amenințare pentru cartea tipărită?

V.O. – director adjunct, Biblioteca Națională a Republicii Moldova (Secția de cercetare și dezvoltare în biblioteconomie).
Membră a Consiliului biblioteconomic național, a Comisiei de atestare a bibliotecarilor (2006-2009) etc. Coordonator de proiecte susținute de Ambasada SUA în Moldova și de Fundația Soros.

Copleșiți de avalanșa publicațiilor și informațiilor electronice, câți dintre noi nu-și pun această întrebare? Tema poate fi de mare interes, mai ales pentru utilizatorii din generația internetului. Într-o postare pe Facebook un utilizator, probabil din generația amintită, susținea că, deși de ani buni citește doar în format electronic, pentru copii adună o bibliotecă cu cărți în format tradițional.

Cartea electronică este văzută de foarte multă lume ca o amenințare a cărții în format tradițional, a bibliotecii chiar și foarte greu se ajunge la înțelegerea că este vorba doar de un alt model adecvat timpului, care va exista în paralel cu formatele anterioare și poate cele care vor veni după. Într-o postare de pe Blogul de biblioteconomie și știința informării din 04/08/2011 puneam renumita întrebare hamletiană „to be or not to be?”, având în vedere cartea în format tradițional așa cum o cunoaștem noi. Inițiativa a fost generată de două articole apărute recent în SUA. Este vorba de textul semnat de Tim Newcomb – *Este biblioteca fără cărți încă bibliotecă? / Is a Bookless Library Still a Library?*¹ și cel semnat de Andrea Sachs – *Era cărții electronice a venit. Cele mai bune vânzări sunt cele digitale / The E-Book Era Is Here: Best Sellers Go Digital*².

Autorul primului articol face o incursiune în istoria apariției primelor biblioteci fără cărți, amintind că această tendință după cum este și firesc a fost iniți-

ată de ingineri. La biblioteca de inginerie a Universității de Stat Kansas încă în anul 2000 a început testarea spațiului de informare și cultivare fără cărți. Anul trecut și în biblioteca de inginerie a Universității Stanford s-a transferat în depozite fondul de carte cu excepția a 10.000 de exemplare, eliberându-se mai mult loc pentru mese destinate studiului. La fel a procedat și administrația bibliotecii de inginerie a Universității din San Antonio, Texas. O nouă bibliotecă deschisă recent la Universitatea Drexel este constituită din rânduri de computere și locuri ce oferă acces celor peste 170 de milioane de unități electronice ale Universității.

Autorul se întreabă: „Dacă dispar cărțile, biblioteca nu-și pierde identitatea?”. Michael Connelly, semnatarul unei cărți foarte cunoscute *The Fifth Witness*, susține că biblioteca este stâlpul pe care se ține cupola societății. Dacă acesta cade, atunci cade și cupola. El mai menționează că răsfoitul cărților fizice incită inspirația și lui personal de aici i se trage cariera de scriitor. Așa ceva nu i s-ar fi putut întâmpla într-o bibliotecă fără cărți.

Părerile arhitecților specializați în proiecte de bibliotecă în ceea ce privește viitorul bibliotecii și prezența cărții fizice sunt foarte divizate. Unii consideră că dacă biblioteca nu este încă fără cărți, probabil va fi într-o zi. Arhitectul Norman Foster spune că „Odată cu transformările pe cale de a se produce în principala filială a Bibliotecii Publice New York lumea sistemelor digitale va fi integrată cu lumea cărții tipărite”, de vreme ce acestea se completează reciproc într-un spațiu flexibil supus schimbărilor. Și, deși proiectul Bibliotecii Universității Libere din Berlin pune la loc de cinste lumea cărții tipărite, fiind conceput prin analogia cu creierul uman, N. Foster plasează stocurile în centru, lăsând spațiilor posibilitatea adaptării pentru „viața de după cărți”.

În articolul *Era cărții electronice a venit. Cele mai bune vânzări sunt cele digitale / The E-Book Era Is Here: Best Sellers Go Digital*, Andrea Sachs se întreabă de cât timp va fi nevoie (un an, trei, cinci...) până când cartea electronică va obține hegemonia în industria vânzărilor din SUA. Amazon, liderul acestui domeniu, deja vinde de trei ori mai multe cărți electronice Kindle decât cărți tipărite. Alții nu sunt cu mult în urmă. Recent, Asociația Editorilor Americani a anunțat că în luna ianuarie, pentru prima dată, vânzările cărților electronice au depășit cărțile în format tradițional. În pofida faptului că popularitatea publicațiilor electronice crește, industria cărții mai înregistrează 90% venit din vânzarea cărții tipărite. Aceasta înseamnă că, deși cei mai mari editori mențin business-ul de tipărire a cărților, măresc și cota publicațiilor digitale.

Întrebarea care se impune și în acest caz este dacă va dispărea sau nu cartea tipărită. Experții spun că nu, sau cel puțin deocamdată nu. În pofida popularității

ții cărților electronice, cele în format tradițional vor continua să existe. Milliot, editorul publicației „Weekly’s”, opinează: „Faptul că un client poate comanda sau descărca o carte electronică atunci când dorește nu-i suficient pentru a face cărțile tipărite să dispară. Unii oameni pur și simplu vor să aibă în casă cărți.”

Părerile în această privință rămân a fi împărțite. Profesioniștii presupun una, iar realitatea „bate filmul”. Clădirea actuală a Bibliotecii Naționale a Germaniei (sediul principal din Frankfurt) a fost dată în exploatare în anul 1997. La inaugurare, specialiștii au făcut o estimare a posibilităților de creștere, prognozând necesitatea altui bloc de depozitare către anul 2040. O estimare mai recentă demonstrează că necesitatea altui bloc de depozitare se va impune deja către anul 2020. Cauza unei asemenea erori se explică prin faptul că specialiștii domeniului nu se așteptau ca tipărițiile să persiste în asemenea proporții și chiar să crească în raport cu publicațiile în format electronic.

Dar... Citind acest articol, mi-am amintit de vizita mea la Centrul de informare non stop creat la Universitatea de Stat, Wayne, Michigan, SUA. Acesta era înzestrat cu 700 de computere și utilizatorii urmau să se descurce numai cu echipamentele electronice. La puțin timp însă, fondatorii și-au dat seama că fără literatură în format tradițional este greu să satisfaci informarea calitativă a studenților și a cadrelor didactice. Astfel, în momentul vizitei mele biblioteca avea achiziționate zeci de mii de publicații tipărite, în special literatură de referință.

La 9 august 2011 mai multe periodice din SUA au preluat articolul lui Michael Kelly *Modelul nou de statistici privind industria cărții arată o creștere a cărții electronice cu aproximativ 1.000 de procente*. În opinia semnatarului, în anul 2010 Asociația Editorilor Americani și Grupul de studiere a industriei cărții a decis să renunțe la rapoartele elaborate anterior și să dezvolte un model nou de statistici privind comercializarea cărților. Acest raport acoperă anii 2008-2010 și arată că vânzarea romanelor pentru adulți a crescut cu 9,7%, vânzarea titlurilor pentru tineret a crescut cu 12,1%. Vânzarea cărții electronice a crescut de la 0,6% din numărul total de vânzări în anul 2008 la 6,4% în anul 2010 și a adus în anul 2010 un venit de 878 de milioane de dolari.

Ritmul de creștere a popularității cărții este deci încurajator, nefiind vorba de vreun pericol pentru cartea în format tradițional.

Note ■ ¹ <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,2079800,00.html?xid=newsletter-weekly>.

² <http://www.time.com/time/business/article/0,8599,2060535,00.html>.

Leo BUTNARU

Peste bariere (II)*(Jurnal de Crimeea. 4-12 septembrie 2011)*

L.B. – poet, prozator, eseist, traducător, Chișinău. Cele mai recente volume publicate: *Căruțul cu îngeri*, Chișinău, 2004; *În caz de pericol*, antologie, Iași, 2004; *Micșorarea distanței*, Timișoara, 2004, *Sfinxul itinerant*, București, 2004; *Ultima călătorie a lui Ulysse*, București, 2006; *Liberi în orașul interzis* (în colab.), București, 2007; *A opta zi*, București, 2008; *Copila ruși*, 2008; *Enciclopedia sufletului rus & Gombrowicz*, 2008; *Ruleta românească*, 2010. Traduceri: *Avangarda rusă*, 2006; *100 de poeți ai avangardei ruse*, 2008 etc. Laureat a numeroase premii literare decernate de Uniunile Scriitorilor din Moldova și din România.

5.IX.2011

(...) De la gara auto, urc într-un maxi-taxi care să mă ducă la o altă gară auto, în joncțiune cu gara feroviară. Ajuns aici, după ce-mi ridic ochii din fota umană de pe peroanele-furnicar, văd turnul cu ceas, mai sus de ceas – steaua roșie. Fac primele două fotografii. Ambele cu furnicarul uman pe sub turnul cu stea roșie. De metal. Vopsită. Cam ștearsă. Apoi plătesc 38 de grivne (bani ucrainești) pentru biletul auto până la Koktebel. În 1976, când călătoream spre Theodosia, văzusem indicatorul rutier ce arăta dreapta, spre Koktebel, – de fapt, pe atunci, el se numea Planerskoe (într-adevăr, departe, în zare, peste defileurile dintre munții nu prea înalți, se vedeau zburând câteva plane). Koktebel era numele casei de creație a Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor Sovietici. Acolo mulți barzi s-au bronzat, dar și-au și ratat o bună parte din producția scrisului realist-socialist.

Șoseaua – bunicică. De cum apar primele versante muntoase, fac fotografii. Din mersul vehiculului. „Canon”-ul e destul de performant, fixându-i comanda la „peisaj”, la rândul său el fixează-blitz, „imobilizează” imaginea, astfel că aceasta, oricât de amețitoare ar fi viteza mașinii, nu apare ștearsă, „lichefiată”. Iar microbuzul o ține între 80-90 de kilometri la oră. Până la Koktebel avem de făcut 120 de kilometri. Rețin o denumire de podgorie: „Amfora de aur”, 1.400 ha. Aparține agro-gospodăriei „Burliuk”... Cum să nu revin cu amintirea la frații, la poeții Burliuk?... Unul ucis de bolșevici,

■ * Continuare. Începutul în nr. 1-2, 2012, p. 146-153.

celălalt reușind să emigreze și să se salveze, ajungând celebru în SUA, în lume. Ca avangardist, scriitor și pictor de excepție.

Simt că, brusc, mi se intensifică bătăile inimii – de cum dau cu ochii de tablă topografică „Starâi Krâm” (Crimeea veche). Peste câteva minute, trecem în lungul zidurilor cimitirului de aici, însă nicăieri nu se mai vede copacul împurpurat de la mormântul marelui romantic, prozatorului și poetului Aleksandr Grin. Aprins, vâlvorat, ca în nuvela sa *Pânze purpurii*. Orașelul îmi pare – curios – cam mușcat deja de toamnă, veștezit, ruginit, cam prăfuit... Acum ceva vreme, pe când completam / revedeam materialele pentru un fișier biobibliografic, mi-am zis că, poate, ar fi cu cale să rescriu notele mele de călătorie în Crimeea din 1976, publicate în ziarul la care eram angajat, „Tinerimea Moldovei”, și unde, la insistența piticilor mahări de la comsomol (era o publicație menită tineretului), dar și la presiunea celor de peste ei, mahării comuniști, mi s-a aplicat o mustrare. Motivul? Pentru că dedicasem acele note soției mele, cu care, spuneam, și făcusem călătoria prin Taurida. Da, mă gândisem la a transcrie și a completa respectivele pagini, intenționând mai ales să dezvălui, în lumina adevărului, chipul ultimului mare scriitor romantic din sec. XX, Aleksandr Grin, căruia autoritățile vremii îi imputau – aveam să aflui mai târziu – că nu se dă și el la brazdă, nescriind despre „timpurile noi”, cincinale, campaniile bolșevice propagandistice etc. Însă, escamotând disensiunile scriitor – putere de odinioară, oficioșii sovietici acceptaseră un racursiu mai special al creației (aproape fără... biografie, aceasta fiind sau deformată „spre pozitiv”, sau trunchiată, cu destule momente trecute sub tăcere) importanțului autor, în special din motivul că nuvela sa SF *Pânzele purpurii* devenise excepțional de populară printre tinerii acelor vremi. Tendentios și malonest, „exegeții” obedienți puterii lăsau a se înțelege că purpuriul lui Grin ar avea totuși ceva comun cu simbolul însângerat al revoluției socialiste, cu drapelul bolșevicilor, cu cravata pionierească etc., ceea ce, de fapt, era completamente fals. Purpuriul pânzelor din celebra proză simboliza aspirațiile romantice, specifice cu precădere junilor care ar fi putut nici să nu știe că în Antichitate, să zicem, existase și așa-numita purpură regală. De aceea și vedeai, de cum te apropiai de cimitirul din orașelul Starâi Krâm, un arbore purpuriu, știind că anume acolo se află mormântul lui Aleksandr Grin. (Notă după revenirea-mi la Chișinău: Transcriu un pasaj „lămuritor” din acele note de călătorie, publicate pe 1 octombrie 1976: Năframe roșii, cravate, panglici de culoarea zorilor – prinse de ramuri. Copacul nu poate fi crezut altceva decât un catarg pe care sunt întinse *Pânzele purpurii*. Alături, modest, dar impresionant, conturul de piatră al mormântului lui Aleksandr Grin. Flori de dumitriță. Pietricele, scoici de mare presărate în preajmă. Aici e locul cel mai scump din Țara Grinlandia. În orașelul Crimeea Veche s-a păstrat casa în care și-a petrecut ultimele luni din viață marele romantic. Iar în orașul Theodosia se află muzeul – unicat, după modul în care a fost conceput și amenajat – în formă de corabie, cu catarge, parâme, pânze etc. Goethe spunea: „Cel ce dorește să înțeleagă poetul,

trebuie să plece în țara poetului”. – Dar la casa-muzeu voi avea timp să revin, după ce, conform programului simpozionului, un grup de poeți vom pleca poimăine la Theodosia, unde, la casa municipală de cultură, vom ține un recital. Rețin: printre noi va fi și Marek Wawrzkiwicz – ce de-a „w”! –, președintele Uniunii Scriitorilor din Polonia.)

Deci, trecând peste episodul Theodosia, revin adânc în timp, acum 35 de ani, ca să-l re-pomenesc pe Aleksandr Grin aici, pe drumul ce străbate, mai mulți kilometri, Starâi Krâm. Cum a fost? În anul de groază 1931, când prinse a bântui foamea și viața în orașul Theodosia devenea din ce în ce mai scumpă, soții Grin se retrag la 20 de km de mare, în Starâi Krâm, unde închiriază o locuință. Scriitorul pleacă din nou la Sankt Petersburg, să întreprindă, ca de obicei, ceva pentru a publica, pentru a câștiga oarecare onorarii. Soția nu primește scrisori pe durata a două săptămâni, ceea ce nu i se mai întâmplase altădată. Presimte că Aleksandr e într-o situație dificilă. După două zile, o trăsură lasă scriitorul la porțița căsuței din fosta capitală a tătarilor din Crimeea. Lui Grin i se depistase un cancer avansat. Era osândit. Soția se gândește că ar face bine ca, în schimbul ceasului de aur pe care i-l dăruise Aleksandr în timpul succeselor sale literare, să cumpere o casă nu prea mare ce era proprietatea a două călugărițe. Ar fi vrut să facă acest lucru și mai înainte, însă Grin nu-i permitea să înstrăineze ceasul. În fine, fără să știe soțul, oferă ceasul, primind actele de vânzare de la călugărițe. Numai că în casa respectivă mai locuia și un director de oarece întreprindere de stat, care se arătă obraznic, încăpățânat, nesimțit, refuzând să treacă în locul familiei Grin. În urma plângerii „tovarășei” Grin, instanțele raionale nu întreprind nimic, pentru că, de regulă, și caracuda a fel de fel de directori intra în nomenclatura locală privilegiată.

Dar, în una din zile, directorul se înfățișează cu zor mare, spunând că, gata, s-a decis, hai să schimbe, chiar azi, mâine, fără să amâne! Motivul? Una din călugărițe se îmbolnăvise de tifos și mahărul se speriasă să nu se molipsească. Meșterii au văruit, soții Grin au trecut în casa care îi plăcea și scriitorului, astfel că el nu mai cuteza să-și certe consoarta (ar fi unul dintre cele mai frumoase-„miezoase” cuvinte din limba română: *consoartă*) pentru înstrăinarea ceasului. Ba se părea că se simte mai bine. Cu vecinii nu comunicau. Fie și din motivul că, se spunea, aceștia ar fi fost niște hoți. O duceau foarte greu. Bani nu aveau. Lui Grin îi plăcea ceaiul, numai că atare iarbă exotică nu le era accesibilă. Însă în orașel s-au găsit oameni buni, înțelegători, care își trimiteau un copil sau altul cu câte puțin ceai pentru scriitor. Într-o zi, îi vizită și vecinul, spunându-i soției lui Grin să nu se impacienteze că ar avea de-a face cu niște hoți, pentru că în atare cazuri funcționează o lege sigură: cei din preajma hoților nu trebuie să se teamă de furt! Și o rugă să nu refuze anumite ajutoare din partea lui. A doua zi, cineva aduse o căruță cu lemne, fără a lua plată. Binefacerea se repetă de mai multe ori. Grin scria la Uniunea Scriitorilor, rugând să fie ajutat. Nu primi răspuns. Apoi se gândi că, la vila din Koktebel a poetului

Maks(imilian) Voloșin (acolo trebuie să ajung și eu azi, acum, în vreo jumătate de oră!) vin mai mulți literați. Scrise și într-acolo. Din nou niciun răspuns. Grin însă se topea. În una din zile, abia de șopti: „De fumat... fumat...”. Soția îi aprinse o țigară. Tuși devastator, mai spunând: „Mor...”. Se stinse. Și ca implacabilă consecință a solicitantei amicitiei cu un Bahus în pâslari, cu necruțătorul turnător în stacane. A avea 52 de ani.

În al doilea război mondial, când armatele germane cuceresc Crimeea, doamna Grin redactează și editează o foaie informativă a noilor autorități, adresată populației locale. Spre sfârșitul conflagrației, pleacă și ea în Germania, de unde însă este repatriată cu forța. Proces public. Condamnată la 10 ani de închisoare și exil. Este susținută de fosta primă soție a lui Grin, care îi scrie, îi trimite pachete, o îmbărbătează... Face mai multe demersuri pentru a fi reabilitată. Zadarnic. Moare în 1970. Abia peste două decenii se află că executorii ei testamentari îi aduseseră în taină corpul în Crimeea Veche, înmormântându-l alături de cel al soțului. Astfel Grin confirmă implacabila regulă că marii scriitori romantici, în majoritatea lor, nu au fost nici pe departe alintați de providență...

Curând, după traversarea întinsului oraș Starâi Krâm, microbuzul o ia la dreapta pentru a face și ceilalți 10 kilometri rămași până la Koktebel. Pe stânga, văd o biserică ortodoxă. Prima ce mi se arată în acest periplu. La Starâi Krâm, au rămas în urmă vreo două sau poate trei moschei. Nu este exclus, una dintre ele să fi fost geamie.

În față și pe dreapta, peste munți domoliți, în cer, pe zare, – planoare multicolore. Aminteam doar că, acum mulți ani, Koktebelul se mai numea Plannerskoe. De la: planor, planare.

Până la Koktebel, pe stânga drumului, câteva indicatoare topografice, în două limbi, cum ar veni, în rusă și ucraineană sau în ucraineană și rusă (diferențele de transcriere sunt insignifiante), în dependență – îmi dau seama – de procentul etnic care prevealează într-o localitate sau alta. Precum în Covasna și Harghita, rocada etnică *corect politică* româno-maghiară...

Înclin să cred că cele 25 de miligrame de tinctură de propolis își fac în continuare efectul, ținându-mă treaz și oarecum neobosit după, iată, aproape 20 de ore de drum (inclusiv escala de la Simferopol). Astfel că la gara (e, de fapt, o... găruță, o gărișoară) din Koktebel ajung în formă bună sau acceptabilă cu plus. „Unde o fi Casa-muzeu Voloșin?”, întreb. O doamnă de la o tarabă îmi spune, arătându-mi, indefinit, cu mâna direcții – înainte, dreapta, ieșiți pe litoral, o luați la stânga, vreo sută de metri... „Se poate ajunge pe jos?” „Se poate”. Eu, cam... pisălog: „Dar, totuși, e cam departe sau nu prea?”. „Cam o fi departe”, zice doamna, lăsându-mă nelămurit. Mă apropii de taximetriștii de ocazie – mulți, oferindu-se: Simferopol, Theodosia, Sudak, Ialta, Alușta... Când mă interesez cine merge până la Vila Voloșin, unul, onest, face: „Dar se poate ajunge pe jos, nu e departe”. Eu, privind trotuarul denivelat, colțuros, întreb: „Dar cât ați lua până acolo?”. Unul, intermediarul: „30 de grivne

și urcați”. Propun 25, adică în jur de trei dolari. Șoferul care se oferă (i s-a propus, mai bine zis, de intermediar) să mă ducă se cam codește: „Dar e greu de trecut încolo... Nu e prea departe...”. Eu, gândindu-mă la rotilele valizei și la trotuarul deteriorat – dar deteriorat, spart rău! – îmi zic că, de cade o rotilă, ar costa mai mult de 25 de grivne. Urc în „Volgă” (pe aici, mai circulă multe mașini de producție sovietică, mai ales „Lada”, unele destul de uzate), șoferul o ia pe o stradă la dreapta – acolo Babilonul ambuteiajelor prostești! Nu se poate trece, nici nu-i chip să vireze îndărăt. Moșcotire (moș-cotire!) cam la 10 minute. În fine, dând înapoi, scoate „Volga” la strada principală, de unde venisem. Rețin că strada se numește Lenin. Asta e. Koktebeleanul de la volan o ia pe o altă stradă / stradă, dar după vreo 50 de metri dăm de o barieră. Șoferul parlamentează cu paznicul de la barieră (Pasternak debutase cu volumul... *Peste bariere*), jurându-se că doar mă lasă pe mine acolo, la Vila Voloșin, și nu staționează, ci revine imediat, iese, pleacă, nu încalcă regulamentul, nu frânează, nu împiedică, nu... În fine, bariera este ridicată și, într-un minut, deja trebuie să părăsesc „Volga” spațioasă, dar vechișoară spre rablă.

Într-adevăr, nu era departe. Numai că înțelegerea înțelegere rămâne, eu lăsând 25 de grivne în mâna koktebeleanului. După care îmi alunec, pe rotile, lin, valiza. Cu ambele rotile la locul lor. În trei minute ies la litoral (primele impresii despre malul de mare de aici le las pentru mai târziu), o iau la stânga, mai fac cam 30 de metri și o doamnă îmi arată poarta vilei, Casei-muzeu Voloșin. „Здоровеньки були!” (Fiți sănătos!) și „Добре дошли!” (Bine ați venit!), îmi spun eu (că doar am tradus antologia poeziei avangardei ucrainene...), iar după ce ajung sub o streășină-terasă de la casa-muzeu, unde văd că stau câteva persoane, unele în tricouri albe pe care este imprimată emblema simpozionului „Septembrie voloșinian”, salut cu: „Доброго дня!” (Ziua bună!). Sperând că așa va fi și în continuare, precum a fost până, iată, la ora 14 din 5 septembrie curent. Decontare – copie pașaport, „confiscare” tichet, cerere, primirea celor 1000 de grivne, tricou... „Nu doriți să procurați un permis pentru furșetul din seara de adio? 150 de grivne”. Stați, doamnă, poate confundați ceva. Eu sunt invitat oficial, iar plata se referă la cei care au venit din proprie inițiativă (voi reveni la ei).

Apoi dna Irina Miroșnicenko – ea face oficiile de gazdă – îmi schițează pe o juma de coală A4 un traseu pe care trebuie să-l urmez ca să ajung la „Tvorcea vilna”, alias casa „Valul de creație”, mulțumesc, pornesc spre poartă, tractând valiza ce lunecă ușor.

Dar până aici – moment(e) la masa de înregistrare. Un bărbat de alături, bine făcut, tuns scurt: „Sunteți din România?”. Sunt. „Și din Moldova?” Și. „Cunoașteți orașul Bălți?... Am rude pe acolo...” În fine, trece la prezentare: „Sunt Ev. Cig. Din Moscova, autor permanent al revistei „Novâi mir” („Lumea nouă”). Aha, nota bene: în spațiile ex-sovietice mai poate însemna ceva amintirea că, în anul 1962, din câte îmi amintesc, „Novâi mir” l-a publicat pe Soljenițin cu *O zi din viața lui Ivan Denisovici...* (De altfel, în dosarul de imagini al antologiei *Avangarda – jertfa*

Gulagului, am inserat și două poze ale deținutului politic Aleksandr Soljenițin – cea cu percheziția și o alta din primele clipe ale eliberării sale; aici a contat scriitorul, literatura în general și nu avangardismul.) Ei bine, cu Cig. facem schimb de cărți de vizită, ba el îmi mai spune că știe de mine de la „prietenu nostru comun” Ev. Stepanov, director al câtorva reviste literare ce apar la Moscova și Sankt Petersburg și al editurii la care, anul trecut, mi-a apărut o carte de poeme în traducerea lui Chiril Covalgi, parte și în cea a poetului-director-prieten (în acest caz, am lucrat cu juxtalinerele, Stepanov vorbind curent franceza și chiar pricepând ceva în specificul latin al limbii române). Apoi, sugestia... delicat-insistentă a lui Cig. – că el ar dori să fie tradus în românește și că eu... etc. „Dar avem zile înainte... Acum să ne revenim după oboseala drumului, să...” zic, întinzându-i mâna, după care trag după mine, spre ieșirea din curte, la valiza, aproape valijoara sprintenă. Irina îmi atrăsese atenția să trec de prima poartă păzită, luând-o la stânga, spre a doua poartă, de asemenea cu gardieni. Prin urmare, deducțiile sunt simple: ex-domeeniul celebrei case de creație a fondului literar sovietic a fost făcut șotron, împărțit, repartizat, cvasi-privatizat... Cunosc ceva din această poveste, de durată și confuză, dar „o rog” pe Șeherezada să vină ceva mai târziu, acum dorind să dorm vreo 2-3 ore. Mi se repartizează camera 305, pe care o vom popula împreună cu moscovitul Ev. Stepanov. El sosește abia mâine dimineață, cu trenul, la Theodosia. De acolo până la Koktebel sunt 20 de km.

După siestă, de pe la ora 17 până spre miezul nopții, mi-am îndeplinit misiunea de recunoaștere, bântuind pe litoral, pe stradele, oprindu-mă pe la buticuri, tarabe, am poposit la o terasă, mâncând ceva, am procurat banane – unele fructe care mi se permit în această perioadă a – i-am zis – „tincturii pro-polis”, polisul-orașul fiind, bineînțeles, Koktebel, iar *pro* – acceptul meu de a veni aici, unde, spre exemplu, o colegă din București a spus că nu ar merge nici în ruptul capului. E o poveste și asta...

La sfârșitul lunii trecute, poeta Ileana Mălăncioiu ne-a sosit de oaspete la Uniunea Scriitorilor din Moldova, iar în ziua de 30 august am fost printre cei care am vizitat Orheiul Vechi împreună cu musafira. Din vorbă în vorbă, am ajuns să spun că, peste trei zile, voi lua calea spre Crimeea. La care dna Mălăncioiu face, neamânat și energic, că dânsa pentru nimic în lume nu ar pune piciorul pe acele tărâmurii, invocând groaza pe care i-o produsese povestirile unei cunoștințe, fost gradat, prizonier de război într-un lagăr din Crimeea. Și m-am gândit că, în trecere de timpuri și de etnii prin bătrâna și mult-pătimita Cimeria-Taurida-Crimeea, s-au tot perindat și mulțimi-mulțimi de prizonieri – greci, tătari, otomani, armeni, ruși, germani, români... Și tot așa, până la deplina deportare a etniei tătărești care, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, aici era de baștină. Adică, Stalin făcuse prizonieră o întregă populație, ticsind-o în vagoane pentru vite și ducând-o, mii de kilometri, din sudul blajin spre nordul geros. Seara, revenind la Chișinău, deschid abisurile cyber-cerber-spațiului internautic și caut informații despre ce-mi spusese colega Mălăncioiu, aflând mult

mai multe decât mă gândeam, și anume că, pe teritoriul actualei Ucraine, în cele două războaie mondiale și-au pierdut viața aproape 37 de mii de ostași români, în primul – cam 1.100 (fiind vorba de conaționali noștri înrolați în armata austro-ungară și în cea imperială rusă, care au luptat în Bucovina, respectiv în Bugeac). Peste 9 mii de prizonieri români au murit, după 1942, în lagărele NKVD (în cele din Rusia – circa 15 mii). Lângă localitatea Prudnikove din Crimeea au fost înmormântați 78 de combatanți români.

De unde, când au apărut pe aici prizonierii noștri?... Web-ul oferă următoarea informație: „La începutul anului 1944, Crimeea era izolată de armatele germano-române, ofensiva sovietică ducând armata roșie până pe Nistru, amenințând serios și România. Dar în Crimeea se aflau numeroase mari unități românești, divizii de infanterie (a 18 și a 19-a), cavalerie și corpul de munte, care ar fi putut contribui la apărarea propriului teritoriu, dar Hitler nici nu voia să audă de o retragere. Numai că Statul Major al armatei sovietice nu voia nici el să aibă în spate forțe inamice importante, așa că a pornit ofensiva în nordul peninsulei, cu trupele frontului 4 ucrainean, în ziua de 7 aprilie. În fața rușilor se găseau armata 17 germană, iar pe flanc diviziile române – 19 infanterie și 10 infanterie. În ziua de 10 aprilie divizia 19, din care făcea parte și un batalion de jandarmi, a început o foarte dificilă retragere, fiind continuu în contact cu forțele inamice, suferind mari pierderi. În 11 aprilie a trebuit să traverseze mlaștinile de la est de Kirk și să străpungă apărarea sovietică pe linia Djankoi. Până în 12 aprilie soldații români au parcurs 120 de kilometri, frontul stabilizându-se pe linia Bertha. Au urmat apoi lupte pentru apărarea Sevastopolului, în scopul oferirii condițiilor pentru retragerea forțelor maritime române și germane din peninsula, operațiune desfășurată cu succes, sub tirurile aviației și artileriei dușmane. Cu toate acestea, din cei aproximativ 60-65 mii de români, peste 25 de mii au fost înregistrați morți și dispăruți...”

Mulți din cei dați dispăruți nimeriseră în lagărele de prizonieri NKVD de unde nu puteau trimite veste. Cum se întâmplase? Povestește unul din ostași: „Pentru batalionul III, războiul a luat o întorsătură crudă pe frontul din Crimeea. Rușii se apropiau, dar i-am primit cu focuri de arme. Deși ne-au prins în plasă și ne atacau din față și din spate, am rezistat o lună, din 12 aprilie până în 12 mai. Când am ajuns la capătul puterilor, ne-am spus că ori murim, ori ne predăm. Veteranii au hotărât să ne predăm. Odată luată hotărârea, s-a dat ordin ca fiecare soldat să aibă în raniță câte-o parașută sau cate-o bucată de pânză albă. La toate tunurile s-au pus prosoape albe și le-am îndreptat în sus. După aceea, s-a format o ștafetă militară care s-a îndreptat spre ruși... Paradoxal, șansa soldaților români a fost lagărul rusesc nr. 241/1 din Sevastopol. Am avut noroc că nu am avut de mers pe jos mult. Mulți își găseau sfârșitul pe drum. În lagăr omul era nimica, trăiam în barăci de lemn sau de beton și dormeam îmbrăcați pe paturi de scândură, fără așternuturi. Mulți dormeau pe jos. Eram câte 60-70 într-o baracă...”

Poeta Ileana Mălăncioiu spunea că fostul căpitan, o cunoștință a sa, era dintre cei care au refuzat să se încadreze în divizia „Tudor Vladimirescu”, formată de sovietici din prizonierii români, care avea să lupte contra ex-aliatului, fiind deținut în continuare, ostracizat.... Și un catren de Radu Gyr: „De la Prut până la Don, / prin Crimeea, mai-nainte, / tânăr grâu peste morminte, / ierburi mari peste beton”. *The Rest is Silence...*

Iar sălbatica deportare stalinistă a unei întregi etnii, a tătarilor, motivată, cică, de alierea lor cu forțele inamice s-a răsfrânt crunt și asupra unor musulmani români, ca răzbunare a rușilor față de comunitățile mahomedane ce se retrăseseră din fața germanilor.

Și iată că eu rememorez acea discuție cu Ileana Mălăncioiu despre dramatismul istoriei noastre chiar aici, în Crimeea, pe pământ stropit și cu sânge românesc...

6.IX.2011

Simpozionul prevede foarte multe manifestări, însă cele la care va trebui să particip și eu sunt bine... temperate, plasate, programate, astfel că, îmi dau seama, voi avea suficient timp „liber” – iau *liber* între ghilimele, pentru că, de obicei, el este timpul muncii spiritului, imaginației, fanteziei, iscodirii jur-împrejurului, în fine – e al scrisului. Astăzi, pot spune că sunt volnic până la ora 15, când se va inaugura oficial cel de-al IX-lea simpozion de creație din septembrie. (Aici, nu s-ar potrivi să invoc numele neaș al acestei luni – răpciune: prea e frumos încă timpul, marea-i îmbietoare, soarele darnic...) Seara, într-un auditoriu de la „Valul de creație” (vila scriitorilor, se zice, se crede, însă adevărul nu e deplin), va avea loc o seară a poeziilor ruși (geografie pe potrivă: din Moscova, Kaliningrad, Novosibirsk, Pitkiaranta / Carelia, Kemerovo, Podolsk...). Va urma o anumită surpriză pentru mine (dacă voi fi prezent, dar ar trebui să fiu): recitalul poetului Oleg Hlebnikov, în tandem cu Anna Saed-Șah (pseudonim, probabil, dar care, înțeleg, e al soției lui Oleg). Păi, de ce ar fi surpriză?... Simplu: pe Hlebnikov l-am cunoscut în toamna anului 1976, la festivalul tinerilor poeți din U.R.S.S., ce se ținea la Dușanbe, Tadjikistan. Era cel mai tânăr dintre noi, statură medie, subțiratic, cu ochelari, chip inteligent. Prezentat drept foarte promițător. Țin minte că, revenind la Chișinău, în grupajul de poeme pe care l-am tradus și publicat în ziarul „Tinerimea Moldovei” inclusesem și un text al său, în care transpărea de la distanță, pe fundalul alb al zăpezii, un bărbat fără un picior, îmbrăcat într-un cojoc larg, semănând unui clopot în care se zbate limba – acel unic picior al său.

Și, bineînțeles, mă interesează seara de poezie dedicată lui Nikolai Gumiliov, în 2011 împlinindu-se 125 de ani de la nașterea lui și 90 de ani de când a fost împușcat de bolșevici. I-am promis lui Andrei Korovin, coordonatorul simpozionului, să citesc câteva poeme de Gumiliov în românește, pe care le-am inclus în antologia *Avangarda – jertfa Gulagului*.

Acum e dimineață devreme, ies pe litoral. Primele cuvinte pe care le memorizez, pe la ora 7.00, sunt, de fapt, o înjurătură neaoșă a unei înotătoare – o ea! Muieră (să scriu: doamna?) strigă ceva către o surată rămasă pe pietrișul plajei (da, plaja e destul de bolovănoasă-pietroasă): „Nu, blead’!” (aprox.: „Ei, curva de ea!”). Acest *blead’* fiind ancestralul, obsesionalul, „densul”, pretutindeni răspânditul poluant în întreaga Rusie, care s-a revărsat și în celelalte spații ex-sovietice. Să zicem, balticii – letonii, lituanienii, estonienii – nu prea au înjurături, astfel că, „puritanii” de ei (în ce privește ocrotirea limbilor nu prea numeroaselor popoare din care fac parte, amenințate serios de criza demografică), au însușit cu brio arsenalul licențios rusesc. A doua frază ce se răspândește pe litoral, sonoră și ea, e una pașnică, îmbietoare, de târgoveață: „Porumb fierbinte! Porumb fierbinte!”. Adică, fiert.

Prin urmare, până la deschiderea oficială a simpozionului, trec agale în lungul litoralului suprapopulat de cei veniți la odihnă. Mă surprind neplăcut atâtea inscripții dizgrațioase, cu litere ameteite, încondeiate de vânzătorii ambulanți care, la școală, au fost, vede-se, certați rău cu lecțiile de desen (linear).

Lângă cherhanaua „Lojka” („Lingura” – e o denumire, nu?), ți se propun plimbări ecvestre, maritime, zboruri cu planorul, sărituri cu parașuta... Alături, un indigen, adică tătar, oferă un sortiment impresionant de drâmbe zbârâietoare. Multe gherete-tarabe cu alcool. Vinuri de Crimeea, dar și ciacia (rachiul) gruzinilor. O sută de mililitri de muscat costă în jur de un euro. Da, destule băuturi la pahar, prețuri pentru nababi.

La mai multe cheiuri, unele de-a dreptul improvizate, vase de croazieră, bărci cu denumiri exotice – „Perseu”, „Innesia”, „Duka”, „Argo”...

Îmi zic să fotografiez o cămilă dusă de căpăstru ce plimbă un copil. „Fotografere cu plată!”, strigă un alt ins, nu cel ce ține frâul „corăbiei pustiului”, precum o numise poetul.

Primele impresii despre litoral?... Un cvasi-orient „degradat” prin europenizare, prin năvala kitschului de tot felul. Câtă fantezie, câtă imaginație perversă, de-a dreptul nesănătoasă și nesățioasă în a multiplica kitschul, în a extinde bălciul...

Sub aspect vizual-comercial („hermesian”, să zic așa, concomitent între ghilimele și paranteze), Koktebelul arată lamentabil. Câtă lăcomie și lipsă de măsură a omului în a-l strâmtora pe altul!

Dar aici parcă ar fi strâmtorată și însăși... marea! Strâmtorați... munții, văzduhul, soarele parcă! Strâmtorat, în general, spațiul ce părea, cândva, însuși etalonul libertății *sui-generis*!

Ulicioarele, aleile de acces spre litoral – sparte, pe alocuri – *în-băltite* cu ape rămase după ploaie sau țâșnite din țevile de canalizare avariate. Teritoriul casei de creație, proprietate cu mult împuștinată prin înstrăinare, e la limita de a trezi regrete, impresii aproape triste: pretutindeni, aspect de gospodărire îndoielnică.

Koktebelul ca... – pardon! – arhitectură? Nu există, s-ar putea spune, decât o neobosită, rapace și amatoristă improvizație, în mare, ceea ce e construit în apropiere de mare, aducând, mai curând, a anexe, acareturi, șoproane, totul fiind împrejmuț cu garduri împelițate-improvizate din orice cade sub mână, de la bucăți de plastic la plasă din sârmă ruginită, de la carton presat la plăci de șist de un gri murdar până spre negru, ceea ce mie unuia îmi trezește senzația de – din nou pardon – lip! Ici, chiar lângă hudița ce face legătura „centru” – litoral, o chițimie de 2 x 2 metri (clădire!), poartă firma: „Cabinet masaj”! E drept, curățică, mogâldeța asta de „construcție”, spoită cu var, voșpită, dar oricum nu poate să-ți alunge persistenta senzație că seamănă cu ceea ce aduce a WC public pe lângă unele benzinării mai puțin frecventate.

La cinci-șase metri de poarta casei-muzeu, un chitarist cântă în umbra monumentului lui Maksimilian Voloșin (monument atât de nereușit, totuși!). Lumea în slipuri și șlapi (în mare parte, deoarece plaja e, colea, la cinci pași) nu e prea cu dare de mână, interpretul trebuind să se miște, mult timp, odată cu umbra lui Voloșin cel de bronz, strămutată de soarele ce-și trasează crugul (de aur) pe cer.

În poartă, îl întâlnesc pe Arsen Mirzaev, scriitor petersburghez, din care am și tradus ceva pentru antologia de miniatură poetică rusă *Orizont testamentar* (testamentul avangardiștilor!), apărută în două volume acum aproape șase ani. Colegul îmi oferă un exemplar rar al revistei „Sumerki” (Amurg), variantă tipografică, însă care inițial apăruse în *samizdat*, bătut la mașină, legat în condiții manufacturiere. E împreună cu Valeri Zemskih, și el din orașul de pe Neva, a cărui texte au intrat, de asemenea, în volumul 2 al antologiei. Rugăm pe cineva să ne facă poze, cu aparatul de fotografiat pe care îl am la îndemână. Scurt timp, ne gândim, visăm la niște eventuale colaborări literare româno-ruse. Să vedem...

În mare măsură, seara s-a întâmplat precum spuneam în extrasul din program. Inclusiv, întâlnirea cu Oleg Hlebnikov... Inițial, nu l-am recunoscut. Doar când a apărut în fața noastră, prezentat de moderatorul serii. Sigur, ani la mijloc – 35! Ne-am schimbat. Mult. Dar oare chiar într-atât? Oleg, cel mai june dintre noi atunci, acum atât de adânc, parcă, înaintat – nemeritat – în vârsta a treia. Mă opresc aici cu comentariile, inclusiv cu explicațiile (poate că bârfele) pe care mi le-a șoptit cineva. Oleg a citit împreună cu poeta Anna Saed-Şah, soția lui secundă. Pentru că, de, există joc secund, ca la Ion Barbu, dar și soții sec..., nu de-a doilea... Ea – poetă discursivă, narativă. Îmi vine să-i spun: Şaherezadă boreală de bucătărie. Cam pe acolo i se întâmplă tematica, versurile. Oleg – bun în câteva texte, dar păcătuind de o mai veche pasiune (aproape... delirantă) a multor colegi de-ai săi ruși: poeme lungi, povestiri în versuri, ai zice. E bun acolo unde e mai restrâns, mai concentrat. Schimbăm câteva fraze. Parcă ne bucurăm de întâlnire, însă Oleg pare cam impacientat, împrăștiat, timorat. „Ne revedem?” „Din păcate, mâine ne reîntoarcem la Moscova...”

Apoi seara dedicată lui Gumiliov. Versurile sale, pe care le-am tradus și le-am citit, au fost ascultate cu curiozitate, probabil, judecând după liniștea ce stăpânea sala. Am propus publicului trei poeme: *Toamnă*, *Pe țărmurile nordului* (fiind pe țărmurile sudului...), *Rugăciune*. Acest poem e scurt și dens-dramatic, îl reproduc:

„Soare furios, soare amenințând
A Domnului, prin spațiu plutind,
Față înnebunită,

Soare, arde prezentul
În numele viitorului,
Dar fii milostiv cu trecutul!”

S-a apropiat de mine Olga Medvedko din Moscova, oferindu-mi xeroxul unui text din ziarul „HF-Ex-Libris” – este articolul ei despre Gumiliov, apărut acum 10 zile și intitulat „Reabilitat doar parțial”. De ce parțial? Pentru că dosarul a fost clasat, peste ani, din „lipsă de probe”, pe când, în realitate, – ceea ce se cere de subliniat, – a fost „lipsa de dovezi ale infracțiunii”, deoarece acel proces din 1921 bolșevicii pur și simplu l-au fabricat! În rezultatul aberantei și bolnavei născociri de crime, au fost arestate 900 de persoane, dintre care 95 executate, iar 230 condamnate la diverse termene de detenție! Ce conta pentru monștrii bolșevici că nu existau dovezi ale infracțiunii?! Apoi, decenii la rând, numele lui Nikolai Gumiliov a fost interzis. Iar una dintre elevele sale, pentru că păstra acasă portretul poetului-mentor, s-a ales cu 10 ani de închisoare, regim strict.

Dna Medvedko îmi mai spuse că, la auz, traducerile mele „seamănă” originalelor poetului de pe Neva (eu anunțam ce poeme citesc, dându-le titlul în rusește).

Și pentru că veni vorba de limba română în timpanele celor care nu o cunosc: ieri, la deschiderea oficială a simpozionului, mi s-a oferit cuvântul. Ce să le spun eu celor peste o sută de oameni, printre care, precizaseră organizatorii, sunt reprezentanți ai peste douăzeci de țări? Probabil, unii dintre ei știu prea puține despre noi, astfel că m-am gândit să le conturez o carte de vizită. Zic, prieteni, colegi, dragi ascultători, eu sunt sosit de pe meleagurile unde s-a născut Dimitrie Cantemir, tatăl lui Antioh Cantemir care, bineînțeles, o știți, e considerat întemeietorul poeziei moderne ruse. Ambii oameni foarte luminați de importanță transfrontalieră și transseculară. Vin din țara... – haideți să invoc aici câteva nume, unele dintre care unora prezenți le sunt familiare, altele – altora, – numele lui Eminescu, pe care Vadim Kojevnikov l-a definit drept ultimul mare poet romantic din Europa, numele lui Eliade, Brâncuși, Cioran, Ionesco, Tzara, Celan... Știu că vă spun ceva și Milescu-Spătaru, și al nobelistului Mecinikov, al cărui nume, în varianta lui românească, tot Spătaru înseamnă... În fine, haideți să vă dau o mostră, un model de limbă română ce concordă de minune, cred, cu grădina în care ne-am întrunit, cu marea ce este, iată, colea, la vreo 10-15 metri, cu munții, aproape și ei.

...Și am citit *Peste vârfuri* de Eminescu, poem de o sonoritate ceaștă, de o romanitate-latinitate exemplară, inconfundabilă, neîndoielnică:

„Peste vârfuri trece lună,
Codru-și sună frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună...”

Iată și o rimă implicită: *Cornul sună – Noapte bună*. (Asta – ce ar ține de regia, de partea tehnică a unui jurnal. Inclusiv a prezentului. Pentru că într-un text al impresiilor, impresionist sau realist, trebuie să fii și regizor, ordonator, moderator. De altfel, precum în majoritatea textelor literare, inclusiv a celor date drept scrisul automat. Acesta, dacă ar fi precum este dat, nu ar fi decât... mat. Și ca situație în partidele de șah, și ca sinonime: fără strălucire, fără lueiu, șters... Iar tu, L.B., ar fi bine să o ștergi curând la culcare, pentru că... Dar nu, nu, mai e timp... Aici e ceasul când se culcă doar găinile și, probabil, păunii...) Maksimilian Voloșin și-a construit casa (azi – muzeu) în anul 1903, marcând cu câte o intrare cele patru puncte cardinale. În 1911, aici Marina Țvetaeva și-a cunoscut viitorul soț, pe Serghei Efron, executat în 1941. În același an este arestată fiica lor Ariadna. Peste un timp, pe front, moare fiul lor Gheorghii... O familie dispărută în neant...

Aici a găzduit și Osip Mandelștam care, după ce pleacă la Theodosia, este suspectat că ar simpatiza cu bolșevicii și arestat. (Ghidul muzeului mi se pare că exagera, spunând că poetul ar fi fost condamnat la moarte.) Cu toate că ceva timp în urmă primise de la Mandelștam o scrisoare nepoliticoasă, ca să nu spunem cam injurioasă. La insistența cunoștințelor sale, Voloșin se decide să-i scrie șefului direcției de contraspionaj a armatei albgardiste, spre a-l convinge să-l elibereze pe Mandelștam, care are un rol important în poezia rusă. Numai că înalt-gradatul nu știa nici de poetul Mandelștam, nici de poetul Voloșin, nici de rolurile lor în cultură, literatură, înfuriindu-se că, uite, primește atare mesaj impertinent de la un necunoscut. Cu toate astea, a doua zi, poetul recalcitrant e pus în libertate.

În adânc de seară, trec în revistă titlurile manifestărilor prevăzute de program, văd ce a rămas (bun rămas) azi în afara preocupărilor/ atenției mele și activitățile care nu mă vor interesa mâine. Destule. Nu am motive să regret, odată ce pot folosi sejurul la discreție, cum cred că e mai bine și cu folos. Precum am și făcut deja, vizitând muzeul propriu-zis, reținând, spre exemplu, că fiiece acuarelă a pictorului Voloșin este împlinită de inspirația poetului Voloșin care, spre exemplu, își intitulează lucrările astfel: *Lumina ta umedă și umbrele mate le oferă pietrelor nuanțe de peruzea, Într-un amurg șofrăniu coline liliachii, Sunt conturate fin depărtările, diluate-n lumina lunară...* Cu adevărat spuneau cei arhi-vechi (s-o fi gândit Voloșin): *Ut pictura poesis*.

Stilistica acestor acuarele i-a făcut pe unii exegeți să le încadreze „școlii de pictură cimeriene”, care-i întrunea pe unii artiști ai penelului ce activau la Theodosia și Koktebel, printre care și celebrul marinist I. Aivazovski.

Sergiu MUSTEAȚĂ

1992 – *annus horribilis* – 20 de ani de la conflictul militar de pe Nistru

S.M. – conf. univ. dr., Facultatea de Istorie și Etnopedagogie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Lucrarea recentă:

Educația istorică între discursul politic și identitar în Republica Moldova, Seria IDN, M3, Editura Pontos, Chișinău, 2010, 364 p. Cel mai important premiu: Premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române pentru lucrarea *Populația spațiului pruto-nistrean în secolele VIII-IX*, Pontos, Chișinău, 2005 (decembrie 2007).

Experiență inedită: Bursier Fulbright la Universitatea din Maryland, College Parc, SUA, 2007; Bursier NEC, București, 2011-2012.

Anul 1992 a fost pentru Republica Moldova anul marilor încercări: pe de o parte, a înregistrat succese în procesul de integrare în structurile internaționale, iar, pe de altă parte, a trebuit să lupte cu forțele secesioniste și să-și apere integritatea teritorială. La începutul lui 1992 Republica Moldova a depus cerere de aderare la Consiliul Europei, fiind admisă inițial ca „invitat special”; calitatea de membru cu drepturi depline a fost obținută în 1995. Cu această ocazie, Mircea Snegur declara că „drumul nostru este anevoios, dar ține spre Europa, unde, sunt sigur, vom ajunge”. Nu știm exact pe ce și-a bazat afirmația primul președinte, dar după 20 de ani putem spune cu siguranță că ea exprimă o stare de fapt încremenită – calea spre Europa pentru Republica Moldova rămâne a fi anevoioasă. La 18 februarie 1992, Republica Moldova stabilește relații diplomatice cu SUA, iar la 26 februarie 1992, la întrunirea miniștrilor de externe ai țărilor europene, Republica Moldova a fost admisă în Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa – OSCE. La 26 februarie, Mircea Snegur a participat la Helsinki la semnarea oficială a Actului final al OSCE, prin care republica noastră a aderat oficial la această organizație europeană. Peste câteva zile, la 2 martie 1992, Republica Moldova devine membru ONU și semnează actele de aderare la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială.

Evenimentele din 1992 își au originea în proiectele de separatism susținute de conducerea U.R.S.S.

Încă din 1990 autoritățile de la Chișinău se confruntau cu două curente separatiste: unul la Comrat, iar altul la Tiraspol, care, în cele din urmă, s-au dovedit a fi un gen de „regionalism politizat”¹. Dacă în primul caz conflictul a fost posibil de gestionat pe cale pașnică, în cel de-al doilea lucrurile au evoluat până la confruntări militare de proporții. Astfel, în timp ce conducerea Republicii Moldova depunea eforturi pentru a se înscrie în comunitatea internațională, forțele separatiste de pe malul stâng al Nistrului, încurajate de politicieni de la Moscova, pregăteau scenariul provocărilor militare. La 1 martie 1992, ora 22.00, Secția raională de poliție din Dubăsari a fost anunțată despre încăierarea dintre niște tineri în zona fabricii de confecții. Cei trei colaboratori ai secției de poliție sosiți la locul incidentului au fost atacați de gardiști și cazaci. În cadrul ciocnirii o căpetenie a cazacilor a fost rănită mortal. La ora 2.00 a zilei de 2 martie, cazacii și gardiștii au atacat Secția de poliție Dubăsari, arestând 34 de polițiști. Până în dimineața zilei de 2 martie, pe toate podurile de peste Nistru au fost instalate posturi de control ale gardiștilor transnistrieni. În câteva zile conflictul s-a extins în mai multe localități: Coșnița, Cocieri, Pohrebea, Doroțcaia, Speia, Tocmagiu, Mălăiești ș.a. În perioada martie-iulie 1992 are loc conflictul militar de pe Nistru. La acel moment, pe teritoriul Republicii Moldova mai staționa un contingent de 36 de garnizoane alcătuite din peste 30 mii de soldați ai fostei Armate Sovietice. În dotarea Armatei a 14-a intrau 120 de tancuri de luptă, 166 de vehicule blindate, 129 de piese de artilerie, 6 vehicule blindate lansatoare de poduri, 9 elicoptere de luptă, 36 de lansatoare de rachete antitanc și cca 50 de mii de arme automate². Din start era clar că acest conflict are un caracter transnațional³, devenind un subiect de geosecuritate europeană⁴. Senatorul american Larry Pressler declara, la 22 iulie 1992, că „singura metodă de a realiza pacea în Moldova și de a preveni un conflict asemănător în Țările Baltice este ca armata rusă să se declare neutră și să părăsească imediat aceste țări străine pe care încă le ocupă”. Pe parcursul lunii martie, din regiunea Rostov vin în Transnistria cca 1000 de cazaci și mercenari, care participă la conflictul militar de partea separatiștilor. Decizia Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 privind retragerea trupelor Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova până la finele anului 2002 părea la acel moment o cale optimistă de soluționare a acestui diferend, dar Rusia și-a schimbat rapid poziția și decizia a rămas una formală⁵. Chiar și constatarea experților americani din cadrul Conferinței „Resolving Conflicts in The Caucasus and Moldova: Perspectives on Next Steps” de la Washington, D.C. din 6-7 mai 2002 „conflictul din Transnistria este aproape de a fi soluționat” s-a dovedit a fi greșită⁶.

Deși Rusia și-a asumat misiunea menținerii păcii în zona de conflict și a inițiat convorbiri pentru restabilirea păcii între autoritățile moldovene, ruse,

ucrainene și române, ciocnirile militare au continuat până la sfârșitul lui iulie 1992⁷. La întâlnirea șefilor de state din cadrul Cooperării Economice a Țărilor din Bazinul Mării Negre de la Istanbul din 25 iunie 1992, președinții M. Snegur, B. Elțin, I. Iliescu și L. Kravciuk au adoptat un document oficial privind soluționarea conflictului de pe Nistru, în care se stipula „părțile în conflict”, iar Comisia cvadripartită este trecută la rang de observator⁸.

La 22 iulie 1992 a fost semnată la Moscova de către Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, și Boris Elțin, președintele Rusiei, *Convenția moldo-rusă privind reglementarea pașnică a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova*, care prevedea încetarea completă a ostilităților și dezangajarea părților aflate în conflict prin crearea unei zone de securitate și crearea unei Comisii Unificate de Control, respectarea cu strictețe a neutralității Armatei a 14-a a Federației Ruse, ridicarea blocadei economice și reîntoarcerea refugiaților la locurile de trai în localitățile din stânga Nistrului. În acest conflict au fost înregistrați 802 morți, peste 5.000 de răniți și 108.000 de refugiați. Republica Moldova a înregistrat pierderi economice de peste 12 mlrd ruble (venitul național în 1991 a fost de 15,4 mlrd ruble). Pentru refacerea localităților și obiectivelor distruse era nevoie de 15 mlrd ruble.

În contextul conflictului militar este demis guvernul în frunte cu V. Muravschi, fiind desemnat la 1 iulie 1992 în funcția de prim-ministru A. Sangheli (fost secretar al CC al PCM), acesta devenind unul dintre cei mai longevivi prim-miniștri ai Republicii Moldova (1992-1997). Într-un interviu recent, V. Muravschi relatează că pentru soluționarea confruntărilor i-a propus lui I. Smirnov câteva funcții de ministru în guvernul de la Chișinău, dar fără succes⁹. Desemnarea lui Andrei Sangheli ca prim-ministru a fost una dintre condițiile „convenției Elțin – Snegur”, care prevedea formarea unui guvern de „conciliere”.

Conflictul de pe Nistru, ca și cele din Georgia, Azerbaidjan etc., este un „small but vicious conflict” („conflict mic, dar vicios”)¹⁰. Printre cauzele sale deseori au fost numite și problemele legate de identitatea națională și relațiile interetnice din Republica Moldova:

„În spatele acțiunii respective au stat structurile speciale ale fostei Uniuni Sovietice, care, încă la finele anilor ‘80 ai secolului trecut, au pus în aplicare scenarii de destabilizare internă a unor republici rebele. Ceea ce nu știm, însă, este dimensiunea implicațiilor coloanei a cincea, infiltrată de securitatea sovietică în organele de decizie militară și politică a Republicii Moldova din acea vreme. Or, fără îndoială, ceea ce s-a întâmplat în toamna anului 1991 – vara anului 1992 nu s-ar fi putut întâmpla decât cu concursul agenților infil-

trați de KGB. Ne dăm bine seama că în acea vreme serviciile speciale ale fostei U.R.S.S. dispuneau de o vastă rețea de agenți de influență în toate organele decizionale din Republica Moldova. Nu încap, de asemenea, nicio îndoială că marile erori comise de Chișinău în perioada conflictului, dar și în cea precedată și urmată de acțiunile militare, s-au produs nu doar din incompetență, ci și din rea-voință... O mare trădare, iată ce a fost, în principiu, conflictul de pe Nistru pentru Republica Moldova. O trădare a cărei dimensiune, din păcate, nu o cunoaștem nici până astăzi... Este curios faptul că în Republica Moldova nu s-a pus niciodată problema anchetării celei mai mari crime înregistrate în scurta ei istorie – conflictul de pe Nistru. Au murit peste 1.000 de oameni, au fost răniți peste 4.000 de oameni, mii de persoane deplasate, pagube materiale directe și indirecte extrem de importante, prejudicii considerabile aduse imaginii Republicii Moldova în plan politic și economic. Și, în pofida acestui fapt, Chișinăul oficial a evitat timp de 15 ani să lanseze o anchetă a persoanelor care, în perioada conflictului, au avut diferite responsabilități politice și militare...”¹¹.

Implicarea Federației Ruse în acest conflict a fost evidentă de la bun început, iar motivul principal al susținerii forțelor secesioniste a fost expus de înșiși liderii de la Moscova¹². Ghenadi Selezniiov, președintele Dumei de Stat, în timpul vizitei sale în Republica Moldova din 20-22 octombrie 2002, a declarat în Parlament că „războiul din 1992 a avut un singur scop: să împiedice unirea Republicii Moldova cu România”¹³. Rolul și presiunile Rusiei în procesul de negocieri s-au simțit de mai multe ori. „Memorandumul Kozak” a fost unul din aceste scenarii ale Rusiei, care a fost respins de președintele V. Voronin în noiembrie 2003¹⁴. Dar în contextul crizei din Georgia și al recunoașterii independenței Osetiei și Abhaziei din 2008¹⁵, S. Lavrov, ministrul rus al Afacerilor Externe, declara că în situația din Republica Moldova se va reveni la „Memorandumul Kozak”¹⁶.

Ideile naționale românești și posibila reunire a Republicii Moldova cu România au fost și mai sunt speculate de autoritățile de la Tiraspol drept pericol, în special pentru populația rusofilă din Transnistria¹⁷. E. Șevciuk, noul lider de la Tiraspol, relatează într-un interviu că urmărește atent „procesele unioniste” din Republica Moldova¹⁸.

Deseori chiar și liderii de la Chișinău au făcut declarații absurde pe marginea cauzelor conflictului de pe Nistru. Președintele V. Voronin declara, în februarie 2003, în fața experților europeni că „la elaborarea manualelor de istorie trebuie să se țină cont de caracterul policultural al statului nostru. Ignorarea acestui criteriu a fost unul dintre factorii care au generat în primii ani de in-

dependență conflicte sociale, *inclusiv conflictul transnistrean (subl. – S.M.)*”. Totodată, V. Voronin recunoștea, în cadrul vizitei sale în SUA din decembrie 2002, că „acesta n-a fost un conflict interetnic, ci un conflict politic, conflict al elitelor. O parte a acesteia consideră statalitatea moldovenească un fenomen temporar, orientându-se spre integrarea cu România. Altă parte a pretensei elite încearcă să conserveze principiile economice și politice ale sistemului politic, cu orientarea de ochii lumii spre Rusia”¹⁹.

Racordarea studierii istoriei noastre la recomandările Consiliului Europei, în opinia lui V. Voronin, ar putea contribui la reglementarea diferendului transnistrean și la procesul de integrare europeană. Aceste momente s-au dovedit a fi doar niște speculații politice, care însă au avut ecou pe plan atât național, cât și internațional. Astfel, René van der Linden, președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în discursul său în Parlamentul Republicii Moldova din 27 iulie 2006, a atras atenția că „situația din Transnistria nu poate servi drept scuză pentru a nu vă îndeplini obligațiunile și angajamentele față de Consiliul Europei”. Apreciind relațiile Rusiei cu restul Europei din ultimii ani ca fiind marcate de o neînțelegere și suspiciune crescândă, René van der Linden a menționat că trebuie să învățăm din lecțiile istoriei și, în același timp, să lăsăm trecutul în urmă²⁰. Oficialul european a observat corect că autoritățile moldovene utilizează starea încordată a relațiilor cu Transnistria ca o scuză pentru neîndeplinirea unui șir de angajamente ale Republicii Moldova față de structurile europene.

Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii descria anul 1992 drept *annus horribilis*, referindu-se la scandalurile care au prejudiciat imaginea Casei Regale și la incendiul de la Castelul Windsor. Credem că și pentru Republica Moldova este valabilă caracterizarea anului 1992 drept *annus horribilis*, deși din alte considerente. În 1992, PIB-ul s-a redus cu 57,1% în comparație cu anul 1989, salariul a scăzut cu 64,4% comparativ cu 1989, iar inflația a atins cota de 1.276,4%. Prăbușirea economiei Republicii Moldova în 1992 s-a datorat în mare măsură conflictului de pe Nistru.

Prestația clasei politice în gestionarea crizei și conflictului din anul 1992, precum și pentru tentativele de soluționare a diferendului nistrean a fost sub orice nivel. Liderii de atunci încearcă să se justifice în interviurile sau memoriile publicate în ultimii ani, afirmând că nu au fost pregătiți, nu au avut resurse etc. Atunci ne întrebăm de ce au căzut pradă provocărilor separatiștilor și s-au implicat într-un conflict militar, fără a ști capacitatea și posibilitățile reale ale statului? Ex-președintele M. Snegur recunoștea într-un interviu recent că pentru susținerea logistică, acordată de România, Republica Moldova a trebuit să

ofere un avion MIG-29²¹, iar fostul premier A. Sangheli spune: s-au achitat „cu România pentru armamentul primit în timpul războiului de pe Nistru”²². Unii combatanți recunosc inferioritatea forțelor armate moldovenești față de cele separatiste, menționând că „ei aveau în spate Armata a 14-a și puteau să ne împingă până la Prut...”²³. A. Sangheli opinează: „conflictul a putut fi evitat în 1989, când transnistrienii cereau statut de zonă economică liberă. Dacă parlamentul ar fi acceptat, cred că nu se ajungea la toate astea. Dar o crăpat în altă parte... Când o crăpat Pribaltica, unde s-au retras forțele de acolo? Aici, la noi. Nu vreau să spun că n-am fost capabili, dar n-am avut practica necesară. Cu atât mai mult, cu cât era armata rusă aici, era și Găgăuzia – un focar poate și mai periculos ca Transnistria la vremea aceea... Comuniștii, când au fost la putere, au avut dreptul constituțional să rezolve problema. Nu trebuia să se strângă trei, ca astăzi, și să voteze. Voronin a avut marea posibilitate de a rezolva conflictul, dar lui, probabil, nu i-a ajuns caracter...”²⁴. De aceeași părere sunt și unii combatanți care susțin că „Acel război se putea de evitat. Vina o poartă politicianii de atunci, fiindcă în anul 1991 Transnistria era controlată de organele statale. Până la provocarea de la 13 decembrie de la Dubăsari socot că a fost o operațiune negândită și ne-am ales cu patru morți, cu invalizi, cu lacrimi”²⁵.

Comisia Unificată de Control (CUC) s-a adresat în ședința din 17 februarie 2012 către partea moldovenească și cea transnistreană ca, în timpul comemorării și altor manifestări prilejuite de 20 ani de la conflictul de Nistru, să se evite „acțiunile care ar putea duce la o agravare a situației în sectorul central al zonei de securitate”. Credem că îndemnul CUC de a organiza la 2 martie 2012 acțiuni comune de comemorare a fost unul demn de urmat, iar realizarea lui ar fi demonstrat maturitatea și dorința forțelor politice de la Chișinău și Tiraspol de a întreprinde pași concreți spre depășirea stării de conflict²⁶, care din păcate nu s-a realizat²⁷. Conflictul provocat de autoritățile separatiste din satul Coșnița au demonstrat încă o dată nedorința lor de soluționa conflictul înghețat deja de 20 de ani. Nu trebuie să uităm însă că Rusia continuă să joace un rol important în instrumentalizarea dosarului transnistrean²⁸.

În concluzie, putem afirma că, deși au trecut două decenii, conflictul militar de pe Nistru este încă insuficient cercetat. În istoriografie întâlnim mai multe studii ale cercetătorilor străini decât ale celor din Moldova²⁹. Scuzele că nu avem acces la documente nu este valabilă. Ar merita o analiză minuțioasă a mărturiilor participanților la procesul „Ilașcu și alții contra Moldovei și Rusiei” în care sunt o mulțime de informații privind „războiul de pe Nistru” care merită a fi valorificate³⁰. Din păcate, nu este valorificată istoria orală ca mijloc care ar putea scoate în evidență multe aspecte ale acestui diferend.

Note

¹ Pål Kolsto, Andrei Malgin, *The Transnistrian Republic: a case of politicized regionalism*. În: Nationalities Papers, vol. 26. No. 1, 1998, p. 103-127.

² Chiril Levintă, *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*. În: „Cugetul”, nr. 3-4, 1993, p. 54-60.

³ Stuart J. Kaufman, Stephen R. Bowers, *Transnational Dimensions of the Transnistrian Conflict*. În: Nationalities Papers, vol. 26, No. 1, 1998, p. 129-146.

⁴ W. Alejandro Sanchez, *The „Frozen” Southeast: How the Moldova-Transnistria Question has become a European Geo-security issue*. În: Journal of Slavic Military Studies, 22, 2009, p. 153-176.

⁵ *The 1999 OSCE Istanbul summit decisions on Moldova and Georgia: prospects for implementation*, Occasional paper, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Institute; no. 284, Washington, D.C.: Kennan Institute, 2002; *Moldova: are the Russian troops really leaving?: hearing before the Commission on Security and Cooperation in Europe*, One Hundred Seventh Congress, first session, September 25, 2001, Washington: U.S. G.P.O.: For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O. [Congressional Sales Office], 2001.

⁶ *Resolving conflicts in the Caucasus and Moldova: perspectives on next steps* [electronic resource], Washington, D.C., National Intelligence Council, 2002, p. 4.

⁷ Vezi detalii despre conflict și implicarea Armatei a 14-a și Rusiei, <http://old.azi.md/investigation?ID=43904>

⁸ *Ibidem*.

⁹ <http://www.timpul.md/articol/cine-ne-a-facut-cei-mai-saraci-din-europa-30257.html>

¹⁰ Ch. King, *The Black Sea. A History*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 5.

¹¹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/01.03.2007/index.html> (ultima accesare 17.06.2008)

¹² M.V. Majorov, *Rol' rossijskoj diplomatii v uregulirovanii konfliktov na postsovetskom prostranstve k načalu XXI veka*. În: *Novaja i novejšaja istorija*, nr. 3, 2004, s. 60-79.

¹³ Iurie Gogu, *Istoria Românilor dintre Prut și Nistru. Cronologie comentată (1988-2010)*, Chișinău, 2010, msc.

¹⁴ William Crowther, *Moldova, Transnistria and the PCRMs Turn to the West*. În: *East European Quarterly*, XLI, No. 3, September 2007, p. 284; Paul D. Quilan, *A Foot in Both Camps: Moldova and the Transnistrian Condominium from the Kozak Memorandum*. În: *East European Quarterly*, XLII, No. 2, 2008, p. 130.

¹⁵ Dacă până în 2008, la adresa regiunilor separatiste se foloseau mai multe noțiuni pentru a le defini, prin procesul de recunoaștere a lor lansat de Rusia ele au devenit „de facto state”. Dov Lynch, *De facto 'State' around the Black Sea: The Importance of Fear*. În: *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 7, No. 3, 2007, p. 483-496.

¹⁶ *East or West? The Future of Democracy in Moldova*, September 24, 2008, 110th Congress, 2nd Session, Briefing of the Commission on Security and Cooperation in Europe, Washington 2011, p. 12.

¹⁷ Н. В. Бабиунга, Б. Г. Бомешко, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998; Н. В. Бабиунга, Б. Г. Бомешко, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997; Н. В. Бабиунга, Б. Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5 класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997; Н. В. Бабиунга, Б. Г. Бомешко, *История родного края*. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9 классы, Тирасполь РИО ГИПК, 2005; S. Nazaria, A. Roman, M. Sprinceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, *Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a IX-a*, Cartea Moldovei, Chișinău, 2006, p. 169 (Studiu de caz).

¹⁸ Unimedia: <http://unimedia.md/?mod=news&id=44477> (ultima accesare 18.02.2012).

¹⁹ 18 februarie 2003. <http://www.prezident.md/search.php?id=902&lang=rom> (ultima accesare 22.06.2008).

²⁰ Discurs în Parlamentul Republicii Moldova al dlui René van der Linden, Președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Chișinău, 27 iulie 2006, 09.45, <http://www.parlament.md/news/27.07.2006/ru.html> (ultima accesare 17.06.2008).

²¹ Interviu: Mircea Snegur, „Ne-am achitat cu România cu un MIG-29”. „Timpul”, 14 octombrie 2011, <http://www.timpul.md/articol/mircea-snegur-ne-am-achitat-cu-romania-cu-un-mig-29-27872.html> (ultima accesare 18.02.2012).

²² *Cine ne-a făcut cei mai săraci din Europa*, „Timpul”, 13 ianuarie 2012, <http://www.timpul.md/articol/cine-ne-a-facut-cei-mai-saraci-din-europa-30257.html> (ultima accesare 18.02.2012).

²³ Interviu: Dumitru Mavrodi, fost combatant în războiul de la Nistru: „Am înghețat toți locului și așteptam explozia...”, „Timpul”, 17 februarie 2012, <http://www.timpul.md/articol/dumitru-mavrodi-fost-combatant-in-razboiul-de-la-nistru-am-inghetat-toti-locului-si-asteptam->

explozia%E2%80%A6-31514.html (ultima accesare 17.02.2012).

²⁴ Premierul Republicii Moldova în anii 1992-1997, Andrei Sangheli: „Comuniștii nu s-or mai întoarce la putere”, „Timpul”, 23 august 2011, <http://www.timpul.md/articol/premierul-rm-in-anii-1992-1997-andrei-sangheli-comunistii-nu-s-or-mai-intoarce-la-putere-26427.html> (ultima accesare 18.02.2012).

²⁵ Valeriu Lapșin, *Oameni și istorie: 20 de ani după conflictul transnistrean*. La sfârșit de săptămână cu Valentina Ursu și participanți la războiul civil de pe Nistru. 25 februarie 2012, Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/24495769.html> (ultima accesare 25.02.2012).

²⁶ „Acțiuni comune de comemorare” a victimelor conflictului de pe Nistru? <http://unimedia.md/?mod=news&id=44568> (ultima accesare 18.02.2012).

²⁷ *Tiraspolul refuză să participe la „acțiuni comune de comemorare” a victimelor conflictului de pe Nistru* <http://unimedia.md/?mod=news&id=45006> (ultima accesare 13.03.2012).

²⁸ Theodor Tudoroiu, *The European Union, Russia, and the Future of the Transnistrian Frozen Conflict*. În: *East European Politics and Society*, vol. 26, No. 1, p. 137; Stefan Wolff, *Analyses of current events. A resolvable frozen conflict? Designing a settlement for Transnistria*. În: *Nationalities Papers*, vol. 39, no. 6, November 2011, p. 870. *German Perspective on the Transnistrian Crises and Main Foreign Policy Vectors*. În: *Foreign Policy Synthesis and Debates*, Biweekly Bulletin, Nr. 57, from 16.10.20.

²⁹ Chiril Levință, *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*. În: „Cugetul”, nr. 3-4, 1993, p. 54-60; Gh. Budeanu, *Transnistria în flăcări*, Chișinău, 1993; Victor Bârsan, *Procesul Ilașcu. Cartea Albă a Comitetului Helsinki Român*, București, 1994; Klemens Bücher, *Separatismus in Transnistrien. Die „PMR” zwischen Rußland und Moldova*. În: *Osteuropa* 46, 1996, S. 860-875; Gottfried Hanne, *Der Transnistrien-Konflikt: Ursachen, Entwicklungsbedingungen und Perspektiven einer Regulierung*, Köln, 1998; Gheorghe Cojocaru, *Separatismul în slujba Imperiului*, Chișinău, 2000; Partea II, Capitol I, *Transnistria: „Cuiul lui Pepelea” în Casa Republicii Moldova, Stat independent*. În: M. Enache, D. Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997*, Polirom, Iași, 2000, p. 129-152; Natalia Cojocaru, Stela Suhan, *Organizarea și reorganizarea socială a memoriei conflictului din Transnistria*. În: „Sociologie româ-

nească”, nr. 3, 2003, p. 40-53; Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova. Documente și materiale*, Litera, Chișinău, 2004; Anatol Munteanu, 1990-1992. *Luptele pentru Tighina. Sacrificiu și trădare*. În: „Cugetul”, nr. 4 (24), 2004, p. 27-35; Codrin Valentin Chirica, *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Editura Helios, Iași, 2004, p. 98-116; Anatolie Muntean, Nicolae Ciubotaru, *Români de la est. Războiul de pe Nistru (1990-1992)*, Editura Ager-Economistul, București, 2004; Anatolie Munteanu, *Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*, București, 2005; Marius Vahl and Michael Emerson, *Moldova and the Transnistrian Conflict*. În: Bruno Coppieters et al., *Europeanization and Conflict Resolution – Case Studies from the European Periphery*, Gent, 2004, p. 149-190; Nicolae Enciu, *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice / Rusiei în Balcani*. În: „Caiete de istorie”, nr. 12, 2004, p. 23-27; St. Troebst, *Der Transnistrienkonflikt und seine Bearbeitung durch die OSZE*. În: Günter Baechler, Arno Truger, (Hrsg.), *Friedensbericht 1998: Afrikanische Perspektiven: Theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung*, Zürich, 1998, S. 347-379; Nicholas Dima, *Moldova and the Transdnestr Republic*, Boulder, Colo.: East European Monographs, New York: distributed by Columbia University Press, 2001; St. Troebst, *Separatistischer Regionalismus (Post-) Sowjetischer Eliten Transnistrien 1989-2002*. În: St. Troebst, *Kulturstudien Ostmitteleuropas, Gesellschaften und Staaten in Epochenwandel*, Band 11, Peter Lang, 2006, S. 167-196; William Crowther, *Moldova, Transnistria and the PCRM's Turn to the West*. În: *East European Quaterly*, XLI, No. 3, September 2007, p. 273-403; Țicu Octavian, *The Transnistrian Conflict and the Emergence of the Near Abroad Policy in the Russian Federation*. În: S. Șipoș, M. Brie, Fl. Sfîrengescu, I. Gumenăi (eds.), *Frontierele spațiului românesc în context european*, Oradea/Chișinău, 2008, p. 422-430; Kimitaka Matsuzato (ed.), *Pridnestrov'e v makroregional'nom kontekste chernomorskogo poberezh'ia. Sbornik statei*. Slavic Eurasian Studies, no. 18. Sapporo, Slavic Eurasian Research Center, Hokkaido University, 2008; Ioan Popa, Luiza Popa, *România, Basarabia și Transnistria*, București, 2009.

Pentru o istoriografie mai bogată a se vedea Lidia Prisac, *Istoriografia separatismului transnistrean*, Lumen, Iași, 2008.

³⁰ <http://jurisprudencedo.com/Ilascu-si-altii-contramoldovei-si-Rusiei-Rezumatul-declaratiilor-martorilor-facute-in-fata-delegatilor-Curtii/Toate-paginile.html> (ultima accesare 20.02.2012).

Aurelian LAVRIC

Orientarea geopolitică a Republicii Moldova și importanța factorului extern

A.L. – conf. univ. dr., Catedra
relații internaționale,
Facultatea Relații
Internaționale, Științe
Politice și Administrative,
U.S.M.

Din 1812, când Imperiul Rus a ajuns la Prut, a început bătălia pentru Basarabia – spațiul moldovenesc dintre Prut și Nistru, pe care ocupanții ruși l-au numit Basarabia, extinzând asupra întregului teritoriu denumirea veche a sudului regiunii. Principatul Moldova nu s-a resemnat cu ocuparea acelei părți din trupul țării. Iar din 1859, când Moldova s-a unit cu Valahia, nou-înființatul stat România, în calitate de succesori al Moldovei, a preluat inițiativa de a revendica de la Rusia moșia străveche a Basarabiei. Concomitent, în provincia românească pruto-nisteană s-a dus și se duce, cam de la jumătatea secolului XIX și până în prezent, o bătălie aprigă pentru **orientarea ei geopolitică** devenită acum Republica Moldova. Un rol decisiv în determinarea vectorului politic îl joacă partidele care au la baza activității lor doctrine „geopolitice” diferite, constituind, de fapt, două tabere, după cum urmează: *orientarea Republicii Moldova către structurile occidentale și rămânerea ei în sfera de influență a Federației Ruse.*

1. Partidele care împărtășesc și promovează ideea identității etnice moldovenești a populației majoritare a republicii – așa-numitele partide stataliste rusofile. Partidele „stataliste” și „identitar-moldovenești” sunt pro-rusești, probabil pentru că liderii și membrii acestora gândesc că dacă Rusia nu ar fi comis împotriva Principatului Moldovei crima din 1812, iar apoi pe cea din 1940, reluată

în 1944 – când trupele sovietice de ocupație au rămas aici pentru peste patru decenii –, nu ar fi existat nici Republica Moldova, ci întreg teritoriul Principatului Moldova, de la Carpați până la Nistru, ar fi fost cuprins între granițele unui singur stat – împreună cu frații din Maramureș (locul de origine al celor care apoi aveau să-și zică moldoveni), din Transilvania, din Muntenia etc. Partidul Comuniștilor – exponentul acestui curent, în timpul guvernării sale de opt ani (2001-2008), deși din 2005 a popularizat un discurs pro-european, dădea dovadă, de fapt, de o lipsă de voință privind integrarea în UE. Poziția PCRM rezultă clar din ideea pe care V. Voronin a exprimat-o de mai multe ori: întâi să construim Europa [UE] la noi și apoi ne vom integra...

2. Partidele pro-europene, care promovează identitatea românească a populației majoritare basarabene (doar PD-ul susține libertatea cetățenilor de a se identifica fie moldoveni, fie români și de a-și denumi limba fie română, fie moldovenească și se pronunță pentru integrarea Republicii Moldova în UE, întreținând relații frățești însă și cu Partidul „Edinaia Rossia”).

Din perspectiva PCRM, lupta se dă între românism și moldovenism. Cu toate că PCRM-ul se declară pentru integrarea europeană, totuși, din perspectiva componentelor AIE, lupta pe care acele partide o poartă cu opoziția comunistă este, pe de o parte, pentru orientarea pro-occidentală și, pe de altă parte, pentru orientarea pro-rusă. PCRM-ul reprezintă un fenomen interesant. Deși, de la începutul înființării sale (în 1993), liderul acestui partid, Vladimir Voronin, și-a declarat în mai multe rânduri regretul cu privire la dispariția U.R.S.S. și dorința de a vedea Republica Moldova în calitate de stat membru al Uniunii Rusia-Belarus, ajuns la guvernare în 2001, dar mai ales după incidentul Planului Kozak de soluționare a conflictului nistrean, respins de el în 2003, după ce însuși l-a parafat, comuniștii s-au orientat – mai ales după ce au obținut din nou majoritatea la alegerile din 2005 – spre UE. Cum a fost posibil ca UE și SUA să susțină guvernul comunist de la Chișinău? „Paradoxala susținere acordată de americani lui Vladimir Voronin trebuie văzută prin prisma presiunilor exercitate asupra Republicii Moldova de Rusia lui Putin pentru reglementarea conflictului transnistrian într-o formulă care ar fi permis staționarea trupelor rusești în Transnistria vreme de 20 de ani și transformarea spațiului dintre Prut și Nistru într-o anexă federativă a Tiraspolului. Planul american de instalare a bazelor militare din Bulgaria și România nu a fost compatibil niciodată cu menținerea prezenței militare ruse în Transnistria. Gestul lui Vladimir Voronin din 2003 de respingere a Memorandumului Kozak (inspirat de puterile occidentale) a fost considerat de Vladimir Putin drept un afront personal, iar liderul comuniștilor de la Chișinău s-a trezit cu ușa Kremlinului trântită în nas. *Voronin a fost silit să se îndrepte spre Uniunea*

Europeană cu care a semnat Planul de acțiuni Moldova – UE (subl. – A.L.). Voronin a rămas până în ziua de azi un personaj neagreat de Kremlin și o Cenușăreasă a reuniunilor CSI. Configurația Parlamentului de la Chișinău din 2005 indica faptul că trebuie menținuți comuniștii la guvernare – ceea ce s-a și întâmplat cu ajutorul Occidentului prin intermediul lui Traian Băsescu, Viktor Iușcenko și Mihail Saakașvili¹. Deși nu îl agreează, Rusia l-a susținut și îl susține pe Voronin și PCRM-ul, înțelegând că este singura forță politică mai influentă care se orientează spre Rusia și care este susținută de electoratul pro-rus din Moldova.

De cealaltă parte, asistăm la un discurs pro-occidental al PLDM, PD și PL, care au format Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), ajunsă la guvernare în 2009. Cu regret, AIE, din cauza unor disensiuni între partidele componente, nu reușește să acționeze hotărât în vederea realizării obiectivului formulat. PL-ul, care promovează identitatea românească în Republica Moldova, a înlocuit totuși formulele pro-unioniste cu sintagma „ne întâlnim în Uniunea Europeană”, care a atenuat temerile mult speculate de comuniști. Războiul PL-ului cu comuniștii este notoriu. Parte a acestui război a fost raportul privind crimele comuniste. Devenit președinte interimar în urma evenimentelor politice din anul 2009, Mihai Ghimpu a avut inițiativa alcătuirii unui raport, elaborat de istorici, pentru condamnarea regimului comunist. În perioada cercetării necesare pentru acest raport au fost deschise arhivele secrete de la Chișinău, scoțându-se la iveală dovezile crimelor săvârșite în timpul ocupației sovietice. „Simpla scoatere la lumină a crimelor și criminalilor sovietici ar fi fost în sine o lovitură grea pentru Partidul Comuniștilor – în cazul în care ar fi fost preluată de mass-media și adusă la cunoștința publicului. Însă Partidul Liberal nu deține și nu controlează mijloace mass-media proprii care să-i fi permis o mediatizare amplă asupra crimelor comunismului (mai multe articole au apărut în ziarele «Timpul» și «Jurnal de Chișinău», fără a avea însă un efect deosebit, iar subiectul crimelor comunismului a fost oarecum abandonat)². De notat totuși că în timpul președinției lui Ghimpu a fost numită o nouă conducere a Companiei Publice Teleradio-Moldova, fidelă PL-ului, iar din august 2010 PL-ul și-a creat propriile instituții mass-media – portalul de știri Arena.md și postul de radio Arena FM, devenit la scurt timp Radio Chișinău – însă eficiența acestora nu are deocamdată efectul scontat. În orice caz, nu se compară cu impactul posturilor de televiziune pro-comuniste NIT și N4. „Ideea lui Mihai Ghimpu a fost ca în baza raportului istoricilor privind crimele comunismului să fie adoptată o lege care să aplice comunismului un tratament egal cu nazismul. Suspendarea prin lege a denumirii de comunism și a simbolurilor comuniste ar fi fost o lovitură de succes și proiectul ar fi putut fi dus la îndeplinire, Alianța pentru Integrare Europeană având numărul nece-

sar de voturi în Parlament. Însă proiectul liberalilor a fost abandonat de partenerii de guvernare – Partidul Liberal Democrat, Partidul Democrat și Alianța Moldova Noastră (dispărută între timp de pe scena politică, n. – A.L.).” Un alt instrument de luptă ar fi putut să-l constituie intentarea unor dosare de corupție foștilor guvernanți comuniști. „Mult anunțatele dezvăluiri în dosarele de corupție ale comuniștilor de la Chișinău au rămas doar vorbe de campanie electorală”³.

La fiecare scrutin electoral din ultimele două decenii populația Republicii Moldova a avut de ales între Orient și Occident. Cheia unei victorii pro-occidentale rezidă în păstrarea unității AIE – desfacerea acestui bloc politic poate avea un singur rezultat: preluarea puterii de către comuniști. „Venirea la putere a comuniștilor poate duce la o nouă izolare a Republicii Moldova pe scena internațională în condițiile în care comuniștii rămași sub conducerea lui Vladimir Voronin nu vor fi bine primiți nici la Bruxelles, nici la Moscova”, consideră George Damian, în articolul *Basarabia, la răscruce de vânturi*, publicat în „Ziua Veche” și reprodus în portalul de știri Arena.md⁴. Cred totuși că analistul român greșește când formulează atât de categoric aceste presupuneri: Moscova îl va susține pe Voronin și PCRM, ca o alternativă la integrarea rapidă a Republicii Moldova în UE. Faptul că Rusia se pronunță împotriva integrării europene a republicilor fost-sovietice transpare din unele acțiuni ale sale. Pe 2 septembrie, trecut, agenția Rador, citată de Arena.md, a difuzat știrea „Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina în fața UE”, în care se menționează: „Deputatul ucrainean Oleksi Plotnikov, membru al Partidului Regiunilor, aflat la guvernare, susține că Federația Rusă a pierdut lupta pentru Ucraina în fața Uniunii Europene și că materialele difuzate de posturile de televiziune rusești și articolele din ziare care dezaprobă politica externă a Ucrainei confirmă înfrângerea Moscovei”. „Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina în fața UE în luna martie a acestui an, atunci când înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe, Catherine Ashton, a declarat că partea ucraineană are toate motivele ca, până la sfârșitul anului în curs, să semneze Acordul privind zona de liber schimb. După această declarație, în Ucraina au început să vină emisari (ruși, n. red.), care ne-au spus: Uniunea Vamală formată între Rusia, Belarus și Kazahstan este mai convenabilă, renunțați la Europa, veniți în cadrul Uniunii Vamale”, a subliniat Plotnikov. „Ceea ce vedem în materialele prezentate la televiziunea din Rusia dovedește că Moscova își recunoaște înfrângerea”, a adăugat deputatul ucrainean.

De asemenea, Rusia va susține PCRM-ul ca promotor al statutului de neutralitate și al unei atitudini rezervate față de NATO. PCRM-ul a declarat tranșant că este împotriva NATO. Pe 19 aprilie 2011 Arena.md a difuzat știrea „PCRM

propune ca neutralitatea Republicii Moldova să fie reflectată și într-o lege”⁵, în care a fost prezentat un proiect de lege al comuniștilor privind statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. În același timp, Moscova mizează și pe PD, partid din componența AIE, dar care este contra unei apropieri de NATO și promovează, astfel, interesele Moscovei în spațiul geopolitic din care face parte Republica Moldova.

În ciuda unor eforturi ale societății și conducerii moldovenești privind integrarea europeană, imediat după 2009, din exterior Republica Moldova încă mai este văzută ca factor de configurare a spațiului geopolitic al Rusiei. Într-un articol din revista „Newsweek”, citat pe 28 septembrie 2010 de portalul de știri Moldova Azi și intitulat „Noua Ordine Mondială: Moldova, plasată în Noul Imperiu Rus”⁶, profesorul Joel Kotkin situează Republica Moldova în zona Noului Imperiu Rus, alături de Armenia, Belarus și Ucraina. „Rusia dispune de resurse naturale enorme, o capacitate tehnico-științifică considerabilă și militară puternică. Rusia încearcă să se afirme cu insistență în Ucraina, Georgia, și Asia Centrală. La fel ca și versiunea vechiului Imperiu Țarist, Noul Imperiu Rus se bazează pe legăturile strânse ale identității sale, un grup etnic care reprezintă aproximativ patru cincimi din cele 140 de milioane de oameni din Rusia”. „Newsweek” afirmă că a venit timpul să renunțăm la multe dintre noțiunile pe care le aveam despre felul în care se organizează umanitatea. „Peste tot în lume, o renaștere a legăturilor tribale creează alianțe globale mult mai complexe. Acolo unde, în trecut, diplomația definea frontierele, astăzi istoria, rasa, etnia, religia și cultura împart oamenii în grupări noi, dinamice”, scrie „Newsweek”. Potrivit profesorului Kotkin, Noua Ordine Mondială va cuprinde 19 grupuri de țări. Viziunea sa este apropiată de cea a lui Samuel P. Huntington, care împărțea lumea în 9 civilizații – grupuri de state.

În opinia general-maiorului Corneliu Pivariu, autor al volumului *Geopolitica actuală, descoperită în 200 de episoade*, „Situția din Republica Moldova, deși marcată de un oarecare succes al forțelor democratice, este puternic influențată de interesele Rusiei, problema transnistreană fiind doar un pretext pentru ca Moscova să mențină această zonă sub influența sa, în condițiile extinderii NATO spre est. Zvonurile conform cărora Kremlinul i-ar cere lui Igor Smirnov să nu mai candideze pentru un nou mandat de președinte nu trebuie interpretate ca o decizie a Rusiei de a nu mai sprijini separatismul transnistrean, ci de a căuta să dea o nouă față acestuia. Amânarea preconizatelor discuții în formatul 5+2 din 20 iunie [2011], chiar dacă Germania venea în întâmpinarea ideii de federalizare susținută de Rusia, demonstrează dificultățile soluționării acestui conflict”⁷.

Despre dependența sporită a Republicii Moldova de factorii externi vorbesc și analiștii de la Agenția privată americană de analiză STRATFOR („a global intelligence company”) fondată în 1996. „Republica Moldova, o țară mică însă importantă din punct de vedere strategic, se confruntă cu blocaje la mai multe niveluri. Viitorul Republicii Moldova și modul în care aceste probleme vor fi soluționate va depinde de acțiunile forțelor externe în această regiune”⁸, – este concluzia ultimei analize, publicată de STRATFOR. Fosta republică sovietică a devenit un câmp de luptă strategică între Occident și Federația Rusă. Țara este divizată în mai multe domenii, Parlamentul nu reușește să soluționeze disputa teritorială cu regiunea transnistreană, iar Chișinăul nu poate decide dacă ar trebui să se orienteze spre Europa sau Rusia. „Această stare de lucruri înseamnă că **forțele externe vor juca un rol important în regiune** (subl. – A.L.), fapt ce va afecta viitorul Republicii Moldova”, constată experții. Situația politică în care s-a pomenit Republica Moldova ilustrează modul în care statul este sfâșiat între Occident și Rusia. Parlamentul este divizat între Partidul Comuniștilor, susținut de Rusia, și Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), al cărei scop este apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană. AIE, la rândul ei, este împărțită de trei partide, fiecare având interese proprii.

Una dintre principalele probleme este Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic și militar. Progrese cu privire la rezolvarea problemei teritoriale păreau posibile în ultimele luni, după ce Germania a calificat Transnistria drept o problemă-cheie de securitate în discuțiile cu Rusia. Moscova chiar s-a arătat dispusă să permită reprezentanților UE sau OSCE să monitorizeze teritoriul. Cu toate acestea, este puțin probabil că Rusia își va retrage forțele din Transnistria, deoarece este în interesul Moscovei să-și mențină prezența militară în regiune, grație amplasării strategice a Republicii Moldova. Rusia vrea să blocheze procesele de integrare a Moldovei în structurile occidentale. Uniunea Europeană este, de asemenea, interesată de Republica Moldova, deși nu-și asumă acțiuni ferme. România s-a folosit de multe ori de legăturile etnice și culturale strânse cu Moldova pentru a încerca să-i favorizeze conexiunile cu instituțiile occidentale, cum ar fi Uniunea Europeană. Polonia, un lider în Europa Centrală și de Est, ar dori, de asemenea, să vadă Moldova ieșind din sfera de influență a Rusiei. Totuși puterile occidentale sunt foarte prudente, ceea ce „reține” integrarea în Uniunea Europeană a unei țări sărace și divizate politic, cum este Republica Moldova. „Deoarece Republica Moldova este prea mică și divizată pe plan intern ca să aleagă de sine stătător o cale, viitorul său va fi determinat de puterile din afara țării. În cele din urmă, Rusia va soluționa problema Transnistriei (sic?), iar integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va depinde de capacitatea oficialilor

de la Chișinău să se concentreze în această direcție, precum și de cooperarea cu statele membre ale UE”, conchid experții de la STRATFOR.

Chiar dacă în ansamblu au făcut o analiză apropiată de realitățile zonei, există și unele imprecizii în ideile exprimate de specialiștii sus-numiți, care arată că ei nu cunosc toate datele situației din Republica Moldova, mai cu seamă, pe cele legate de conflictul din zona nistreană. Autorii citați scriu că „Parlamentul nu reușește să soluționeze disputa teritorială cu regiunea transnistreană”. Se știe că Republica Moldova s-a desprins la 27 august 1991 de la U.R.S.S., dar trupele sovietice de ocupație și-au păstrat controlul asupra a 11% din teritoriul fostei R.S.S.M. Disputa nu este cu regiunea transnistreană, ci cu succesoarea U.R.S.S. – Federația Rusă, care a instituit un regim de ocupație în zonă: o administrație constituită din cetățeni ruși (din „guvernul” de la Tiraspol nu face parte niciun etnic moldovean) și menține o armată. În plus, nu este vorba de „o regiune transnistreană”, deoarece zona de ocupație a Federației Ruse cuprinde o parte din teritoriul de pe malul stâng al Nistrului (așa-zisa Transnistria, fără satele Corjova, Pohrebea, Pârâta, Doroțcaia, Cocieri și Molovata Nouă) și o parte din teritoriul de pe malul drept al Nistrului (din Cisnistria sau Basarabia: orașul Bender și satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Cremeniug și o parte a satului Merenești). În principiu, acest teritoriu poate fi numit „zona central-estică a Republicii Moldova”. Disputa cu Federația Rusă se consumă pentru partea central-estică a republicii.

Experții consideră: „Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic și militar”. Zona central-estică este un spațiu separatist, dar care vrea să se separe nu de Republica Moldova – el nu a aparținut niciodată Republicii Moldova ca să vrea să se separe de ea. R.S.S.M., care se afla sub ocupația regimului de la Moscova, a devenit separatistă la începutul anilor '90 și s-a separat de Moscova în 1991. Rusia nu s-a retras însă de pe întreg teritoriul pe care îl avea sub ocupație, deci nu se poate spune că Rusia sprijină politic și militar un teritoriu pe care îl controlează. De asemenea, aceiași analiști scriu că „Rusia va soluționa problema Transnistriei”. Cred că cel mai bun răspuns la o astfel de afirmație l-a dat prima ambasadoare a SUA la Chișinău, Mary Pendleton. În știrea intitulată „Oficial american: Să trimiți pacificatori ruși în Moldova e ca și cum ai pune vulpea să păzească găinăria”, din 2 septembrie 2011, este reprodusă o declarație a diplomatei: „Problema transnistreană rămâne cel mai mare obstacol în calea dezvoltării Republicii Moldova. În 1992, Moldova a solicitat ONU să trimită forțele internaționale de menținere a păcii în regiune, însă nu a primit un răspuns prompt din partea ONU. Din această cauză, Moldova a fost forțată să accepte pacificatorii ruși. Acest pas a fost ca și cum ai pune vulpea să păzească găinăria”⁹. Primul ambasador al SUA în Republica

Moldova, Mary Pendleton, a emis această afirmație în cadrul unui interviu pentru postul de radio Vocea Americii. Totodată, Pendleton a mai spus că „sunt necesare eforturi mai mari pentru a implica locuitorii din Transnistria în viața țării”. Așadar, Rusia nu va soluționa problema nistreană pentru că ea este parte a conflictului.

În pofida anumitor erori, suntem de acord cu experții americani în privința faptului că diferendul de pe malurile Nistrului va fi soluționat numai cu sprijin din afară, anume cu sprijinul UE și SUA, care vor determina Rusia să părăsească cele 11% din Estul teritoriului Republicii Moldova, eventual cu repatrierea etnicilor ruși sub demnitatea cărora este să trăiască aici în calitate de cetățeni moldoveni. În plus, Republica Moldova nu va putea să-și redreseze situația economică (deci nu va putea să ridice nivelul de trai al populației) fără sprijin din afară: fără investiții și fără piețe de desfacere. Cu părere de rău, Rusia, oferind piața sa producătorilor moldoveni, încearcă să determine orientarea politică a guvernului de la Chișinău – inclusiv prin embargouri la vinuri și la alte produse moldovenești.

Interesele actorilor influenți din zona-problemă sunt cunoscute: UE și SUA doresc securizarea regiunii și a frontierelor, ridicarea nivelului de trai al cetățenilor moldoveni, pentru a se evita o emigrare masivă a acestora în țările UE, doresc cel puțin un stat prieten, democratic și stabil în vecinătatea UE dacă nu un stat membru al UE. Interesele Rusiei se desprind dintr-un document publicat de Wikileaks, referitor la o vizită a lui Marian Lupu la Moscova în august 2009. În știrea Unimedia intitulată „(doc) Wikileaks, UNIMEDIA și secretul lui Marian Lupu din 2009”, a portalului de știri Unimedia¹⁰, este reprodusă o declarație a lui M. Lupu privind o întâlnire secretă cu oficiali ruși: „Potrivit spuselor lui Lupu către ambasadorul SUA, întâlnirea a semănat cu un examen psihologic detaliat. I-au fost puse o serie de întrebări despre relațiile cu România, declarațiile despre neutralitate, despre partenerii de coaliție, dacă va oferi imunitate familiei Voronin, fapt confirmat de acesta”. Așadar, Rusia dorește ca Moldova să nu se reunească cu România, să-și păstreze statutul de neutralitate – care pentru Rusia înseamnă că Moldova nu aderă la NATO dar trupele rusești de ocupație rămân pe teritoriul acesteia din urmă, Rusia își dorește o guvernare chișinăuiană loială și se implică pentru a asigura protecția comunistului V. Voronin.

Interesele Rusiei coincid cu interesele vecinului Republicii Moldova din Est – Ucraina. Pe 28 martie 2011 portalul de știri Unimedia a publicat, cu referire la Hotnews.ro, știrea intitulată „Wikileaks: România și Moldova – unite sub numele «Romanova»”¹¹. „Ucrainenii au constatat că politicienii din Repu-

blica Moldova, promovând o politică pro-europeană, susțineau tacit intrarea Moldovei în UE prin România, cu posibilitatea ca Moldova din dreapta Nistrului să se unească, eventual, cu România, iar stânga Nistrului (Transnistria) să revină la Ucraina”, se arată într-o telegramă a Ambasadei de la Kiev datând din 2007, clasificată confidențial. Subiectul telegramei: „Ucraina / Moldova: Transnistria și cauze de iritare bilaterală”. Potrivit hotnews.ro, „în loc să fie absorbită de România, Moldova din dreapta Nistrului s-ar putea uni cu România într-o structură supra-națională, «Romanova»”. În telegramă se notează că Andrei Veselovsky, adjunct al ministrului de Externe din Ucraina, „și-a exprimat îngrijorările față de relațiile Moldovei cu România, o preocupare care, a precizat el, era împărtășită de adjunctul șefului Secretariatului Prezidențial, Oleksandr Ceali (pe atunci, un candidat important pentru funcția de ministru de Externe), care fusese ambasadorul Ucrainei în România”. Telegrama continuă cu suspiciunile ucrainene privind formarea structurii „Romanova”. Într-o altă telegramă confidențială a Ambasadei de la Kiev, intitulată „Relațiile România – Ucraina: summituri anulate și expulzări de atașați”¹², datând din 2009, se arată ca Bogdan Iaremenko, adjunctul șefului secției de politică externă a secretariatului prezidențial, „ne-a spus că Guvernul Ucrainei este preocupat că actualul guvern din România încearcă să promoveze o politică a «României Mari» care ar include părți din Ucraina, Ungaria (sic!, n. – A.L.) și Moldova. El a concluzionat că relațiile încordate cu România reprezentau o problemă serioasă...”. O altă telegramă secretă datând din 2010 și intitulată „amenințarea de securitate a Ucrainei – România”¹³, arată că una dintre probleme este „nevralgia ucraineană față de intențiile României în privința Moldovei. Orice mișcare spre absorbția Moldovei sau reunificarea acesteia cu România ar fi primită rău la Kiev, unde ar fi văzută, între altele, drept o deschidere a apetitului României pentru pretenții teritoriale conexe împotriva Ucrainei. Candidatul prezidențial ucrainean Tihipko a declarat în timpul campaniei sale că «menținerea Moldovei ca stat independent este un interes strategic al Ucrainei (subl. – A.L.). Nimeni nu este interesat mai mult decât noi de acest lucru». Nu este, probabil, o exagerare prea mare sugestia că ucrainenii percep o analogie între atitudinea României față de Moldova și atitudinea Rusiei față de Ucraina”, se arată în știrea în cauză.

Într-o altă știre via Unimedia, intitulată „Wikileaks 2010: Ucraina îi separă intenționat pe «moldoveni» și «români»”¹⁴, se spune: „Din punctul de vedere al Kievului, relațiile bilaterale româno-ucrainene sunt surprinzător de tensionate, având o varietate largă de factori iritanți, atât mari cât și mici”. Una din problemele nevralgice ale oficialilor ucraineni sunt intențiile României față de Republica Moldova. Despre aceasta se vorbește într-un document din 2010 desecretizat de Wikileaks. Potrivit unei note diplomatice a Amba-

sadei americane de la Kiev, orice acțiune a oficialilor de la București legată de Republica Moldova cu România va fi văzută cu ochi răi la Kiev. Astfel de acțiuni vor fi calificate drept pretenții teritoriale și față de Ucraina. Un politician ucrainean, Tihipko, a declarat că „interesul strategic al Ucrainei constă în menținerea Republicii Moldova în calitate de stat independent”. În mințile ucrainenilor s-a înrădăcinat următoarea analogie: „Pretențiile României față de Republica Moldova sunt asemănătoare cu atitudinea Rusiei față de Ucraina”. În aceeași ordine de idei, trebuie remarcat faptul că Ucraina, în diferențierea minorităților sale naționale, menține o distincție strictă între „români” și „moldoveni”. Potrivit unui oficial de la Ministerul Afacerilor Externe al Ucrainei, Sirenko, împuterniciții de la Kiev resping deliberat eforturile României de a califica aceste două grupuri etnice drept aceleași. Potrivit unui alt document desecretizat de Wikileaks, care atinge aceeași temă, la nivel politic și academic, România insistă ca Ucraina să reclasifice grupurile minoritare român și moldovean în unul singur și anume cel „vorbitor de limba română”. Potrivit analistului Natalia Bilostir, acum în Ucraina locuiesc circa 250 de mii de moldoveni și doar 100 de mii de români. Unificând cele două grupuri etnice în cel românesc, minoritatea nou formată ar deveni a doua cea mai numeroasă din Ucraina după ruși. Potrivit șefului adjunct al secretariatului prezidențial Bohdan Iaremenko, guvernul ucrainean consideră că oficialii români încearcă să urmeze politica de refacere a României Mari, care ar include părți din Ucraina, Ungaria și Republica Moldova. El a mai spus că relațiile tensionate între Ucraina și România sunt „o problemă gravă”. Rusia este pe aceeași poziție cu Ucraina în ceea ce privește interesul pentru existența statului Republica Moldova: ambele sunt împotriva unei apropieri, cu atât mai mult, împotriva unei asocieri între Moldova și România. De notat că, deși Ucraina se pronunță pentru statalitatea moldovenească, din timpul războiului ruso-moldovenesc din 1992 și până în prezent aceasta susține regimul de ocupație rusească din zona central-estică a Republicii Moldova. Pe de altă parte, interesele României corespund cu cele ale UE, statul vecin de peste Prut fiind obligat să desfășoare politici care se înscriu în acțiunile Bruxelles-ului.

Referindu-ne la orientarea geopolitică a Republicii Moldova, trebuie să accentuăm că locul tânărului stat este în cadrul familiei europene (UE), cu toate problemele care există acolo – percepute ca atare prin prisma valorilor societății moldovenești: educația sexuală în școală și homosexualitatea, justiția juvenilă, organismele modificate genetic și ingineria genetică pe ființe umane, pornografia și violența în cinema, mass-media și pe internet ș.a.

Suntem de acord cu estimările unor analiști conform cărora factorul extern va fi unul determinant pentru evoluțiile din această zonă. Totuși Republica

Moldova trebuie să-și fructifice propria poziție geopolitică și, printr-o politică externă deosebit de bine articulată, să-și asigure securitatea și dezvoltarea economică, folosind interesele geopolitice în zonă ale UE, ale Rusiei, ale SUA și, de ce nu, ale Chinei (ca investitor internațional notoriu la etapa actuală). Moldova trebuie să-și descopere vocația și să devină un jucător geopolitic imprevizibil în viitorul apropiat. Desigur, statutul unei țări este determinat de potențialul său economic. Dar cred că o politică externă inteligentă, capabilă să armonizeze interesele geopolitice ale actorilor internaționali importanți, poate să aducă rezultatele scontate în ceea ce privește asigurarea securității și dezvoltării economice.

Note

¹ George Damian, *Basarabia, la răscruce de vânturi*, „Ziua Veche”, Arena.md, 29.09.2010, http://www.arena.md/?go=news&n=709&t=Basarabia_la_rascruce_de_vanturi, 2.09.2011.

² Idem.

³ Idem.

⁴ Idem.

⁵ [http://www.arena.md/?go=news&n=4671&t=PCRM_propune_ca_neutralitatea_Republicii_Moldova_sa_fie_reflectata_si_intr_o_lege_\(video\)](http://www.arena.md/?go=news&n=4671&t=PCRM_propune_ca_neutralitatea_Republicii_Moldova_sa_fie_reflectata_si_intr_o_lege_(video)), 2.09.2011.

⁶ <http://www.azi.md/ro/print-story/13631>, 1.09.2011.

⁷ *Renașterea unei geopolitici dure*, Interviu consemnat de Ion Petrescu, Arena.md, 29 Iunie 2011, http://www.arena.md/?go=news&n=6566&t=Renașterea_unei_geopolitici_dure, 2.09.2011.

⁸ *STRATFOR: Moldova nu e în stare să decidă, viitorul ei este în mâinile marilor puteri*, <http://unimedia.md/?mod=news&id=38406>, 31.08.2011.

⁹ <http://unimedia.md/?mod=news&id=38501>, 2.09.2011.

¹⁰ <http://unimedia.md/?mod=news&id=38532>, 3.09.2011.

¹¹ <http://unimedia.md/?mod=news&id=31775>, 3.09.2011.

¹² Idem.

¹³ Idem.

¹⁴ <http://unimedia.md/?mod=news&id=38612>, 7.09.2011.

Anatol EREMIA

Dicționar toponimic (V)

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Toponimia Basarabiei, în ansamblul ei, prin conținut și formă, este românească. Românești sunt numele de locuri și localități create de o populație românească și formate pe baza lexicului și a mijloacelor derivate ale limbii române. Aceste nume constituie fondul principal al toponimiei pruto-nistrene (aproximativ 90% din totalitatea denumirilor geografice), ele datând din diferite perioade istorice. Românești sunt considerate și numele topice preistorice, moștenite de la strămoșii noștri geto-daci (*Dunăre, Nistru, Prut* etc.), precum și denumirile preluate din alte limbi, de la populațiile conlocuitoare cu românii în acest spațiu (*Abaclia, Bucovăț, Horodiște, Taraclia* etc.), pentru că au forme demult adaptate fonetic și structural în limba noastră și pentru că îndeplinesc funcții de comunicare într-un mediu etnolingvistic românesc. Astfel trebuie tratate și numele topice cuprinse în acest repertoriu toponimic.

Andrușu, acest nume topic a servit ca bază de formare a mai multor toponime: *Andrușul de Jos* și *Andrușul de Sus*, sate în raionul Cahul, *Andrușu* sau *Valea Andrușului*, ramificație din stânga văii Prutului din satul Roșu (Cahul), *Çișmeaua Andrușului*, *Dealul Andrușului* și *Pădurea Andrușului* – toate acestea în hotarul satelor Andrușul de Jos și Andrușul de Sus. Primar e numele topic *Andrușu*, menționat în 1459 ca denumire a unei gârle – *Gârla lui Andrieș*. Prin acest document datat 3 ianuarie 1459, Ștefan cel Mare, pentru „credincioasa și dreaptă slujbă”, întărește lui pan Rugină niște sate pe Prut, în hotarul cărora se afla iezerile Rentea, Bogata și Gârla lui Andrieș

[1, p. 23]. Aceași gârlă este pomenită și în hrisovul din 2 iulie 1502, prin care se confirmă o cumpărătură a domnitorului pentru niște moșii și sate din stânga Prutului, pe care le dăruiește Mănăstirii Putna [1, p. 246].

Între reperele de moșii, menționate în acest document, sunt și locuri ale căror denumiri s-au păstrat până în zilele noastre: *Roșu*, iezer, în document cu denumirea tradusă în slavonește *Cerlenul*, *Frumușița* (*Frumoasa*), vale și pârâu, *Troianul*, val de pământ, *Rentea*, gârlă, *Cărhana*, vale, *Andrieș*, gârla amintită deja. *Andrieș* va fi fost, probabil, numele proprietarului moșiei locale, el servind ca motivație onimică pentru gârla în cauză și pentru satul din partea locului. Ulterior denumirea și-a modificat forma, acordându-se în gen cu apelativele ce desemnează obiectele topografice respective: *Andrușa*, prin faza intermediară, *Andrieșa*, după entopicul *vale*, și *Andrușu*, după apelativul topic *sat*, având ca fază intermediară forma *Andrieșu*.

Satul *Andrușul de Jos* figurează pe o hartă din anul 1764 [2], ulterior având următoarele atestări: sat de răzeși în 1806 [3, p. 45]; comună cu 161 de case și 171 de familii, împreună cu satele *Roșu*, *Bogdanovca* și *Cotihana*, în 1861 [4, p. 21]; sat în jud. Ismail, cu 60 de case și 265 de locuitori în 1870 [5, p. 123]; sat în jud. Cahul, cu 855 de locuitori, dintre care 851 de români, în 1930 [6, p. 102]; sat în raionul Cahul, 2.028 de locuitori în 1989 și 2.224 de locuitori în 1994 [7, p. 188; 8, vol. I, p. 145]. *Andrușul de Sus* este atestat documentar începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea: comună cu 100 de case și 155 de familii, împreună cu *Baurci-Moldoveni*, în 1861 [4, p. 21]; sat în jud. Ismail cu 48 de case și 301 locuitori în 1870 [5, p. 123]; sat în jud. Cahul, 848 de locuitori români în 1930 [6, p. 102]; sat în raionul Cahul, 1.753 de locuitori în 1989 și 504 gospodării cu 1.692 de locuitori în 1994 [7, p. 188; 8, vol. I, p. 146]. Microtoponimele *Cișmeaua Andrușului*, *Dealul Andrușului* și *Pădurea Andrușului* au luat ființă prin polarizare toponimică, fiind motivate de oiconimul *Andrușu* (*de Jos* și *de Sus*).

Bârnag, ridicătură de teren în hotarul unor sate nistrene: *Bârnagul*, dealuri înalte (*Doroțcaia*, *Goian*, rn. *Dubăsari*), maluri înalte stâncoase (*Bălășești*, *Ustia*, rn. *Criuleni*; *Holercani*, rn. *Dubăsari*), părți de sat (*Chițcani*, *Chircăiești*, rn. *Căușeni*), *În Bârnag*, dealuri pietroase și priporoase (*Lalova*, *Saharna*, rn. *Rezina*), *Pe Bârnag*, dealuri cu pășune (*Bălăurești*, *Mârzești*, rn. *Orhei*), *Toloaca de pe Bârnag*, pășuni (*Lalova*, *Stodolna*, rn. *Rezina*) ș.a.

Cuvântul *bârnag* nu este înregistrat de nici unul dintre dicționarele existente. Până nu demult nu a fost nici etimologizat și explicat semantic. A fost înregistrat de noi și comparat cu unele lexeme din limbile de contact: ucr. *бурнак* „deal”, „banc de nisip”, rus. *бурун* „val”, „troian de zăpadă”, bg. *бурун* „limbă

de nisip”, „deal, holm”, tc. *burun* „limbă de nisip; promontoriu” [9, p. 35; 10, p. 24]. Am interpretat entopicul ca formație pe teren propriu: *bârnă* „deal”, „pisc” + suf. *-ac / -ag* (cf. și alte derivate în *-ac*: *băltac, dâmbac, fundac, prăvălac*). Nu se exclude însă niciun împrumut ucrainean în cazul termenului *bârnag*, având în vedere mai ales teritoriul lui de răspândire – raioanele de est ale republicii. Local au fost înregistrate semnificațiile: (1) „ridicătură de teren; deal, holm, pisc”, (2) „mal înalt și priporos”, (3) „insuliță din pietriș și nisip în albia unui râu”. Termenul dispune de o serie numeroasă de sinonime: *bârnă, bâtcă, chiclă, chiclău, ciocan, ciochină, coclău, cucă, holm, ighlă, ighlău, țu-gui, țuțuroi* (1); *buduroi, cățină, stâncă* (2); *ostrov, prund, prundiș, renie, reniș, scruntar* (3).

Camenca, râu, afluent de stânga al Nistrului în zona orașului Camenca. Izvoarăște la vest de or. Kpâjopol (reg. Odesa, Ucraina), având direcția cursului spre sud, sud-vest și apoi spre sud până la vărsarea în Nistru. Lungimea: 55 km. Altitudini: 305 m la izvoare și 155 m la vărsare. Afluenți: *Izvoare* (de dreapta), *Malina, Odaia, Puhoina* (de stânga). Pe teritoriul republicii, pe valea râului Camenca sunt situate satele Hristovaia, Severinovca și or. Camenca. Hidronimul este notat cartografic începând cu sec. al XVIII-lea, în anii 1736, 1770 (1774), 1811, 1887 etc. Râul străbate o zonă calcaroasă, fapt ce explică în ultimă instanță denumirea sa: rus. *каменка* < *камень* „piatră” + suf. *-ka*. La origine, deci, hidronimul a însemnat „râul din valea cu sol pietros”, „pietrosul”. Toponimia noastră cuprinde și alte nume de râuri *Camenca*, afluenți ai Prutului (la Balatina, rn. Glodeni) și ai Răutului (la Gura Camencii, rn. Florești), denumiri apărute din perioada conviețuirii româno-slave în aceste regiuni. Formațiile onimice românești cu această semnificație sunt, bineînțeles, mult mai numeroase: *Cetroasa* (Broasca, rn. Anenii Noi; Alexandrovca, Izvoare, rn. Florești), *Cetrosu* (Brânza, rn. Cahul; Ignăței, rn. Rezina; Leuntea, rn. Ștefan Vodă; Roșcani, rn. Rezina; Scorețeni, rn. Telenești; Verejeni, rn. Ocnița), *Cetroșița* (Budești, mun. Chișinău; Copanca, Zaim, rn. Căușeni) ș.a.

Orașul *Camenca* și-a luat numele de la râul omonim, fiind atestat documentar încă în prima jumătate a sec. al XVII-lea, ceea ce însă nu exclude o mai mare vechime a localității și, cu atât mai mult, a râului [11, vol. III, p. 79]. Vin să ne informeze despre aceste localități mențiunile: așezare cu populație mixtă, biserică catolică din lemn (1728); autoritățile țariste impun populației credința ortodoxă (1776); moșia locală este stăpânită de prințul rus Piotr Wittgenstein, care edifică o nouă biserică din piatră (1828-1843); localitate cu statut de târg: 254 de gospodării țărănești, școală parohială, port fluvial (1850, 1862, 1865); 4.038 de locuitori: români, ruși, ucraineni, evrei (1897); 1.058 de curți și 6.805 de locuitori (1905); 7.370 de locuitori (1940); 13.689 de

locuitori, întreprinderi industriale, școli medii și primare, școli de arte plastice și de muzică, biblioteci, spital, sanatoriu (1989-1994) [11, vol. III, p. 81-87]. În Basarabia se întâlnesc numeroase localități cu denumiri de origine hidronimică: Bâc, Bâcioc, Gura Bâcului, Bucovăț, Bulboaca, Cahul, Căinari, Ciorna, Ciuluc, Ciulucani, Cubolta, Ialpuș, Ialpușeni, Lăpușna, Pruteni, Răuțel, Râbnița, Tigheci.

Cogâlnic este unul dintre cele mai lungi râuri din Basarabia, străbătând teritoriile a trei raioane din Republica Moldova (Hâncești, Cimișlia, Basarabeasca) și a patru raioane din Ucraina, reg. Odesa (Tarutino, Arțâz, Sărata, Tatarbunar). Izvorăște din pădurile ce împresoară Mănăstirea Hâncu, curge spre sud-est până aproape de or. Arțâz și spre est până în preajma or. Sărata, apoi spre sud până la vărsarea sa în lacul Kunduk, denumit și Sasâk, de pe litoralul Mării Negre. Lungimea: cca 250 de km. Între hotarele republicii valea râului Cogâlnic acumulează apele a peste 130 de râulețe și pâraie (afluenți și confluenți), dintre care cele mai mari sunt: *Valea Lacului, Valea Fânețului, Mitocul, Rătundul, Timircanul, Chilumul, Valea Albinei, Gladișul, Valea Merenilor, Giaparul, Valea Cișmelei, Hârtoapele, Bularga* (pe dreapta), *Valea Conojenilor, Valea Podișului, Vișina (Ghișina), Valea Cailor, Irieștii, Fântalul, Valea Oii, Râpacul, Galbena, Răzlogul, Groapa, Ruptura, Râșnița, Ilieșul, Adâncul, Ciobârca, Valea Turcului, Lata, Țăpoiul, Casâmul, Schinoasa, Fundoiaia, Schinoșica, Baraghina, Curugica, Ceaga, Saca, Colbărișul, Lunga* (pe stânga).

Pe valea Cogâlnicului, în limitele celor trei raioane ale Moldovei, sunt situate vreo 22 de localități, dintre care cele mai importante sunt: Ciuciuleni, Drăgușeni, Bobeica, Dahnovici, Stolniceni, Logănești, Hâncești, Bozieni, Gura Galbenei, Valea Perjei, Gradiște, Ecaterinovca, Cimișlia, Sadaclia, Carabetovca, Basarabeasca. Denumirea râului este menționată încă în primele documente slavo-românești din sec. al XVI-lea. Astfel, în hrisovul din 11 martie 1502 se arată că Ștefan Voievodă și întărește lui Duma Hurduiescu și altora, pentru „adevărată slujbă”, un loc de pustiu la Spiroasa (Spinoasa, Schinoasa), partea din Cogâlnic, „ca să așeze acolo un sat care să fie cât va pute cuprinde pentru locuința aceluiași sat pâră la 20 casă” [12, p.1]. Ulterior sunt atestate mai multe locuri și sate de pe Cogâlnic: „Mănuilești pe apa Cogâlnicului... cu vad de moară într-apa Cogâlnicului”, la 1654; „Iurieștii pre apa Cogâlnicului în ținutul Lăpușnei”, la 1662; „o seliște anume Pulberenii, ce este în fundul Cogâlnicului”, la 1669; „o moșie pe Cogâlnic în ținutul Lăpușnii anume Hânceștii”, la 1755, aceeași moșie „Hâncești, pi Cogâlnic”, la 1803 ș.a. [12, p. 71-72, 90, 106, 195, 260]. Un alt râu Cogâlnic, afluent de stânga al Răutului, în ținutul Orhei, e amintit în documente încă la 1470 [13, veac. XIV-X, vol. I, p. 423].

Hidronimul, după aspectul fonetic și vechimea sa, pare să fie de origine turcică, un nume topic păstrat încă de la pecenegi și cumani, cu care romanicii răsăriteni au conviețuit timp de câteva sute de ani (sec. IX-XI), până la asimilarea turanicilor de către populația băștinașă. Nume de râuri asemănătoare au fost înregistrate în bazinele râurilor Nipru și Don. Etimologia lor continuă să fie controversată: (1) *kagan-lyk* „cahanat”, „teritoriu stăpânit de un kahan / kagan (principe turanic)” [14, p. 86]; (2) *këgëlën* „iarbă” [15, p. 166], onimicul însemnând la origine „râul de pe valea ierboasă, bogată în pășuni”. Hidronimele noastre fie că au fost transplantate de turanici, fie că au fost create în aceste locuri după tipul celor din regiunile populate de ei anterior, păstrându-se astfel o tradiție toponimică mai veche, specifică popoarelor turanice migratoare.

Găvanul, nume de locuri în hotarul multor sate: *Găvana*, vale adâncă într-o pădure (Moșana, rn. Dondușeni), *Găvănoaia*, vâlcea (Tăura Nouă, rn. Sângerei), *Găvanul*, deal cu râpi adânci (Horodiște, rn. Râșcani), porțiune de teren (Lozova, rn. Strășeni), hârtop adânc (Tolocănești, rn. Soroca), văi (Bolțun, rn. Nisporeni; Chetriș, rn. Fălești; Fetești, rn. Edineț; Nimoreni, rn. Ialoveni), *Pădurea Găvanului* (Rudi, rn. Soroca), *Valea Găvanului* (Balinți, rn. Soroca). Dicționarele înregistrează, în primul rând, sensurile de bază ale cuvântului: „scobitură”; „obiectul sau parte a unui obiect care prezintă o scobitură”, „orbita ochiului”, „strachină de lemn; căuș”. La acestea însă trebuie adăugate semnificațiile entopice: *găvan* „locuri joase cu văi întunecoase, în păduri” [16, vol. II, partea II, p. 239], „vâlcea închisă”, „hârtop mic cu pereți foarte repezi în semicerc”, „depresiune ca o groapă” [17, 34, 43, 46], „adâncitură mare de formă rotunjită”, „groapă mare sub creasta muntelui” [18, p. 87, 91], „groapă mare” [19, p. 344]. Pe teritoriul Basarabiei au fost înregistrate sensurile: (1) „depresiune de teren; adâncitură” (Limanskoe, rn. Reni, reg. Odesa, Ucraina; Lupăria, Moșeni, rn. Râșcani); (2) „râpă împădurită”, „relief adâncit, hârtop, văgăună” (Heciul Vechi, Rădoaia, rn. Sângerei; Lozova, Scoreni, Zubrești, rn. Strășeni).

Prima mențiune documentară a termenului entopic datează din 1512 [20, p. 90]. Este frecventă utilizarea lui în operele literare: „O luă încet pe un colnic, coborî într-un *găvan*” [M. Sadoveanu, vol. XV, p. 21]; „Apa vie a celor trei izvoare era călăuzită printr-o albie îngustă în hrubă, într-un *găvan* de stâncă” [M. Sadoveanu, *Creanga de aur*, p. 460] etc. În terminologia entopică îi corespund sinonimele: *adâncătură*, *adâncitură*, *buierac*, *cazan*, *căldare*, *căuș*, *ceanac*, *ceaun*, *cotlon*, *cotlovină*, *găoză*, *gropană*, *hădăucă*, *hârtop*, *scochină*, *văgăună*, *zănoagă*. Pentru etimologie a se compara: bg. *гаван*, s-cr. *ваган* „vas de lut adânc; strachină”, „albie”, ucr. *ваган*, ceh. *vahan*, pol. *wahan*, toate cu aceleași sensuri.

Măgdăcești, sat în raionul Criuleni, situat într-o vâlcea de dreapta a văii râului Ichel, la 15 km nord de Chișinău. Coordonate geografice: 47°08' lat. N, 28°50' long. E. Satul este foarte vechi, existent încă pe vremea domniei lui Ștefan cel Mare. Despre vechimea și proveniența denumirii localității ne informează un hrisov al lui Petru Rareș din 9 martie 1529. Prin acest document se întărește stăpânirea lui Petre Măgdiciu și a fraților lui pe jumătate din satul Măgdăcești de pe Ichel, pe care tatăl lor Mihul Măgdiciu l-a cumpărat în zilele lui Ștefan Voievod de la Șandru Onescul [12, p. 5]. Mai târziu satul e pomenit în câteva acte de danie și cumpărătură din anii 1709, 1724, 1727, 1807 ș.a. Conform mărturiilor documentare, la 1724, Darie Donici, vel-vornic al Țării de Jos, stăpâna două părți de ocină din Măgdăceștii de pe Ichel din ținutul Orhei; la 1727, moșinaș al unor părți de moșie în Măgdăcești și Drăsliceni era Aftonie Băț; la 1807 proprietar al Măgdăceștilor este Manolache Donici, spătar, iar a moșiei satului din vecinătate Pașcani – Ileanca Doniceasa [12, p. 162, 165; 23, p. 419].

Ulterior, până în sec. al XX-lea, satul nu mai este menționat cu acest nume, fie că și-a schimbat denumirea, fie că a fost înglobat ca moșie și așezare umană în cadrul altor localități din vecinătate (Drăsliceni, Pașcani). Apare totuși notat când *Pașiștii* [12, p. 5], când *Măgdăceștii* [24, p. 70] și *Măgdăcești-Păscălița* [25, p. 67]. Statisticile din sec. al XX-lea ne informează asupra acestui sat: *Măgdăcești*, jud. Lăpușna, plasa Chișinău, 453 de locuitori [1930; 6, p. 270]; *Măgdăcești*, jud. Lăpușna, plasa Budești [1943; 26, p. 534]; *Măgdăcești*, rn. Strășeni, com. Drăsliceni, 1.133 de locuitori [1970; 27, p. 288], *Măgdăcești*, rn. Criuleni, com. Drăsliceni, 3.194 de locuitori [1994; 8, vol. II, p. 438].

Prin urmare, oiconimul *Măgdăcești* provine de la numele de persoană *Măgdici* (*Măgdiciu*), derivat cu suf. *-ești*, indiciu al toponimelor de origine antroponimică. Numele *Măgdici* poate fi o formație cu suf. *-ici* de la *Magdu* (*Megda*), prin analogie cu *Comănici* < *Coman*, *Mărândici* < *Maranda* ș.a. Varianta *Măgdăcești* este posterioară celei documentare *Măgdicești* și a apărut prin asimilarea lui *i* neaccentuat din a doua silabă a denumirii, sub influența vocalei *ă* din silaba precedentă.

Palanca, este numele mai multor locuri și localități din spațiul geografic pruto-nistrean: *Palanca*, sat din rn. Ștefan Vodă, *Pălanca* (*Palanca*), sate din rn. Călărași și Drochia, *Movila Pălăncii* din rn. Nisporeni, *Pădurea Pălăncii* din rn. Călărași. Dintre toate, de o anumită rezonanță istorică se bucură *Palanca* din rn. Ștefan Vodă, existentă încă pe vremea domniei lui Ștefan cel Mare. Această localitate este situată de partea dreapta Nistrului, pe un promontoriu ce înaintează spre răsărit în lunca râului, nu departe de vărsarea acestuia în

Liman. Cotele înălțimilor din împrejurime ajung până la 120-130 m, iar cele din cuprinsul așezării – doar până la 20-30 m. Satul a luat ființă pe lângă o străveche fortificație din pământ și lemn, durată de românii moldoveni la un vad al Nistrului în scopul apărării împotriva năvălirii tătarilor și cazacilor.

Pe cursul inferior al Nistrului existau două treceri principale peste acest râu, prin vadul de la Cetatea Albă și prin cel de la Palanca. Paza vadului de la Palanca era efectuată de detașamente de oșteni sub conducerea pârcălabului de Cetatea Albă. Pe la mijlocul sec. al XV-lea funcția de supraveghetor al acestei mici cetăți i-a revenit pârcălabului Iurghenci, numele căruia l-a purtat un timp fortăreața – *Cetatea lui Iurghenci, Cetatea Iurghenci* [28, p. 35].

Pălăncile moldovenești reprezentau niște întărituri de pământ, alcătuite dintr-un șanț adânc și un val de pământ, pe care se instalau druci de lemn sau pari înalți, ascuțiți la capătul de sus, înfiți în pământ și fixați între ei cu scoabe de fier. Construite pe mari înălțimi de teren, pe movile sau pe maluri de ape, acestor pălănci le serveau ca șanțuri pantele abrupte ale dealurilor și movilelor, malurile priporoase ale râurilor și lacurilor. Asemenea întărituri au existat nu numai la hotare, ci și în interiorul țării, populația băștinașă folosindu-le ca locuri de pază și de refugiu în cazuri de primejdie (invazii, războaie). Prezența lor în trecut o evocă numele topice menționate mai sus. Palanca de la Nistru era apărută dinspre sud și est de malurile priporoase ale unei vechi albie a râului, iar dinspre nord și vest – de șanțuri și valuri de pământ. Pe valuri se înălțau pereți groși din druci și bârne de lemn, care mai târziu au fost înlocuiți cu ziduri înalte de piatră.

În 1484, turcii cuceresc Cetatea Albă, ocupând totodată și Palanca. Mica cetate este refăcută, construcțiile sale defensive fiind orientate de acum spre nord și spre nord-vest, contra moldovenilor. În incinta cetății se aflau câteva clădiri pentru ieniceri și căpeteniile lor, o moschee, depozite de provizii și alimente. Cele patru turnuri de pe la colțuri erau prevăzute cu posturi de supraveghere și semnalizare, cu rampe pentru tunuri. Palanca avea pe vremuri importanță strategică, economică și militară, servind drept centru comercial și avanpost de frontieră. Pe aici, prin vadul Nistrului, trecea vechiul drum dinspre Crimeea spre orașele nord-pontice și dunărene. Și tot pe aici trecea un alt drum principal, care venea de la Cetatea Albă și ducea spre centrele economice din nordul Moldovei, spre Soroca și Hotin și spre Iași și Suceava. Strămoșii noștri au luptat cu jertfire de sine pentru Palanca, ca și pentru alte cetăți și cetățui, într-o apărare țară și a o păstra întregă, independentă. Faima de altădată a localității e vie și astăzi în memoria localnicilor.

Frecvente sunt și mențiunile documentare privind cetatea și satul Palanca. Hărțile din sec. XVII-XVIII consemnează așezarea ca important centru eco-

conomic și comercial pe râul Nistru, fiind reprezentat printr-un simbol cartografic specific burgurilor și târgurilor (în anii 1650, 1770 ș.a.). În 1651, un călător suedez amintește de *orașelul Palanca* de pe Nistru. La 1657, călătorul turc Evlia Celebi găsește cetatea în plină putere, fiind apărată de 200 de ieniceri osmanlâi, cu 20 de tunuri [29, p. 42]. În 1570, cetatea e menționată cu denumirea turcească *Janyk Hisar*, adică „cetatea auxiliară”, probabil, față de cea considerată principală – Akkerman (Cetatea Albă). Aici se aflau 52 de familii de agricultori și cinci burlaci. Cu timpul, Palanca devine una dintre cele mai importante așezări de pe Nistru, sursele documentare rusești calificând-o drept târgușor (*местечко*).

Catagrafia de la 1827 indică pentru Palanca 57 de case și 9 bordeie, majoritatea populației fiind țărani români. Mai locuiau aici și câteva familii de pescari lipoveni, câțiva burlaci ruteni. În același an, după alte surse, satul avea o populație de 256 de locuitori, inclusiv 170 de români, 42 de ruși, 44 de ucraineni. În anii '50 ai sec. al XIX-lea numărul populației locale era de 482 de persoane [30, p. 12]. Palanca făcea parte din numărul satelor declarate „posesiune a statului”, fapt care le permitea autorităților țariste să impună populației locale impozite majorate, corvozi și obligațiuni administrative suplimentare. Conform unor dispoziții speciale, în sat au fost așezați coloniști și bejenari din alte ținuturi și țări: ruși, ucraineni, bulgari. De aceea numărul și componența etnică, în general, situația economică a localității a variat mereu, pe tot parcursul sec. al XIX-lea.

Astfel, potrivit mărturiilor documentare, Palanca avea: la 1859 – 84 de gospodării țărănești și 632 de locuitori, o biserică ortodoxă [31, p. 15], la 1875 – 134 de case și 977 de locuitori, 223 de cai, 170 de vite cornute mari, 650 de oi [5, p. 100], la 1897 – 1.529 de locuitori [32, p. 8]. Câteva informații în acest plan, datând din sec. al XX-lea: 204 case, 1.171 de locuitori, o biserică cu hramul „Sf. Nicolae”, o școală elementară [1904; 33, p. 158]; 2.063 de locuitori, dintre care 1.449 de români, 326 de ucraineni, 252 de ruși, 24 de evrei, cinci greci, un polonez, un bulgar, un ungur și un neamț [1930; 6, p. 124]; 823 de gospodării individuale și 2.172 de locuitori, dintre care 2.073 de români, 78 de ruși, 12 ucraineni ș.a., biserica „Nașterea Maicii Domnului” (din 1880) [8, vol. IV, p. 1361]. Zamfir Arbore în „Dicționarul geografic al Basarabiei” [1904, p. 158] ne relatează: „Pe la 1806, aici a existat un mic castel zidit pe drumul ce ducea de la Maiaki spre Akkerman. Castelul era cu patru turnuri, în lungime edificiul avea 70 de stânjeni, în lărgime – 30 de stânjeni”.

Termenul entopic *palancă* este un cuvânt românesc foarte vechi (cf. tc. *palanka*, pol. *palanka*, ung. *palánk* – toate având sensul „fortificație”), care, cu

sensul de „fortificație de pământ, cetățuie”, dar și de „așezare păstorească”, era frecvent utilizat în trecut atât în vorbirea populară, cât și în cronici, în operele literare: „În mijlocul munților era o *palancă* de zid și tras zidiul den râpa a unui munte până în râpa altui munte” [M. Costin, 34, p. 236]. „Bătrânul vizir prezida la facerea podului, al cărui cap era ocrotit, ca de o *palancă*, de cetățuia din insulă” [N. Bălcescu, după 35, vol. III, p. 305].

Referințe bibliografice

1. Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*. Iași, 1933.
2. *** *Karte von Polen der Moldau*, Amsterdam, 1764.
3. *** *Полевой журнал веденный ежедневно при обходе старой черты отделявшей до 1806-го года турецкого-татарского владения в Бессарабии от частных владений*. Sankt Petersburg, 1812.
4. *** *Indicele după județe al comunelor orașiene și rurale*, București, 1861.
5. *** *Перечень населенных мест (1870-1875). Бессарабская губерния*, Chișinău, 1912.
6. *** *Enciclopedia României*, București, vol. II, partea I, 1935.
7. *** *Totalurile recensământului unional al populației din anul 1989*, Chișinău, 1990.
8. *** *Dicționarul statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, vol. I-IV, 1994.
9. Anatol Eremia, *Tainele numelor geografice*, Chișinău, 1986.
10. Anatol Eremia, *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006.
11. *** *Localitățile Republicii Moldova*, Chișinău, vol. I-VII, 1999-2007.
12. Aurel Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937.
13. *** *Documente privind istoria României, A. Moldova*, București, veac. XIV-XV, vol. I, 1954 și urm.
14. О.С. Стрижак, *Назвы річок Полтавщини*, Kiev, 1963.
15. В.А. Никонов, *Краткий топонимический словарь*, Moscova, 1966.
16. *** *Dicționarul limbii române*, Academia Română, București, vol. I, 1906 și urm.
17. Teodor Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română* (Extras), Chișinău, 1931.
18. Dragoș Moldovanu, *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*. Iași, 1978.

19. Viorica Goicu, *Termeni pentru noțiunea de „stradă” în Banat // Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, vol. IV, 1987.
20. *** *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*, București, 1981.
21. Mihail Sadoveanu, *Opere*, București, vol. I, 1954 și urm.
22. Mihail Sadoveanu, *Neamul șoimăreștilor. Zodia cancerului. Creanga de aur*, București, 1986.
23. Aurel Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944.
24. В. Т. Левитский, *Список населенных мест. Бессарабская губерния*, Chișinău, 1913.
25. *** *Nomenclatura poștală a localităților din Basarabia*, Chișinău, 1918.
26. *** *Împărțirea administrativă a României*, București, 1943.
27. *** *Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года Молдавской ССР*, Chișinău, 1972.
28. Ion G. Chirtoaga, *O palancă și un sat la gura Nistrului // „Revistă de istorie a Moldovei”*, Chișinău, nr. 4, 1991.
29. ЭВАНЯ Челеби, *Книга путешествия*, Moscova, vol. I, 1961.
30. Anatol Eremia, *Vetre strămoșești: Palanca // „Natura”*, nr. 10 (octombrie) 2003.
31. *** *Списки населенных мест Российской Империи. Бессарабская область*, Sankt Petersburg, 1861.
32. *** *Pervaia vseobșcaia perepisi naselenia Rossiiskoi Imperii. Bessarabskaia oblasti (1897)*, Sankt Petersburg, 1905.
33. Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, Chișinău, 2001 (după ed. I, București, 1904).
34. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1990.
35. *** *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, vol. I-IV, 1955-1957.

Tatiana SANDU

Caracteristica articulatorie și acustică a diftongului central /'uə/ din limba engleză

T.S. – doctorandă, Catedra de filologie engleză, U.S.M.

Statutul fonetico-fonematic și natura fonetică a diftongului central englez /'uə/ este o temă actuală și importantă din punct de vedere lingvistic și metodicodidactic, deoarece acest diftong prezintă dificultăți pentru vorbitorii de limba română. Predarea corectă și efektivă a diftongilor centrali englezi necesită cercetări suplimentare cu scopul de a determina particularitățile lor articulatorii și acustice ca: oscilografiera, spectrografiera, roentgencinematografiera.

Cercetătorii foneticieni definesc diftongul drept o îmbinare de două elemente vocalice rostite obligatoriu în cadrul uneia și aceleiași silabe. Diftongii sunt formați din două elemente, dintre care primul este principal, accentuat și formează silabă, iar cel de-al doilea este secundar, neaccentuat și nu formează silabă. Pentru continuitățile compuse este caracteristic fenomenul de glisare – trecerea rapidă de la primul element la cel de-al doilea.

În limba engleză deosebim patru diftongi centrali clasici: /'uə/ /'iə/ /'ɛə/, /'ɔə/. Aceste continuități compuse, de regulă, se întâlnesc având accentul pe al doilea element /ə/, însă există cazuri, de asemenea, când ambele elemente sunt emise cu aceeași durată și intensitate, iar consoanele situate în fața acestor diftongi sunt articulate mai moale, fapt ce duce la modificarea nucleului acestor sunete compuse.

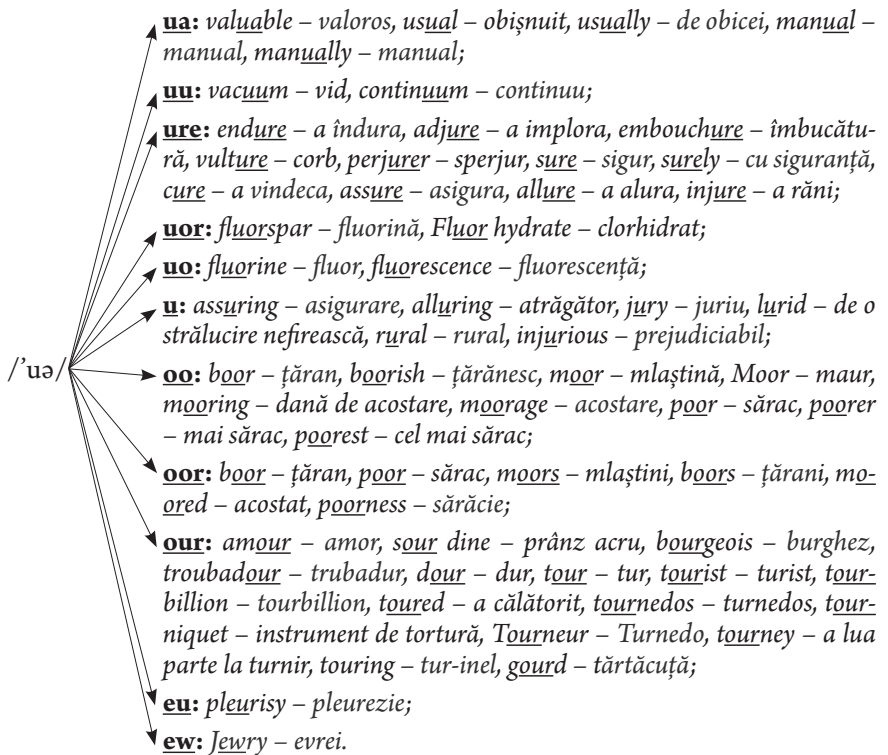
Studiul de față este o încercare de a prezenta sugestii metodico-didactice ce țin de predarea dif-

tongului /'uə/ și are scopul de a preveni greșelile tipice ale elevilor și studenților, care au tendința fie să palatalizeze primul monoftong [u], fie să-l prelungească și să omită al doilea element al diftongului /'uə/.

Caracteristica generală. Diftongul englez /'uə/ este un sunet compus, de lungă durată, descendent, se pronunță cu o singură intensitate și accentul cade pe primul lui component /u/. Acest element este esențial în structura diftongului /'uə/, formează centrul / nucleul diftongului, fiind pronunțat mai energic decât al doilea element, neaccentuat. La articularea și pronunțarea lui /u/ buzele sunt întinse foarte puțin, corpul limbii se plasează înainte, iar partea ei mijlocie este ridicată, spațiul dintre maxilare fiind destul de mic.

Diftongul ['uə], spre deosebire de toți ceilalți diftongi centrali englezi, apare în poziție inițială (rar): urd [**uəd**], Urdu [' **uədu** :], medială: cruel [**krvəl**], furious [' **fjuəriəs**], Stuart [' **stjuət**], lurid [' **ljuərid**], mural [' **mjuərəl**], finală: boor [**bvə**], poor [**pvə**], sure [**ʃvə**], cure [**kjvə**], manual [' **mænjuəl**], individual [**individjuəl**].

Ortografia tradițională engleză ne demonstrează că diftongul ['uə] este reprezentat grafemic prin unsprezece litere și îmbinări de litere ce constituie fonografemograma acestuia:

Caracteristica articulatorie. Rezultatele experimentale de ordin fiziologic și acustic, precum și analiza materialelor teoretice din domeniu permit să remarcăm că la articularea diftongului /'uə/ organele articulatorii își schimbă poziția și se caracterizează printr-o pronunțare glisantă. În sistemul organelor articulatorii ale rezonatorului bucal sunt înregistrate următoarele schimbări: maxilarul inferior se depărtează puțin de cel superior, distanța dintre incisivii inferiori și cei superiori fiind neînsemnată. Spațiul dintre buze formează o fisură rotundă, asemănătoare cu cea care apare la pronunțarea monoftongurilor englezi /o/ sau /u/. Poziția maxilarilor și a buzelor la articularea nucleului diftongului /'uə/ condiționează schimbarea formei și volumul rezonatorului labial și bucal. Spre deosebire de cazul monoftongului /o/, volumul cavității bucale este mai mare la articularea monoftongului /u/. Vârful limbii coboară în jos spre alveolele incisivilor inferiori, iar spinărușa limbii se ridică și se retrage spre palatul moale. Datorită acestor schimbări se îngustează trecerea dintre palatul moale și mușchiul limbii. Rezonatorul laringo-faringial la articularea monoftongului /u/ este mai îngust decât la cea a monoftongului /o/. Primul element al diftongului englez /'uə/ reprezintă un sunet vocalic posterior, avansat, închis, labial, asimetric.

La pronunțarea celui de-al doilea element /ə/ al diftongului poziția organelor articulatorii suferă următoarea modificare: maxilarul inferior coboară, distanța între buze se lărgiște, limba este plasată în mod plat, la fel ca la pronunțarea monoftongului – fonem al limbii engleze /ə/. Maxilarele fiind semideschise, între buza superioară și cea inferioară se formează o fisură de mărime medie, formă ovală. Spinărușa limbii este retrasă spre palatul moale, iar vârful limbii se apropie de incisivii inferiori.

Caracteristica acustică. În componența diftongului descendent /'uə/, la fel ca și în a altor diftongi din limba engleză, elementul principal /'u/ este dominant și posedă toate calitățile vocalice. Elementele diftongului /'uə/ sunt caracterizate atât prin spectrele sunetului /u/, cât și prin cele ale sunetului /ə/. La nivel de percepție spectrul primului element este caracterizat printr-o intensitate de sunet puternic, accentuat și se percepe ca un /u/, iar cel de-al doilea element nu cade sub accent și se percepe ca sunetul /ə/. Nucleul diftongului /'uə/ se caracterizează prin următorii formați: F1 = 300-500 Htz, F2 = 800-950 Htz, F3 = 1650-2650 Htz, F4 = 4000-4300 Htz. Cantitatea energiei de articulare a sunetului /u/ este mai mare comparativ cu cea a sunetului /ə/ al diftongului /'uə/. Culminația intensității ține de primul element /u/ al diftongului /'uə/. Tensiunea organelor de vorbire este, de asemenea, mai mare la articularea primului element, față de cel de-al doilea. De regulă, primul element /u/ al diftongului /'uə/ este mai lung decât glaidul său /ə/. Limita de trecere între monoftongii /u/ și /ə/ nu este clar delimitată și con-

stituie aproximativ 12-35% din lungimea diftongului. Spectrul elementului al doilea conține următorii formați: F1 = 400-650 Htz, F2 = 800-1000 Htz, F3 = 1200-2650 Htz, F4 = 4000-4300 Htz.

Recomandări articulatorii. Pentru a preîntâmpina greșelile tipice privind articularea eficientă a diftongului /'uə/, recomandăm ca în etapa incipientă să se pornească de la /u'ə/ din limba română, care se întâlnește în cuvintele: *superflu'ă, continu'ă, nou'ă, plou'ă, rou'ă, dou'ă* ș.a., în care îmbinarea celor două sunete, dacă elementul /u/ este pronunțat cu intensitate, coincide practic cu diftongul englez. De asemenea, trebuie să cerem elevilor și studenților ca, în timpul articulării, buzele lor să nu fie deplasate înainte și rotunjite mult, maxilarul inferior să nu fie prea depărtat de cel superior. Se recomandă apoi exersarea fonetică conform etapelor probate și supuse practicii de mai mulți ani în grupele naționale:

1. **Cuvinte:** *January, February, curs, curious, pure, fuel, security, poor, tour, tourist, plural, boor, rural, tournament, poorly, fury, Europe, durably, assure, amour, adjure, allure, purely, usual, bourgeois, sewers, cureless, durable, furious, obscure, virtually, moor, sure, tours, plurals, jury, rural, surely, tournaments, jurist, cure, duel, doer, dour, dourly, assurance, tourists, cruel, endure, lure, boorish, steward, sewer, during.*

2. **Îmbinări de cuvinte:** *curious tourist; dour and poor; mooring-mast; moor game; rural brewery; sour dough; sweet and sour; rest cure; manual work; as dead as dodo.*

3. **Propoziții în care diftongul ['və] apare frecvent:** a) în ortografie: *The noun is in the plural, Surely the fuel is valuable, Is Europe poor in moors?, He still works on an old manual typewriter;* b) în ortoepie (cu transcripție): *The poor curate lived on the moors [ðə 'pvə 'kjvərɪt 'lɪvd ɔn ðə ↓ 'mvəz]; There was a duel between two furious members of the jury [ðeə wəz ə ,djuəl bitwi:n tu: ,fjvəriəs ,membəz əv ðə ↓ 'dʒvəri]; Pure water was difficult to procure on the moor ['pjvə 'wɔ:tə wəz 'dɪfɪkəlt tə prə'kjvə ɔn ðə ↓ 'mvə]; You may rest assured that the detour won't make him curious [ju meɪ 'rest ə'ʃvəd ðət ðə 'di:tvə 'wəvnt 'meɪk hɪm ↓ 'kjvəriəs].*

4. **Proverbe:** *Prevention is better than cure. What can't be cured must be endured. Curiosity killed a cat. To drive coach and horses through. Past cure, past care. One must be sometimes cruel to be kind. It is sure to be dark if you shut your eyes.*

5. **Exerciții contrastive:** *tour [tvə] – usually ['ju:zvəli]; dour [dvə] – vacuum ['vækjvəm]; endure [en'djvə] – continuous [kən'tɪnjvəs]; brewery ['brvəri] – influence ['ɪnflvəns]; bureau ['bjvərəv] – valuable ['væljvəbl]; fluent ['flvənt] – rescuer ['reskjvə].*

6. **Diftongul ['və] contrastat cu vocala [u:] în perechi minimale:** boor [bvə] – boo [bu:]; cure [kjuvə] – queue [kju:]; ewer [juvə] – you [ju:]; lure [l(j)və] – loo [lu:]; moor [muvə] – moo [mu:]; poor [puvə] – pooh [pu:]; sure [ʃvə] – shoe [ʃu:]; moored [muvəd] – mood [mu:d]; tour [tvə] – two [tu:]; pure [pjuvə] – pew [pju:]; dour [dovə] – do [du:]; steward [ʃtɪvəd] – stewed [stju:d].

7. **Diftongul ['və] contrastat cu diftongii ['ɛə] și ['ɪə]:** sure [ʃvə] – share [ʃɛə] – sheer [ʃɪə]; poor [puvə] – pair [peə] – peer [piə]; dour [dovə] – dare [deə] – dear [diə]; tour [tvə] – tear [teə] – tear [tiə]; lure [l(j)və] – lair [leə] – Lear [liə]; boor [bvə] – bear [beə] – beer [biə]; moor [muvə] – mare [meə] – mere [miə]; wooer [wuvə] – wear [weə] – we're [wiə].

8. **Diftongul ['və] contrastat cu alți diftongi sau monoftongi în propoziții:**

a) „He's past cure”, the doctor said [hɪz pa:st 'kjuvə ðə 'dɔktə ↓ 'sed]. – „He's past care”, the doctor said [hɪz 'pa:st 'keə ðə 'dɔktə ↓ 'sed]. b) She didn't like his luring eyes [ʃɪ 'dɪdnt 'laɪk hɪz 'l(j)vəriŋ ↓ 'aɪz]. – She didn't like his leering eyes [ʃɪ 'dɪdnt 'laɪk hɪz 'liəriŋ ↓ 'aɪz]. c) This is a sure waste of time [ðɪs ɪz ə 'ʃvə 'weɪst əv ↓ 'taɪm] – This is a sheer waste of time [ðɪs ɪz ə 'ʃɪə 'weɪst əv ↓ 'taɪm]. d) There is no cure for it [ðər ɪz 'nəv ↓ 'kjuvə fər ɪt]. – There is no queue for it [ðər ɪz 'nəv ↓ 'kju: fər ɪt]. e) They made a success of the tour. [ðei 'meɪd ə sək'ses əv ðə ↓ 'tvə]. – They made a success of the two [ðei 'meɪd ə sək'ses əv ðə ↓ 'tu:].

Fraze și propoziții engleze în care se întâlnesc cuvinte cu diftongul /'və/:

a) în transcriere: | ðə 'pʊə 'stjuvəd wɪl bi 'ʃvə tə 'daɪ tə ↓ n sɪt | 'ʃvəli ðə ↗ 'juərəlz ə: 'pʊə ɪn muvəz | aɪm 'ʃvə ðei wɪl 'spi:k f ləvəntli nekst jə | ə: ju: 'ʃvə hi: ɪz ↗ pʊə l jes əv'kɔ:s ai əm ↓ ʃvə | hɪz 'dri:m ɪz tə 'meɪk ə 'tvə tə ↓ juvərəp | 'dɒvnt bi ↗ krʊəl l tə pʊə ↓ mjuvəriəl | hi ɪz 'ʃvə hi wɪl bi kjuvəd | ə: ju: 'ʃvə ðei wɪl 'meɪk ðeə ↗ tvə ɪn 'dʒænjuəri | aɪm 'ʃvə ðei wɪl 'kʌm ɪn ↓ febrʊəri | hi ɪz ʃvə tə sə'kjuvə ðeə 'mju: tʃvəl ↓ help.

b) în ortografie: *I am sure he will help us with our wall newspaper. I think I saw your aunt here last January but I am not sure. Surely the fuel is valuable. He is sure to secure their mutual help. Put the word a „fuel” in the plural. His dream is to make a tour to Europe. He is sure he will be cured. I am sure they will speak English fluently next year. It is a usual tour in Europe. Are you sure he is poor? Of course, I am sure. Is Europe poor in moors? The tourist variant of the TU-114 is able to carry 220 passengers. He usually takes part in tournaments. Are you sure they will make their tour in January? During the period of the Five-Year Plan in a number of plants machines will completely replace the work of men. He usually takes part in tournaments every year. Many tourists travelled over Europe during February and January. Many tourists come to Kishinev in January too. The solution was obscured by impurities.*

În încheiere trebuie reținut faptul că, ținând cont de caracteristicile generale, articulatorii și acustice ale diftongului /'uə/, primul element /u/ este principal, se caracterizează prin durată mai mare de pronunție și formează nucleul silabic. Al doilea element are statut de sunet glisant. Diftongul /'uə/ este descendent.

Referințe bibliografice

1. Nicanor Babâră, *Aspecte de predare a diftongilor din limba engleză*, U.S.M., Chișinău, 1990, 128 p.
2. Mihail Bogdan, *Fonetica limbii engleze*, Editura Științifică, Cluj, 1962, 312 p.
3. Dumitru Chițoran, Hortensia Pârlog, *Ghid de pronunție a limbii engleze*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, 206 p.
4. Călina Gogălniceanu, *The English Phonetics and Phonology*, Editura Chemarea, Iași, 1993, 354 p.
5. Daniel Jones, *An Outline of English Phonetics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, 328 p.
6. Marilena Munteanu-Alexandrescu, *Limba engleză. Știți să pronunțați corect?*, Editura Niculescu SRL, București, 1995, 272 p.
7. J. D. O'Connor, *Better English Pronunciation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967, 179 p.
8. S. Leonteva, *A Theoretical Course of English Phonetics*, Higher School Publishing House, Moscow, 1988, 272 p.
9. H. Pârlog, *The Sound of Sounds*, Hestia Publishing House, Timișoara, 1995, 175 p.
10. Н. М. Бабырэ, *Сравнительно-сопоставительный анализ английских и молдавских дифтонгов*, Manuscris al tezei de doctor în științe filologice, U.S.M., Chișinău, 1977, 254 p.
11. В. И. Балинская, *Орфография современного английского языка*, Высшая школа, Москва, 1967, 328 с.
12. А. Л. Трахтеров, *Практический курс фонетики английского языка*, Высшая школа, Москва, 1976, 312 с.
13. Б. Я. Лебединская, *Фонетический практикум по английскому языку*, Международные отношения, Москва, 1978, 176 с.
14. В. Е. Шевякова, *Коррективный фонетический курс английского языка*, Наука, Москва, 1968, 180 с.

Dana-Luminița TELEOACĂ

Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (II)

D.-L.T. – cercet. șt. III,
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București. Doctor în filologie.

Autoare a mai multor
articole și studii consacrate
terminologiei religioase și
limbii textelor bisericești.
Lucrări în colaborare: *Tratatul
de istorie a limbii române,
Cultivarea limbii române,
Dicționarul etimologic al
limbii române, Dicționar de
cuvinte și expresii străine etc.*

În articolul de față ne propunem să aprofundăm problema abordată în prima parte a studiului nostru consacrat morfosintaxei textului actual de rugăciune¹, prin aducerea în discuție atât a unor aspecte morfosintactice², cât și a unora sintactice propriu-zise.

1. Părți de propoziție

– **complemente necircumstanțiale:** neanticiparea OD / OI³ (aspect aproape generalizat în textul ortodox): „cântare îngerească *strigăm Ție*” (Rug., 2004, p. 10); „*să nu osândesc pe fratele meu*” (*ibid.*, p. 59) „caută cu îndurare și păzește de vrăjmașii văzuți și nevăzuți *pe soțul meu*” (*ibid.*, p. 63); „Ușa milostivirii *deschide-o nouă*” (*ibid.*, p. 274) ș.a.; nereluarea OD / OI⁴: „că *Ție se cuvine* laudă, *Ție se cuvine* cântare” (Rug., 2004, p. 20); „Că *Ție se cuvine* a ne milui și a ne mântui pe noi” (*ibid.*, p. 56) ș.a.; exprimarea redundanță a poziției sintactice OD / OI: „*să mă acopere pe mine mâna Ta*” (Rug., 2004, p. 87); absența morfemului de Ac. *pe*, neanticiparea OD, un fapt de limbă datorat, cel puțin cât privește textul ortodox, influenței originalului⁵: „Tu mi-ai *dăruit toate*” (Rug., 1987, p. 28); „Care *luminezi și sfințești toate*” (Rug., 2004, p. 30); „*să cunoaștem cele drepte*” (Rug., 1987, p. 79); „au văzut pe Cel ce *stăpânește toate* luând ființă omenească” (Rug., 2004, p. 191) ș.a.;

■ * Continuare. Începutul în nr. 11-12, 2011, p. 51-58.

– **complemente circumstanțiale**⁶: complementul de excepție (introdus în textul ortodox în mod constant prin locuț. prep. *fără numai*): „altă îndrăzneală și nădejde nu am *fără numai pe tine*” (Rug., 2004, p. 49); „oamenii nu au alt ajutor și acoperământ *fără numai pe tine*” (*ibid.*, p. 278); circumstanțialul de scop: prep. *spre* + inf. lung / scurt (sau substantiv)⁷: „și te-a dăruit nouă pe tine, *spre alungarea* a tot pizmașul” (Rug., 2004, p. 43); „Întărește-ne cu puterea Ta, ca să ne nevoim, *spre mărirea* numelui Tău celui sfânt și *spre iertarea* păcatelor noastre, *spre omorârea* patimilor” (*ibid.*, p. 55-56); „și lacrimile tale au fost *spre spălarea* sufletului” (Rug., 1987, p. 79); circumstanțialul de cauză: *din pricina / din cauza*: „înaintea Căruia toate se tem și tremură *din pricina atotputerniciei Tale*” (Rug., 2004, p. 57); „nu sunt vrednic a căuta și a privi înălțimea cerului, *din pricina mulțimii nedreptăților mele*” (*ibid.*, p. 58);

– **atributul**: atributul verbal (infinitival) introdus direct după substantivul regent, fără o altă prepoziție, cu excepția morfemului de infinitiv *a* (apariție izolată în textul ortodox): „Cel ce singur ai *puterea a ierta* păcatele oamenilor” (Rug., 2004, p. 212) // *puterea de a ierta* sau *puterea să ierți*.

2. Propoziții

– propoziția concluzivă: *dar* (arh., pop.) „prin urmare, deci”: „Rogu-mă, *dar*: întoarce-mă iarăși pe calea mântuirii” (Rug., 2004, p. 22)⁸;

– propoziția concluzivă-cauzală: *drept aceea*⁹ (livresc, cu o ușoară nuanță arhaică): „*Drept aceea*, Doamne, primește-mă și pe mine, nevrednicul” (Rug., 2004, p. 162); „*Drept aceea*, de astăzi înainte fâgăduiesc, să nu mă mai întorc la greșalele mele” (*ibid.*, p. 163);

– subordonata condițională: *de / dacă*: „cine-mi va lumina întunericul, *de* nu mă vei milui Tu?” (Rug., 2004, p. 172); „*De* mai este pentru mine nădejde de mântuire, *de* biruiește iubirea Ta de oameni mulțimea fărădelegilor mele” (*ibid.*, p. 210-211);

– subordonata finală: *de*¹⁰ (fam., pop.¹¹) „ca să”: „Grăbește *de* mântuiește pe robii tăi” (Rug., 2004, p. 275) ș.a.

3. Alte aspecte

3.1. Negația simplă

Apare relativ frecvent în textul rugăciunii (ortodoxe), fiind un fapt de limbă caracteristic pentru limba celor mai vechi texte românești¹², explicat adesea ca

o particularitate de origine slavă¹³ sau / și latină¹⁴. În limba veche, acest tip de negație apare în propozițiile care au ca prim element pronumele, adjectivul pronominal și adverbul negativ. În textul bisericesc ortodox negația simplă urmează după adverbul negativ *nu*: „*nu* Te-ai mâniat pe mine”, „*nici* m-ai pierdut cu fărădelegile mele” (Rug., 2004, p. 12); „*nu* Te mânia pe noi foarte, *nici* pomeni fărădelegile noastre” (*ibid.*, p. 26); „*n*-am împlinit voia Ta, *nici* am păzit poruncile Tale” (*ibid.*, p. 58); „că altul ca mine *n*-a greșit Ție, *nici* a făcut fapte pe care le-am făcut eu” (*ibid.*, p. 218) ș.a.

3.2. Elemente de relație

– **pronumele relativ**: *ce*¹⁵ / *care*, *pe care*: „Îți mulțumesc pentru toate binefacerile *ce* mi le-ai dat” (Rug., 1987, p. 17); „iartă-mi păcatele *ce* am făcut întru această zi” (Rug., 2004, p. 27); „Iartă-ne greșalele *ce* am săvârșit înaintea Ta” (*ibid.*, p. 29); „chemarea *ce* mi-ai sădit-o în suflet” (Rug., 1987, p. 41); „Grea este crucea *ce* mi-ai dat-o să o port” (Rug., 2004, p. 69); pronumele relativ *care* variabil¹⁶ la masc. sg. (exclusiv în textul ortodox); fem. *care*a apare sporadic: „*Carele* pentru bunătatea Ta cea multă” (Rug., 2004, p. 198); „*care*a fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut” (*ibid.*, p. 234); „robul Tău, *carele* strig întru umilință” (*ibid.*, p. 239); „Mântuitorul meu, *carele* ai mântuit pe cel desfrânat și ai primit pe cea păcătoasă” (*ibid.*, p. 249) ș.a.;

– **prepoziția**: a) **forme arhaice**: *întru*¹⁷ / *în*; *dintru* / *din*: apar deosebit de frecvent în textul ortodox, fiind relativ slab reprezentate (îndeosebi prep. *dintru*) în textul catolic: „*întru* noi” (Rug., 2004, p. 8); „*întru* mărturisirea inimii” (*ibid.*, p. 12); „*întru* fărădelege m-ai născut” (Rug., 1987, p. 29); „ca nu cumva să adorm *întru* moarte” (Rug., 2004, p. 41); „*întru* ajutorul meu” (*ibid.*, p. 53); „ai prefăcut coasta strămoșului Adam *întru* femeie” (*ibid.*, p. 76); „întărește gândul meu *dintru* alunecare” (*ibid.*, p. 174); „strigând *dintru* adâncul sufletului” (*ibid.*, p. 254-255); „cine ne-ar fi izbăvit *dintru* atâtea nevoi?” (*ibid.*, p. 255) ș.a.; *fără de* / *fără*: aproape generalizat în textul ortodox: „*fără de* veste” (Rug., 2004, p. 11); „*fără de* voie” (*ibid.*, p. 22); „îndulcirea Ta cea *fără de* sfârșit” (*ibid.*, p. 22); b) **prepoziții în structuri arhaice**: *de-a* / *la*: „**de-a dreapta** lui Dumnezeu” (Rug., 1987, p. 4); „să dobândesc partea cea **de-a dreapta** a celor mântuiți” (Rug., 2004, p. 205); „fă-mă părtaş **de-a dreapta** slavei Tale, *lisuse*, Mântuitorul meu, izbăvindu-mă de partea cea **de-a stânga** a judecății Tale” (*ibid.*, p. 238); c) **alte prepoziții decât cele utilizate în româna actuală**¹⁸: *de la* / *dinaintea*: „și să fugă [vrăjmașii – *n. D.-L.T.*] *de la* fața Lui” (Rug., 2004, p. 42); „așa să piară diavolii *de la* fața celor ce-L iubesc pe Dumnezeu” (*ibid.*, p. 43); *către* / *față de*, *pentru*: „din dragoste *către* tine” (Rug., 1987, p. 6); „cu dragoste *către* cei mai mici” (Rug., 2004, p. 53);

„în dragostea și în supunerea cea către Tine” (*ibid.*, p. 75); „dobândește-ne și nouă să sfârșim această viață cu un act de adevărată iubire către Dumnezeu” (Rug., 1987, p. 87); „dobândește-mi virtutea dărnicii mai cu seamă către cei săraci” (*ibid.*, p. 91); „spre îndrăznirea și dragostea către Tine” (Rug., 2004, p. 214); d) **prepoziții utilizate cu un caz distinct de cel din limba literară**: construcții prepoziționale cu dativul posesiv (la fel ca în limba populară) în loc de genitiv: „Ci împlânzește *asupra-mi* pe milostivul Dumnezeu” (Rug., 2004, p. 278); „folosința ta cea neînfruntată *asupra-mi*” (*ibid.*, p. 279);

– **conjunția**: a) **conjunții utilizate cu alte valori, comparativ cu româna literară actuală**: *ci* cu valoare concluzivă (relativ frecventă în textul ortodox): „fiind înduplecat de mărturia cugetului, pun înainte faptele mele cele rele și fărădelegile. Ci vezi, Doamne, smerenia mea și-mi iartă toate păcatele” (Rug., 2004, p. 207); „Acum zac în patul durerilor și nu este tămăduire trupului meu; *ci* mă rog ție, celei bune, din chinul durerilor ridică-mă” (*ibid.*, p. 263); b) **conjunții utilizate emfatic**: și enumerativ cu funcție retorică: „și să mă închin, și să cânt, și să preaslăvesc preacinstitul tău nume” (Rug., 2004, p. 34); „dă umilință și zdrobire inimii mele, și smerenie gândurilor mele, și ridicare din robia cugetelor mele” (*ibid.*, p. 232) ș.a.

3.3. Construcții intensive¹⁹

– **acuzativul intern** (cele două elemente componente ale acestei structuri se află în succesiune imediată sau la o oarecare „distanță sintactică”, generată de „interpunerea” între verbul respectiv și complementul subordonat acestuia a unei alte părți de propoziție, atribut sau un alt complement, în general, circumstanțial): „Te *doresc ca pe* cea mai înaltă dorință a mea” (Rug., 2004, p. 51); „ai zidit pe om din țărână și *ai suflat* în fața lui *suflare* de viață” (*ibid.*, p. 64); „și **cu faptele am făcut**²⁰ desfrânare și preadesfrânare” (*ibid.*, p. 207); „Lumina cea cu trei străluciri, Care *luminează lumina*²¹” (*ibid.*, p. 216-217); „*luminează-mi* ochii sufletului, **cu lumina** cea cu dumnezeiască strălucire” (*ibid.*, p. 245); „ție **cântare** de mulțumită *cântăm*” (*ibid.*, p. 260) ș.a.;

– **parigmenonul**²²: „Iisuse preadulce, *lumina lumii*²³” (Rug., 2004, p. 245); „**nebiruită biruință**” (*ibid.*, p. 249). Tot aici putem include, în virtutea considerării unei accepții mai largi a parigmenonului, și exemplele²⁴: „mulțumesc Ție că *m-ai învrednicit* pe mine, **nevrednicul**, să fiu părtaș preacuratului Trup” (Rug., 2004, p. 232); „*curățește-mă* pe mine, cel **necurat**, cu isopul rugăciunilor tale” (*ibid.*, p. 245) ș.a. sau unele contexte în care această figură sintactico-retorică se actualizează la un nivel mai complex, anume cel al frazei: „a faptei celei rele și a *lucrării* diavolești **care se lucrează** cu gândul întru mădularile mele” (Rug., 2004, p. 214) ș.a.

3.4. Topica²⁵

– **dislocarea**: a) separarea OD de formă tonică de forma atonă (care reia OD respectiv) și de verb: „Mulțumescu-Ți că *pe mine, nevrednicul, a mă împărtași cu preacuratele și cereștile Tale Daruri m-ai învrednicit*” (Rug., 2004, p. 226-227); b) separarea subiectului (substantiv N, nume de agent) de predicat (verb de acțiune) printr-o succesiune de structuri circumstanțiale: „*Preacurată, ceea ce în zilele de apoi, negrăit prin cuvânt, pe Cuvântul ai născut*” (Rug., 2004, p. 263); c) separarea verbului copulativ de numele predicativ printr-un At. dativ adnominal: „*ceea ce ești [Maica Domnului – n. D.-L.T.] bunățăților pricină și credincioșilor întărire*” (Rug., 2004, p. 257); d) topica nefirească (fapt arhaic de limbă) a neg. *nici*: „ca să nu mâinii *nici cu un păcat pe Dumnezeu meu*” (Rug., 2004, p. 35);

– **chiasmul**²⁶: foarte bine reprezentat în textul ortodox: „*Bucură-te și te veselește, Fecioară Marie, aleluia*” (Rug., 1987, p. 13); „*Sufletele noastre le sfințește, trupurile curățește-le*” (Rug., 2004, p. 19); „*Mânca-vor săracii și se vor sătura*” (*ibid.*, p. 45); „*curățește-mi trupul și-mi sfințește sufletul*” (*ibid.*, p. 52); „*Izgoni-voi pe vrăjmașii mei și îi voi înfrânge*” (*ibid.*, p. 173) ș.a.;

– **cliticul**: antepunerea cliticului formei verbale la imperativ (fenomen generalizat în textul ortodox): „vino și *Te sălășluiește* întru noi și *ne curățește* pe noi” (Rug., 2004, p. 8); postpunerea cliticului formei verbale [cu „actualizarea” lui *u* etimologic la pers. I și a IV-a, indicativ prezent], inclusiv postpunerea reflexivului în structuri impersonale: „*mulțumescu-Ți Ție, Preasfântă Treime*” (Rug., 2004, p. 12); „*Cuvine-se cu adevărat să te ferim*” (*ibid.*, p. 24); plasaarea cliticului de feminin Ac. sg. la indicativ perfect compus înaintea verbului: „de multe ori Ți-am făgăduit să-mi schimb viața cea rea, și nicidecum *nu o am schimbat*” (Rug., 2004, p. 162);

– **auxiliarul**: postpunerea (cliticului și a) auxiliarului față de participiu, la indicativ perfect compus: „*întăritu-m-am asupra lui*” (Rug., 2004, p. 41); „*pierdut-am pe părinții mei preaiubiți*” (*ibid.*, p. 70);

– **poziția complementelor (necircumstanțiale + circumstanțiale)**: antepunerea OD față de verbul regent²⁷ (apare deosebit de frecvent în textul ortodox): „*mintea mea o luminează, inima și buzele mele le deschide*” (Rug., 2004, p. 11); „*iar a face rău nu mai conțenesc*” (*ibid.*, p. 36); antepunerea OI: „*Auzului meu vei da bucurie și veselie*” (Rug., 2004, p. 14); tematizarea unor **circumstanțiale** față de verbul regent: de scop: „*Spre iertarea păcatelor să-mi fie mie preacuratul Tău Trup*” (Rug., 2004, p. 181); de timp: „*acum părtaș a fi mă învrednicește*” (*ibid.*, p. 189); de mod: „*Fără de veste Judecătorul va veni și faptele fiecăruia se vor descoperi*” (11) ș.a.;

- **atributul:** a) atributul este antepus substantivului regent, aspect aproape generalizat în textul ortodox și care reflectă situația gramaticală din original: „*Nebiruită și dumnezeiască putere a cinstitei și de viață făcătoarei cruci a Domnului*” (Rug., 2004, p. 40); b) deși antepus substantivului regent, adjectivul [sintactic, un atribut adjectival] este utilizat nearticulat, artikulat fiind în schimb substantivul. Exemplele oferite de textul rugăciunii (ortodoxe) evidențiază un tipar sintactic arhaic (expresie a topicii din original), responsabil în parte de situația prezentată²⁸: „*preasfânt numele Tău*” (Rug., 2004, p. 12); „*scump sângele Tău*” (*ibid.*, p. 21); „*cinstită crucea Sa*” (*ibid.*, p. 43); „*preasfântă gura Ta*” (*ibid.*, p. 60-61); „*mărită venirea Ta*” (*ibid.*, p. 174) ș.a.;
- antepunerea NP (inclusiv a celui multiplu) față de VC: „*vii vor fi inimile lor în veacul veacului*” (Rug., 2004, p. 46); „*Foc și lumină să-mi fie mie primirea preacuratelor și de viață făcătoarelor Tale Taine*” (*ibid.*, p. 182) ș.a.;
- **subiectul:** numeroase situații de postpunere a subiectului (uneori în contexte cu antepunerea OD): „căci ce este mai frumos decât a vieții *frații* împreună!” (Rug., 2004, p. 67) ș.a.

4. Concluzii

Cum ușor se poate constata, și fenomenele lingvistice discutate în prezentul studiu susțin arhaicitatea remarcabilă a textului ortodox de rugăciune și, implicit, definirea sa în mod independent față de varianta literară laică a limbii române actuale. Cele mai multe dintre aspectele consemnate aici reprezintă fapte de limbă arhaice deosebit de frecvente, unele chiar generalizate (în condițiile în care în textul de confesiune catolică nu se regăsesc deloc sau se caracterizează printr-o frecvență mai degrabă modestă). Reamintim câteva dintre acestea: neanticiparea / nereluarea OD / OI; construirea a numeroase părți de propoziție și propoziții cu elemente de relație specifice limbii vechi (cf. circumstanțialul de excepție introdus prin *fără numai*; circumstanțialul de scop: *spre* + infinitiv (substantiv); subordonata concluzivă-cauzală: *drept aceea* ș.a.); negația simplă; pron. relativ *care* variabil la masc. sg.; prepoziții în structuri arhaice; conjuncții cu alte valori, comparativ cu româna literară actuală, varianta laică (cf. *ci* concluziv); construcțiile intensive; dislocarea, chiasmul, precum și alte numeroase aspecte legate de topică (inclusiv structurile cu articol hotărât „inferior”).

Note

- ¹ V. Teleoacă, 2011.
- ² Unele probleme de acest gen (de exemplu, regimul sintactic al verbului) au fost tratate și în prima parte a studiului nostru, consacrată cu precădere compartimentului morfologic (cf. *id.*, *ibid.*).
- ³ Un fapt lingvistic arhaic, datorat, în epoca de început a scrisului românesc, de cele mai multe ori, „insistenței traducătorilor de a urmări îndeaproape originalul slav sau unguresc” (Densusianu, 1961, p. 248; v. și ILRLV, 1997, p. 152; *Sintaxa*, 2007, p. 120). Nu trebuie exclusă însă nici posibilitatea explicării acestui fenomen prin „perpetuarea unei trăsături specifice perioadei vechi a limbii române populare” (Morcov, 2003, p. 63; v. și *Sintaxa*, 2007, p. 141).
- ⁴ În textul catolic, de multe ori, cu reluarea OD / OI: „Ție unuia ~~fi~~-am greșit” (Rug., 1987, p. 29).
- ⁵ Cf. *Sintaxa*, 2007, p. 119.
- ⁶ Multe circumstanțiale reprezintă în limba veche calcuri după construcții similare din slavonă (ILRLV, 1997, p. 174).
- ⁷ Aspect care reprezintă continuarea unei situații din limba textelor din sec. al XVI-lea, în special nordice (ILRLV, 1997, p. 156; *Sintaxa*, 2007, p. 162). Structura apare foarte frecvent și în catehism (Teleoacă, 2009, p. 497), respectiv în molitvelnic (Dima, 2002, p. 152).
- ⁸ Forma arhaico-populară menționată mai sus apare însă, în textul ortodox, în alternanță cu *deci*: „*Deci*, cu frică să strigăm în miezul nopții...” (Rug., 2004, p. 11); „*Deci*, acum luminează-mi ochii gândului...” (*ibid.*, p. 12) ș.a.
- ⁹ Locuțiune atestată foarte frecvent în româna veche, îndeosebi în texte ardelenesti și bănățene din sec. al XVI-lea – al XVII-lea (ILRLV, 1997, p. 156; *Sintaxa* 2007, p. 159).
- ¹⁰ În limba sec. al XVI-lea sunt foarte frecvente finalele introduse prin conj. *de* (ILRLV, 1997, p. 169).
- ¹¹ Cf. GA, 2005 (II), p. 544.
- ¹² Cf. Avram, 1975, p. 459-460. Corelația *nu... nici* este frecventă în sec. al XVI-lea, în timp ce *nu... nici nu* apare foarte rar atât în scrieri originale, cât și în traduceri (*Sintaxa*, 2007, p. 18).
- ¹³ Deși în slava veche, la fel ca și în limbile slave de mai târziu, dubla negație este un element specific al sintaxei. Acolo unde nu apare dubla negație, de obicei în textele slave târzii, avem a face cu calcuri după greacă (*Sintaxa*, 2007, p. 17).
- ¹⁴ Cf. Ciompec, 1969, p. 208. Sala, 1997, p. 191 admite (cât privește negația simplă) pentru sec. XVI influența slavă, în timp ce pentru sec. XVII-XVIII consideră mai plauzibilă una dintre influențele: latină, italiană sau germană.
- ¹⁵ Pronume care apare frecvent în textele din sec. al XVI-lea; de exemplu, în *Psaltiri* (cu excepția *Psaltirii Hurmuzaki*) apare numai *ce* (ILRLV, 1997, p. 129).
- ¹⁶ În limba veche, formele variabile caracterizează textele nordice (*ibid.*).
- ¹⁷ Prepoziție discutată recent de Neculai-Stănică, 2010, p. 105-112, autoare care urmărește distribuția acestui element de relație în texte religioase catolice actuale (romano-catolice și greco-catolice). Dacă în limbajul științific (mai exact în textul filozofic românesc) s-a produs o *terminologizare* a acestei prepoziții [care poate fi considerată singura „pre-

poziție-termen” [*sic!*] din limba română, în acest sens autoarea trimitând la sintagma lui Constantin Noica, anume „devenirea *întru* ființă”, în scrisul bisericesc românesc, prepoziția menționată constituie „un element de continuitate lingvistică” (107). Utilizată mai rar în textul de cult romano-catolic, față de cel unit și, în special, față de cel ortodox, *întru* se menține, se pare, mai ales, cu sens final, instrumental și de relație. Această prepoziție se constituie ca „element distinctiv al scrierilor religioase actuale” nu numai prin frecvența sa ridicată, ci și prin distribuție, precum și prin marcarea unor sensuri tipice.

¹⁸ Este vorba despre întrebuințări specifice limbii române vechi.

¹⁹ Mult mai frecvente în româna veche (cf. Frâncu, 2009, p. 180, p. 357), astfel de structuri se regăsesc în număr impresionant în textele folclorice (a se vedea, de exemplu, Mărgărit, 2010, p. 76-77).

²⁰ Un exemplu de *figura etimologica* propriu-zisă.

²¹ Etimologic, cu semnificația „lumină”, păstrată, de pildă, în structura comparativă *ca lumea ochilor* „ca lumina ochilor”. Prin urmare, avem un alt exemplu de *figura etimologica* propriu-zisă.

²² Procedeu cult frecvent întâlnit în textul bisericesc (actual), constând în reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină. Studiile anterioare celor semnate de noi au înregistrat pentru scrisul bisericesc (actual) exclusiv așa-numitul „acuzativ intern”, de asemenea o structură intensivă de origine cultă, având în vedere faptul că acest „tipar” se regăsește în versiunea latină a *Bibliei* (v. Morcov, 2003, p. 65).

²³ *Figura etimologica* propriu-zisă, cf. *supra*, notele 20, 21.

²⁴ În care relația sintactică propriu-zisă se stabilește între verbul respectiv și complementul direct subordonat acestuia; apozitiile (*nevrednicul* și *cel necurat*) sunt subordonate, în sensul cel mai strict al termenului, pronomelor de pers. I sg., care desemnează eul liric creștin (subiectul care se roagă), dar aceste epitete apozitionale formează o unitate sintactică „de gradul doi” și cu verbele cu care prezintă rădăcină comună, anume *a învrednici*, respectiv *a curăți*.

²⁵ Cele mai multe dintre aspectele incluse în această secțiune reflectă particularități ale limbii române vechi, unele fiind expresia interferenței dintre două sisteme (în speță, român-slav).

²⁶ Un procedeu stilistic curent (pentru realizarea simetriei) în textele biblice grecești, trecut și-n cele slavone și, apoi, în cele românești (ILRLV, 1997, p. 172). Totodată, nu trebuie ignorată nici influența sintaxei populare românești: o serie de forme inversate (cf. *vedea-vor*) sunt relevante și pentru epoca veche a limbii române, când fraza nu putea începe cu un cuvânt aton (auxiliar sau formă pronominală neaccentuată) (*ibid.*).

²⁷ Textul ortodox conține și exemple de antepunere a complementivei directe: „sau **ce nu se cuvine am grăit**” (Rug, 2004, p. 33) ș.a.

²⁸ În studii recente (cf., de exemplu, Cornilescu – Nicolae, 2010, p. 329 ș.a.) se vorbește despre un „articol hotărât inferior” (sufixat pe un substantiv care nu reprezintă constituentul inițial al unui grup nominal), discutat în relație cu așa-numitul „acord la distanță”. Este, se pare, o trăsătură specifică sec. al XVI-lea – al XVIII-lea.

Bibliografie

Surse / Izvoare

1. *Carte de rugăciuni pentru trebuințele și folosul creștinului ortodox*, Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București (Rug., 2004).
2. *Carte de rugăciuni* (ediția a VII-a), Arhiepiscopia Romano-Catolică de București (Rug., 1987).

Studii și articole / Lucrări de referință

1. Mioara Avram, *Particularități sintactice neromânești în diferite momente ale evoluției limbii române literare*, în SCL, XXVI, nr. 5, 1975, p. 459-466.
2. Georgeta Ciompec, *Observații asupra exprimării negației în limba română din sec. al XVI-lea – al XVIII-lea*, în SCL, XX, nr. 2, 1969, p. 197-209.
3. Alexandra Cornilescu, Alexandru Nicolae, *Observații privind evoluția grupurilor nominale cu articol hotărât în română*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 20-21 noiembrie 2009), Editura Universității din București, 2010, p. 325-340.
4. Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, Editura Științifică, București, 1961.
5. Vasilica Silvia Dima, *Elemente arhaice în limbajul bisericesc actual – Molitvelnicul*, în LR, LL, nr. 4-6, 2002, p. 143-164.
6. C. Frâncu, *Topica lui mai și a altor adverbe (cam, prea și tot) în construcții de tipul (nu) mă mai duc*, în LL, III, 1983, p. 321-335.
7. *Gramatica limbii române*, II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, GA, 2005 (II).
8. *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* [coord.: Ion Gheție], Editura Academiei Române, București, ILRLV, 1997.
9. Iulia Mărgărit, *Inovația, element de creație și distorsiune în textele folclorice*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 20-21 noiembrie 2009), Editura Universității din București, 2010, p. 75-84.
10. Mihaela Mariana Morcov, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei*, în „Limba română”, LII, 1-3, 2003, p. 56-73.
11. Manuela Neculai-Stănică, *Prepoziția intru în textele religioase românești actuale*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 20-21 noiembrie 2009), Editura Universității din București, 2009, p. 105-112.
12. Marius Sala, *Limbi în contact*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
13. Mioara Avram, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea* [coord.: Mioara Avram], Editura Academiei Române, București, Sintaxa, 2007.
14. Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, Editura Universității din București, București, 2009, p. 489-501.
15. Dana-Luminița Teleoacă, *Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (I)*, „Limba Română”, nr. 11-12, 2011, p. 51-58.

Constantin BURAC

Identitatea românilor în viziunea călătorilor străini din prima jumătate a secolului al XV-lea

C.B. – prof. univ. dr.,
 Facultatea de Arhivistică,
 Academia de Poliție
 „Alexandru Ioan Cuza”.
 Coautor al volumelor
*Facultatea de Arhivistică –
 istoric* (2002), *Documenta
 Romaniae Historica*,
 A. Moldova, vol. XX (1629-
 1631), (2011). Semnează
*Ținuturile Țării Moldovei până
 la mijlocul secolului al XVIII-lea*
 (2002, lucrarea a primit
 premiul Dimitrie Onciul al
 Academiei Române în 2004),
*Așezările Țării Moldovei din
 epoca lui Ștefan cel Mare*
 (2004).

Străinii întotdeauna au privit spațiul geografic carpato-danubiano-pontic, mai ales după constituirea statelor medievale românești, cu o anumită curiozitate. După călătorii apuseni, aceasta derivă din două motive: unul – că, într-o lume sud-est europeană, dominată de elemente cu totul diferite, în care se evidențiază cel slav, trăiește un popor diferit prin origine și limbă, iar al doilea – că acest popor de origine romană care vorbește o limbă latină „stricată”, de fapt, populară sau „vulgata”¹, îmbrățișaseră confesiunea ortodoxă, în loc de cea apuseană, catolică, cum ar fi fost normal². Mai mult decât atât, în biserică și în cancelariile domnești elita românească a folosit limba slavă, acceptată, de la jumătatea secolului al IX-lea, ca limbă sacră, alături de greacă, latină și aramaică. Utilizarea limbii slave a impus și folosirea alfabetului slav, numit chirilic, în loc de cel latin, utilizat de toate popoarele romanice, mai ales cele care erau de confesiune catolică. Din aceste ultime considerente a și fost apreciat de unii ca un popor slav.

Aceste opinii au generat o serie de întrebări, în primul rând cu privire la locul și formarea popoului român. Mai târziu s-a adăugat, din diferite rațiuni politice, întrebarea dacă toți locuitorii din arealul carpato-danubiano-pontic sunt vorbitori ai aceleiași limbi, având în vedere că ocupau o zonă geografică destul de cuprinzătoare în comparație cu alte popoare (ex. ungurii), care se întin-

dea din Balcani până la Carpații Nordici și de la Tisa până dincolo de Nistru, după unii chiar până la Bug³.

Până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea consemnările referitoare la români erau făcute dintr-o pură curiozitate, pentru a marca particularitățile acestui popor atât de numeros dar, în același timp, fărâmițat în formațiuni politice statale medievale distincte, precum și din preocupările unor umaniști de a alcătui dicționare ale popoarelor europene și ale limbilor vorbite de acestea. Este vremea când învățații, umaniștii, descopereau că popoarele europene vorbeau alte limbi decât cele sacre, că în cadrul unor regate sau imperii trăiau populații de origini și limbi diferite.

Între acestea, românii au suscitad poate un interes special în comparație cu alte neamuri. Mai întâi trebuie subliniat faptul că, asemenea europenilor (germanii, italienii), poporul român era organizat în trei formațiuni politice medievale, dintre care două (Țara Românească și Moldova) s-au bucurat de o anumită independență sau autonomie, iar a treia (Transilvania) s-a format și dezvoltat, din secolul al XIII-lea până la jumătatea secolului al XVI-lea, în cadrul regatului ungar, apoi al Porții Otomane, iar din 1699 până la sfârșitul Primului Război Mondial în hotarele Imperiului Habsburgic. În ciuda acestor vitregii, caracterul fundamental al limbii vorbite nu a fost alterat cu nimic, sesizabile fiind mici diferențe de pronunție, sub influența limbilor venite în contact mai mult sau mai puțin strâns, și unele împrumuturi din vocabularul acestora.

Parcurgerea izvoarelor istorice, cu deosebire a celor narrative, arată că aceste probleme și le-au pus în primul rând cei proveniți din lumea catolică. Ei și le-au explicat pe măsura informațiilor pe care și le procuraseră dintr-o serie de izvoare istorice sau a constatărilor de la fața locului. Nu trebuie să ne scape din vedere nici spiritul imaginativ al unora dintre aceștia sau calitatea și nivelul de cultură al persoanelor care le-au furnizat datele privitoare la originea și limba vorbită de populația băștinașă din zona intra- sau extracarpatică. Unii chiar i-au ignorat existența în zona intracarpatică⁴.

În unul dintre cele mai vechi texte, cuprins în primul volum din colecția *Călători străini despre Țările Române*⁵, important instrument al activității medievștilor români și a cercetătorilor în general, se arată „că locuitorii din Moldova și Țara Românească păstrează credința creștină; ei vorbesc o limbă deosebită”⁶. Johann Schiltberger (n. 1381 – m. după 1438), autorul constatărilor de mai sus, înregistrează cele două țări românești (Țara Românească și Moldova) sub o singură denumire de „Valahia”⁷. Termenul sub care sunt denumite cele două formațiuni politice statale medievale are, în concepția călătorului bavarez, mai mult o conotație geografică, fapt dovedit prin plasarea Cetății Albe (Weiszstadt) „în Valahia”⁸. Or, se cunoaște că dintotdeauna acest oraș a făcut parte din Țara Moldovei, deci de la întemeiere. Totuși, din cuprinsul

jurnalului-memoriu păstrat de la Johann Schiltberger, se poate observa că el face o oarecare distincție între cele două state medievale extra-carpatiche. Pentru Țara Românească folosește mai frecvent denumirea de *Valahia*⁹, pe care o diferențiază de Moldova prin întrebuițarea denumirii de *Claine Walachei*¹⁰, atunci când spune că orașul Suceava „este cetatea de scaun a Valahiei Mici”¹¹.

Denumirea de *Valahia* este creație străină prin care se desemna teritoriul locuit de populația romanizată din arealul balcano-carpatic, înregistrată sub numele de *vlahi*. Izvoarele istorice nu au păstrat vreo informație în care românii să afirme că se numesc vlahi, ci întotdeauna ei s-au numit români.

Etonimul de *vlah*, cu toate derivatele sale (*vlah*, *voloh*, *olah*, *blac* etc.), este o veche denumire occidentală prin care erau desemnați vorbitorii de limbă romanică, în ciuda faptului că aceștia tot timpul s-au considerat romani, în opoziție cu migratorii. Numele a fost preluat apoi, din varii motive, de bizantini prin secolul VIII-IX, pentru a deosebi populația romanizată din întreaga zonă carpato-balcanică de vorbitorii de greacă, denumiți *romei*. La începutul secolului al XV-lea călugărul dominican Ioan, arhiepiscop de Sultanieh (în Asia Mică), în trecerea sa prin Bulgaria, constata că trăia aici încă o consistentă populație de români. Din cele auzite despre originea acestora el ajunge la concluzia că „după cum se povestește, se trag din romani”¹², fapt de care ei se arată a fi foarte mândri.

Romanicii din Europa Occidentală, după așezarea și statornicirea diferiților migratori, au căpătat numele noilor stăpâni, prin care s-au diferențiat de celelalte provincii¹³. În Europa Orientală, mai precis în Peninsula balcanică, evoluția denumirilor înregistrate despre populația romanizată a fost diferită prin faptul că aici după așezarea slavilor în secolul al VI-lea au venit și bulgarii, care au împiedicat romanizarea primilor, dar și creștinarea acestora. Mai mult, ei reușesc să înființeze, la sfârșitul secolului al VII-lea, o formațiune politică, numită Țaratul Bulgar și recunoscută de Imperiul Bizantin. Izvoarele grecești pomenesc, începând cu secolul al VIII-lea, existența unor formațiuni politice slave, denumite „Sclavinii”, care dispar din documente odată cu mijlocul secolului al IX-lea, fiind înglobate în Țaratul Bulgar¹⁴. Deși bulgarii au fost slavizați, ei au dat numele statului, dar și populației și limbii acestuia. Creștinarea lor, la jumătatea secolului al IX-lea sub Boris I, a declanșat procesul de asimilare a populației romanizate din Balcani.

De-a lungul conviețuirii și chiar a colaborării romanicilor balcanici cu slavii din aceste locuri, istoria nu a înregistrat vreun termen slav original pentru enclava latină pe care o constituiau românii¹⁵. Istoria consemnează, la un moment dat, chiar o colaborare între aceștia împotriva Imperiului Bizantin, atunci când s-au constituit în Țaratul româno-bulgar sub conducerea fraților români, din neamul Asăneștilor.

Numele de *vlahi* s-a extins în secolele VIII-X, concomitent cu abandonarea etnonimului *romani* de către popoarele neo-latine (franci, longobarzi ori vizigoți) din Occident, și asupra populației romanizate nu numai din zona balcanică, dar, prin extensie, și asupra celor din Nordul Dunării, ca urmași ai coloniștilor romani și care vorbeau aceeași limbă *romana*. Apariția denumirii de *vlahi* și extinderea acesteia asupra românilor din spațiul carpato-danubiano-pontic au comportat un caracter polemic, prelungit până în prezent. Cei mai mulți dintre cercetătorii acestei probleme iau ca reper mijlocul secolului al IX-lea¹⁶, având în vedere că românii nord și sud-dunăreni „au avut o evoluție comună”, după care menționările se înmulțesc.

Referitor la românii din arealul carpatic primele informații ni le furnizează *Cronica Notarului Anonim al regelui Bela*, scrisă în a doua jumătate a secolului al XII-lea, după o cronică cu o sută de ani mai veche, și *Cronica lui Nestor* de la Kiev sau *Povestea vremurilor trecute*, transcrisă la începutul secolului al XII-lea, pe baza unei redacții mai vechi din a doua jumătate a secolului al XI-lea. Ceea ce trebuie reținut este faptul că informațiile istorice din secolele XI-XIV scot în evidență că regiunea delimitată de Tisa, Dunăre, Marea Neagră, Nistru și Carpații Nordici este locuită de români, consemnați sub numele de *vlahi*, *blahi*, *volohi* sau *olah*, iar teritoriul lor îl forma „Țara Vlahilor”¹⁷.

Revenind la însemnările bavarezului menționat, acesta din urmă subliniază că, în timpul peregrinărilor sale prin cele două țări românești, n-a sesizat la locuitorii acestora, numiți de către Ghillebert de Lannoy „wallsques”¹⁸, nicio deosebire, atât ca limbă pe care o consideră „deosebită”, cât și din punctul de vedere al confesiunii. Din contra, el observă că românii din Țara Românească și Moldova vorbeau, fără niciun dubiu, aceeași limbă, pe care păgânii o numeau „Ifflak”¹⁹.

Păreră autorului referitoare la limba vorbită de românii de la începutul secolului al XV-lea este că o aprecia ca o „limbă deosebită”, fără a preciza în ce consta aceasta. Pentru Johann Schiltberger, venind dintr-un mediu cu o tradiție culturală și lingvistică prestigioasă și persistentă, unde limba latină clasică continua să fie folosită nu numai în biserică, în învățământ și în literatură, dar și în administrație, și, beneficiind de o pregătire educațională în această limbă, contactul lingvistic cu locuitorii Valahiei pare să-l fi impresionat puternic. În ciuda îndepărtării și fără nicio legătură cu centrele de cultură latină, el constată că înțelegea multe cuvinte și expresii din vorbele băștinașilor, ceea ce îi lăsa impresia că aceștia din urmă vorbesc o limbă apropiată mult de limba latină, dar totuși nu aceeași.

Afirmația este susținută și de alți călători din perioada respectivă, buni cunoscători ai limbii latine clasice, cum ar fi arhiepiscopul de Sultanieh, care afirmă convins că limba românilor este „aproape latină”, adică „limba romană vulgară”²⁰ sau, altfel spus, *lingua romana rustica*. Se mai poate adăuga la aceasta

și faptul că, în peregrinările sale prin Ungaria, Bulgaria și Imperiul Otoman, Johann Schiltberger constată că locuitorii nord-dunăreni vorbeau o limbă cu totul aparte față de vecini. Tocmai aceste motive, la un loc, credem că l-a îndreptățit pe călătorul bavarez să considere că locuitorii Țării Românești și ai Moldovei „vorbec o limbă deosebită”.

Deși afirmă că a fost și prin Transilvania, el nu poate spune despre aceasta decât că „este o țară germană”, cu capitala la Sibiu, iar „Țara Bârsei”, unde de asemenea susține că a fost, avea capitala la Brașov²¹. Impresiile peregrinului referitoare la zona intracarpatică sunt un exemplu clasic al superficialității informațiilor receptate, care nu a cunoscut decât elita nobilimii săsești din Sibiu și Brașov, fără ca aceștia din urmă să-l fi edificat despre existența românilor, dar credem că nici el nu a avut curiozitatea deplină de a afla că aici trăia o populație românească numeroasă, care vorbea aceeași limbă cu cei din zona extracarpatică.

Referitor la Moldova, numită de episcopul catolic de Baia, Ioan de Ryza, o *Terram Walchie*²², starețul mănăstirii Troițko-Serghievski din Rusia, ierodiconul Zosima, constata cu prilejul călătoriei, din 1419, către Palestina că, trecând prin Moldova, aceasta avea ca graniță râul Nistru, la gura căruia se afla Cetatea Albă, și că „se întindea până la mare”²³. O mențiune similară face și scriitorul italian Giovanni Maria Angiolello²⁴, care, povestind despre modul cum a evadat, împreună cu alți 300 de tineri, de pe o corabie ce îi transporta de la Cafa la Constantinopol pentru a fi vânduți ca robi, spune că au ajuns la Cetatea Albă, oraș al lui Ștefan cel Mare, așezat la Marea Neagră.

În concluzie, se poate observa că europenii, dar nu numai ei, care nu cunoșteau prea bine configurația politică sud-est europeană, considerau întreaga zonă carpato-balcanică, locuită, în general, de români, denumiți „vlahi”, înregistrați prin diferite grafii, în funcție de limba vorbită de cei care ne-au lăsat consemnări despre ei. Călătorii străini care au trecut prin țările române și au intrat în contact cu locuitorii acestora n-au sesizat diferențe de limbă și nici de confesiune; pentru toți ei erau locuitori ai unei zone geografice delimitate de Nistru, Marea Neagră, Dunăre, denumiți *vlahi*. De la aceasta se trage și numele zonei populate de ei – „Valahia”. Locuitorii Moldovei, căreia i se spunea Valahia Mică, nu sunt înregistrați cu etnonimul *moldoveni*. Acest lucru se va întâmpla mai târziu, pentru a-i deosebi de locuitorii Țării Românești, fiind mai mult o creație cultă.

Note

¹ Așa era numită limba vorbită de populațiile romanizate din Imperiul Roman. În secolul al IV-lea *Biblia* a fost tradusă în această limbă, fiind numită *Biblia vulgata*.

² Dominicanul Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, nota oarecum mirat în memoriul său către Timur Lenk că „ei (adică românii – n.n.) urmează pe greci în credința lor, măcar că și noi avem mai multe lăcașuri ale ordinului Predicatorilor și ale Minorităților și avem mulți germani ce locuiesc în aceste părți” (*Călători străini despre Țările Române*, vol. I. Volum îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1968, p. 39; în continuare se va cita *Călători străini...*).

³ La 1404 călugărul Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, arată că „țara românilor” „se mărginește la răsărit cu Marea cea Mare, la miazăzi cu Constantinopolul, la apus cu Albania, la miazănoapte cu Rusia și Lituania” (*Călători străini...*, p. 39).

⁴ Exemplul cel mai concludent este dat de jurnalul-memoriu în care alcătuitorul acestuia, călătorul Johann Schiltberger, menționând că a trecut și prin Transilvania, afirmă că aceasta „e o țară germană” (*Călători străini...*, p. 30).

⁵ Ideea alcătuirii acestui vast corpus de izvoare narative externe a fost sugerată de N. Iorga, care publica, imediat după Primul Război Mondial, *Istoria românilor prin călători*, București, 1921-1922, și a fost pusă în practică de o echipă de specialiști de la Institutul de Istorie „N. Iorga”, în frunte cu Maria Holban, Paul Cernovodeanu și Maria Matilda Alexandrescu-Bulgaru, adăugându-se și alții, din care au apărut, în perioada 1968-2001, 11 volume, completată recent cu primul volum suplimentar, din cele două proiectate, sub coordonarea cercetătorului Ștefan Andeescu. Colecția încheindu-se cu anul 1800, s-a simțit nevoia continuării acesteia pentru relevanța complexă a fenomenelor istorice din secolul al XIX-lea. Așadar, tot în cadrul aceluiași institut, s-a inițiat o nouă serie coordonată de Paul Cernovodeanu, apoi de Daniela Bușe, din care au apărut, în perioada 2004-2010, 6 volume.

⁶ *Călători străini...*, p. 30.

⁷ La aceeași concluzie ajungea, în 1404, și călugărul dominican Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, care, în drum spre Europa, constata că „lângă Marea cea Mare sau Pontică este *Volquia*, o țară mare”, împărțită în „cea Mare și cea Mică” (*Călători străini...*, p. 39).

⁸ *Ibidem*, p. 31.

⁹ Germanii Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt, la întoarcerea lor dintr-o călătorie de pelerinaj de la Ierusalim,

au trecut prin Țara Românească, pe care o consemnează prin expresia *Das Lant Walachei* (*Călători străini...*, p. 19); Giovanni Maria Angiolello o denumea *Vallacchia Bassa* (*Ibidem*, p. 136).

¹⁰ *Ibidem*, p. 30.

¹¹ *Wallachie la petite*, așa o denumește și călătorul Ghillebert de Lannoy (*Călători străini...*, p. 50); catolicul Ioan de Ryza, episcop de Baia, o notează sub numele de *Terram Walachie* (*Ibidem*, p. 65), pe când localitatea Baia cu numele de Moldavie (*Ibidem*, p. 66); Giovanni Maria Angiolello o numea *Valacchia* sau Carabogdan (*Ibidem*, p. 133, 134).

¹² *Ibidem*, p. 32.

¹³ Așa s-a întâmplat în Gallia unde s-au împământenit migratorii franci, de la care se trage numele francezilor de astăzi, apoi în Spania și Italia.

¹⁴ Stelian Brezeanu, *Romanitatea orientală în Evul Mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală*, Editura All Educațional, 1999, p. 58.

¹⁵ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Editura Academiei Române, București, 1972, p. 15.

¹⁶ *Fontes Historiae Daco-romanae*. IV. Scriitori și acte bizantine. Secolele IV-XV, publicate de Haralambie Mihăiescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, Editura Academiei Române, 1982, p. 7; P. P. Panaitescu afirmă că cele mai vechi informații scrise despre românii din Nordul Dunării sunt „aproximativ din aceeași epocă în care se pomenesc pentru prima oară grupurile de români din sudul Dunării” (P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești. Problemele istoriografiei române*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, București, 2000.

¹⁷ În *Cântecul Nibelungilor* este amintit „ducele Ramunc din Țara Vlahilor”.

¹⁸ *Călători străini...*, p. 49.

¹⁹ *Ibidem*, p. 31.

²⁰ *Ibidem*, p. 32.

²¹ *Ibidem*, p. 30.

²² *Ibidem*, p. 65), iar de către turci Carabogdan (*Ibidem*, p. 133, 134).

²³ *Ibidem*, p. 44. Aceeași constatare o găsim și în relatarea, din 1421, a călătoriei lui Ghillebert de Lannoy prin Moldova în drum spre Orient (*Ibidem*, p. 50-51).

²⁴ *Ibidem*, p. 133.

Antonina SÂRBU, Vitalie MUNTEANU în dialog cu Mina DOBZEU

„Rugăciunea Inimii e calea spre mântuire”

M.D. – preot, Mănăstirea
„Sfinții Apostoli Petru și
Pavel”, Huși.

Ideea de a publica cele câteva interviuri realizate în manieră Oral History / Istoria verbală trăită și povestită de unii monahi și monahii, viețuitori ai sfintelor lăcașe din Basarabia, ne-a venit când am dat de știrea despre piesa Aniversarea a 20 de ani de la Revoluția de catifea, care se juca la teatrul „Na Zabradi” din Praga, autor – Vaclav Havel, figură legendară a luptei anticomuniste, fost disident și apoi președinte al Cehoslovaciei și al Cehiei.

Am moștenit o istorie și trebuie să o transmitem mai departe. Asta voia să spună Havel scriind și montând acea piesă. Președintele model, omul moral pe care îl admiră o lume, își manifestă responsabilitatea pentru cei care vin, generațiile care îl vor urma. Ne-am gândit la „personajele” noastre, la martorii dramaticelor evenimente de la sfârșitul anilor '50, începutul anilor '60 ai secolului XX, cea mai tristă perioadă pentru ortodoxia din Moldova, când sunt închise și devastate în masă bisericile și mănăstirile basarabene, numite de marii înaintași ai neamului românesc „salba de perle ale ortodoxiei”. Conducerea R.S.S.M., pentru a respecta întocmai cerințele ateiste ale partidului comunist, ia decizia de a lichida ultimele insule ale monahismului din Moldova. Responsabil pentru devastarea și lichidarea mănăstirilor a fost Consiliul pentru Biserica Ortodoxă Rusă care activa pe lângă Consiliul de miniștri al U.R.S.S. pentru R.S.S.M prin împuternicitul tovarăș Oleinic. Mi-am imaginat cum acest „împuternicit”, Oleinic, urcă în scenă împreună cu cei nouă martori ai dramei credinței noastre strămoșești: arhimandritul Mina Dobzeu, fost călugăr la Mănăstirea Hâncu; Serafim Plăcintă, izgonit de la Mănăstirea Noul-Neamț; egumena Agnesia, băgată forțat în colhoz de către reprezentanții puterii sovietice, stareța Mănăstirii Cuselăuca; maica Teoctista, fostă stareță a Mănăstirii

Vărzărești; monahia Nona, izgonită de la Mănăstirea Hirova; arhimandritul Irinarh de la Mănăstirea Noul-Neamț; preotul Nicolae Streinu, călugăr la Mănăstirea Rudi; arhimandritul Vavila, ultimul stareț de la Mănăstirea Hârjauca, cel care a făcut ani grei de gulag pentru că a fost unicul dintre monahi care s-a opus ordinului emis de cel mai înfiorător regim... Monahia Serghia, care a fugit de prigoana sovieticilor din Cernăuți și s-a adăpostit la Mănăstirea Japca... Nouă scaune pe o scenă goală, așezate de o parte și unul de cealaltă, cel al lui Oleinic, politrucul... Victimele și călăul așezați față în față. Astăzi, acum și aici. În sală – oameni din toată lumea, jurnaliști, scriitori, camere TV, lumini care sparg întunericul... Actorii, cei nouă reprezentanți ai monahismului basarabean, arată de peste 85 de ani... Atunci, în 1958-'62, nu aveau nici 20 de ani împliniți... Asistăm la un examen de conștiință... Păcat, am cam întârziat, timpurile s-au răsturnat și... comunismul încă hălăduiește pe acest colț de lume. Totuși, îl voi parafraza pe Fănuș Neagu, examenul de aici e o dovadă că unii, atât de puțini, încă nu au pierdut cheița care întoarce ceasul.

Rivarol, marele moralist, afirma că „Memoria este întotdeauna la ordinele inimii”. Amintirile noastre evocă scene întâmplătoare, cărora, plasate în context, le sunt atribuite rolul de momente esențiale ale existenței. Unii scriitori au extraordinara capacitate de a-și aminti asociativ. Să menționăm cazul lui Marcel Proust cu romanul În căutarea timpului pierdut, în care prăjitura „Madeleine” declanșează un ocean de amintiri. Și martorii mei își amintesc selectiv. Dacă memoria nu ar fi selectivă, am fi zdrobiți, covârșiți de povara colosală a trecutului. Ne amintim câte ceva, fragmente, fraze, gesturi. Rememorăm, ne întoarcem și ne plimbăm prin institutul memoriei. De ce? Pentru că trecutul e rădăcina pe care se sprijină identitatea noastră prezentă. Fără trecut, suntem ființe grav amputate, pe bună dreptate afirmă psihologii. Existența noastră în timp o trăim prin memorie... Uneori amintirile dor, altele declanșează stări violente, ne mânia... Relația noastră cu memoria nu este simplă. Există stări ale forului nostru interior când chemăm amintirea să ne salveze, ne agățăm de ea, îi implorăm ajutorul. Apoi o alunghăm, o reprimăm, o urâm. Fără ea nu suntem nimic. Cu ea, prea prezentă, ne simțim striviți. Dominația memoriei e greu de suportat. Hipertrofierea memoriei este la fel de distrugătoare ca și atrofierea ei. Există însă o lege de aur pentru a supraviețui: trebuie să te împrietenești cu propriile amintiri, oricât ar fi de grele, de dureroase, de vinovate, de neliniștitoare, să ne împăcăm cu ele, să le suportăm, să ni le asumăm. Să le adoptăm. Sunt parte din noi. Nu le putem goni, nici anula...

Cei nouă martori îmbracă în cuvinte avalanșa de amintiri trăite care le macină și azi anii... Ultimii martori ai calvarului vorbesc. Mărturiile lor demult ar fi fost cazul să-și fi găsit locul într-o carte de istorie! Dar în Republica Moldova deocamdată nu s-a făcut un proces asupra comunismului, nu s-a adoptat o lege a lustrației, nu avem acces la dosarele KGB-ului, iar expresiile de genul „reformă morală” sau „decomunizare” sunt percepute cu nedumerire.

Mina Dobzeu s-a născut în comuna Grozești, fiind crescut de mic la Mănăstirea Hâncu. Comisarii roșii l-au izgonit din Basarabia, dar nici în Țară nu a dus-o mai bine. Despre destinul de martir al unui mare duhovnic român veți afla din dialogul ce urmează.

În octombrie 2009 pe străzile Chișinăului a trecut Părintele arhimandrit Mina Dobzeu de la Mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Huși. Călugărul ortodox s-a născut pe 5 noiembrie 1921, în comuna Grozești, județul Lăpușna, Basarabia. Numele său de mirean a fost Mihail. Mina Dobzeu l-a botezat pe Nicolae Steinhardt, autorul Jurnalului fericirii, în timpul detenției din perioada comunistă. La vârsta de 13 ani intră ca frate la Mănăstirea Hâncu, unde rămâne până în 1938. Este trimis apoi la Mănăstirea Căldărușani vreme de doi ani pentru a face ucenicia în sculptură bisericească. Se întoarce în 1940 acasă și găsește locul pustiit de ocupația sovietică. A luptat pe front la Timișoara și apoi în Ungaria. Este veteran de război al Armatei Române. După război urmează cursurile Școlii de cântăreți (4 ani) la Constanța, apoi Seminarul Teologic (5 ani) la Mănăstirea Neamț și Facultatea de Teologie (4 ani) la București. În perioada 1948-1949 este arestat pentru proteste împotriva scoaterii religiei din școală.

În 1959 a fost exmatriculat din anul II de studii, scos din monahism și condamnat la închisoare pentru atitudinea contra Decretului 410/1959, privind desființarea mănăstirilor și reducerea personalului monahal. A fost închis la Galați, Jilava, Gherla și în colonia de muncă din Delta Dunării. La Jilava s-a întâlnit cu iluștri oameni de cultură ai vremii: Constantin Noica, Nicolae Steinhardt, Dinu Pillat, Alexandru Paleologu, Sergiu Al. George, iar la Gherla cu Alexandru Zub, Alexandru Ivasiuc și Vasile Vasilache. A ieșit din închisoare în 1964. Din anul 1969 a fost chemat să slujească la Mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Huși – Catedrala episcopală. Între anii 1978-1988 a fost stareț al Mănăstirii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Huși. În anul 1988 este din nou arestat, timp de 8 luni, pentru „răzvrătire” și „uneltire împotriva siguranței statului”, de fapt, pentru protestele sale materializate în șapte scrisori adresate direct lui Nicolae Ceaușescu, cu privire la morala poporului român și la ateismul promovat de regimul comunist.

Pe 16 octombrie 2009 l-am întâlnit la Grozești, satul unde s-a născut, altădată – județul Lăpușna, azi – raionul Nisporeni, însoțit de maica egumenă Benedicta în casa primăritei din Grozești, căsătorită cu unul dintre nepoții Părintelui.

O explicație. În linii mari am respectat stilul expresiv vorbit al interlocutorului pentru a transmite spontaneitatea mărturiilor, revelatoare pentru realitățile invocate.

– Părinte Mina, bine ați revenit acasă! Cum V-a trecut ziua?

– Slavă Domnului! Am dus vreo mie de cărți Mitropolitului. Am dus și Părintelui Petru Buburuz, și Părintelui Ioan Ciuntu, și Părintelui Andrei. Am fost și la Hâncu, mănăstirea mea de metanii. Să aduceți câteva cărți să le dăm și Maicăi [se adresează unui nepot]. Am adus și am dat în dar o carte despre *Rugăciunea Inimii*, că m-am gândit – poate Maica se interesează de *Rugăciunea Inimii*. Că eu am propovăduit-o în toată Țara Românească. Pentru toți, și călugărilor le-am trimis cartea cu această *Rugăciune*. Acuma preoții cărora le-am dat cartea scriu despre ea. Am zis – poate pe Maica o interesează acest

aspect, că acesta ar fi lucrul principal și mai ales că s-o fi gândit Maica să aibă o binecuvântare de la cel care este inițiatorul acestei *Rugăciuni* în această țară...

– La Hâncu ați fost călugărit?

– La Hâncu am fost frate, dar m-am călugărit la Brădicești, în Moldova de dincoace.

– Până în ce an ați fost frate la Mănăstirea Hâncu?

– Până în anul 1944, când ne-am refugiat, că au venit hoardele sovietice, care ne-au izgonit de acolo. Și tot azi am aflat acolo, la Hâncu, că Preasfințitul Petru a scris istoricul, cum au fost împrejurările; că de ce au plecat călugării de acolo, de la Mănăstirea Hâncu. Pentru că veniseră partizanii prin pădure și ne făceau greutăți. Încât, dacă am plecat noi, ei au mai trimis muncitori acolo și luau din bunurile mănăstirii; le dădeau lor și mâncare. Și apoi s-a implicat un călugăr de acolo, care era la bucătărie, ș-apoi i-au arestat pe toți călugării și i-au mînat până la Brăila, pe jos. Pe unul dintre călugări l-au împușcat pe Valea Ciuciulenilor și acuma eu voiam să aflu unde sunt osemintele lui. Am vorbit cu Părintele Petru să dea un telefon la Ciuciuleni, să aflu dacă mai trăiește o credincioasă, care știa treburile de la Hâncu și a locuit și ea la mănăstire la Vărzărești. A aflat că trăiește Paraschiva Erhan. A aflat că trăiește. Ea trebuie să știe unde a fost înmormântat acel călugăr care a fost executat de armatele dușmane, desigur că nu mai erau ele binefăcătoare.

– Părinte Mina, un studiu despre situația mănăstirilor basarabene după anul 1940 ar fi revelatoriu pentru această perioadă istorică. Care era atmosfera în acei ani la Mănăstirea Dumnevoastră, la Hâncu?

– D-apoi cum era... Nu știu la ce v-ați gândit Dumnevoastră, dar aceste amintiri mă obolesc, mă dor, ele-s dureroase. Eu am venit să aduc *Rugăciunea Inimii*, dar să dau referințe de mănăstiri nu mai pot. Comuniștii m-au izgonit de două ori din mănăstirea mea și am rămas pe drumuri și apoi, în România, tot comuniștii, antihriștii ne-au izgonit de două ori din Mănăstirea de la Brădicești. Au fost vreo zece ani de închisoare, am făcut vreo șapte ani executivă, iar vreo cinci ani am avut domiciliul obligatoriu, uite-așa.

Eu pot să vorbesc de *Rugăciunea Inimii* și despre sfințenia vieții noastre, dar nu despre devastarea mănăstirilor. Și Părintele Petru îmi cerea azi să povestesc. Eu sunt bolnav, sunt amintiri dureroase.

– Adevărat, sunt dureroase, dar trebuie să le spuneți, avem datoria morală de a povesti urmașilor despre crimele comise de regimul comunist.

– Mie nu mi se par importante, altceva este important azi. Iată, un ziar acolo a scris „Părintele Mina e un sfânt”, mi-a produs o reacție respingătoare, cum să spună el, scriitorul, jurnalistul o așa enormitate? Ziariștii nu fac sfinți și

nici pictorii, și nici eu nu pot să spun că sunt sfânt. Că principiul este acesta: „Tot omul este păcătos”, deci și eu sunt un păcătos. Și ascultați, luați aminte: preotul care slujește la Altarul Domnului, la Tronul Domnului, trebuie să aibă multă cunoștință de Dumnezeu și multă sfințenie. Iar sfințenia este adevărul și adevărul este sfințenie. Așa, slujitorii lui Dumnezeu trebuie să se dovedească prin aceasta că au multă cunoștință de Dumnezeu și au multă sfințenie. Dar când e vorba de tot credinciosul, Domnul spune: „Fiți Sfinți căci și Eu sunt Sfânt, fiți desăvârșiți că și Eu sunt desăvârșit”. Deci tot creștinul trebuie să se ostenească ca să sporească în viața de sfințenie. Eu, eu nu sunt sfânt, dar mă ostenesc să sporesc în viața de sfințenie. Nici dumneata nu ești sfântă, dar te ostenești să sporești în această viață. Sporești atunci când ești în dreapta credință, când faci voia lui Dumnezeu, când te ferești de păcate. Se zice „Sfințenia este Adevărul și Adevărul este Sfințenie”. Deci ești în adevăr când nu mai faci greșeli și păcate. Păcatele nu-s adevărul, păcatele sunt minciună, înșelăciune, răutate, falsitate. Iar eu, meditănd asupra acestui aspect, am spus așa: „Dacă cineva mi-a spus că sunt sfânt, eu cum am înțeles?”.

Iată, eram la Mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, la episcopie acolo, și un lucrător care era pe lângă mine citește în ziar un articol scris de către Părintele Paisie Olaru de la Mănăstirea Sihăstria și zice el acolo că greu lucru este mântuirea. Și el se mira și mă întreba: „Cum e greu, dacă el este un călugăr așa, cu viață de sfințenie, dar noi ce să mai zicem, Părinte, noi atât de păcătoșii?...”. Și atunci eu am căutat să-i explic problema asta. I-am spus că un slujitor al bisericii trebuie să aibă multă cunoștință și multă sfințenie, iar către noi zice Domnul, către toți zice: „Fiți sfinți că eu sunt Sfânt. Fiți desăvârșiți că eu sunt desăvârșit!” și atunci eu nu sunt sfânt. Am contestat ziarul care scrie și până la urmă i-am răspuns omului cela așa: „Eu lucrez sfințenia pentru mine, tu lucrezi sfințenia pentru tine”. Când păzești poruncile lui Dumnezeu, când te spovedești, când te împărtășești și trăiești viață duhovnicească, atunci tu lucrezi sfințenia, lucrezi adevărul că adevărul este sfințenie, iar sfințenia este adevărul. Iar normele de mântuire ale noastre sunt faptele: „să nu furi”, „să nu ucizi”, „să nu păgubești pe nimeni”, „să nu râvnești la avutul altuia”, „să nu desfrânezi”, „cinstește ziua Domnului”, „cinstește pe tatăl tău și pe mama ta”, „să nu iei numele Domnului în deșert”, „fă faptele milei creștine către cei săraci, către cei bolnavi” și făcând acestea ești pe calea sfințeniei. Iată, ești sfânt și tu, dacă lucrezi la sfințenia ta, fiecare în măsura lui. Poate unii sunt mai avansați, dar fiecare lucrează pentru sfințenia lui. Iată în felul acesta lucrurile sunt lămurite...

– **Părinte Mina, dar în ce an ați intrat în mănăstire?**

– În 1935. Dar acolo hoardele sovietice în 1941 m-au alungat de la mănăstire, apoi în 1944, când s-au întors hoardele, iar m-au alungat, uite așa, iar în

România m-au alungat și prima dată, și a doua oară, și m-au arestat, și m-au condamnat. Astea-s niște lucruri, ceea ce știu eu... dar ce, numai Mănăstirea Hâncu a suferit?, și celelalte mănăstiri au suferit...

– Da, toate cele 24 de mănăstiri basarabene au avut o soartă nedreaptă. Doar Mănăstirea Japca a rămas deschisă pentru credincioși.

– Da, în 1941 au suferit, în 1944 au suferit și apoi le-au închis. Deci asta-i știut. Părintele Petru are date arhivate. Parașutiștii sovietici au venit, sau cum se chemau ei, spioni sovietici, diversioniști, da, mi-am amintit, se numeau partizani sovietici, și s-au oprit în zona pădurilor. Partizaniiăștia veneau la Mănăstirea Hâncu să obțină ceva hrană. De aceea ne-am refugiat, că intram în complicație cu spionii, ne forțau să colaborăm cu ei. Iar armata germană și română ne găseau și pe noi vinovați de colaboraționism. Și dacă noi am plecat, am aflat că au venit alți muncitori acolo la mănăstire și aceia colaborau cu partizanii sovietici și s-au găsit și un călugăr cu fratele lui, care au fost învinuiți că au colaborat. Unul era bucătar și le dădea mâncare partizanilor ceia. Și, în urma acestei întâmplări, pe mine m-a interesat cine i-a arestat, după discuția care a fost, se înțelege că au fost arestați pentru colaboraționism cu partizanii din pădure, cu comuniștii din pădure. Și i-au adus pe jos până la Brăila și, după ce i-au cercetat, au aflat că nu aveau nicio vină. Niște muncitori care se infiltraseră îi trădaseră, aceia îi susțineau pe partizani. Le-au dat drumul, dar pe unul dintre călugări l-au împușcat după ce a ieșit din mănăstire, pe acolo prin zonă. Pe mine mă interesează unde sunt osemintele aceluia călugăr, că acela-i un sfânt care a suferit, pentru că era omul Bisericii, pentru că avea credință. Dar nu au aflat deocamdată unde se odihnesc osemintele. Călugărulășta avea niște cărți ascunse sub sutană și lor le-o părut că el are pistol. El n-a lepădat cărțile, și ei l-au împușcat pe Părintele Clement.

– Pomeneți de doamna Erhan...

– Doamna Erhan este din localitatea Ciuciuleni. Faptul că ea avea unchiul la Mănăstirea la Hâncu, ea poate ști unde a fost înmormântat călugărul Clement. Asta mă interesează pe mine și zic să caut, să aduc osemintele lui la mănăstire și să le înmormântez cu cinste, să punem o troiță acolo.

– Ce amintiri mai păstrați din ziua în care ați părăsit Mănăstirea Hâncu?

– În general, așa, despre mănăstirile din Basarabia. Eu care am fost refugiat cu Părintele stareț și încă cu vreo zece persoane de la Mănăstirea Hâncu, ne-am întâlnit și cu alți călugări, fugari asemeni nouă, la Ialomița. Se refugiaseră și de la Curchi, și de la Condrîța, și de la Căpriană, și de la Suruceni, și de la Noul-Neamț, așa. Ne-am întâlnit cu ei, se refugiaseră și au ajuns, unde credeți, la Mănăstirea Căldărușani, Cernica, pe lângă Căldărușani, acolo în pădure, la o mănăstire, și astăzi există, dar, iată, uit cum se numea. Iar noi ne-am oprit în Ia-

lomița, la mănăstirea.... dar iată acum memoria mă încearcă, mă dă de sminteală, nu-i pot zice pe nume... Nu e de călugări... Acolo am plecat, la Bunavestire, de la Hâncu am plecat la Bunavestire. Cu o căruță cu cai și un car cu patru boi.

– **Ce ați luat cu Dumneavoastră din mănăstire?**

– Ce am luat noi? Alimente, am luat și veșminte, și sfinte vase și obiecte bisericești. Preasfințitul Petru mi-a spus că a găsit inventarul celor ce am luat noi atunci. Da, dar acolo în România, când au venit hoardele rusești, ne-au cerut să restituim ceea ce am luat din Basarabia și a fost acolo o comisie unde am depus materialele și le-am întors înapoi.

– **Dar și în România ați trecut printr-o temniță comunistă, comunismul a avut peste tot aceeași față...**

– Iar eu am fost acela care de două ori m-au izgonit din Mănăstirea Hâncu și de două ori m-au izgonit din Mănăstirea Brădicești, unde am și fost călugărit. Când o murit Grigore Leu, care era episcop la Huși, l-au omorât, l-au otrăvit comuniștii, așa, iar eu mă implicasem cu un protest în scris că au scos predarea religiei din școală și Icoana Domnului Iisus și au pus portretul lui Stalin. Și eu am spus că Stalin e antihristul, am spus că-i antihristul, și pentru asta m-au condamnat și am făcut vreo nouă luni de pușcărie în Galați și la Huși. Apoi am fost cu „domiciliul obligatoriu” vreo cinci ani. Mergeam de la Brădicești la Huși de două ori în lună, mă purtau pe drumuri și pe frig, și pe timp de iarnă, erau vreo treizeci de kilometri, și eu trebuia să merg pe jos. În total am făcut vreo șapte ani de detenție și vreo cinci de „domiciliu obligatoriu”, pentru că am denunțat pe antihristul, pentru că am spus că Stalin este antihristul... Și le demonstrez ierarhilor noștri, toți teologii știau doar atât – că antihristul va veni la sfârșitul veacului, dar eu le spuneam „acum a venit” și le demonstrez pe temeiul Sfintei Scripturi. Am mai scris o carte, care rămâne deocamdată secretă, am dat-o Patriarhului și Mitropolitului Țării să o dea publicului numai după moartea mea. Numai după moartea mea, e o carte secretă. Și atunci această carte va vorbi multe, multe... că nu au scris-o protestanții, nu au scris-o catolicii, dar a scris-o un ortodox. Și a scris-o un român. Și după moartea mea o să o dea oamenilor.

– **Un român basarabean, a scris cartea...**

– Eu îs român, da basarabean. Eu le demonstrez, când ăștia de aici, ai mei, își zic că-s moldoveni, îi întreb: Da cei de dincolo de la Prut până la munte nu-s tot moldoveni? Și dacă-s români aceia, oare nu-s români și ăștia? Că vorbesc aceeași limbă!

– **Nu-s oamenii de vină, ci ideologia sovietică, care ne-a furat identitatea... Pentru noi a fost devastator să trăim cu o identitate falsă, de împru-**

mut, inventată de Stalin. E drama a sute de mii de basarabeni. Ar trebui să treacă vreo cinci generații, Părinte Mina, ca să ne revenim...

– Dar vorbesc aceeași limbă, româna, au aceeași credință, aceleași mărturii, nu – că ei sunt alții... Dacă sunteți moldoveni, atunci Moldova lui Ștefan cel Mare era până la munte... Astfel că dacă ei sunt moldoveni, dar sunt și români, și voi sunteți tot români. Pentru că vorbiți aceeași limbă. Iată, Preasfințitul Antonie Plămădeală a fost în satul lui.

– La Stolniceni, de altfel, același județ Lăpușna...

– Da, la Stolniceni. Și s-a dus la școală, a vorbit cu copiii, și îi întreabă: „Măi, copii, voi ce limbă vorbiți?”. „Moldovenească”, răspund copiii. „Da eu în ce limbă am vorbit?”. „În română”. „Și voi ați înțeles?”. „Da, am înțeles”. „Atunci și voi vorbiți românește”. Eu nu folosesc expresia *moldovean*, *moldovenește*, eu am trăit alte vremuri, eu folosesc cuvintele corect – român și românește.

– Părinte, vorbim despre o mare dramă a basarabenilor, cei care au fost cetățeni ai U.R.S.S., cei care s-au născut în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Cineva scria „această dramă mereu basarabeană”. Istoria noastră a fost dramatică, nu oamenii sunt de vină, marii satrapi imperiali, cei care se conduceau de dictonul „dezbină și stăpânește” (*divide et impera*). Cel pe care l-ați declarat antihristul și ați suferit pentru curajul Dumneavoastră... Stalin și cei care au trecut peste sufletele oamenilor cu tancurile, oamenii nu au nicio vină. Ce ați auzit acasă de la mama Dumneavoastră despre această problemă?

– Mama a trăit sub ruși, a învățat pe timpul țarului Nicolae, mai ales că ea a făcut școală duhovnicească, era o creștină bună.

– Dar aceia erau alți ruși, cu alte principii morale...

– Absolut, erau creștini. Da aiștia nu sunt creștini, sunt bolșevici și au adus pustiirea. Dar eu am trăit sub români și am primit educație patriotică cu „Trăiască Patria! Trăiască Regele!”. Așa, „pe al nostru steag e scris Unire / unire-n cuget și în simțiri...”. Îmi amintesc și acuma „De la Nistru pân-la Tisa / tot românul plânsu-mi-sa...”. Da, și asta, dar și cealaltă: „De la Nistru pân-la Tisa / din Carpați la Pirinei / Ginta nobilă latină / își adună fiii săi”. Sau „Cel ce va cânta mai bine astă cupă va primi / cel ce va cânta mai bine e Vasile Alecsandri!”. Îi întreb pe frații mei de aici dacă știu care sunt țările latine, că noi nu suntem de neam slav, noi suntem de neam latin. Afară de asta, noi suntem creștini. Dar o venit antihristul și comuniștii erau cu dracul. Ei au închis mânăstirile, că tot întrebați. Comuniștii au închis mânăstirile.

– Da, să revenim la subiectul nostru. Am discutat cu mai mulți martori, monahi și monahii din mânăstirile basarabene, toți au mărturisit că sta-

tul a închis mănăstirile, statul a devastat, statul i-a băgat în colhozuri, statul și-a însușit toată averea mănăstirească.

– Ieri am mers la Vladimir, Mitropolitul Moldovei, și l-am întrebat: „În timpul lui antihrist câte episcopii mai rămăseseră în Rusia?” Îmi răspunde Mitropolitul: „Vreo șase episcopii.” Câtă pustiire adusesese comunismul. Și acești episcopi erau niște turnători ai securității, cum și cel care a fost în Basarabia, și acela era un antihrist, cu toate că era arhieru, a pustiit mănăstirile. El semna ordinul să se desființeze mănăstirile, el a semnat să se desființeze o parohie, o mănăstire.

– Aveți curajul să spuneți adevărul. Am întâlnit un mare duhovnic, se nevoiește la Mănăstirea Curchi, are 92 de ani, fost stareț la Mănăstirea Hârjauca, cel care nu a vrut să semneze ordinul privind închiderea prin lichidare a mănăstirii în anul 1957. Ce credeți că au făcut cu acest duhovnic? L-au băgat în lagăr în Siberia. E atât de bolnav, l-au chinuit ca pe Iisus, i-au fracturat mâna, l-au bătut cu bestialitate... Azi Părintele Vavila își amintește cu mult amar ce a fost, l-au tratat și cu substanțe psihotrope încât... pierde memoria, a pierdut-o practic.

– Dacă a scăpat cu viață, slavă Domnului, e încă bine. Eu eram în România și aici mă știau că nu am venit din armată înapoi, dar am rămas acolo. Mă urmăreau să mă aresteze. Să mă ducă în Siberia.

– Dar câți preoți basarabeni au murit acolo, în Siberii de gheață?! Am rămas fără spiritualitate românească, fără intelectualitate, fără preoți, o turmă rămasă fără păstor, Părinte. De ce să Vă supărați pe cei care-și zic „moldoveni”? Aici a fost foarte greu să rezisti, totuși am păstrat limba, credința... Altfel nu avea să fie posibil anul 1989! Bruma aceea de patriotism a fost salvarea limbii române în R.S.S. Moldovenească.

– Scriam eu anumite scrisori și cel care era colaboratorul / ajutorul meu, un fel de redactor, zicea: „Nu trebuie, Părinte, nu putem da aceste fapte”, iar eu îi spuneam: nu trebuie eliminat nimic, trebuie să scriem adevărul, trebuie spus adevărul. Desigur, erau lucruri complicate, erau lucruri noi pe care el nu le auzise niciodată și spunea că trebuie eliminate... Cartea mea *Pentru o biserică dinamică* am dat-o la toți preoții din Țară și din Basarabia. La vreo 4.000 de cărți. Numai în anul acesta. Aveți în această carte și *Rugăciunea Inimii*, la pagina 150. Eu m-am bucurat că spre final am inclus-o și acolo, nici nu știam că am pus-o și aici. Așa-i cu memoria, mă încercă. Am scris-o complet, încât a ajuns peste tot.

– Părinte Mina, când ați plecat din Basarabia, spuneți mai devreme că ați plecat cu încă câțiva frați călugări de la Mănăstirea Hâncu. Vă întreb dacă acolo, deja în Țară, țineți legătura, comunicați, Vă întâlneți?

– Apoi, uite că pe mănăstiri pusesse stăpânire dușmanii noștri. Rușii. Aici nu mai era cu puțință. Da acolo, în țară, da, la mănăstire la Cernica, la Căldărușani, la...

unde am fost eu, la Ialomița, iaca uit să spun, uit rău de tot cum se numea mănăstirea aceea a mea, prima... pe la Slobozia pe acolo. Eu îi cunoșteam pe stareții din Basarabia, îi cunoșteam, unii s-au adăpostit la Cernica, alții la Căldărușani și la alte mănăstiri. Mulți au fost înmormântați la Mănăstirea Viforâta.

– La Cernica am fost de nenumărate ori, îmi place să revin pe Aleea Basarabenilor, sunt multe morminte pe care e scris „Călugăr din Basarabia”. Dar iată la Viforâta nu am fost, pe unde o fi Mănăstirea Viforâta?

– Viforâta e lângă Târgoviște, am fost și m-am închinat la mormintele călugărilor noștri basarabeni. Bunul Dumnezeu să mângâie și să ierte pe frații mei basarabeni.

– Ce relație ați avut cu Antonie Plămădeală și Nestor Vornicescu, alți doi mari duhovnici născuți în Basarabia și care s-au refugiat când aceste pământuri au trecut sub stăpânire sovietică?

– Ei, d-apoi eram colegi, Nestor era de la Lozova și Antonie de la Stolniceni. Ne-am întâlnit la facultate. Ei erau mai avansați ca mine cu clasele, ei erau la doctoranzi, eu făceam facultatea, teologia. Și am ținut legătura cu ei. Mă duceam la Craiova, la Sibiu la Antonie Plămădeală. Ei bine, el era mai avansat, el făcuse studii în Anglia și când s-a întors din Anglia l-au ridicat la treapta de episcop, la Buzău, și apoi a ajuns Mitropolit la Sibiu.

– Părinte Mina, Sfinția Voastră, cu toate încercările prin care ați trecut, totuși V-ați continuat viața monahală, ați urmat chemarea, dar sărmanii călugări care au rămas aici, în R.S.S. Moldovenească, bieții de ei, au avut destine de martiri. Or, mănăstirile s-au închis toate până la ultima și ei au fost aruncați pe drumuri, au revenit în lume unde nu era ușor, ideologia sovietică era barbară, uniformiza tot și toate. Lumea era ateistă, comuniștii declarau că Dumnezeu nu există, iar comunistul-propagandist te nenorocea dacă nu împărtășeai această doctrină... Destinele monahilor basarabeni au fost tragice... Măicuțele de la Mănăstirea Vărzărești au fost „băgate” în colhozul leninist și directorul școlii le-a interzis să ia apă din fântâna pe care o săpaseră cu mâinile lor. Vă imaginați cum un activist sovietic împrejmuiește cu un gard fântâna de pe teritoriul unei mănăstiri ca să nu ia apă maicile!

– Da, prin 1959 s-a dat decretul 410 și în România, Kremlinul lucra împreună cu România, decretul despre desființarea mănăstirilor. Și în episcopia Hușului, și a Romanului au desființat toate mănăstirile. Și episcopia au desființat-o. Eu am fost scos din mănăstire, mai întâi am fost exmatriculat de la studii, că eram în anul doi. Apoi m-au scos din mănăstire și m-au dus la Jilava, și m-au condamnat la șapte ani. Și am făcut detenție. Schitul se desființase, eu din închisoare nu știam unde să mă duc, unde să mă adresez. Am scris atunci acele

scrisori, am scris și episcopului de Cluj și el mi-a trimis acel pachet în Delta Dunării.

– Părinte Mina, ce conținea acel pachet de la episcopul Clujului?

– Ce putea trimite? Avea dreptul să expedieze doar 5 kilograme. Ce putea trimite? Niște biscuiți, mai trimitea o cămașă, niște indispensabili, ceva necesar. A fost o maică de la Vladimirești, care mi-a trimis un pachet cu două kilograme de struguri. Și a fost minunat că am făcut vin și am avut vin... am avut vin! (*Părintele se luminează. E prima oară când văd că fața i se luminează!*) Am avut vin de făcut Sfânta Liturghie cu vin natural! Pâinea era cea obișnuită, din închisoare, dar vinul era natural. Pâinea de închisoare, acolo nu puteai să obții... Unii mai făceau vin din prune, din marmeladă, da eu am avut vin natural, vreo trei ani a folosit acel vin, încât eu duminica cu preoții grupam deținuții și slujeam Sfânta Liturghie, spovedeam, ne împărtășeam. Când m-au dus la Gherla, am fost dat în închisoare într-o celulă, ca veteran ce eram, cu veteranii care luptaseră în Răsărit, eram cu marii generali, care au luptat pe frontul de Răsărit. Eu luptasem în Apus, iar ei în Răsărit. Meritase pentru jertfa lor pușcăria, ați înțeles ce era și acolo?! Eu le-am spus: „Vedeți că eu sunt preot și pe mine o să mă ia de aici. E bine să vă spovediți și să vă împărtășiți”. Și am făcut Sfânta Liturghie și i-am spovedit pe toți și i-am împărtășit pe toți. A fost un lucru minunat! Eu făceam misiune în închisoare, îi spovedeam pe credincioși, îi împărtășeam, așa.

– Părinte, dar cum l-ați botezat pe Nicolae Steinhardt, cel care a scris *Jurnalul Fericii*, o carte de zile mari, vreau să aud de la Preasfinția Voastră cum s-a întâmplat?

– Ați citit cartea? Așa, păi cum s-a întâmplat? Eram la Jilava și a venit grupul lui Constantin Noica, erau vreo douăzeci de intelectuali și acest evreu, Steinhardt. Eu eram la etaj și l-am primit. Ei au venit noaptea târziu și nu știau unde să se ducă, că toate paturile erau ocupate. Și eu l-am invitat zicându-i: „Urcați aici, la mine!”. Da el rămâne de acu să scrie: „Iaca, m-oi urca și eu de amu ca maimuțele pe creangă.” El s-a apropiat de mine mult, el tot avea gândul lui să treacă la creștinism și m-a găsit pe mine preot. Ei, a doua zi, când ne-am cunoscut, n-am schițat niciun gest că, vai, eu sunt creștin, vai, eu sunt călugăr, că eu sunt creștin. L-am primit cu drag și el s-a apropiat mult sufletește de mine. Ca, până la urmă, după vreo câteva zile, să-mi spună: „Părinte, vreau să mor creștin! Condițiile sunt grele aici, apa găimănoasă, mâncarea insuficientă și slabă, eu mai sunt bolnav de o tuberculoză intestinală și vreau să mor creștin”. Pe 14 martie anul 1960 m-a rugat să-i fac botezul. Și după ce îi făcusem o pregătire, o catehizare, așa am pus la cale la vremea aceea botezul. A făcut și el o mărturisire, învățase Crezul, alte rugăciuni și i-am oficiat botezul după ce am venit de afară cu apă proaspătă. Și el spune, Nicolae Steinhardt:

„Iaca, botezul l-au făcut cu apă viermănoasă, dintr-un ibric”. Da, el va scrie așa în *Jurnalul Fericii*, pe urmă.

– **Dar cum era apa, curată sau viermănoasă?**

– Era proaspătă, da nu era bună, apa era viermănoasă. El a făcut trei feluri de lepădări.

– **Ce ar însemna trei feluri de lepădări?**

– Una că nu i-a lăsat pe colegii săi să sufere. Adică a acceptat să sufere alături de colegii lui, nu i-a trădat. A doua – s-a lepădat de credința lui mozaică și a trecut la creștinism. Și a treia – s-a lepădat de viața lumească și a intrat în monahism...

[Intervine preotul Dorian, însoțitorul Părintelui: Să revin acolo, să închei povestea când a ieșit Părintele Mina din pușcărie. El nu avea pe nimeni, nu avea nici prieteni, era pe drumuri. Nu că nu l-ar fi îndrăgît, iubit, prietenii, dar dacă l-ar fi acceptat pe Părintele Mina, ar fi intrat ei în colimatorul Securității. Fugeau toți, se temeau. Înțelegeți? Și mai târziu și-a amintit el în starea respectivă de acel pachet pe care-l primise în pușcărie de la Părintele Teofil Herineanu, și zice: „Hai să mă duc la Părintele Teofil, poate îmi dă el o șansă”. Și într-adevăr, Părintele l-a primit și i-a dat și o parohie în Ardeal. Cinci ani a stat acolo, a slujit la altar.]

Da, cinci ani am fost în acea parohie, apoi m-au chemat la Huși. De patruzeci de ani sunt la Huși. Am fost preotul Catedralei și am administrat și mănăstirea, am fost stareț la mănăstire. Actuala episcopie au ridicat-o la rang de mănăstire.

[Intervine preotul Dorin, însoțitorul Părintelui: Vreau să mai revin acolo la Teofil Herineanu. Ceva frumos! Atunci când îi expediase Părintelui Mina în închisoare coletul, a pus acolo și o carte, un Catehism. Pe care Părintele Mina l-a editat mai târziu și l-a distribuit în Țară. În amintirea gestului frumos pe care-l făcuse Părintele Teofil Herineanu, că l-a readus în rândul Preoților. A fost foarte greu. El a riscat atunci foarte multe. A luptat atunci foarte înverșunat cu reprezentantul Securității de zonă, care era la vremea aceea, și l-a reabilitat. Foarte greu a putut să-i dea o parohie. A făcut o misiune frumoasă Teofil Herineanu, iar Părintele Mina în amintirea aceluia gest a reeditat Catehismul și a dus cartea în toată România și a dat-o gratuit. Și a fost emoționant când am ajuns în Germania, la Episcopia Română de acolo, de la Nürnberg, consilierul economic de acolo era nepotul lui Teofil Herineanu! Vă dați seama ce bucurie a avut acel om! El chiar scria o carte despre unchiul său și căuta material prin arhive, dar a venit un document viu, Părintele Mina, cel pe care-l ajutase și îl salvase! Asta-i viața sau asta-i lucrarea Domnului. Herineanu a fost un om curajos; or, să iei în perioada ceea un călugăr, care era un anticomunist feroce, și să-l primești în parohie, să-i dai o parohie, el l-a preoțit pe părintele Mina. În cartea pe care o veți scrie să consemnați și acest moment cu Teofil Herineanu, mare personalitate, un nume luminos al Bisericii noastre Ortodoxe. Vă rog să nu uitați să pomeniți numele Părintelui Teofil!]

– **Și, după anul 1953, după moartea lui Stalin, ați avut posibilitatea să veniți în Basarabia, acasă? V-ați întors să Vă întâlniți cu mama, cu frații, cu surorile?**

– Da nu am venit, că nu mergea nici corespondența aicea, vizitele cu atât mai puțin. Abia după cincisprezece ani am scris și a venit mama la mine... [Părintele are ochii înlăcrimați, spune cu tristețe „a venit mama la mine!"]. Și sora a venit la mine la Brădicești, după cincisprezece ani de despărțire. Dar nu am comunicat cu ei, ei nu știau nimic despre mine, nu știau dacă mai sunt în viață.

– **Cincisprezece ani familia Preasfinției Voastre nu a avut nicio veste despre destinul pe care l-ați înfruntat?**

– Nu au știut, aici spuneau că eu nu mai sunt în viață. Se auzise că am fost arestat, dar că sunt în viață nu mai credeau. A fost o mare bucurie pentru ai mei să afle că eu sunt viu... În trei rânduri am fost închis, așa, și eu am dus o luptă, trei momente grele au fost, am călcat balaurul în picioare. Prima dată l-am călcat, dar capul nu i l-am zdrobit, nici a doua oară nu l-am zdrobit, dar a treia oară i-am zdrobit și capul. Și a murit și Nicolae Ceaușescu.

– **Dar despre stiluri ce credeți?**

– Că țin pe vechi sau pe stil nou, eu nu fac problemă din asta. Așa au fost împrejurările. Rusia a ținut stilul vechi, dar când vine un preot rus la noi slujește cu noi pe stilul nou și preoții noștri când se duc la ruși slujesc și ei pe vechi și asta nu încurcă. Cât vom fi sub influența Rusiei așa va fi, da până la urmă o să-și revină la a lor, așa. Oamenii simpli fac caz de lucrul acesta, iar oamenii cu mintea luminată nu fac caz de lucrul acesta.

– **Vreau să Vă mai adresez doar o întrebare, Părinte, și nu vă mai chinui. Sunteți atât de obosit, ați avut o zi plină de emoții... Ce amintire din copilăria petrecută la Grozești se ține și nu vă părăsește niciodată, nu se duce?**

– Aveam șase ani și mama mă învăța să citesc pe litera veche slavonă, avea un Acatistier al Sfântului Pantelimon și era frumos, tipărit la Chișinău cu litere mari, frumoase și învățam și citeam... Dar tata, văzând cum citeam, a zis: „Pe aista o să-l facem călugăr”.

– **Cum se numea tatăl Sfinției Voastre?**

– Tata avea nume frumos, Diomid, iar mama se numea Vera. Sora mea, care-i călugăriță, o cheamă Rahila, pre nume lumesc Liuba. Și sora la care am fost acum seara și mi-a servit mămliguță și pește se numește Elena. E cu doi ani mai în vârstă ca mine și e bolnavă, sărmana. Bogdaprosti că m-a ajutat bunul Dumnezeu și am venit la Ileana, bogdaprosti.

– **La câți ani V-ați dus spre mănăstire?**

– La 12-13 ani, nu aveam încă 13 împliniți.

– **Dar cine V-a însoțit până la Hâncu?**

– Cine? Tata m-a dus de Bunavestire și nu eram prea dezvoltat, așa, și economul zicea tatii: „Dar lasă-l să mai crească!”. Iar tata meu răspunde: „Da-i băiet isteț, priceput la muncă”. Eu acasă ce făceam? Pășteam vaca, mă duceam cu oile, cu caii la câmp. Mă duceam cu tată-meu la brăzdat ogorul. Și tata mă lăsa pe mine la plug și se ducea acasă și își căuta de alte treburi și eu terminam ogorul și apoi puneam plugul în căruță, era mai greu, îl puneam de pe la spate, îl împingeam cu grindeiul și inhămam caii și mă duceam acasă. Și peste o săptămână-două mă duceam pe câmp să văd dacă o răsărit grâul, porumbul. Eram inițiat în agricultură. Și acuma, când văd că ogorul a rămas nearat, vai, ce mă consum...

– **Vă bucură ogoarele care încă mai rodesc, Părinte Mina!**

– Mi-i silă când văd ogorul nearat.

– **Părinte, care-s cele trei îndemnuri pe care le dați creștinilor?**

– Eram în spital la Iași. Și doctorii, după ce am ieșit din spital, ziceau că-i mare minune că am scăpat, că rar cine se vindecă de o asemenea boală. Și s-a auzit în toată țara că eu sunt bolnav, și din toată țara veneau cunoscuți și necunoscuți, zicând: „Să ne mai spuie ceva Duhovnicul”. Și ce le spuneam? „Să vă conduceți după rațiunea sănătoasă, luminată de învățătura de credință. De aceea mergeți la biserică, ascultați citirea Sfintei Evanghelii, ascultați predica, citiți cartea de învățătură de credință. Așa, rugați-vă lui Dumnezeu ca rațiunea Dumneavoastră să fie luminată de învățătura de credință. Așa, iar în fapte faceți ce e normal. Și normele ni le dă Domnul: să nu furi, să nu ucizi, să nu râvnești avutul altuia, cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, cinstește ziua Domnului, să nu iei numele Domnului în deșert, așa. Să-l ajuți pe cel sărac, să-l îngrijești pe cel bolnav. Fă acestea și ești pe calea mântuirii”. Iar altora le mai spuneam trei vorbe, trei vorbe: „Uită răul, rabdă mult și iartă totul!”

– **Vă mulțumim! Doamne ajută în toate și să nu ne uitați, Părinte Mina!**

– Bindecuvântarea Domnului peste voi și nu uitați că *Rugăciunea Inimii* e calea spre mântuire.

Interviu realizat pe 16 octombrie 2009 în comuna Grozești

P.S. În toamna anului 2010, pe 4 noiembrie, aflându-ne la Huși, l-am vizitat pe Părintele Mina Dobzeu în chilia sa de la Mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”. Era în ajunul zilei sale de naștere și s-a bucurat mult să ne primească. Când i-am spus că suntem din Chișinău, a exclamat: „Mi-o trimis Domnul bucurie, solii de-acasă, au venit ai mei...”. Ne-a ținut o predică despre *Rugăciunea Inimii*, ne-a îndemnat să scriem, să ne facem cinstit datoria. La despărțire ne-a servit plăcinte, ne-a binecuvântat și, împăcat, a rostit: „Acu pot merge să mă odihnesc, o să dorm liniștit”. Pe 5 noiembrie 2010 Părintele Mina împlinea 89 de ani!

Iulian BOLDEA

Hermeneutica ideilor filozofice

I.B. – prof. univ. dr. la Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș. A colaborat cu mai multe articole la „Kindlers Literatur Lexikon” (Metzler, Stuttgart / Weimar, 2009). Ordinul „Meritul pentru învățământ”, în grad de Ofițer, 2004. Este conducător de doctorat, redactor-șef al revistei „Studia Universitatis «Petru Maior». Philologia”, redactor la revista „Vatra”, membru în colegiul de redacție al mai multor reviste de cultură. Dintre volumele publicate: *Scriitori români contemporani* (2002), *Poezia neomodernistă* (2004), *Vârstele criticii* (2005), *Istoria didactică a poeziei românești* (2005), *Poeți români postmoderni* (2006), *Teme și variațiuni* (2008).

Preliminarii

Gheorghe Vlăduțescu este unul dintre cei mai importanți filozofi și esești ai culturii române contemporane. Născut la 8 septembrie 1937 în orașul Cărbunești (județul Gorj), a urmat studii preuniversitare la Târgu-Jiu, apoi studii universitare la Facultatea de Filozofie din cadrul Universității din București, absolvită în anul 1962. A fost încadrat în învățământul universitar, pe rând, în funcțiile de preparator, asistent, lector și ulterior de conferențiar la Catedra de istorie a filozofiei. În anul 1971, a obținut titlul științific de doctor în filozofie cu teza *Inducția aristotelică*. Din anul 1990, deține gradul didactic de profesor universitar, în același an fiind ales în funcția de șef al Catedrei de istoria filozofiei și filozofia culturii. Tot în anul 1990 a devenit conducător de doctorat. A predat, în calitate de profesor titular, Cursul de filozofie greacă. A fost profesor invitat la Centrul de studii asupra filozofiei grecești „Leon Robin” de la Sorbona și a susținut conferințe asupra filozofiei grecești și medievale în țară și străinătate. Între anii 1990-1995, Gheorghe Vlăduțescu a deținut funcția de secretar de stat pentru Culte în cadrul Ministerului Culturii și Cultelor, iar în anul 1995 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, fiind promovat ca membru titular al celui mai înalt for cultural și academic român în anul 1999. A deținut funcția de vicepreședinte al Academiei Române între anii 2002-2006. Este membru al „Asociației internaționale pentru apărarea libertății religioase” de pe lângă Consi-

liul european și UNESCO. Membru fondator al Centrului de studii asupra imaginării și raționalității din Craiova, precum și membru al Societății de studii clasice din București. În anul 2000, a fost ales ca membru al Académie des Sciences, des Arts et des Lettres din Paris. Premiul Academiei Române „Vasile Conta” (1974), pentru cartea *Introducere în filozofia Evului Mediu*, Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler (2002), Diploma de excelență și Fibula de la Suseni, a Prefecturii județului Mureș (2009). Eseuri, contribuții de istoria filozofiei, de exegeză filozofică cuprinse în peste o sută de studii și articole din volume colective sau din reviste românești și străine de prestigiu.

Deschideri ideatice

Primele trei cărți ale lui Gheorghe Vlăduțescu (*Personalismul francez: geneză și împlinire*, 1971; *Filozofia neotomistă în Franța*, 1973 și *Spiritualism și fideism în filozofia contemporană*, 1973) sunt, în fond, deschideri utile și necesare spre cele mai noi orientări filozofice europene, asumate în chip documentat și riguros. Într-o altă lucrare, referindu-se la rosturile și resorturile filozofiei, Gheorghe Vlăduțescu rostește o adevărată profesiune de credință, definind, în cuvinte ferme și plastice, exercițiul filozofic ca răsfrângere a minții umane asupra ei însăși: „Filozofia nu este, contrar așteptărilor, un angajament de tipul celui politic, științific sau religios. Aș zice că filozofia este cu atât mai folositoare, cu cât presupune mai multă degajare. Prin modul ei de a fi, este o reflecție asupra ființei înseși, termenul ei central este un incognoscibil, ființa în sine. Deci, nu doar că nu e în seria celorlalte, dar nu uzurpă nimic, nici nu se instituie prin însumarea celorlalte cunoștințe. Este altceva și acest altceva nu este chiar fără de folos câtă vreme, în Europa, rezistă din sec. VII-VI î.H. și cred că nu a fost un timp când «muzele» filozofiei să tacă atunci când se auzeau armele războiului. Este vorba de o istorie îndelungată și, dacă omenirea a perseverat, înseamnă că nu este fără de folos. Și dacă este un exercițiu al minții asupra-și, atunci s-ar putea ca filozofia să fie unul dintre cele mai înalte”. O carte de anvergură este *O istorie a ideilor filozofice* (1990), în care, de-a lungul celor opt capitole (*Ființa și existența, Omul, «celălalt» absolut, O problemă de limbă, Universalii și medierea ontologică, Către o ontologie a umanului, Rațiune, raționalitate, raționalism în construcția filozofică, Cunoaștere și experiență. Paradigma empirică, De la ființa rațiunii la rațiunea ființei*), se realizează o adevărată „demonstrație a existenței valorice a istoriei filozofiei ca sistem al filozofiei”. Gheorghe Vlăduțescu precizează, cu fermitate, faptul că „mai mult decât o refacere a devenirii interioare a filozofiei, a științelor, a artelor, istoria acestora apare ca o fenomenologie a umanului”.

În acest context, conștiința filozofică a fiecărei epoci se recunoaște în trecut, se oglindește „în apele tremurătoare ale istoriei sale, dar numai interiorizându-și-le” și adâncindu-se în propria ființă. Gheorghe Vlăduțescu subliniază, în cartea sa, faptul că o istorie a ideilor filozofice trebuie să devină „o lectură critică, valorizatoare, resemnificantă și deschizătoare către noi întrebări, către noi răspunsuri”. Pe de altă parte, autorul și-a structurat lucrarea și ca un examen riguros al filozofiei contemporane în „structurile ei elementare, «din-spre» istorie”, ca un demers de construcție filozofică din perspectiva și cu mijloacele istoriei. O carte singulară, prin tematică, profunzime a ideatei și ineditul abordării, este *O enciclopedie a filozofiei grecești* (2001), în care sunt explicate, comentate și ilustrate concepte ale filozofiei grecești, prin intermediul figurilor exemplare ale ideatei filozofice care le-au întrupat. Toate aceste abordări sunt, cum s-a spus, tot atâtea coborâri în adâncul ființei, spre limpezirea sensurilor fundamentale, a paradigmatelor gândirii grecești. Filozofi precum Thales din Milet, Socrate, Platon, Aristotel, și mulți alții, sunt reprezentați aici drept puncte de reper esențiale ale gândirii și rostirii filozofice din Grecia antică.

O altă carte de referință a lui Gheorghe Vlăduțescu, *Cei doi Socrate* (2001), redă personalitatea lui Socrate prin prisma a două perspective: cea a lui Xenofon și aceea a lui Platon, într-o reconstituire, pe de o parte, istorică și, pe de altă parte, filozofică. Întrebarea la care se caută răspuns este: Xenofon sau Platon, Xenofon și Platon? Răspunsul dat este unul nuanțat, ținând seama de faptul că Socrate nu a lăsat nimic scris și că puțini filozofi vor fi avut o viață care să participe la filozofie, să fie filozofie: Socrate, Pascal, Kierkegaard. Pe de altă parte, se observă că oralitatea filozofiei socratice reprezenta o modalitate de aducere a filozofiei în planul terestruului, dar era și un exercițiu paideic, o încercare de remodelare a sufletelor. De aceea, învățătura socratică a trebuit să fie reconstituită prin sursă indirectă. Pe urmele lui Xenofon și Platon, la care se adaugă, firește, Aristotel și Aristofan, autorul reconstituie o legendă, descompune în semnificații nuanțate un simbol și oferă măsura spiritului socratic, apelând la o generoasă bibliografie.

Cu un titlu provocator și, implicit, un răspuns la polemicele actuale pe această temă, cartea *Neconvențional, despre filozofia românească* (2002) reprezintă o interpretare inedită a gândirii filozofice românești din perspectiva unui tip de înțelepciune proprie celui care s-a exersat îndelung în filozofia veche. Citim, sau recitim, despre marile personalități ale filozofiei românești în cele patru capitole – *Despre cele trei începuturi; Direcția nouă. Maioreșcenii; Noua spiritualitate; Independenții*, pe un traseu ideatic care ilustrează devenirea gândirii filozofice românești, de la Dimitrie Cantemir, Samoil Micu, Titu Maiorescu,

P. P. Negulescu, C. Rădulescu Motru, Ioan Petrovici, Mircea Florian, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu până la Emil Cioran, Constantin Noica, Camil Petrescu, I. D. Gherea, D. D. Roșca, Lucian Blaga și alții. Fiecare capitol debutează cu binevenite preliminarii, în care situarea în spiritul și în contextul epocii explică unele înrudiri doctrinare sau direcții de evoluție.

În cartea *Cum mureau filozofii în Grecia veche* (1998, 2009), prin intermediul unei documentări vaste, a unei acribii arhivistice incontestabile, care face apel la sursele documentare cele mai creditabile (de la Diogene Laertios la Plutarh, de la Xenofon la Pausanias) ce conțin detalii despre circumstanțele morții filozofilor, Gheorghe Vlăduțescu construiește o investigație extrem de interesantă, alcătuită din citate și comentarii privitoare la felul cum își găseau sfârșitul gânditorii din Antichitate. În întregul său, activitatea creatoare a autorului poate fi sintetizată prin contribuția de semnificativă valoare în două domenii importante: mai întâi, studiul filozofiei antice grecești, care constituie „o chestiune de suflet și o paradigmă intelectuală”, apoi investigarea, cu instrumente și metode adecvate, a istoriei filozofiei, în totală consonanță cu fundamentarea metodologică a unor discipline esențiale precum ontologia, hermeneutica, filozofia religiei, filozofia antică sau filozofia Evului Mediu.

Stilul gândirii filozofice

Expunerea ideatică din cărțile lui Gheorghe Vlăduțescu beneficiază de apurul unui stil de incontestabilă claritate și fermitate a dicțiunii, de o scriitură sobră și riguroasă, în care elementul privilegiat este substanța, semnificația unei gândiri sau relevanța conceptuală a unei orientări filozofice de cea mai pură anvergură și esență raționalistă. Există, în cărțile și în studiile publicate de Gheorghe Vlăduțescu, numeroase referiri la propria sa concepție despre filozofie, realizate printr-un efort de autoreflexivitate prin care gânditorul se întoarce asupra propriei sale meditații, căutând să-i explicitizeze și să-i aprofundeze resorturile logice, mecanismele gnoseologice sau esența ontică. Despre istoria filozofiei, obiect al reflecțiilor atente ale filozofului, ni se spune, de pildă, că aceasta „inteligibilizează procese tainice prin care gândirea reflexivă ajunge la expresie filozofică și, în această bază, creație metodologică și sistematică”. Alexandru Boboc apreciază că Gheorghe Vlăduțescu este o „personalitate de cultură aleasă, reputat istoric al filozofiei și, mai presus de toate, un dascăl-model în viața noastră universitară”. La rândul său, Teodor Dima îl privește pe autorul *Enciclopediei filozofiei grecești* ca pe un „model de slujire cu pasiune a învățământului filozofic, de echilibru academic și uman. Inaugurând un *stil* de scriere filozofică, orice întâlnire cu cărțile sale este un prilej de

emoție spirituală, pentru că transpare din ele o personalitate fermă în convingerile sale îndreptate spre ameliorarea condiției existențiale prin cunoaștere”.

Eseist de certă subtilitate, istoric al filozofiei de rară rigoare a dicțiunii ideilor, Gheorghe Vlăduțescu este, înainte de toate, un gânditor preocupat fără încetare de condiția intelectualului și a intelectului într-un context istoric nu întotdeauna fast. Substanțiale, studiile și eseurile lui Gheorghe Vlăduțescu au avut un ecou deosebit în lumea academică și culturală.

Bibliografie ■ Opera

Personalismul francez: genază și împlinire (1971), *Filozofia neotomistă în Franța* (1973), *Spiritualism și fideism în filozofia contemporană* (1973), *Introducere în istoria filozofiei medievale: lumini și umbre în gândirea Evului Mediu european* (1973), *Experiență și inducție la Aristotel* (1975), *Introducere în istoria filozofiei Orientului antic* (1980), *Filozofia legendelor cosmogonice românești* (1982), *Filozofia în Grecia veche* (1984), *Deschideri către o posibilă ontologie: interpretări la presocratici* (1987), *O istorie a ideilor filozofice* (1990), *Filozofia în Grecia veche* (1991), *Filozofia în Roma antică: forme de gândire și evoluții* (1991), *Cum mureau filozofii în Grecia veche* (1998, 2009), *Ontologie și metafizică la greci. Presocraticii* (1998), *Cei doi Socrate* (2001), *O enciclopedie a filozofiei grecești* (2001), *Thales din Milet* (2001), *Neconvențional, despre filozofia românească* (2002), *Metafizică și teologie în cultura Evului Mediu* (2003), *Filozofie și politică* (2003), *Ontologie și metafizică la greci. Platon* (2005); *Fundamentele grecești ale metafizicii moderne* (2009). Cărți de ficțiune: *Încercare de utopie – pseudoroman* (1998) și *Suflete care nu se pot ridica la cer – povestire*, este autorul unei scrieri cu caracter memorialistic, *Istoria sentimentală a unui sat* (2001). Traduceri: Aristotel, *Metafizica* (1998) și Anselmus Sanctus, *Proslogion* (1997). Volume coordonate: *Studii aristotelice* – 1981, *Istoria filozofiei universale, I* – 2003, *Images, formes et deformations*, în colaborare cu J. J. Wunenburger și Mauro Carbone – 2005. A îngrijit ediții din N. Bagdasar, Ioan D. Gherea, Aram M. Frenkian, P. P. Negulescu, Augustin, C. Rădulescu-Motru, Ioan Petrovici, Aristotel.

Referințe critice

1. Grete Tartler, în „România literară”, nr. 27, 1996.
2. Ion Bănșoiu, *Actualitatea filozofiei antice*, în vol. *Spirit și istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduțescu*, ediție îngrijită de Vasile Morar, în colaborare, Editura All, București, 1999.

3. Costică Brădăţan, *De ce nu se înţeleg filozofii*, în vol. *Spirit şi istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduţescu*, ediţie îngrijită de Vasile Morar, în colaborare, Editura All, Bucureşti, 1999.
4. Adrian Claudiu Bourceanu, *Structura ierarhică a universului areopagitic şi implicaţiile logico-ontologice ale acestei structuri*, în vol. *Spirit şi istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduţescu*, ediţie îngrijită de Vasile Morar, Editura All, Bucureşti, 1999.
5. Victor Kernbach, *Stăm de vorbă cu Dumnezeu*, în vol. *Spirit şi istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduţescu*, ediţie îngrijită de Vasile Morar, în colaborare, Editura All, Bucureşti, 1999.
6. Vasile Morar, *Necesitatea virtuţii*, în vol. *Spirit şi istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduţescu*, ediţie îngrijită de Vasile Morar, în colaborare, Editura All, Bucureşti, 1999.
7. Constantin Stroe, *De la ontologia fiinţei la ontologia umanului*, *Spirit şi istorie. Volum omagial Gheorghe Vlăduţescu*, ediţie îngrijită de Vasile Morar, în colaborare, Editura All, Bucureşti, 1999.
8. Eugeniu Nistor, *Spirit, istorie, filozofie...*, în „Târnava”, anul IX, nr. 57-58-59 (4-5-6 / 2000), p. 18.
9. Iulian Boldea, *Utopie şi romanesc*, în „Târnava”, anul IX, nr. 57-58-59 (4-5-6 / 2000), p. 36.
10. Vasile Tonoiu, *Gâlceava logicii cu viaţa*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
11. Alexandru Boboc, *Istoria filozofiei ca formă a experienţei şi ca orizont de semnificare a culturii umane*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
12. Angela Botez, *Gândind cu Gheorghe Vlăduţescu despre operaţionalitatea istoriei filozofiei*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
13. Victor Botez, *Portret la minut*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
14. Mihaela Pop, *La o aniversare*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
15. Mihai D. Vasile, *Devenirea tragică întru fiinţă a filozofiei româneşti în concepţia lui Gheorghe Vlăduţescu*, în vol. *Metafizică şi hermeneutică*, Editura Aius, Craiova, 2010.
16. Eugeniu Nistor, *Elogiu filozofului Gheorghe Vlăduţescu*, în „LitArt”, anul II, nr. 4 (13) / 2011, p. 4.
17. Eugeniu Nistor, *Acad. Gheorghe Vlăduţescu – spirit iscoditor al ideilor filozofice...*, în „Izvoare filozofice”, tom 5 / 2010, p. 30.

Elena NISTREANU

Mihail Muntean.

Ascensiune și reîntoarcere

E.N. – drd., lector asistent universitar la Catedra canto academic, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău. Profesor de canto în Liceul Teatral orășenesc, Chișinău.

Mihail Muntean este un nume notoriu pentru arta lirică națională. Tenor lirico-dramatic cu un diapazon larg și o voce catifelată, Mihail Muntean este cunoscut de melomanii din Moldova, dar și de ascultătorii exigenți din alte țări. Publicul din diverse colțuri ale lumii apreciază personalitatea artistului, profunzimea și suplețea interpretărilor sale.

Pe parcursul carierei, Mihail Muntean devine familiar mai întâi în mediul meloman autohton, susținând spectacole la Edineț, Bălți, Râbnița, Bender și alte localități. Apoi se remarcă în țările vecine, cucerind publicul prin personalitatea vocii sale în Ucraina (Cernăuți, Odesa, Donețk), România (București, Iași, Timișoara, Cluj, Craiova, Constanța), Rusia (Moscova, Sankt Petersburg, Permi, Kazani, Murmansk, Arhanghelsk). În sfârșit, evoluează pe cele mai prestigioase scene din Anglia, Italia, Spania, Portugalia, Ungaria, Germania, Austria, Elveția, Olanda, Viena, SUA.

Născut la 15 august 1943 în satul Criva, jud. Hotin (azi raionul Briceni), își începe formarea muzicală sub influența părinților, cu o sensibilitate deosebită pentru acest domeniu artistic, – Elizaveta și Ion Muntean.

La 17 ani este admis la Conservatorul din Chișinău, la clasa de canto academic a profesorului S. Oskolkov. Inițial, vocea proaspătului student a fost apreciată în mod eronat ca fiind bariton. Destinul intervine apoi cu alte surprize: este înrolat în armată. Între timp, S. Oskolkov părăsește Moldova. La Conservatorul din Chișinău este angajat marele cântăreț și dascăl Nicolae Diducenco, care constată că Mihail

are voce de tenor lirico-dramatic, fapt ce a schimbat cardinal itinerarul său artistic. În urma studiilor muzicale perseverente, M. Muntean absolvă cu brio Institutul de Arte „Gavriil Musicescu” și este angajat ca solist la Teatrul de Operă și Balet din Moldova.

Din acest moment, începe să caute insistent o cale artistică proprie. Mihail Muntean muncește asiduu, reușind în doar șase stagioni teatrale să interpreteze douăsprezece roluri centrale dintre cele mai complicate. La 3 februarie 1972, debutează cu succes în postura lui Cavaradossi din opera *Tosca* de G. Puccini (regie – Eugen Platon). Parniki, Kuzminov, Boxan, Alexandrov sunt doar câteva nume dintre primii lui parteneri de scenă. Aprecierile elogioase ale publicului nu au întârziat să vină.

După un debut de succes, personajele principale interpretate de M. Muntean, printre care Faust din opera omonimă de Ch. Gounod (8 aprilie 1972, sub bagheta lui I. Alterman), unde cântă alături de Erofeeva, Kurin, Pavlusenko și alții, au fost primite de publicul meloman cu entuziasm. El asimilează cu măiestrie polivalența stilistică și emoțională a secvențelor solistice din operele lui P. Ceikovski, S. Rahmaninov, N. Rimski-Korsakov, G. Puccini și G. Verdi, T. Hrennikov și Gh. Neaga.

Sunt memorabile interpretările: Lenski din *Evgheeni Oneghin* (11 februarie 1973, dirijor D. Goia), tânărul țigan din opera lui S. Rahmaninov *Aleko* (6 aprilie 1973), împărțind scena cu artiști notorii ca: M. Bieșu, T. Alioșina, Șevcenko, Burghiu, Raisov. Anul 1974 a fost deosebit de prolific, artistul jucând patru roluri în premieră: Kote din opera *Keto și Kote* de V. Dolidze (3 ianuarie, dirijor L. Hudolei), Șuțache din opera *Glira* de Gh. Neaga (26 aprilie, dirijor D. Goia), Alfredo din opera *Traviata* de G. Verdi (29 aprilie, dirijor D. Goia), Iuri din opera *Vrăjitoarea* de P. Ceikovski (16 iulie, dirijor A. Mocealov). În distribuție: Motinov, Eșanu, Mihailova, Savițcaia, Bașkatov, Gheil, Kuzminov și alții.

În seara de 9 martie 1975, M. Muntean se transpune în rolul lui Pinkerton din opera *Madame Butterfly* de G. Puccini sub bagheta lui A. Mocialov, la 16 octombrie, în cel al lui Pollion din *Norma* de V. Bellini. La 12 decembrie 1976, devine Lâkov din opera *Mireasa Țarului* de N. Rimskii-Korsakov sub conducerea aceluiași A. Mocialov, iar în 1977 – Antonov din *În furtună* de T. Hrennikov (22 aprilie, dirijor A. Mocialov) și Manrico din *Trubadur* de G. Verdi (27 aprilie, dirijor L. Gavrilov).

Sfârșitul stagiunii teatrale din 1977 a coincis cu un eveniment important în viața lui artistică. Este ales prin concurs pentru prestigioasa stagiere la tea-

trul milanez *La Scala*. Acolo a avut fericita ocazie să se întâlnească cu monștrii sacri ai muzicii de operă P. Domingo, L. Pavarotti, M. Frini, J. Carreras, M. Caballe, E. Obrazțova, E. Nesterenko. A studiat cu celebra cântăreață Gina Cigna, care l-a ajutat să-și dezvăluie plenar capacitățile vocale. La aceasta a contribuit considerabil și renumitul maestru de concert Renato Pastorino. În plus, M. Muntean a învățat limba italiană, inestimabilă în activitatea sa de solist, pedagog și regizor. Își perfecționează măiestria și în concerte susținute la Milano, Roma, Parma. Tot atunci cântă într-un loc sfânt pentru orice vocalist și anume în casa-muzeu a marelui compozitor G. Verdi. Pentru participare la acest concert comemorativ i se acordă Medalia de Onoare „Giuseppe Verdi”.

Anii '70-'80 marchează o nouă etapă în viața artistului, una de maturitate creativă și de consolidare a carierei artistice. Ascensiunea rapidă a maestrului se remarcă în stagiunea teatrală din 1979, când interpretează 3 roluri complet diferite: prințul Calaff din opera *Turandot* de G. Puccini (29 aprilie, dirijor A. Mocialov), Jose din opera *Carmen* de J. Bizet, (25 mai, Teatrul din Jitomir, dirijor I. Alterman) și cavalerul Vodemon din opera *Iolanta* de P. Ceaikovski (15 decembrie, dirijor A. Gherșfeld).

Cu prilejul inaugurării noului edificiu al Teatrului de Operă și Balet din Chișinău a fost prezentată în premieră opera *Serghei Lazo* de D. Gherșfeld (12 octombrie 1980, dirijor A. Mocialov), în care M. Muntean este desemnat în rolul principal. Această creație a văzut lumina rampei și la Teatrul „Bolshoi” din Moscova, ocazie pentru „Muzikalnaia jizni” să scrie într-o ediție din 1981: „Evoluarea lui Mihail Muntean se cuvine menționată aparte. Artistul s-a familiarizat cu rolul Serghei Lazo într-atât încât creează chipul cu o rară veridicitate.”¹ [p. 16].

În seara de 28 noiembrie 1981, realizează un Don Alvaro unic după opera lui G. Verdi *Forța destinului*, dirijată de A. Samoilă și prezentată ulterior pe scena Teatrului „Bolshoi”. În 1983, aceeași revistă, „Muzikalnaia jizni”, remarcă: „Rolul Alvaro relevă într-o măsură deplină cele mai bogate posibilități vocale ale lui M. Muntean. Aici totul este bine gândit, totul se potrivește de minune.”² [p. 16].

La 12 octombrie 1982, sub bagheta aceluiași dirijor, pe scena Teatrului din Donețk, tenorul îl înfățișează pe Radames din opera *Aida* de G. Verdi, formând un ansamblu de excepție cu M. Bieșu, T. Alioșina, V. Bașkatov.

În următorii cinci ani, în palmaresul său apare câte un nou rol: Gherman din *Dama de pică* de P. Ceaikovski (26 aprilie 1983), Maurizio din *Adriana Lecouvreur* de F. Cilea (5 mai 1984), Don Carlos din opera omonimă de G. Verdi (29 decembrie 1985), Canio din *Paiate* de R. Leoncavallo (24 mai 1986) și Riccardo din *Bal mascat* de G. Verdi (28 aprilie 1987), sub bagheta lui A. Samoilă, cu excepția operei *Paiate*, dirijată de L. Gavrilov. Maturitatea artistică a interpretului este marcată de varietatea repertoriului de opere, a ariei de turnee

teatrale și concertistice, de intensă activitate pedagogică, iar în ultimii 10 ani și de activitatea de regizor al Teatrului Național de Operă. În această calitate lucrează la trei spectacole: *Paițe*, *Bal mascat*, *Turandot*, ultimul regizat în Japonia.

La 29 aprilie 1990, M. Muntean interpretează în premieră rolul *Petru Rareș* din opera omonimă de E. Caudella, sub bagheta lui A. Mocialov, iar peste patru ani, cel al lui Izmail din *Nabucco* de G. Verdi (9 aprilie, București) și al lui Samson din opera lui C. Saint Sans *Samson și Dalila* (6 iulie, București). Ultimul rol care a intrat în impresionantul său palmares a fost *Otello* de G. Verdi (19 iunie, dirijor G. V. Dumănescu).

Un domeniu preferat al artistului Mihail Muntean este cel didactic, în care activează ca profesor universitar, șef al Catedrei canto academic și măiestrie de operă. Absolvenții lui M. Muntean sunt soliști la Viena – Ina Losi, la București – Ala Cheptine, la Sankt Petersburg – Metodie Bujor, în Italia – Marcel Furnică, la Chișinău – Iurie Gâscă, Igor Macarenco, Rodica Picireanu, Robert Hvalov.

Personalitatea remarcabilului tenor și activitatea lui esențial bivalentă reprezintă un fenomen unic în cultura muzicală a Republicii Moldova, artistul rămânând, cu vasta experiență internațională – numele lui Mihail Muntean a intrat în culegerile britanice ale personalităților mondiale –, să cultive talentele de la baștină. Astfel, M. Muntean devine un dascăl înțelept – un mentor pentru învățământul nostru artistic – care nu a ezitat să se consacre educației naționale, formând și promovând artiști autohtoni.

Note

¹ G. Ludman, *Mihail Muntean*, Editura Timpul, Chișinău, 1986, p. 16.

² *Ibidem*.

Bibliografie

1. J. Bobescu, *La pupitrul operei*, București, 1964, p. 213.
2. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, București, 1975, p. 155.
3. L. Cemortan, *Teatrul și dramaturgia națională din Republica Moldova în perioada deceniilor 1920-1970*, Chișinău, 1983, p. 278.
4. A. Dănilă, *Opera basarabeană*, Editura Enciclopedică „Gh. Asachi”, Chișinău, 1995, p. 128.
5. M. Muntean, *Piese din repertoriu*, Chișinău, 2005, p. 194.
6. T. Muzăca, *Portret de creație – Mihail Muntean // „Arta și educația artistică”, nr. 2-3, Bălți, 2008, p. 142-148.*
7. А. Каплан, *Жизнь в музыкальном театре*, Ленинград, 1969, с. 108.
8. *Музыкальная культура советской Молдавии // Сборник публикаций*, Москва, 1965.
9. Д. Прилепов, *Молдавский театр*, Москва, 1967, с. 156.
10. З. Столяр, *Люди и время. Композиторы-евреи в музыкальной культуре Молдовы. 30-е-80-е годы XX в.*, American Jewish Joint Distribution Committee, 2003, p. 272.
11. *Arhiva personală a tenorului M. Muntean.*

Anatol DANILIȘIN

**Eterna recuperare
a clipei**

Devenire, ulei pe pânză, 60x60 cm, 2005

Mistuire cromatică, ulei pe pânză, 70x70 cm, 2008

Dialog cromatic, ulei pe pânză, 70x70 cm, 2008

Bulversare cromatică, acuarelă, 50x60 cm, 2007

Floarea soarelui, acuarelă, 50x70 cm, 2007

Flori de liliac, ulei pe pânză, 50x50 cm, 2011

Expresie în V, ulei pe pânză, 60x80 cm, 2008

Gestație, ulei pe pânză, 50x60 cm, 2008

Stare de spirit, ulei pe pânză, 70x70 cm, 2008

Marea Nordului, ulei pe pânză, 60x60 cm, 2005

Tsunami, acuarelă, 50x70 cm, 2011

Tron, ulei pe pânză, 70x70 cm, 2008

Țărnuțel, ulei pe pânză, 70x70 cm, 2008

Samurai, ulei pe pânză, 80x80 cm, 2008

Vânt de primăvară, ulei pe pânză, 70x70, 2008

Versatilitate, ulei pe pânză, 80x80 cm, 2008

Mihai Ștefan POIATĂ

Anatol Danilișin: două cardiograme cromatice

M.Ș.P. – prozator, cineast, dramaturg. Vicepreședinte al Uniunii Cineaștilor din Moldova. Autor a mai multor piese, între care: *Probă de libertate* (2005), *Venim și mâine aici* (2007). Semnează volumele: *Tentația contactelor imposibile*, Chișinău, 1999; *Reguli de circulație pentru apele subterane*, Chișinău, 2006.

Am în față două texte. Unul scris în 1996, altul călduț, terminat acum câteva ore, în ultima duminică a ultimei luni de iarnă a anului 2012. Ambele despre pictorul Anatol Danilișin. Ambele semnate de... subsemnatul. În 1996 Anatol avea 36 de ani. În 2012, peste câteva luni, Anatol va împlini 52. Aceste repere cronologice ar fi suficiente pentru a considera că primul text este deja „o filă întoarsă”, și pentru autor, și pentru pictor. Am recitit paginile de atunci doar pentru a căuta un citat, care să servească drept „reper pentru comparație” și să demonstreze evoluția creației lui A. Danilișin, dar am descoperit că reflecțiile de atunci au mai rămas valabile și astăzi. Și nu pentru că pictura lui Anatol Danilișin ar fi încremenit în timp, ci pentru că evoluția creației lui nu se produce prin neglijarea celor realizate anterior, prin renunțarea la anumite predilecții cromatice sau compoziționale. Dimpotrivă, „descoperirile” din tinerețe sunt reevaluate, revalorificate și aprofundate. Tot analizând, cântărind, comparând, mi-am dat seama că citatele din primul text ar fi prea întinse, iar renunțarea la ele ar știrbi din portretul lui A. Danilișin. Iată de ce am decis să prezint ambele texte, iar cititorii hotărâsc când am avut dreptate: atunci, în 1996, sau acum, în 2011? Sau poate ar fi mai indicat să renunțăm la logica disjunctivă, pentru a evita raportul de excludere a unei „coordonate” față de cealaltă? N-ar fi oare mai bine să înlocuim „ori, ori” cu „și, și”? Să ne imaginăm că suntem în situația cardiologului care, pentru a

evalua dinamica unui proces, confruntă două electrocardiograme înregistrate în perioade diferite. Pentru medic cea de a doua cardiogramă capătă importanță și valoare doar în raport cu prima. Același lucru s-ar putea spune și despre cealaltă cardiogramă. Să procedăm la fel, atâta doar că, spre deosebire de cardiolog, noi vom confrunța două cardiograme... cromatice.

Un risipitor... zgârcit

Ceea ce-l poate surprinde (și chiar deruta) pe un diletant la un prim contact cu pictura lui Anatol e faptul că o bună parte a suprafeței pânzelor sale nu este „folosită”, fiind lăsată în stăpânirea unei culori mate, neutre. Dacă n-a avut ce „spune”, de ce nu și-a ales o pânză mai mică?, se pot întreba ei. Bănuiesc că această risipă de spațiu trezește și nedumerirea unora dintre profesioniști, Domniile Lor știind foarte bine că echilibrul dintre dimensiunile lucrării și mesajul ei „vorbește” despre maturitatea și profesionalismul autorului.

Deocamdată, nici unii, nici alții nu se grăbesc să-și exprime rezervele. De ce oare? Pentru că suprafața „folosită” e atât de expresivă și semnificativă, încât autorului i se iartă capriciile și șotiile, iar „unitatea de măsură” pe care și-a ales-o este acceptată și respectată.

„Norocul” lui A. Danilișin este că are experiența unui întemnițat, care se simte liber și nu are nevoie să-și „dovedească dreptatea”. Se pare că este un om al prezentului pe care nu-l împovărează trecutul și nu este intimidat de imprezibilitatea viitorului. Un plămuitor care, cu voia sau fără voia lui, cultivă impresia că e liber de tradiții și imun la niște eventuale critici. Un echilibrat care nu are conștiința forței de gravitație, nu are frica eșecului sau căderii. Libertatea lui nu este amenințată, iar imboldul de a picta nu este „redactat” de circumstanțe exterioare, relațiile lui cu materialul ce-l inspiră nu sunt „bruiate”, nu sunt denaturate nici de ambițiile sale extra-artistice, nici de „doleanțele” altora.

E un fotbalist care încă nu a fost traumatizat, un pilot care încă nu a fost nevoit să se catapulteze, un îndrăgostit care încă nu știe de existența bolilor venerice.

Aceste presupuneri sunt sugerate de senzația că atunci când pictează șevaletul lui Anatol se află... în imponderabilitate. Lucrările lui nu mirosoare... sudoare, efortul rămâne în umbră, prevalează... plăcerea.

Bine, domnule, dar crezi că presupunerile dumitale pot rezista la confrunțarea cu starea reală de lucruri? Doar Liceul „I. Vieru” și Facultatea de Grafică și Pictură a Universității „I. Creangă”, pe care le-a absolvit, nu sunt niște incuba-

toare de abstracționiști, ceea ce înseamnă că A. Danilișin a polemizat totuși cu tradiția. Având în palmares zeci de expoziții, A. Danilișin încă nu este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, iar aceasta înseamnă că nu este chiar atât de „liber de trecut”, că „profesioniștii” și-au exprimat totuși rezervele și circumstanțele exterioare nu scapă nicio ocazie de a-i „redacta” intențiile.

Fără a neglija aceste eventuale replici, nu renunț la „presupuneri”. Dimpotrivă, le transform în... afirmații. Căci Anatol se simte liber în pofida (sau datorită?) faptului că este constrâns de mediu. Și dacă, în ciuda disconfortului social-psihologic, crede în vocația sa, înseamnă că nu mai este un june încântat de propria persoană, ci un bărbat conștient de posibilitățile pe care le are, stăpân pe destinul-i de artist.

Iar dacă „presupuneri” s-au transformat în afirmații, înseamnă că „fotbalistul” a fost totuși traumatizat? A fost, dar „driblingul” i-a rămas la fel de spectaculos și eficient. „Pilotul” a fost nevoit să se catapulteze, dar zborul lui e la fel de riscant și acum. „Îndrăgostitul” știe că poezia iubirii poate ceda locul... prozei, dar sentimentul lui rămâne la fel de profund.

Alteceva e impresia pe care o creează lucrările sale.

Se pare că nu pune mare preț pe denumirea pânzelor. Bănuiesc că nici nu-i prea place să mediteze mult în fața lucrărilor terminate. Preferă să înceapă altele.

Vrea și îi reușește să fie cel care este acum și nu cel care ar putea fi mai târziu sau a fost în frageda tinerețe.

Trece cu dezinvoltură hotarul dintre real și ireal, figurativ și non-figurativ, dar mărturisește că are din când în când nevoie de „natura reală” pentru a nu uita pe ce lume trăiește. Însă ceea ce preferă mai mult e să balanseze între „real” și „ireal”, să detecteze concretul în abstract și să demonstreze cât de abstract este sau poate fi concretul.

Mișcarea pensulei este sincronizată cu pulsațiile temperamentului său. Iată de ce compozițiile sunt laconice, cu o încărcătură emoțională nesimulată, exploziile culorilor fiind disciplinate de o voință inspirată și consecventă. Creează impresia unui risipitor, dar, de fapt, este foarte econom, explorând la maximum motivele pe care le alege și utilizând conștient resursele de care dispune.

Dacă am face o analogie cu poezia, putem spune că uneori pictează „textul”, propunându-ne să ghicim mesajul, alteori pictează „mesajul”, propunându-ne să intuim... „textul”, realitatea.

Cât despre suprafețele „nefolosite”, Anatol, simțindu-se liber, vrea să ne simțim și noi la fel de liberi, oferindu-ne posibilitatea să mai „adăugăm” câte ceva la cele pictate de el. Dacă n-o facem noi, s-ar putea să o facă el. Mai târziu. Dar s-ar putea să n-o facă niciodată. Căci nu va dori să trăiască din nou aceeași experiență. Și-apoi, nici nu va avea timp să o facă. Îl vor aștepta alte lucrări.

Expoziție cu un singur tablou?

De fiecare dată când ne pomenim în fața unui tablou, simțim că ne dau ghes câteva întrebări, conștiente sau inconștiente: de unde vine autorul, unde vrea să ajungă și a treia întrebare, cea mai importantă, vizează „stația terminus” – vrem să știm dacă punctul de destinație a acestui traseu suntem noi, privitorii, spectatorii, consumatorii, sau ne este predestinată doar ipostaza de martori, de pietoni aflați din întâmplare pe trotuar, în timp ce pe carosabil trece în viteză un bolid.

Oricare ar fi rolul care ne este atribuit, e firesc să credem că suntem vizați. Și după ce facem turul unei expoziții personale și urmează să ieșim pe ușa prin care am intrat, adeseori mai zăbovim un pic în sală și ne întrebăm: dacă printr-o minune autorul ne-ar oferi în dar una dintre pânzele expuse, pe care am alege-o oare? Deși nu ne paște riscul să plecăm acasă „cu mâna plină”, mai facem o dată turul expoziției, de astă dată examinând tablourile de la distanță, pentru a cuprinde mai multe pânze în câmpul de vedere, ca să vedem care din ele „ne face cu ochiul”.

Încă nu știm pe care ne-am dori-o, dar am vrea ca pânza pe care o vom alege să ne aducă în casă cât mai mult din expoziția și din creația pictorului. Este o dorință firească, la prima vedere, dar intră în contradicție cu intențiile autorului, pentru care fiecare lucrare ar trebui să se deosebească de cele precedente și dacă nu reușește să marcheze o etapă nouă în creația sa, cel puțin să fie dovada unei noi experiențe artistice. Spre deosebire de mulți dintre confrății săi de breaslă, Anatol Danilișin pare să nu fie stăpânit de această idee fixă.

Dacă Anatol ți-ar propune să-ți alegi o pânză, ar trebui să i-o arăți cu degetul. Și asta din mai multe motive. În primul rând picturile lui, cu unele mici excepții, nu au denumiri. În al doilea rând, Anatol lucrează „în serii”, chiar am putea vorbi de seriale plastice. Iată de ce este contraindicat și contraproductiv să analizezi unele picturi ale lui Anatol Danilișin izolându-le de celelalte. Pentru aceasta ar fi necesar un instrumentar descriptiv-analitic foarte sofisticat și foarte divers, dar și acesta s-ar dovedi inefficient, deoarece în tablourile sale elementele figurative practic lipsesc (cu excepția unor aluzii la formele și contururile pe care le-am văzut în realitate), picturile lui nu au o fabulă, nu pot fi

„povestite” și deci este foarte greu să le identifiți folosindu-te de limbajul verbal. Pânzele lui se cer nu comentate, ci... continuate, fie că e vorba de emoțiile sau asociațiile pe care le trezesc, fie că ar servi drept surse de inspirație pentru niște improvizații muzicale. Lucrările lui Anatol Danilișin fac parte dintr-un întreg cu frontierele necunoscute, flotante, mereu schimbătoare...

„Fără titlu” nu înseamnă fără mesaj. „Fără titlu” vrea să spună că sunt posibile prea multe titluri sau că spectatorul nu ar avea nevoie de acest cod de acces, cum este considerat de unii titlul unei opere de artă, pentru a se conecta emoțional și intelectual la universul tabloului.

Privind picturile lui parcă ai sta în fața focului care este mereu același și mereu altul sau te-ai lăsa furat de valurile mării care se lovesc bezmetice de maluri – mereu altele și mereu aceleași.

Este greu să-ți dai seama în care picturi Anatol este martorul și în care este participantul sau declanșatorul procesului. Când zic „proces”, mă refer la Facerea, dar și des-Facerea lumii materiale, dar poate nu numai a celei materiale...

Lui Anatol îi place să surprindă dinamica procesului (din interior sau din exterior), fie cel de dezintegrare, fie cel de „integrare”. Treptat ajungi la concluzia că atenția îi este furată de limita dintre haos și ordine. Fie că ordinea nu mai poate stăpâni disciplina interioară sau nu mai poate rezista la presiunea exterioară și se dezintegrează, fie că haosul simte nevoia de a da un sens energiilor sale și se lasă atras de cei mai activi „atractori” pentru a se configura în structuri și modele inteligibile. Presupun că în rolul de atractori se produc elementele primare ale unui tablou, uneori o anumită dominantă cromatică, alteori un element compozițional care își asumă inițiativa pentru organizarea întregii lucrări. Astfel, figurativul se transformă în non-figurativ sau non-figurativul este surprins în clipa când apar primele contururi ale figurativului. Danilișin se interesează de figurativ doar în măsura în care acesta tinde să-și extindă „spațiul vital” sau este constrâns de circumstanțe să accepte invazia haosului. Și nu un haos de dragul haosului, ci reînnoirea, reorganizarea, recompunerea prin haos.

Dacă ne-am permite obrăznicia de a-l „redacta” (sau a-l adapta) pe Eminescu la obiectivele acestor meditații, am spune: „Căci tot se naște spre-a muri și moare spre-a se naște”. Plictisit de monotonia existenței sale, figurativul din picturile lui Danilișin moare pentru a încerca experiența non-figurativului, iar non-figurativul se sacrifică pentru a da viață formelor, structurilor și odată cu ele unor noi raporturi cromatice. Iar Danilișin trece dintr-o „tabără” în alta, pentru a se lăsa fascinat de ceea ce am putea numi... misterul genezei.

Dacă ar fi fizician, Anatol ar fi preocupat de fizica cuantica, domeniu care studiază comportamentul materiei la nivel subatomic, un fenomen inexplicabil pentru fizica „clasică”. Conform lui Basarab Nicolescu, „Obiectul clasic este localizat în spațiu și timp, spre deosebire de obiectul cuantic care nu este localizat în spațiu-timp. El se mișcă într-un spațiu matematic abstract, descris de algebra operatorilor, nu de cea a numerelor.”

Se pare că Anatol Danilișin procedează la fel. Ați observat că uneori este greu să identifiți „centrul de greutate” a unei picturi. Dar nu te întrebi unde-i „susul” sau unde-i „josul”. Pentru că privirea nu este deranjată de această „neregulă”. Nu am greși prea mult dacă am presupune că Anatol trăiește (și creează) într-un univers cu mai multe forțe de gravitație. Și dacă ar nega acest lucru, compozițiile lui ar fi de altă „părere”.

Unii pictori revin la lucrările mai vechi și mai schimbă câte ceva... Anatol preferă să facă alte lucrări, niște versiuni ale aceluiași sentimente, dar trăiește la vârste diferite și în circumstanțe diferite. De aici senzația amăgitoare că lucrările lui se aseamănă și impresia că la expozițiile sale este prezentat un singur tablou: imens, cu frontierele invizibile și imprevizibile..

Aflând că Anatol și-a postat o parte din lucrările sale pe Facebook, m-am gândit că ar fi bine să o facă și cei (foarte mulți și din multe țări) care au în colecțiile lor particulare pânze semnate de Anatol Danilișin. Prin intermediul acestei rețele de socializare „tabloul” creației (și vieții) lui ar putea fi reîntregit, cel puțin într-o versiune virtuală...

Astfel, dragă cititorule, dacă vei avea norocul să aduci în casă o singură lucrare de Anatol Danilișin, doar un mic fragment din acest imens tablou, vei simți neapărat în jurul tău și prezența pânzelor care se află în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii.

Natalia PROCOP

Baticul – interferențe de tradiții

N.P. – doctorandă, Institutul Patrimoniului Cultural al A.Ș.M. Sfera de preocupare: design vestimentar, draperii, broderie.

Orice studiu detașat al artelor ar putea identifica elemente conectoare între diverse genuri în ceea ce privește tehnologia executării. Dintotdeauna cercetătorii au găsit asemănări între tehnica baticului și alte domenii artistice. Spre exemplu, baticul în tehnica liberă este, pe bună dreptate, comparat cu pictura în acuarelă sau cu xilogravura, aceasta din urmă a stat la originea imprimării baticului în China și Japonia. Când privește baticul tradițional, efectuat în Antichitate în tehnica rece, am putea face o paralelă cu procesul încondeierii ouălor la români. La fel putem găsi conexiuni între tehnica baticului și cea a vitraliului (fr. *vitrail*, plăci de sticlă colorate sau pictate), a emailării (smălțuirii, glazurării) vaselor de ceramică sau a giuvaiergeriei. Până și instrumentul cunoscut mai mult în Europa și folosit pentru aplicarea cerii în batic – *tjanting* – este utilizat și în decorarea ceramicii.

Cu timpul, arta baticului se dezvoltă din ce în ce mai mult, cunoscând un specific zonal, bazat pe tradițiile locale. Spre deosebire de continentul asiatic, unde arta baticului a cunoscut la începuturi o amplă dezvoltare, în Europa o îndeletnicire apropiată ca tehnică era încondeiatul ouălor. Ornarea cu motive zoomorfe, antropomorfe, fitomorfe, schiomorfe etc. a ouălor jertfite la Paște este numită încondeiatul ouălor.

Dintre tehnicile artistice enumerate mai sus, în arta românească este mai practică încondeierea ouălor, la care ne vom referi în cele ce urmează. Meșteșugul încondeierii ouălor are o serie sino-

nimică ce diferă de la o regiune la alta în România: *a împăna, a scrie, a săpa, a înflora, a munci, a închistri, a împetrișta, a pica, a împuia*. Ouăle se înfloresc cu ajutorul condeiului, care în Basarabia și Ardealul de Nord poartă denumirea de chișiță și ciolniță, iar în regiunea Someșului – bgizagă¹ [2, p. 162].

Cu 2000 de ani înainte de Hristos, chinezii foloseau deja ouăle colorate. Cercetările etnografice descriu obiceiuri mult mai târzii de colorare a ouălor în Ucraina, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Rusia, Grecia, Italia, Franța, Spania, Austria, Germania, Elveția, Belgia, Olanda, Lituania, Estonia, Finlanda, Suedia, Armenia, Egipt, Marea Britanie ș.a., cele din Ucraina asemănându-se mai mult cu cele de la noi.

Ca și multe alte tradiții, aceasta a fost preluată de creștinism și îmbogățită cu o simbolistică specifică, dar pornind de la ritualuri străvechi, prezente în cultura precreștină. Spre exemplu, în China secolului al VIII-lea se ofereau ouă colorate cu ocazia *Tsing-ming* – o sărbătoare a primăverii care avea loc cam în aceeași perioadă cu Paștele creștin. La fel și vechii perși își dăruiau unii altora ouă vopsite în diferite culori în sezonul înnoirii naturii, pe când slavii limitau aria cromatică la roșu, împărțind celor apropiați ouă roșii în aceeași perioadă. La romani, tinerii vopseau și ei ouă roșii (la sărbătoarea lui Ianus), pe care le alăturau altor obiecte, oferindu-le în dar. Se observa în acest caz semnificația generală a gestului – renașterea, revenirea la viață, noul, fertilul. În cultura românească oul a inspirat numeroase legende și basme, fiind considerat simbol al creației. Lucrările numeroșilor artiști valorifică acest simbol, memorabil fiind numele lui Constantin Brâncuși care considera oul „obiectul perfect”. În prezent, în tradiția populară românească, ouăle de Paște constituie un simbol al regenerării, purtătoare de viață, al purificării și al veșniciei.

Încondeierea este un proces îndelungat ce presupune respectarea succesivității unor procedee speciale și o măiestrie a execuției. Prima etapă este alegerea ouălor proaspete de găină și rață, după care urmează selectarea ouălor mari cu coaja groasă și fără denivelări. Un alt pas necesar constă în degresarea ouălor prin spălarea atentă cu apă caldă la care se adaugă puțin oțet, pentru ca ulterior vopseaua să se aplice uniform pe întreaga suprafață. Înainte de a fierbe ouăle la foc domol, ca să nu se spargă coaja, ele se așază în poziție orizontală într-un vas cu apă, pentru a se alege bula de aer pe mijloc, nu la vârful.

După aceasta se pregătesc uneltele (chișița etc.), se topește ceara de albine în care se adaugă ca adjuvant puțin cărbune pisat. Praful servește pentru a se observa liniile trasate ulterior. Apoi se prepară vopselele din plante sau produse industriale (pentru fiecare vopsea se folosește un vas curat). Numai după ce s-au realizat toate etapele precedente, se face încondeierea propriu-zisă a

ouălor cu motive ornamentale lucrate iscusit. Mai întâi se introduce oul de încondeiat în vasul cu vopsea dorită pentru a obține culoarea fundalului. Apoi oul se scoate din vopsea și se șterg urmele de ceară care lasă în locul lor desenul alb, obținându-se oul încondeiat monocrom.

În cazul ouălor încondeiate policrom, operațiunile de ornamentare se repetă pentru fiecare culoare în parte. În procesul de creație cunoștințele tehnice îmbinate cu iscusința meșterilor amintesc de arta vechilor miniaturisti. Lucrul propriu-zis începe cu împărțirea câmpurilor ornamentale de-a lungul și de-a latul oului, constituindu-se 2, 4, 6, 8 sau mai multe cadrane, cu ajutorul liniilor trasate. Împărțirea câmpurilor ornamentale se consideră a fi lucrul cel mai dificil. Oul e introdus apoi într-o baie de culoare galbenă, după care se scoate și se usucă. Începe *scrisul* altor motive de culoare galbenă; după aceea se continuă cu roșu și, de obicei, se termină cu negru sau cu o altă culoare închisă.

La următoarea etapă se înlătură ceara, obținându-se conturul sau formele în diverse culori. Se procedează la fel ca și în batic, lucrând pe suprafețe izolate de ceară. Local, sunt inversate unele faze de lucru sau se folosesc metode noi de decorare, mai mult sau mai puțin legate de încondeierea cu ceară a ouălor (ouăle pictate, ouăle săpate sau decorate în relief, ouăle încondeiate cu frunze de plante, ouăle împodobite cu mărgelile, ouăle din lemn sau plastic decorate sau pictate etc.). O unealtă folosită la încondeiat, pe lângă *chișiță* (echivalentul *tjanting*-ului în cazul baticului), de care am amintit deja și cu ajutorul căreia se conturează cu ceară topită diferite ornamente, menite să protejeze părți din coaja oului pentru a nu fi colorată în timpul vopsitului, este și *feșteleul* – un bețișor de fag de care se prind scame de in sau bumbac și cu ajutorul căruia se obțin punctele numite „picățele”, „chicățele” sau „pui”.

La fel ca și în tehnica baticului, culorile se obțineau din materii vegetale (plante, arbori și arbuști, flori, frunze, tulpini, coajă, rădăcini) prin fierbere; abia din a doua jumătate a secolului XIX se folosesc coloranți chimici. Astăzi se utilizează mai des culorile sintetice, chimice, care propun o gamă mult mai variată de nuanțe.

Sunt două posibilități de pregătire a oului pentru încondeiere – fierberea lui inițială sau golirea. În cazul golirii, ouăle sunt păstrate ca ornament. Pentru ornamentare se folosește ceara lichidă, cu care se trasează desenul dorit pe oul alb, după care se cufundă în culoarea pregătită din timp. Dacă dorim ca oul să conțină mai multe culori, atunci se cufundă succesiv în culori din ce în ce mai închise, după ce s-au *scris* motivele cu ceară, la fel într-o succesiune prestabilită. În mod similar se procedează și în cazul baticului, colorând mai întâi

suprafețele mai deschise la culoare, apoi cele mai închise. Pentru a îndepărta ceara, se pune oul aproape de o sursă de căldură și se șterge cu o pânză, apoi se unge cu ulei sau grăsime pentru a-i da strălucire.

În diverse regiuni și țări ouăle sunt încondeiate și ornamentate ținându-se cont de specificul zonei. Popoarele din Sud-Estul Europei vopsesc ouăle roșii, culoarea sângelui lui Hristos, pe când în Occident se folosesc toate culorile, în nuanțe vii, ele simbolizând trezirea naturii la viață. În Austria se obișnuiește de a imprima câte o frunză pe ouăle colorate. În spațiul românesc încondeierea ouălor a fost un meșteșug practicat de femeile de la țară, care trebuiau să respecte canonul clasic în realizarea ouălor pictate, cerință practică și în baticul javanez. Nu erau excluse unele modificări menite să îmbogățească ansamblul compozițional. Conform studiului *Arta imprimeurilor pe suport textil* semnat de Daniela Frumușeanu, în regiunea Vrancea existau câteva tehnologii de a picta ouăle de Paște. Pe lângă tradiționala încondeiere cu chișița, unele dintre femeile bătrâne utilizau o altă metodă, care consta în acoperirea oului cu ceara ce picura de la lumânarea aprinsă pe care o țineau cu flacăra în jos. Pe locurile unde nimearea ceara nu pătrundea vopseaua, astfel ele rămânând necolorate. Tot în această regiune se mai practica și încondeierea cu spirt de sare (HCl), care se aplică cu penița pe oul deja vopsit. În locurile pe unde trece penița muiată în spirt coaja devine albă. Și în batic se utilizează substanțele chimice ce neutralizează culoarea.

Cu toate că încondeiatul ouălor este o tradiție de secole, cele mai cunoscute ornamente prețioase de Paște din lume rămân și în zilele noastre ouăle Fabergé. Acestea au fost create între 1885 și 1917 pentru țarii Rusiei de bijutierul francez Peter Carl Fabergé². În total au fost confecționate 54 de bucăți. Ouăle sunt realizate din metale prețioase și decorate cu multe pietre, în combinație cu email și pietre scumpe, folosite la bijuterii. Termenul de *ou Fabergé* a devenit un sinonim al luxului, fiind considerat capodoperă a artei bijutierilor.

Cu toate că la etapa actuală încondeiatul ouălor este practicat prea puțin în Republica Moldova, mai sunt meșteri populari care practică această îndeletnicire artistică, drept un indiciu al identității noastre sensibile la frumos și care aspiră la dăinuire.

Note ■ ¹ Daniela Frumușeanu, *Arta imprimeurilor pe suport textil*, Editura Universității din București, 2007, p. 162.

² Н. Ю. Бирюкова, *Прикладное искусство западной Европы и России*, Ленуприздат, Ленинград, 1983, с. 139.

Vasile GOTEA

Grigore Vieru ar fi împlinit 77 de ani (14 februarie 2012)

Trebuie să răspundem unei întrebări adresate de un toplițean: „De ce se organizează la Toplița manifestări în onoarea poetului Grigore Vieru?”

Cartea scriitorului Ilie Șandru *Jurnal de Basarabia*, lansată aici, marți, 14 februarie 2012, în cadrul acțiunilor dedicate împlinirii a 77 de ani de la nașterea poetului basarabean, conține un răspuns: „Miercuri, 31 mai, cea de-a doua zi a manifestărilor «Credință, Neam și Țară». La ora 10.30, în fața Primăriei orașului Toplița, în prezența a numeroși locuitori ai orașului și ai localităților din jur, are loc ședința solemnă a Consiliului local Toplița, prilejuită de acordarea titlului de Cetățean de Onoare al orașului Toplița poetului Grigore Vieru. Președintele de ședință, inginerul Ilie Buzea, dă citire Hotărârii nr. 22/1995... Vizibil emoționat, a luat cuvântul poetul Grigore Vieru: «Unii au visat toată viața să ajungă în Cosmos. Eu, toată viața, am visat să trec Prutul, ca să-mi văd Țara. Iar dacă acum mi s-a acordat acest înalt titlu de Cetățean de Onoare al orașului Toplița și faptul că sunt membru al Academiei Române, pentru mine contează mai mult decât Premiul Nobel. Este pentru prima dată când un oraș din România îmi acordă acest înalt titlu, care mă onorează. Cred, sunt convins, că prin orașul Toplița am devenit acum Cetățean de Onoare al țării mele, România».

În cuvântul său, de atunci, ÎPS Ioan Selejan, Arhiepiscop al Covasnei și Harghitei, a spus, între altele: «De când a început acest ceremonial, am impresia

că particip la taina Sfântului Botez. Fiindcă astăzi, la Toplița, Grigore Vieru s-a născut a doua oară. El nu mai are 60 de ani, ci doar o zi! Așa se întâmplă cu marii oameni ai culturii și civilizației, care nu se sting niciodată».

Evenimentul ar fi arătat cu totul altfel dacă pe 14 februarie 2012 l-am fi sărbătorit pe Grigore Vieru împlinind vârsta de 77 de ani (născut la 14 februarie 1935 în satul Pererita, fostul județ Hotin (România), în prezent raionul Briceni, Republica Moldova). Din păcate, sărbătoarea a constituit o comemorare tristă, dat fiind faptul că s-au împlinit, de puțină vreme, trei ani de la tragica sa trecere în lumea umbrelor.

La Biblioteca municipală „George Sbârcea” din Toplița și cu susținerea

acesteia, Fundația culturală „Miron Cristea” și Primăria localității au organizat o manifestare omagială literar-muzicală dedicată poetului Grigore Vieru. Evenimentul a cuprins evocarea vieții și activității sale de către prof. Ilie Șandru, citind emoționante reportaje cu și despre Grigore Vieru, pe care l-a cunoscut bine; recitaluri din creația poetului basarabean, cu Mihai Ciobanu, dar și cu un grup de elevi ai Liceului Teoretic „O. C. Tâslăuanu”, îndrumat de prof. Maria Cojocar. Un alt moment însemnat l-a constituit prezența folkistului Valer Moldovan, sprijinit în acompaniament de Layar Botond, care a interpretat, în premieră, un cântec pe versurile poeziei *Vântu-n care zbor*.

Comemorarea lui Grigore Vieru a oferit un cadru cum nu se poate mai bun lansării de carte. Poetul Octav Ardeleanu (prof. Doru Octavian Bucur) și-a lansat un nou volum de poezii – *Sonete în amurg* –, despre care au vorbit profesorii Dionisie Șerban și Ilie Șandru. De asemenea, acesta din urmă și-a prezentat volumul *Jurnal de Basarabia*. Doru Octavian Bucur a încheiat șirul cuvântărilor amintind de momentele trăite împreună cu Grigore Vieru, atât în România, cât și în Basarabia.

Manifestarea dedicată celei de-a șaptezeci și șaptea aniversări a poetului Grigore Vieru s-a încheiat în Parcul Central al municipiului Toplița, unde cei prezenți au vegheat câteva clipe la bustul întroiit al poetului de peste Prut.

Vasile GAVRILAN

„Pictează-mi o miriște, / Mi-e dor de copilărie”

V.G. – student, Facultatea de Istorie și Filozofie, U.S.M., Chișinău.

Într-un Chișinău amortit de ger și troiene, C.L.R.-ul de pe Kogălniceanu 90 a fost sursa de căldură (spirituală) pentru cei care și-au amintit că pe 14 februarie Grigore Vieru ar fi împlinit 77 de ani, prilej pentru a-i aduce un omagiu. Acțiunea culturală cu genericul „Pictează-mi o miriște, / Mi-e dor de copilărie”, moderată de către directorul instituției Alexandru Bantoș, a cumulat de asemenea o expoziție de pictură și grafică coordonată de prof. și sculptorul Ioan Grecu, lucrările prezentate purtând semnătura tinerilor plasticieni / discipoli de la Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”. Printre invitații care au ținut să evoce creația viereană sau pe cea a viitorilor artiști s-au numărat poetul și parlamentarul Ion Hadârcă, reputata interpretă de muzică folk și populară Maria Mocanu, sculptorul Ioan Grecu și pictorul Emil Cojocaru, profesori ai colegiului sus-numit, Viorica-Ela Caraman, redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”, Alexei Marulea, filantrop și devotat susținător al culturii basarabene ș.a.

Rostit mai ales între pereții Casei Limbii Române, „o biserică” de refugiu a poetului „ori de câte ori avea prăbușiri ale sufletului”, numele lui Grigore Vieru continuă să aureoleze cu un aer de sărbătoare orice întrunire culturală, răsunând într-o rezonanță vie, organică, neîntreruptă, chiar dacă de la trecerea sa în neființă s-au scurs deja trei ani. Cum poeziile sale reprezintă o sursă muzicală consistentă, slujind ca text pentru nenumărate cântece ale celor mai mulți artiști autohtoni, Ma-

ria Mocanu, deținătoare a titlului onorific „Artist al Poporului”, a conferit o a treia dimensiune evenimentului, interpretând melodic binecunoscutul poem *În limba ta*. Un alt titlu din creația viereană – *Pasărea*, a fost invocat de către I. Hadârcă, relevându-i conotația substanțială și apreciind-o ca operă ce cuprinde în foarte puține cuvinte un univers întreg, o chintesență a destinului Basarabiei: «Când s-a întors / La puii ei cu hrana, / Găsise cuibul gol / Și amuțit. / I-a căutat / Pân' îi albise pana, / Pân' când în cioc / Sămânța a-ncolțit». Atât. Este expresia desăvârșirii unei trăiri, a dramei materne, iar pentru noi această dramă ridicată la simbolistica viereană este însăși drama neamului nostru”.

Întrucât acțiunea culturală a insistat pe dimensiunea literatură – artă plastică, Ion Hadârcă, reliefând o paralelă între ele, a apreciat respectul valorilor tradiționale, care astăzi este resimțit mai intens în pictură decât în literatură, mai ales prin relația elev / discipol – profesor, „pentru că nu poți realiza nimic serios fără a cunoaște abecedarul, tehnicile, ideile artei (înaintașilor – V.G.) întru a le promova și desăvârși. Arta întotdeauna s-a plămădit și s-a copt în baza unor principii foarte clare și imuabile: continuitatea, negarea creatoare. Ca să negi, trebuie să ai dreptul de a nega, care poate fi obținut doar prin desăvârșirea ta proprie”. Ținând o adevărată prelegere, cum a apreciat Al. Bantoș, scriitorul I. Hadârcă a dezvoltat considerabil teza „negării creatoare” și a apreciat, în consecință, „unele lucrări expuse ca fiind foarte aproape de ceea ce s-ar numi o operă în adevăratul sens al cuvântului”, stabilind două criterii esențiale, în definitiv aceleași în literatură ca și în pictură sau în oricare altă artă: expresia sinelui și îmbogățirea permanentă a acestui sine. „Ființa umană este una dumnezeiască și ea are calitatea creației ca suflu divin. În germene, în bobul dumnezeiesc, cel care ne face să ne simțim deosebiți față de celelalte ființe ale pământului. Ființa divină a sinelui, fiind însământată în fiecare dintre noi, gastează până la un anumit moment, ca bobul de grâu în arăturile de toamnă care așteaptă sub zăpada iernii soarele primăvăratic. Acest soare primăvăratic poate veni printr-o explozie, printr-o minune, dar de cele mai multe ori trebuie să fie cultivat prin autodesăvârșire, prin capacitatea de a umple de sens această sămânță divină. Artistul este esențialmente o ființă divină – când se apropie și atinge acel divin însământat în sine, atunci el aproape că are calitățile Creatorului”. Spre deosebire de profesorii Ioan Grecu și Emil Cojocar, antevorbitori care, din motive comprehensibile (apartenența la mediul didactic), și-au dirijat cuvântările preponderent în cheie aforistică, parabolică sau sub semnul tendențiosului „trebuie” („Adevărul, binele și frumosul – acestea sunt trei criterii spre care omul *trebuie* (subl. – V.G.) să tindă” – E. Cojocar), Viorica-Ela Caraman a surprins impulsul juvenil al discipolilor plasticieni, substanța germinativă a creațiilor acestora, argumentând că „începutul conține o prospețime care

Participanții la expoziția dedicată poetului Grigore Vieru

nu se poate repeta”. Unii participanți la expoziție au estimat însă cu detașare faptul că majoritatea lucrărilor expuse denotă o certă maturitate artistică. Anișoara Alexandru, Olesca Curteanu, Galina Țurcan, Irina Chicu, Tatiana Cocetcov, Andrei Galic ș.a. sunt numele tinerilor artiști ale căror lucrări au împodobit sălile Casei Limbii Române și care în viitor „ar putea face onoare și Chișinăului, și republicii, și artei românești în general” – Al. Bantoș. Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, de-a lungul celor peste 120 de ani de la fondare, a instruit și a format personalități de seamă, maeștri emeriți, deținători de titluri onorifice, ordine și medalii de stat sau internaționale, operele lor contribuind la prestigiul diferitor galerii și muzee internaționale. Printre aceștia: C. Cobizeva, A. Plămădeală, A. Sciusev, M. Grecu, M. Petric, E. Romanescu, I. Vieru, G. Sainciuc, I. Cârmu, E. Childescu, G. Vrabie ș.a. Așadar, cine știe!

Citiți revista noastră și în 2012

Și în 2012 revista „Limba Română” apare bimestrial, format carte cu un volum de 192 de pagini, inclusiv 16 color.

În Republica Moldova abonamentele pot fi perfectate la toate oficiile poștale.

Indice de abonament – PM77075.

Prețul unui număr – 30 de lei.

Prețul abonamentului anual – 180 de lei.

În țările din CSI și Europa, inclusiv România: prețul unui număr – 6 EURO, abonament pentru 1 an – 32 EURO.

În alte țări: prețul unui număr – 8 EURO, abonament pentru 1 an – 36 EURO.

Cititorii din străinătate se pot abona la revista „Limba Română” astfel:

– la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;

– prin virament la

Revista „Limba Romana” SRL, c/f 1004600045323,

Banca Comercială Română, Chișinău S.A.,

Cod RNCBMD2X, Cont 222400000100172 MDL

Cont 222409100100172 RON

Cont 2224501295 EURO

Redacția revistei „Limba Română” trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la adresa pentru corespondență (limbaromanachisinau@gmail.com) o copie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numerelor de revistă abonate și a adresei poștale complete a abonatului.

„Gheorghe Mihai Bârlea practică un lirism fulgurent reflexiv, de tip asociativ și cumulativ al stărilor intimismului domestic. E mai degrabă o poezie a sinelui regăsindu-și resursele vitalității prin contemplare și figurare, decât una de problematică existențială.”

Cornel MUNTEANU

Iarba dragostei

Șaruieste din toată ființa ta
ceea ce ochii altora vor
și inima le tău este

bogat în frumusețe
să te șarbui din ochi

bogat în simțire
să te împartă precum păsările
grând det în păș

peste mânia ta să nu apună noaptea

din trupul tău -
când nu va mai fi -
iarba dragostei va răsară

Stubiola

ISSN 0235-9111

9 770235 911105